

Stane Peček

netopir

Stane Peček

NETOPIR

Stane Peček

NETOPIR

Knjižnica Pavla Golie Trebnje

Trebnje, 2017

Stane Peček
NETOPIR

Urednik

Marko Kapus

Jezikovni pregled

Majda Papež

Oblikovanje in prelom

Darinka Knapič

Fotografiji in detajl slike na ovitku

Dreamstime in Sergej Kapus, Futur antérieur II

Izdajatelj in založnik

Knjižnica Pavla Golie Trebnje

Direktorica knjižnice

Tanja Cuder

Tisk

Primitus d.o.o.

Naklada

400 izvodov

1. natis

Trebnje, 2017

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

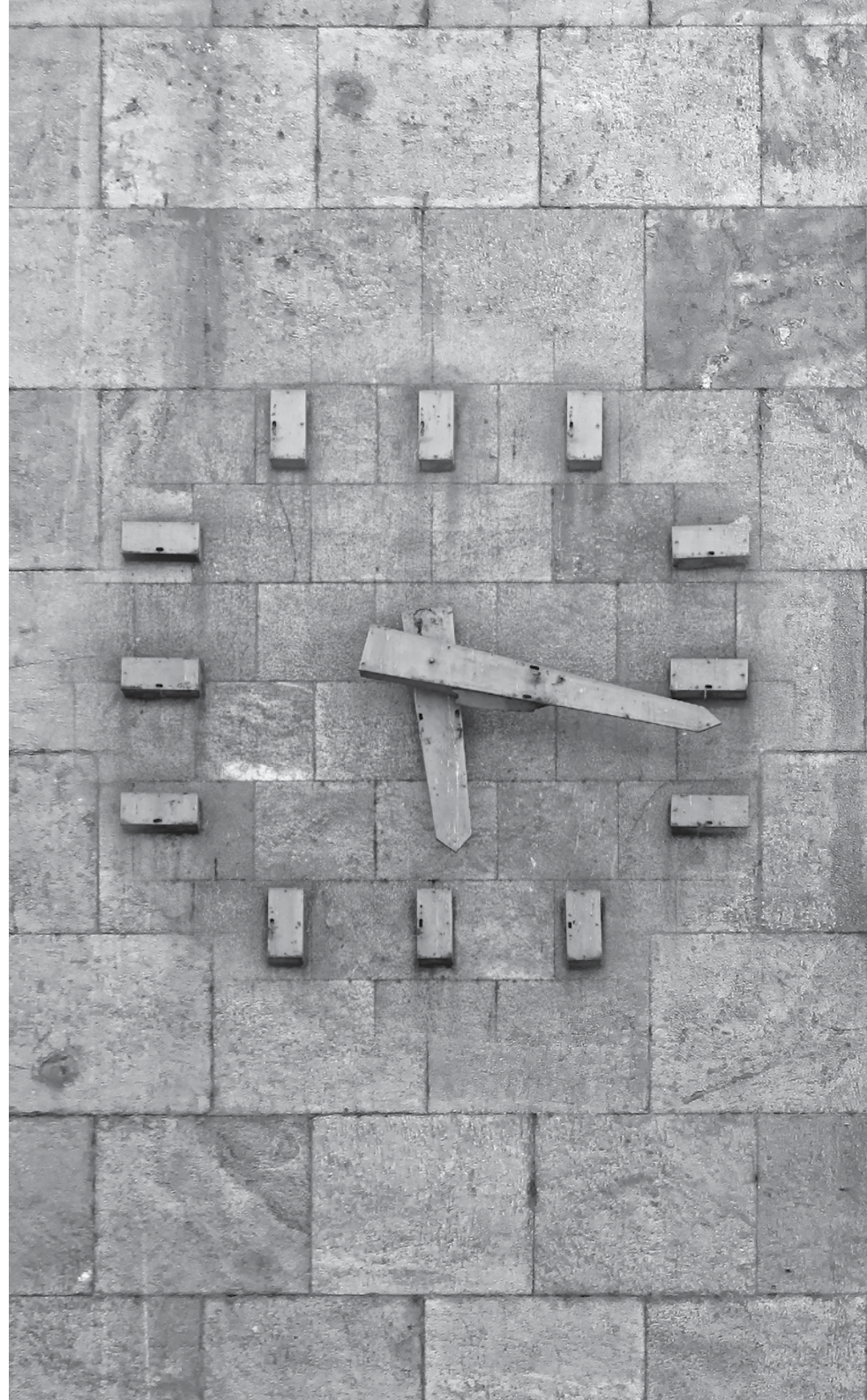
821.163.6-311.2

PEČEK, Stane

Netopir / Stane Peček. - 1. natis. - Trebnje : Knjižnica Pavla Golie, 2017

ISBN 978-961-93648-3-3

291832832

n enadoma praznina v praznini, ujeta v lastnem votlem zobu, brez smisla za smisel, brez isker za kres in brez bolečine, ki bi vrnila željo. Celo brez časa. Dokler se ni spodaj, nekje pod dnom, na razmagnetenem smislu dotikanja, začel organizirati ritem, vedno bolj razpoznaven, vedno bolj bučen, vedno bolj napadalen: sko-kô-či dol, sko-kô-či dol! Kot vabilo in ukaz. Kot ježevka prekmurskega Pozvačina, poraščena z bodicami in hkrati okinčana z mavričnimi trakovi. Lahko pa da je ravno ta zgoščujoča se protislovnost zavlačevala udejanjanje ideje. Kajti skoči dol! je ideja, kakorkoli že, četudi jo naplavi plima v trenutku, ko se blodna luna toliko približa gladini, da ne prepozna lastnega obraza in se z nekim nedoločljivim hotenjem omamno preda naključnemu valu, vendar zavestno tistemu, ki se ne more več izogniti neskončni obali dokončnosti.

Telo se je nenadoma spet zvililo v krčju in oživilo po svoje, zaradi svojih vzrokov, kajti telo ne razume duše, kadar ga srka v dokončnost. Upre se s svojimi mehanizmi, s tistimi, ki so mu v vsiljenem trenutku na voljo. Bruhal je kot pes. In bruhal je samo še

mrest. Ogabno sluzav je leno polzel po z urinom obarvanem emajlu litoželezne straniščne školjke in odslikaval zablude noči, dokler se ni izrisal pobesneli pivski vrček, ki je zgrešil cilj v bifeju ljubljanske železniške postaje in naredil masaker med nič hudega slutečimi steklenicami, da so se čeljusti utrujenih alkovernikov zgroženo pobesile, oči pa mučeniško zakrvavele.

»Ti boš meni ukazovala! Kuzla!«

Potem je vlak ponudil odhajajočo stopnico in vreščeča natararica se je razmazala v packo, nato v olajšanje, gotovo ni opazila, da se je odpeljal.

In se še vedno pelje. Vse tako kaže.

Krči so nenadoma popustili. Telo se je sprostito v spravljivo hvaležnost in je samo še gomazenje mravljincev v stopalih ohranjalo stik z razbrazdanim poligonom zavedanja. Počivalo je na spodvitih nogah in se z rokami oklepalo straniščne školjke. Litoželezni hlad je z največjo mero dostojanstva iz naslonjenega čela vsrkaval motne srage razdraženih travm in v obratni smeri prevajal ritem koles v zaznavo dogajanja. Najprej kar tako, brez cilja, celo brez motiva, ki bi se lahko kot preja začel navijati na vreteno. Tudi čas se je obotavljajoče vračal v nekakšnem ritmičnem obrazcu t-k-tuuu, te-ke-taa, t-k-tuuu, te-ke-taa ... sprva le kot sporočilo o premikanju koles po tračnicah, dokler se ni utiril v spanec, kjer se duša in telo brez vmešavanja okolja objameta, pretočita energijo in povrneta zaupanje.

Ne za dolgo.

Prostor je brutalno napolnilo tisoč razdraženih

bobnov in ga skušalo zriniti skozi školjko v vrtinec železnega kolesja. Vrat mu je otrdel v krču in na korenenu jezika je začutil okus po lizolu.

Spet bom bruhal, je pomislil in se začel z vsemi izkustvenimi zvijačami upirati v kepo zvitemu ježu, ki se je obračal na dnu želodca in z žebli navijal drobovje proti grlu. Ne prvič. Velikokrat ga je ustavil s kontrolirano globokim dihanjem. Včasih je bilo dovolj, da je zamenjal prostor ali spremenil držo telesa. Največkrat pa ni pomagalo nič in jež je pobral svoj boleči harač, da je bil potem popolnoma prazen, brez vsake misli, razen morda te, da bo zdaj zdaj umrl.

Nenadoma, kot bi se v kleti brez oken in vrat prižgala luč, je v bobnih prepoznal razbivanje po vratih. Skoraj razveselil se je jeznega glasu, ki je na drugi strani robantil v nekem nerazumljivem jeziku, naj se spravi ven ali nekaj podobnega, nestrpno sovražnega. Človeškega.

»Zasedeno!«

Umivanje obraza in tilnika ni zdramilo želje po doživljanju, še manj po ustvarjanju lastnega dneva. Postana voda, ki je obotavljajoče curljala iz naveličane cevi (gotovo ji je obnašanje določala povečana prostata nekje v drobovju lokomotive), ni kože niti vznemirila, kaj šele osvežila. Sluzasto se je razvlekla po povrhnjici in se oprijela nekaj dni starega strnišča. Obraz je, namesto da bi se znebil sledov pretekle noči, postal zoprno težak in se kot predebela plast mastnega ometa skušal odlepiti od kosti. Hkrati pa je nekje zadaj, za vsem, kar se je dogajalo na površini,

jedko in porogljivo skovikalo, da ne bi bilo nič drugače, če bi iz pipe po kakšnem čudežu pritekla studenčnica, tista najbolj jutranja, očiščena vseh nočnih mor, okopana v obrednem spevu ruševca.

Bobnanje po vratih se je medtem naveličalo ali pa je organska potreba prisilila bobnarja, da se je odpravil drugam. To bi, kreten, lahko storil takoj, saj vendar ni mogel prezreti, da je vrtljiv napis na vratih rdeč. Izgovarjanje na jezik bi bilo navadno sprenevedanje, kajti rdeča barva vedno ukaže: »Stop, zasedeno, prepovedano!« Kjerkoli in kadarkoli. Je pa res, da so bobnarji čezmerno trmasti in hočejo uveljaviti svoj prav. To imajo vgrajeno v genih in samo čakajo na priložnost, da povedo, kako so vse stvari zgolj in samo zaradi njih, pravzaprav njihove, ne glede na to, kje se v tistem trenutku nahajajo. Lahko tudi na mednarodnem vlaku, ko na najbolj primitivni sporočilni ravni bobnajo: »To je moj vlak, moj vagon, moj kupe, moj sedež. In na mojem sedežu lahko počnem kar hočem, lahko dam na moja kolena moj kartonski kovček, po pokrovu razgrnem moj časopis in po njem razložim mojo slanino, moj kruh, mojo kepo ovčjega sira, mojo čebulo, mojo sol in mojo sploščeno slivovko. Lahko režem, žvečim in cmokljam, ponujam in vsiljujem, ostanke zavijem, pospravim v kovček, prižgem tobak in zameglim kupe, sezujem čevlje, se naslonim v kot, smrčim, prdim, vzdihujem, grotam, se iztegnem v vodoravnost in zrinem tri potnike v dva, se zbudim (mater, mi je dobro delo!), pogledam proti oknu (kot proti prvemu soncu na domačem dvorišču), grem z roko

proti hlačnemu razporku in se nejevoljno zavem, da bo za to vendarle treba premakniti rit, saj ne moreš kar tam scati. Na koncu vagona pa rdeč napis. Pomislite, rdeč napis na vratih mojega stranišča, v mojem vagonu, na mojem vlaku! In vse to, jebemti, samo zaradi nekega kartončka, ki so ga za majhen denar kupili na prodajnem okencu.«

Zlovešče je škrtnilo in vrata so ga odsunila v nasprotno steno. Noge so se uklonile nenadnemu nasilju, se zmeščale v kolenih in še preden je lahko prestopil v ravnotežje, je že čepel v kotu ter strmel v čelekulo, ki se je vzdala v okvir vrat. Brez posebnega napora je dojel, da vse te lobanje z votlimi očmi in vsemi drugimi votlinami pričakujejo dogodek, vsaj kakega kraljeviča Marka s pregovornim bosanskim buzdovanom, ki ga jezdi mlečno bela mademoiselle. Čelekula je prizor nujno potrebovala, kot Drakula svežo kri, ker drugače ne bo preživela. Pogoltnila ga bo v enem kosu in ga potem prežvekovala po kupejih in naprej po železniških postajah, bifejih in gostilnah, na rojstnodnevnih zabavah in hišnih slavah, dokler ne bo iz njega izcedila zadnjega vitamina verjetnosti. Potem se bo spet postavila v prežo in čakala na nov zalogaj, kot lani na vojaka, ki se je iz neke dolenske vasi vračal doslužit dolg domovini na karavlo v Konjarevem selu, na tromeji med Jugoslavijo, Bolgarijo in Grčijo. Ne boste verjeli, je takrat klokotalo po lobanjah čelekule, bil je nag, kot pravkar od matere rojen. Uniformo je zložil ob školjki natančno po predpisih, da so se robovi vseh kosov poravnali v navpičnici in tudi rdeča zvezda

na kapi je gorela naprej. Le vrvico, izvlečeno iz sivo-oljčnih vojaških spodnjic, je imel mimo vojaškega reda (ali pa tudi ne) zvito v zanko okrog vratu in na drugem koncu privezano za ohišje zasilne zavore. Ja, in iz onéga so se po levem stegnu, kot vosek po velikonočni sveči, cedili prevarani spermiji.

Toda kakšen dolgčas!

Pred nogami čelekule samo nek prežvečen potnik, popolnoma izgubljen, skoraj neresničen, skoraj nič. In za nameček še brez vsake volje, da bi karkoli vložil v razvoj trenutka. Če bi vsaj protestiral, se hotel pretepati, ali če bi jokal, cvilil, grizel pokrov na straniščni školjki, če bi počel karkoli, kar bi lahko vsaj malo popravilo razmerje med pričakovanim in zatečenim in se vsaj poskušalo približati dogodku. Nič! Samo nek kreten, očitno totalno zapit, z velikimi podočnjaki in neobritim gobcem v kotu umazanega, po lizolu smrdečega veceja.

Najbližja lobanja se je premaknila in si nadela obraz. S korakom naprej je dobila še lastno telo, podobno ogromni želvi, križani z dinozavrom, nekakšen dinoželvak, dinžel ali kar Dinžel, ki se mu je s težko sapo približeval. Če se spotakne, ga bo sploščil.

Začel je ugibati, če je to še ista noč, sredi katere je zbežal na odhajajoči stopnici zadnjega vagona, ali je morda na kakšni vmesni postaji vstopila druga in se zdaj vozi z njim. Nobenih razpoznavnih znamenj, kaj šele domačnosti, ni opazil. K vragu! Najbrž je to neka tretja noč, skozi katero samo potuje kot skozi predor na magistrali strahov v lunaparku in bodo

naslednje sekunde prinesle še bolj grozljive prizore kot so v okvir vrat vzdane lobanje in Dinžel s smradom po čebuli, slanini, žganju, lizolu in - o, jebenti! - po oblasti. Dinžel je zapet v uniformo. Policajsko.

»Pa dobro, mater ti tvojo,« je pljunil skozi zobe, »prav radoveden sem.«

»Slabo mi je.«

Čelekula se je zamajala, za trenutek še vztrajala, nato pa se je razdrobila na posamezne ovale. V okviru vrat je obvisel samo Pajek. Bingljal je iz železničarske kape, pripete visoko pod strop. Prepustil se je pozibavanju in ležerno čakal na nadaljevanje, kajti neka boljša razlaga kot »slabo mi je« mora vseeno obstajati. Sploh pa ne gre nikomur verjeti na prvo besedo, četudi se ta ujema z njegovo zunanostjo.

»Človek, potem se ne zaklepaj. Če ti je slabo, se ne zaklepaj v sekret. Razumeš? Še drugje ne, kaj šele na Balkan Ekspresu.«

»To narediš avtomatsko. Ne razmišljaš.«

»Če ti je slabo, se ne zaklepaj!« je ponovil Dinžel in dal vedeti, da je ta prizor končan. Rutinsko je zahteval osebno izkaznico in si jo dolgo ogledoval. Glede na starost lastnika je bila kar preveč nova. Sumljivo nova. Morda je prvo izgubil in so mu pred tremi leti izdali drugo. Ali pa je bivši uniformiranec. Ti imajo posebne službene izkaznice, ki jih morajo zamenjati za civilne, če izstopijo. Miličnik ni bil. Prepoznal bi ga. Policaj policaja zavoha, četudi se preobleče v prekrokano noč ali če postane kameleon. Verjetno je kak demobilizirani podoficir. Ti se zgubijo. Nimajo več komande, sami sebi pa ne znajo komandirati.

Dinžel si je brez sramu vzel čas za pregled prostora. Na smeh mu je šlo, ko ga je opazoval, kako vohlja in prasklja kot lovski pes, ki so mu z dresuro pregnetli bit in preusmerili nagon, da ne išče več hrane zase, temveč trofeje za gospodarja. Ta mu za to odmerja način in ravén preživetja. Če je uspešen, ga še posebej potreplja po ukrivljenem hrbtu in mu na prsi pripenja bronaste, srebrne ali zlate žarke, da se še bolj upogne, v njegov državljanski list pa zapiše zasluge za narod. Vnema, s katero je ril po prostoru, mu je po obrazu risala vijoličaste cvetove, saj se je veličastni oklep z vso težo upiral početju in to sporočal z vedno glasnejšo sapo. Potem se je preprosto, kot kak sesalni stroj, izklopil. Vrnil mu je osebno izkaznico in ga povabil v službeni kupe.

»Kjer ti bom v miru napisal vozovnico,« je neka-ko samoumevno pristavil Pajek, kajti potniki, ki se vozijo v sekretih, pač nimajo vozovnic. To je pravilo.

Vabilo vseeno ni izgubilo družabne note, čeprav je bilo intonirano na način, ki ga lahko narekuje le uniforma: prijazno, vendar ukazovalno. Uniforma vedno vabi ukazovalno. Vsaka. Policijska, vojaška, duhovniška, gasilska, železničarska, katerakoli, še sladoledarska in grobarska. Zaradi tega so jo ljudje izmislili. Beseda ,pridi‘ ima popolnoma drug pomen in učinek, če jo izreče uniformiranec.

Dinžel (kar pravo ime, čeprav premalo poudarja obilnost) se te svoje uniformirane prijaznosti niti ne zaveda. Zjutraj jo preprosto obleče preko spodnjic in jo nosi do konca delovnega dne in čez. Morda še v postelji, ko se za dober zaključek dneva ... hja, če

se debeluhar sploh še spravi k temu. Usta mu je začelo vleči na smeh, ko si je skušal predstavljati, kako se njegov vamp spusti na kolena, ko sprosti opasač in ... hudičevo zabavno! Pravzaprav naporno, kajti takle vampež lahko seksa samo tako, da objekt poleže na mizo, on pa stoji ... Kje pa! To je prenaporno. Zvali se na hrbet: »Draga moja, postrezi si!« In draga moja si postreže, če ji je prav ali ne. Pomembno je, da ustreže. Drugega uniforma tako ne pričakuje.

Že med stopicanjem do službenega kupeja je bilo državnima uslužbencema vse jasno. Pajek, ki je bil še naprej na preži in je od raztežaja do raztežaja vlekkel nit, ga je mimogrede vprašal, če je bil morda na svatbi.

»Na sedmini,« je zaslišal samega sebe, čeprav ni razumel, zakaj mu železničar podtika svatbo. Če je to metafora za njegov izgled, je neposrečena. Sploh pa ga nič ne briga.

»Te je pa hudo prizadelo, da si se ga tako nažrl.«

Ne odneha, gnida. Obeša ga na kavljke kot prašiča. Razparal ga bo po vsej dolžini in mu začel šariti po drobovini. Higienik. Kaj je pa tole? Ta gnojna bula? Ta rana? Ta izrastek? Prav z užitkom bi ga pahnil skozi okno. Ampak tak, kakršen je, bi se verjetno zaletel v telefonske žice, ki spremljajo vlak, se odbil kot na cirkuški mreži in priletel nazaj.

»Jebemti, nisem vedel, da se tudi Slovenci tako nažrete!«

Seveda je vedel. Tudi povedal je tako, da ni bilo nobenega dvoma. Prav uživaško se je gugal pod službenimi našitki, brez napora vzdrževal amplitudo

in polnil svoje pritlehne radosti. Jebemti, če bi imel vsaj nos malo manj skobčasto ukrivljen. Vendar, ko ga je bolj natančno pogledal, je začutil olajšanje, kajti v možiclju sploh ni bilo prostora za ujedljivost, čeprav so oči za nemirnimi trepalnicami prebrisanopazovale. Možicelj je bil čisto navaden kmečki strupenček, ki se je po kdo ve kakšnem naključju rešil ritja po zemlji. Verjetno ga je kak boter potegnil v železnico, kjer se je izkazal, saj je bil dela vaje, pa tudi dovolj brihten, da je zgrabil. Naredil je kakšne tečaje in glej ga na mednarodnem vlaku, ko se prav narejeno čudi nekemu Slovencu, da se je mogel tako pijansko potopiti. Kajti Slovenci so ja zelo fini, so ja dostojanstveni, so ja pametni, so ja ne vem kaj še vse!

V trenutku se mu je sesedla vsa volja za vzpostavljanje kakršnegakoli dostojanstva. Še prepír, ki je prej kot pes na verigi stopical na pragu, se je razlezel v nekaj, za kar ni bil prepričan, da sploh je. Zato je - zgolj zato, da je - rekel:

»Imam vso pravico, da ...«

»Ej, človek, ne drekaj!« ga je takoj ustavil Dinžel in preprečil, da bi se zapletel, saj se je v istem trenutku zalotil, da ne ve, o kakšnih pravicah ju hoče podučiti. O tem, da se ga kot Slovenec lahko tako nažre, gotovo ne. In sploh je poučevanje uniformirancev nekaj najbolj objestnega, nevarnega, če ne kar samomorilskega. Uniformirancu lahko soli pamet samo uniformiranec s težjo epoleto, ne pa nek civilist. Civilisti so druga vrsta. To je hudičevo dobro vedel.

»Zdaj bi ti še najbolj koristila zelnica,« je Pajek potegnil pogovor iz jarka. »Poznate Slovenci zelnico?

Ni boljšega za preganjanje mačka. Ali pa kislá čorba z vampi.«

»Seveda ne brez feferonov.« Terapevtski poduk je Dinoželva podkrepil z dvignjenim kazalcem: »V feferonih živi hudič, ki te očisti podolgem in počez. Telesu vrne moč in barvo. Slovenci tega ne veste, zato ste tako bledolični.«

Beseda bledolični ga je, kot bi ga reševala iz zapletanja, prestavila pred osnovnošolskega učitelja, ki je bil, za razliko od avtohtonega okolja, brez kaplje krvi v obrazu in so ga otroci krstili za Bledoličnika. Znali so celo utemeljiti, da zato, ker pije samo žganje in ne rdeče vino kot večina njihovih očetov in stricev. Zaradi tega ga tudi niso šteli za svojega, kajti (to bi pa že lahko vedel, učitelj!) vino je božji dar in v vinu je barva, ki se ne izloči s scalino, pač pa ostane in daje duši luč. Žganje pa nabira strup v srcu, ki dela ljudi surove. In Bledoličnik je bil tak. Surov, nedostopen in peklenski. Himalaja in Sahara v enem polnjenju. Mlatil jih je vsakokrat, ko se je alkohol v njegovi krvi toliko razredčil, da je dobil preganjavico. Sredi pouka vseeno ni upal na dolivanje, pa si je pomagal tako, da je kakega mulca butnil v tablo, brcnil v zadnjico, zgrabil za lase ali enostavno klofnil. Vsaj tri na teden, četrti je bil gotovo on. Je že naletel, ali pa ga je Bledoličnik našel. Ampak to je bilo z božjo in voljo staršev vgrajeno v podedovani red vzgoje. Si že zaslužil! je slišal, če se je pritožil doma. Pa se je zgodilo, da je Baldica v nepravem času kihnila in Bledoličnik se ga ni več dotaknil. Celó boljše ocene mu je zapisoval v redovalnico. Razred je to seveda

opazil in nastavljal vse mogoče limanice. Saj bi rad izčvekal, kajti v prsah ga je žgalo kot vroč kostanj v dlaneh. Toda potem bi moral mulcem tudi priznati, da takrat z Baldico nista počela tistega, da sta to delala Bledoličnik in Šuštarjeva Branka. On je pač dogodek posvojil in povedal s svojimi besedami in potem ni mogel več nazaj. Toda z Baldico bi to gotovo naredila prav tako. Baldica bi ga objela in poljubila na ustnice. Zazvonili bi zvonovi, mavrica bi se razpela čez nebo in oba bi jo napajala. Z barvami. Morda bi se mu potem v življenju marsikaj zavrtele drugače, kajti ni vseeno, kako stopiš čez ta prag. Gotovo pa je najbolj kruljavo, če te nasadi nase priletna, na pol pijana hotnica: »No, fantek, pocuzaj mi joško, oh, oh, z jezičkom, kroži z jezičkom, oh, oh, pa še drugo, da ne bo žalostna, oh, oh, koštrunček, pa dajva Jezuščka v jaslice, oh, oh, se je že zjokal, oh, oh, kar počakaj, ga bova potolažila, oh, oh.«

Ja. če bi takrat z Baldo...

... na počitnicah je bila. Govorila je po ljubljansko in lase je imela malce na fanta ostrizene. Ni hodila bosa kot vaške najstnice, ampak v belih sandalčkih, kot bi bila vedno na poti k svetemu obhajilu. Lahko oblekico so že napejali ženski brstiči, ki jih, za razliko od vaških vrstnic, ni sramežljivo prenašala. Nosila jih je zravnano in oblekica jih je še izpostavljala. Mulcem se je kar trgalo. Cel trop se je slinil okoli nje, se petelinil, spoprijemal z besedami in s pestmi, skakal na glavo z visokih vrb v plitve tolmane, zanjo rabutal po tujih sadovnjakih in jo med spanjem mokro sanjal. Izbrala je njega in trop

se je začel truditi, da ne bi bila nikoli sama. »Kozli!« se je jezil. Potem se je Baldica spomnila, da ni še nikoli skočila s trama na seno, saj v mestu ni kozolcev in ne sena. Ko bodo drugi pri reki, je takoj stuhtal pravi načrt, se dobita pri Terančanovem kozolcu. Pod streho je za tri voze sena, tramov pa kolikor hočeš. Pri vsakem skoku sta se malo povaljala, malo sta drug drugemu vlačila mrvo iz las in obleke, se dotikala, iskala drug drugemu svoj odsev v očeh in se vedno manj smejala. In se vedno bolj slišala. Ko sta lezla na tram za sedmi ali deseti skok, je na poti, že blizu kozolca, opazil Bledoličnika. Ravno je s kolesom dohitel žensko. Potem sta skupaj pešačila. Žensko je tudi poznal, skoraj sošolka, letos je končala zadnji razred. Z Baldo sta se pritajila in upala, da bosta šla mimo. Vrag ju pocitraj! Prav spodaj, pod njima sta se ustavila in Bledoličnik je z roko pokazal, če gresta na seno. Rekla je, da se ne bo verižila po letah. Usedla sta se na plato voza in se nekaj časa gledala.

»Matematiko bi mi lahko dali štiri,« je rekla.

»Jebemti, še za dvojko ne znaš!« se je razburil. »Kaj misliš, da so tvoji sošolci butci? In učitelji, misliš, da ne vedo, koliko tehtaš?«

»Pa vseeno,« je mirno rekla in razpela bluzo. Mlečno bel slap je Bledoličniku sredi besede uročil glas. Začel je kruliti in kot kakšen prašič z rilcem brazdati po mleku. Ko se je dvignil na noge, je bil v obraz vijoličast. Tak je bil tudi njegov otepač, ko je spustil hlače. Deklina je odsotno ležala, kot da je ni tam. Belo mleko v latvici, ki na polici čaka, da bosta

čas in prilika opravila svoje - sesirilo se bo, zgostilo v kisló mleko, v surovo maslo, morda pa preprosto izparelo v nič.

Buljil je skozi špranjo med plohi in za trenutek sta se njuna pogleda ujela. Toda nje ni bilo tam. V njenih očeh ni bilo odseva. Samo praznina brez dna.

Potem je Baldica kihnila.

Odtavanje ga je sprostilo. Čez zlizan razpoloženjski prag se mu je prikotalilo, da sta državna uniformiranca pravzaprav najboljše, kar mu je lahko ponudila posrano začeta noč. Že na zunaj sta delovala kot cirkusanta, s katerima se sicer ne bi rad kazal v javnosti, saj vzbujata vsakršne asociacije, z varne razdalje, kot potnik z napisano vozovnico, pa se ob in z njima lahko celo zabava. Njun usklajeni nastop je dal vedeti, da že dolgo skupaj vozita službo na Balkan Ekspresu. Pajek z nosom ujede in železničarsko kapo je skrbel za oder in druge intendantske posle, Dinžel, s pištolo in pendrekom, se je brigal za vsebinski del predstave in kontroliral potek. Pri tem se je na vse pretege trudil, gotovo tudi po zaslugi genov, da je vsako točko s komedijantskim občutkom dramatiziral. Na sceno je suvereno postavil nekakšen univerzalen skelet, ki ga je vedno, četudi je vstal na levo nogo, nosil s seboj in ga začel obmetavati s spretnimi kiparskimi gibi. Ni se preveč trudil, da bi material prej pregnetel in bi zato lažje nadzoroval nastajanje. In tudi ga ni motilo, če se ni vse prijelo na skelet, saj je skulptura kljub temu nastajala. Sproti jo je še barval z raznimi folklornimi vzorci: »Če vam rečem, požrejo ti Janezi, jebojihbog,

požrejo vina kot mi žganja! Zadnjič sem na Balkan Ekspresu (da ne bi kdo pomislil drugače: službo vozim samo na Balkan Ekspresu) enega komaj rešil. Ne boste verjeli, skozi vse luknje mu je odtekalo sesirjeno vino. Skozi gobec, ušesa in rit. Še skozi oči, jebemti, še skozi oči.« Prijazno, z umetniško občutenim zanosom. Nasvete z zelnico, kislo juho in feferoni, pa je ponujal naravnost očetovsko: »Zapomnite si, Janezi, noben zakon, le zelnica vas lahko reši mačka!«

Domislica ga je spravila v smeh. Mora si jo zapomniti, kajti v Ljubljani bo divje zažgala, čeprav so hihotnice na račun politikov lahko precej nevarne. No ja, odvisno od tega, v kakšnem okolju se skotijo. Vsekakor je dobro prej pogledati, če ni med ušesi kakšen jezik preveč. Težko je namreč potem dokazati, da tistega mačka nisi izgovoril z veliko začetnico. Tovariš Maček pa je vse prej kot mucek. Jebiga, tako pravijo.

Ritem v podvozju je medtem dobil običajno potovanjsko besedilo, ki je zatiktakalo tudi v kupeju.

»Kje pa smo?«

Pajek je s koščeno roko iz hlačnega žepka potegnul uro in mimogrede, vendar s kretnjo, ki je dala vedeti, da tega ne počenja zgolj zaradi odčitavanja položaja kazalcev, pokazal lokomotivo, gravirano na pokrovčku ure: »Švicarka! Po tej se ravna sonce.« Potem je stopil k oknu in se iztegnil v smeri vožnje, kot bi z obrazom v vetru meril hitrost. »Vozimo ekspresno. Žalibog, zamude ne bomo pogoltnili. Zajebajo Avstrijci, mi pa najebemo. Vsako poletje

je tako, pička jim materina hozentregarska! Sicer pa imamo po voznem redu še stopetnajst minut do Beograda. Jutro je Beograd.«

Informacija je bila preveč natančna, da bi prepričala. Kljub temu se je samovšečno, kot kakšna eksotična plesalka, najprej zavrtela po kupeju, nato mu po kavbojsko skočila na tilnik in ga začela jezdit.

»Proti Beogradu? Proti Beogradu!«

Do tega trenutka ga sploh ni brigalo v katero smer potuje. Zadostovalo je, da se odmika od bifeja na ljubljanski železniški postaji in policajev, ki jih je, to se ve, poklicala natakarcica in sedaj vohljajo z njegovim opisom v modrih beležnicah. Ali pa so enostavno rekli: »Saj ga poznamo, gnido. To je eden od tistih, ki smo jih pred dnevi hladili v bunkerju. Saj veste: Volga, Volga, mat rodnaja. In to z vsemi pljuči, sredi noči, sredi mesta in sredi Titove, porka madona. Sredi Titove! Saj ga moraš zgrabiti, hudiča, pa če mu še toliko odbiješ na alko. In kako krasna banda. Sami faliranci. En eksinformbirojevec, en ekspodoficir, en eksštudent in še en jebiveter. Brez skrbi, da ga poznamo. Bo že naletel. Prej ali slej. In bo dobil dvojno porcijo, saj jo je zadnjič odnesel samo s pogojno.«

»Sicer pa je vseeno,« si je rekel in odločno snel jezdeca. Lahko bi se vozil tudi proti Dunaju, proti Budimpešti ali pa skozi luknjo Svete Ane proti Mirni Peči, stopnice zadnjega vagona so bile pač prva stvar, ki se je oddaljevala, in oddaljevala se je proti Beogradu. Ponujena roka usode.

»V železniški restavraciji pojej kisló čorbo z vampi. Nikjer ni boljše. Ne pozabi na soncu posušenega

feferona! Pa kaj bi govoril. Džokica je edini pravi naslov, doktor za te stvari. Ko te bo zagledal, bo takoj vedel, kaj potrebuješ. Piše ti na obrazu.«

»Vem, na bledoličnem.«

»Sedaj že bolje izgledaš,« je menil Dinžel in ponudil cigareto. Zelena niška Morava brez filtra, če bi pogledal ali ne, kajti vsi srbski policaji so vlekli zeleno niško Moravo brez filtra. Filter je za babe. S filtrom je kot bi seksal z gumico.

»Pa bom res šel na zelnico. Škoditi ne more.«

»Človek, pa ne zdaj, sredi poletja!«

»Potem pa, kaj že? Čorbica pri Džokici.«

To je Pajka tako razveselilo, da si je za trenutek snel kapo in se zaupno nasmehnil, češ, le verjemi, ne boš razočaran. Džokica v železničarski restavraciji je verjetno njegov sorodnik ali pa sta kako drugače povezana, da mu takole po vlaku išče stranke. Čeprav se nekaj ne ujema.

»Seveda se ne ujema!« bi mu zabrusil Ljubiša. »Natakar dobi ob mesecu znesek, na katerega ne more vplivati in je popolnoma vseeno, če postreže kakšnega gosta ali ne! Na tej točki tega prekrasno napisanega socializma bo treba nekaj zelo predrugačiti, nekatere povedi zamenjati, saj nima smisla, da so kaznovani tisti, ki več in bolje delajo.«

Ampak Ljubiša se tako in tako ni z ničemer ujemal. Že pri porodu so ga pohabili v šepavca. Morda je zato postal pesnik.

Rad ga je imel, čeprav je nekako vedno stal na drugi strani reke. Gledala in čutila sta se v toku, zato ju reka ni ločevala. Skupaj sta jo pila, kakršna že je

bila, včasih bolj gladka, drugič valovita in razburkana, včasih kristalno čista, da se je videlo dno, drugič kalna in grenka kot zamolčana resnica. Ljubiša jo je večkrat zajezil in mu ukazal, naj pije. »Vojaku je treba ukazati, da je žejen, ker sam tega ne sme vedeti,« je govoril, kot bi se opravičeval in zgražal hkrati. »Ta svet je popolnoma nor. Izmišlja si sisteme, ki jih mora potem braniti celo z orožjem, ker so butasti in človeka nevredni. Med drugim tudi take, da so kaznovani tisti, ki so pridni.«

Toda Pajek že ve, kaj dela. Gotovo ne v svojo škodo in tudi v škodo Džokice ne. Vsemu svetu je znano, da so železniške postaje v velikih mestih krmilnice zablojenih jat. Natararji seveda strežejo in izstavljajo račune, čeprav vedno za nekoga drugega. So pač samo vmesni člen v oskrbovalni verigi. Tega se zavedajo, zato preživijo.

»Po naše pa zelo dobro govoriš. Normalen Slovenec ne loči dž od dj. In potem nikoli ne veš ali govori o **dž**aku ali **dj**aku - o vreči ali o dijaku. Tebi gre imenitno.«

»Deset let sem živel na jugu Juge.«

»Aha, potemtakem greš na obisk,« je Dinžel takoj, kot da mu je manjkal samo še ta drobec, določil vzrok in smisel njegovega tu in zdaj. Verjetno je res povsem normalno, da se človek kdaj odpravi na obisk v kraje, kjer je pustil desetletje, čeprav je to najbolj trd mazohizem, kajti eno vračanje ne vrača ničesar. Še spominov ne, če že, so prekvašeni z ostanki neprežvečenih vsakdanjikov, kot pomije. In kaj naj človek počne s pomijami? Naj jih žre in se tolšči?

Sploh pa ga je to rilčenje začelo dražiti, čeprav je vedel, da sta uslužbenca pač zgrabila priložnost in si krajšata službo. Slej ko prej se bo moral tudi sam vprašati po smislu, ne glede na ciljno postajo, ki jo je Pajek po njegovem nareku napisal na vozovnico in je bila zgolj improvizirano reševanje zatečenega stanja. Preprosto si bo moral odgovoriti na nekaj vprašanj. Ne samo, kaj dela tukaj in zdaj in da so bile stopnice vagona pač edina stvar, ki so ga rešile posledic nerazsodnega pijanega trenutka. Tudi tako preprosto ni, kot sta ugotovila službujoča cirkusanta, da je edino normalno, da gre človek kdaj v kraje, kjer se je naučil razlikovati vrečo od dijaka.

Dinžel mu je pomenljivo in zaupno pomežiknil, kot bi se mu hotel prikupiti. Potem je z zavesico zastrl šipo na drsnih vratih kupeja, da je prostor postal neznošno majhen, zadušljiv in ogabno kolektiven. Pri oknu se je privoščljivo, kot odrinjeni ljubimec, oglasil Pozvačinov ritem. Mimo je še vedno drvela noč, že preveč razpršena, da bi jo vžgale iskre razkurjene lokomotive, in še vedno pregosta, da bi ponudila pokrajino. Ko je čelo naslonil na steklo, so se mu v mrežnico začeli zatikati mimo drveči telefonski drogovi. Ostro in boleče. Mežikajoče veke so jih vezale v snope in odlagale ob zadnji steni. Zdaj zdaj bo mrežnica popustila in se razcefrala v milijon vlaken. In potem bo, kot drobir razbitega ogledala v pravljici, vsako vlakno zase vrtalo: kam? zakaj? čemu? kako? do kdaj? zajebano?

Zajebano!

Pozvačin je stopnjeval vabilni pohod v naraščajočo

bolečino, kot bi privijal natezalnico. Telo si je z režnjem pameti prigovarjalo, naj se umiri. Na koncu koncev, dokler se, čeprav zavožen, še vedno voziš in na naslednjem križišču lahko še vedno prav zaviješ.

Tako razmišljajo vsi zavoženci. Malokdo zavije prav.

Tedaj je v klitoris bolečine kot puščica v tarčo švisnila Meta. Nekaj časa je nihala v črni piki sredi nepreglednega števila krogov, dokler ni ujela prepričljive stabilnosti. Kot sinoči:

»S takim prascem ne mislim še naprej zapravljati življenja!«

»Res ne vem, kaj se z menoj dogaja.«

»Tudi jaz ne. In nočem vedeti. Sem pa dolgo upala.«

»Meta! Ljubica!«

»Nič več!«

»Meta! Metkica! Metuljček, cekinček, blondinček ...«

»Marrrrššš!«

Z znano besedo. Z besedo vojaškega podoficirja. Z r-jem, ki izruje še zadnjo koreninico dostojanstva in š-jem, ki te odpihne v ničnost.

»A, tako?! A, marrrrššš?!«

Gledala ga je preko merka, trdo, gladko, jekleno, naravnost med oči. Horizont je postal črn in na vsej širini in globini ni bilo niti ene same samcate zelene bilke, za katero bi se lahko umaknil.

»Prav! Že marširam! Izginem v pizdo materino! Ti tudi! In moli za boljši kurac!«

Dolgo je potem sedel na potovalki pred njenimi

vrati in iztekal. V krčih. Kot seč iz bolnega mehurja in vedno bolj slabotno, dokler ni samo še kapljal. Dokler se ni vse skupaj izcedilo v en sam ponižujoč napor v prazno, ko ni ničesar več, ne danes, ne včeraj, ne jutri. Samo še krč. Samo še odtrgan gumb, ki je v objestnem trenutku pomislil na razkošje svobode in že v naslednjem spoznal, da je živ le v gumbnici. Kajti neprišit gumb je mrtev gumb. In kaj če mrtvemu svoboda!

Ko je zvečer odšla v nočno izmeno, je capljal za njo do tovarne. Čakal bo pred vrati. Do jutra bo čakal, da bo noč na drugi strani tovarniških vrat opravila svoje. Kajti tovarniška noč oblije njeno dušo s svincem, da se ob zori ne more odpreti v nebo tako, kot se razdehti duša noči iz rožnato nasanjanih spalnic, ki jutru zlate laske počese, smeh na lica naslika in oči v radovednost odpre. Tovarniška noč se jutru obesi na krila, da se kot s katranom polit netopir vleče po robu človeškega. Ker menda tako mora biti. Zato se je v jutrih pred tovarniškimi vrati počutil gnusno. Pohotnež, ki na vaški veselici omami naivno deklico, da lahko v njeno devištvo izprazni svojo slo in se le-ta, sla njegova, potem skozi njene oči, telečje preplašene, kot gnojnica izlije v njegovo izpraznjenost. Obsojal se je, preklinjal in zaklinjal. Vsakokrat prepozno, ko se je zgodilo že vse, kar se ne bi smelo. Ko je lahko samo še čakal, ali bo tovarniška noč vsaj še tokrat (kot boga te prosim!) in res zadnjič (z življenjem obljubim!) na njegovi strani. Vsakokrat pa se je kot kakšen pohabljenec oprl na to, da se Meta boji samote, njene hribovske dote, po

kateri sam ne preživiš in je družina edina prava pot, čeprav je bila zanj samota samo stanje, ki ga je treba preprosto razburkati.

»Porka madona,« je zaslišal vratarja, »kaj si ti sploh človek? Ta mesec je punca že četrtič prijokala na šiht!«

Nogo je imel po pasje dvignjeno in besno je scal svoj prvinski ekstrakt morale, da ga je krivinčilo v mehurjast in bradavičast krhelj ničevosti.

»Prekleta krastača!«

Prizadelo ga je. Rad bi jokal in rad bi besnel. Rad bi se zradiral. In zraven še ves ta umazani svet, v katerem ne najde odseva. Rad bi umaknil vsaj ta večer, ki nima niti toliko neba, da bi nanj obesil eno edino zvezdico. Rad bi umrl in rad bi ubijal. Ubil vsaj tega pravičniškega vratarja, ki ga zmerja s krastačo. Ali pa naj vratar ubije njega.

»Izgini!«

In nadaljevanje noči se je sprevrglo v božjastnost in potem ušlo na premikajoči se stopnici proti Beogradu, kot je pravkar izvedel. In tudi, da gre na obisk, ker da je popolnoma logično, če je tam na jugu pustil desetletje.

Dinžel je spet pomežiknil, nato preveril, če je kupe skrit pred pogledi s hodnika in iz službene torbice izvlekel sploščeno slivovko.

»Domača. Srkni.«

Seveda, srkneš domačo in si domač. Ne zato, ker bi sam želel, pač pa zato, ker je tako narejeno in po neki pameti edino prav.

Uprlo se mu je.

»Zakaj misliš, da grem na obisk? Zakaj ne grem, recimo, na počitnice na Ohrid? Zakaj nisem na službeni poti? Zakaj ne grem na kak pomemben sestanek? Recimo na pomemben sestanek v zvezi s tolpo, ki organizirano krade po mednarodnih vlakih? No, povejta! A samo zato, ker sem kozlal v sekretu? Kaj mislita, da pomembneži in taki nikoli ne kozlajo v sekretu?«

Udomačena splošččenka je presenečeno obstala in potem užaljeno zlezla nazaj v službeno torbico. Iz miličnikovih oči sta se skotili dve hijenici in ga začeli ovohavati. Od utrujenih mokasinov sta se počasi vzpenjali po zmečkanih robovih hlač in se začeli vrteti po nadrobnostih lahke športne vetrovke, za katero sta gotovo takoj vedeli, da je pretihotapljena iz Trsta. Nato sta se taktično začeli odmikati na primerno razdaljo za skok.

»Kaj te bo sram, človek!« je iz kape skočil Pajek. Poznal je to jemanje zaleta, ki se lahko sprevrže v nepredvidljiv doskok. Zakaj bi si pokvaril jutro, ki prihaja z Beogradom! »To ni nič groznega! Človek se ga pač nažre, hja, pes se ga ne. Pijančevanje je rezervirano izključno za ljudi. Bruhanje gre zraven. Ampak ti si to opravil v školjko, človeško, kulturno. Janezi ste kulturni, ni kaj! Hudo bi bilo, če bi to naredil skozi okno. To pa! Razumeš, če bi na bruhal skozi okno. Jebemti, dve leti nazaj je nek Grk zasvinjal pol vagona! On skozi eno okno ven, veter skozi sosednje nazaj. Si predstavljaš potnike za sosednjim oknom? In če bi se vsaj nalokal domače slivovke! Kje pa! Ti povem, bratec, da ni nič bolj ogabnega kot

prežvečena grška mastika. Še sedaj se mi dvigne želodec, ko zavoham mastiko. Ali pa Grka. Isti vrag! In da ne govorim, kakšna je bila zunanja stena vagona! Prava potujoča razstava modernega slikarstva!«

Hijenici sta za trenutek obstali, prisluhnili, nato pa se zdrobili v krohот: »Uh, uh! Moderno slikarstvo, bogtejebo, kot moderno slikarstvo!«

»E, vidiš, Grka je bilo potem res lahko sram. Pa kaj sram! Grk je najebal. Do konca je najebal. In prav je tako, mater mu njegovo! Vagon smo v Skopju izključili iz kompozicije in potem zunanje in notranje pranje, razkuževanje, pa še zamuda vlaka. Ne vem, če si lahko predstavljaš, kakšne so posledice, ko si kriv za zamudo mednarodnega vlaka. Ti povem, Grk ne bo do konca življenja poravnal vseh stroškov. Morda so ga celo zaprli.«

»Jasno!« je vedel Dinžel, verjetno že zato, ker se samo po sebi razume, da nekoga, ki iz vagona naredi potujočo razstavo modernega slikarstva, oblast zapre. To je njena dolžnost.

»In še nekaj bi ti rad povedal ...«

Hijenici, ki sta se med Pajkovo reševalno akcijo razdrobili v krohот in se potem kdo ve kam potuhnili, sta se vrnila. Verjetno sta menila, da bi bil njun odstop lahko razumljen kot slabost, kar pa je seveda nedopustno, četudi bi Dinžel privatno, kot običajen dobrodušen debeluhar, na to pristal.

»... dragi tovariš iz Slovenije! Nikar ne misli, da sem nekakšen polpismen kmetavzar, ki ga je pomemben stric vpisal v državno službo. Nikar ne misli in nikar se ne zajebavaj. Vidim te v dno. Razu-

meš: skozi oči v dno! Zato ne prihajaj s službenim potovanjem. Še oblečen nisi za kaj takega. Če bi imel usnjeno aktovko ali vsaj pedrsko torbico, potem morda. Morda, pravim. Tako pa se sprašujem, če si sploh pravi Slovenec? Če nisi iz kakšne tuje pizdarije podtaknjeno oné. Ta trenutek me to ne zanima. Lahko pa me začne zanimati. Lahko! Jugoslovanska državna železnica je sicer zadovoljna s tem, da je karta plačana, jugoslovanska država pa, da je osebna izkaznica veljavna. Ni pa nujno, da tako ostane. Zelo možno je, da sem kaj spregledal. Lahko tudi, da bi osebna dobila krila. Razumeš? Da bi zletela skozi okno, uradno pa v ,ni je imel!‘ Razumeš: nisi je imel! Pričo imam. Veš, koliko sitnosti je to? Zato me ne jebi v glavo!«

Ozračje se je zoprno gostilo. Pajek z železničarsko kapo in Dinžel v miličniški uniformi sta dovolj pripravna kombinacija za ustvarjanje težav, čeprav železničarju ni bilo do tega in verjetno tudi miličniku ne, le uniforma se je čutila izzvano.

»A zato, ker nimam pedrske torbice?«

To je vžgalo. Dinžel je kar poskočil in odprl druge registre. Z osupljivim užitkom, skoraj strastno je začel premetavati pedre v različne besedne zveze in odnose, možne le v njegovi materinščini.

»Nikar ne misli, da imam kaj proti toplovodarem. Brigajo me. Naj se porivajo, če jim paše. Kaj pa je to takega? Pravi moški še žensko kdaj nabriše v rit, da ne bi mislila, da jo je zaradi pičke vzal.«

Medtem, ko so se Dinželu trgala pljuča in v rojih, kot konfeti na novoletno noč polnila službeni kupe

Balkan Ekspresa, je njega vedno bolj sililo na kašelj. Že ves čas gostovanja v uradnem kupeju, je čutil, da je nekakšna igračka, ki si jo uniformirana cirkusanta podajata od domislice do domislice, jo za nekaj časa odložita, nato spet zakotalita, zavrtita, vržeta. Tega mu že ni treba prenašati!

»Narobe! Mi smo bolj fini. Slovenci raje ližemo.«

Dinželu je za trenutek zaprlo meh, saj se nekako ni ujemalo z vlogo, ki mu jo je namenil, vendar jo je že v naslednjem dihu posvojil. Začel se je pripogibati v pasu, tolči po kolenih in se z nekontroliranimi gibi grabiti v mednožje.

»Ližejo-o-o-o ...«

»Seveda ližemo. Kaj vi ne? Kakšna zaostalost! Kaj Balkanci ne veste, da to pomlajuje? To je vendar znanstveno dokazano. Zakaj pa mislita, da imamo Slovenci daljšo življenjsko dobo? Ker jemo kranjske klobase, pijemo vino in hodimo na Triglav? Dajta, no, mir! Zapomnita si, da samo zato, ker ližemo. Ližemo in sesljamo. Drug drugemu. Moški ženskam, ženske moškim, pa moški moškim in ženske ženskam. Vse povprek, levo, desno, navzgor, navzdol. Raja uradnikom, uradniki politikom, politiki bogovom, bogovi hudičem, hudiči raji. Začaran krog. O, seveda! Zapomnita si: pičkin žele in kurčev sok sta življenjski napoj. Elik sir!«

Morda je miličniku postalo celo malo nerodno, vsekakor pa je bil zmeden. Z nepotrebnimi gibi rok si je popravljaj uniformo, pretipal gumbe, če so v gumbnicah in če je pištola v toku. Njegovo obnašanje je spominjalo na gibanje marionete, kadar se

animatorju zapletejo vrvice ali pa ne sledi besedilu.

»Želel sem ti pravzaprav povedati, da skrokani Slovenci ne potujejo v tej smeri. S podočnjaki potujejo samo v nasprotni, proti Ljubljani. Po trije skupaj, nikoli en sam. In vedno kupijo karte na železniški postaji, nikoli pri sprevodniku na vlaku. Zakaj bi bil ravno ti izjema!«

»Saj, saj,« je pohitel, ker se je zbal, da bo pogovor zdrsnil v prejšnje korito. »Imaš prav. Malo se tudi jaz lahko pošalim.«

»Jebeš tako šalo, ko ves popeniš!«

Dinžel ga je gledal naravnost v usta, da je dobil občutek, kako mu čez ustnice kipi mastna pena, kot čez rob kakšnega nad ognjem pozabljenega kotla. Ni vzdržal, da si ne bi z dlanjo obrisal ust.

»Vidim pa,« je začel iskati vzvod, ki bi razpoloženje spet prekucnil v dobrovoljnost, »da te stvari, kako bi rekel, da psihologijo potnikov obvladata. Vama res ne more nihče lagati. Profesorja, ni kaj.«

Kaj boljšega mu ne bi moglo pasti na pamet. Boljše bi bilo samo, če ne bi bil na tem vlaku. Boljše bi bilo celo, če bi ga prijela patrolja, ki jo je poklicala natararica na ljubljanski železniški postaji. Streznil bi se v priročnem odložišču na Povšetovi in sodnik za prekrške bi ga drugi dan usekal po žepu. Vraga! Ne samo po žepu, dodal bi mu še mesec dni deponirane pogojne kazni, ki jo je prislužil ob praznovanju Lukovega rojstnega dne. Pa sta bila tista miličnika prav uvidevna, celo prijazna. Starejši je rekel mlajšemu, da pozna Luko, ki vedno poje Volga, Volga, mat rodna ja, kadar ga prime žalost. V Rusiji ima sina,

odraslega sina, ki ga še ni videl.

»To ga žre, zato poje,« je še rekel starejši miličnik.

Takrat bi morali utihniti in se pobrati s Titove.

»Toda, tovariša miličnika, kako utihniti, če ima Luka rojstni dan? Volga, Volga, mat radnaja. Saj ta naš Luka, ni nek navaden Luka. To je tisti Luka, ki je bil partizanski poročnik in so ga poslali na šolanje v Moskvo, da je postal major. Volga, Volga, mat radnaja. To je tisti Luka, ki je leta osemindeset zbežal iz Rusije in mu nihče ni verjel, da ima res tako rad domovino. Gotovo je ruski vohun! Volga, Volga, mat radnaja. To je tisti Luka, tovariša miličnika, ki ga dobro poznate, saj se je moral javljati, ko je prišel z letovanja na Golem otoku. Volga, Volga, mat radnaja. Ampak, tovariša oblast, tega pa ne vesta, da so v čast njegovega rojstnega dne Sovjeti danes poslali v orbito tovarišico Valentino Tereškovo, soimenjakinjo njegove žene, tovarišice Valentine Ermakove. Si predstavljata, tovariša oblast, tovarišico Valentinco okrog zemlje Luki v čast! Volga, Volga, mat radnaja.«

»Tudi prav, sta rekla tovariša oblast, takega pomembnega dogodka res ne gre prezreti. Za začetek bomo prispevali nočitev v našem hotelu in zajtrk pri državnem spovedniku.«

Tako to gre. Boljše bi bilo celo, če bi kljub vratarju, ki ščije ekstrakt prvinske morale in zmerja s krastačo, ostal pred tovarniškimi vrati in čakal z upanjem, da jutro ve za pot.

Toda kakorkoli je vrtel in preoblačil, da bi izpulil spodoben odpustek, odskočno stopničko ali vsaj

idejo za organizacijo ritma, kolikor toliko skladnega s povprečjem, z navadami in razvadami, z ljubeznijo in s sovraštvom, z redom in neredom sredine, v kateri je brodil, si je na koncu vendarle moral priznati, da se to agregatno stanje, ki se na videz samodejno rola od ene tragikomičnosti do druge, napaja iz njega samega, da je sam generator vsega. Tudi zadnjega, popolnoma napačno videnega in napačno razumljenega trenutka, ko ga je Meta zalotila s Simono. Hudič, pa jo je čisto po naključju srečal in sta zavila k Figovcu.

»Menda ti je umrla mama.«

»Že pred dnevi. Najboljše, kar se ji je lahko zgodilo. Tako sama je živela v tisti bajtici, tako prekleto sama, da se je še kuram smilila.«

»Je bila bolna?«

»Ne, kar umrla je. Mislim, da se je naveličala. Če nekdo preživi grozote vojne, smrt moža in še vse drugo, kar si lahko domišliš, potem mu postane dolgčas.«

»Je naredila ...?«

V skodelici se je smetana na črni kavi pretvarjala v vse mogoče oblike, le v konja se ni hotela. Pa bi tako rad odjezdil in se rešil iz mlakuže, v katero je nehote malomarno zabredel. Po samomoru je spraševala. To je bilo res zadnje, kar bi mati storila.

»Verjemi, moja mati preprosto ni živela v tem času.«

To je izvedel v noči, ko je bdel ob njej. Ležala je na parah, sredi septembrskih rož z domačih vrtov in do vratu pokrita s pletom, ki si ga je sama nakvačkala

za poročno balo. Žarnica na stropu, stokrat zmerjana z brlivko, je začutila svojo priložnost in ni dovolila svečam ob robu krste, da bi vsaj malo otoplile gube na njenem obrazu. Tudi za iluzijo ne. Nekajkrat se je namenil k stikalu pri vratih, toda ljudje, ki so prihajali, kropili, stiskali roko, nekaj momljali in odhajali, tega ne bi razumeli. Tudi sorodstvo ne. Če bi pojasnil, da luč izpod stropa sveti v materin obraz kot na kakšnem zaslišanju, bi ga samo čudno gledali in morda bi kdo rekel: »Saj je mrtva.« Zato je žarnico začel sovražiti. Crkni! Crkni! Crkni! Šele po polnoči, ko sta z materjo ostala sama, je bil uslišan. Ni bil prepričan ali je nekdo fizično pritisnil stikalo, morda celo sam, ali je sovraštvo naredilo dobro delo. Če razni Svengaliji samo s koncentrirano voljo krivijo železo, lahko on s koncentriranim sovraštvom ugasne žarnico.

Materin obraz je oživel v božajočem migetanju voščenk.

»Tako mrzlo te je klesala s stropa.«

»Saj,« se mu je nasmehnila.

Šele takrat je opazil, da ima mati samo obraz. Roke so ji ženske pokrile s pletom, ko so jo urejale.

»To ni prav,« je pomislil, »roke bi se morale videti. Njen obraz brez rok je knjiga brez platnic.«

Potem se je spomnil, da je ženskam sam prepovedal, da bi ji roke sklenile v molitev. Mati ni bila vernica sklenjenih rok in krivico bi ji naredili, če bi jo v to prisilili na parah.

»Če je Bog, se bom z njim zmenila sama!« se je zamerila sorodstvu, ki jo je tiščalo k spovedi in k sveti maši. »Najprej mi bo odgovoril na nekaj vprašanj.«

Sorodstvo ni vztrajalo, saj se je ustrašilo, kajti poznalo je vprašanja. Z njimi je odgovarjala na njihove pritiske.

»Gospod Bog, kje si bil, ko so me, zaznamovano z moževo rdečo barvo, vojaki vrgli iz hiše, da sem rodila v obcestnem jarku? Kje si bil, gospod Bog, ko so me ubijali, ker sem ljubila? Zakaj si mižal, gospod Bog, ko je tvoj pastir s pištolo za pasom daroval mašo za tuje vojake? Zakaj nisi slišal mojih otrok, gospod Bog, ko so jokali za skorjico kruha? Zakaj? Zakaj? Zakaj nisi slišal mene, ko sem ...?«

Vprašanja, ki se Bogu ne postavljajo, saj Bog vse vidi in vse ve. Tudi ve, zakaj nikoli ne odgovori nanje.

Toda roke bi se morale vseeno videti!

Poiskal je nitko v njenem poročnempletu in jo začel navijati v klobčič.

»Si srečna, mati?«

»Ne vem. Prvič me je prehitelo.«

»Si bila vedno spredaj?«

»Ne, samo sedanjosti nisem priznavala.«

»Tudi vojne ne?«

»Bila sem pred njo. Morala sem materiniti.«

»Materinstvo je sedanjost!«

»Motiš se, sin moj. Materinstvo je prihodnost. Sedanjest je razkošje, ko lahko krvaviš, si ližeš rane in jih zdraviš pod krastami.«

»Bolečina vseeno je.«

»Ne, ker si pred njo.«

Nehal je navijati nit v klobčič. Roke so se videle, ležale so ob telesu z navzdol obrnjenimi dlanmi in rahlo skrčenimi prsti. Ničesar niso prosile.

»Mati, ne razumem. Je bila vojna tvoj čas?«

»Bila sem zmagovalka.«

»Tudi, ko te je ...«

Nekdo je vstopil in pritisnil stikalo. Umetna svetloba je ukazala sedanjost.

»Zato sem prepričan, draga Simona, da je bila smrt nagrada.«

»Te je vojska naredila takega, brezčutnega?«

»Pet nas je rodila, pet nas je zletelo iz gnezda. Ena sestra z brigadirjem v Šamac, druga z uradnikom v Zagreb, tretja s kmetom na Selo, četrta z nekim Bosancem v Kranj, jaz ... Zase sploh ne vem, kaj bi rekel. Nihče več ni imel časa za drobno ženičko, ki je dan na dan krevsljala za kurami po dvorišču in jih ogovarjala po imenih.«

Pri kurah ga je zvilo. Iz zasede. Kot da je že predolgo hinavsko čakal, se je v želodcu spet začel navijati jekleni jež in postajal vedno večji in težji. Z bodicami je grabil stene in mu jih tlačil v grlo. Zmanjkalo mu je zraka. V trenutku je postal moker in znašel se je v vrtincu, sredi katerega se je vrtela bela ženska silhueta. Lebdela in migotala je v črni sopari, ki je puhtela iz votlega prostora. Prepoznal je domačo izbo, za vse čase vgravirano v spomin. Tisto prvotno, v katero niso nikoli vzdali novih vrat, ne novega okna, niti zamenjali pohištva. V kotu je bila klop, prostor za pet otrok, pred njo mentrga in še dva stola, za očeta in mater. Materin je bil zaseden. Začutil je njeno postavo, čeprav ni videl obraza in čeprav je ves čas sredi črne sopare vrtinčasto, kot dim z ognjišča, izginjala nekam kvišku. Ni izginila,

samo izginjala je. V pesti desne roke je držala oficirsko epoleto, ki je tudi izginjala. Vendar drugače. Izginjala je kot ribičev blistavec v hudourniku in ves čas se je razločno videla le temno vijoličasta črta vzdolž njenih bokov. Črta je bila kot všiti trak v hlačnici oficirske uniforme.

»Je kaj narobe? Boš vodo?« je zaslišal Simono nekje od daleč. Z nekega roba mu je ponujala prst. Vrtinec je obstal, krogla se je začela raztapljati in želodec je utrujeno spolzel nazaj čez mravljinčasti strah v popolno izvotljenost, da je telo ostalo brez vsake opore in je samo še lupina vztrajala v svoji obliki. Zadostoval bi že najmanjši piš, že čudna beseda, posmehljiv pogled, da bi izdihnili in se zgubala vase.

»Kako sem se ustrašila!« je bila zbegana Simona. »Se ti to večkrat zgodi?«

»Kaj ne razumeš, Simona?« je nadaljeval z nekakšno igrano samozavestjo, da bi se izognil odgovoru. »Vedno jih je imela pet, štiri kure in enega petelina. Razumeš, štiri hčere in enega sina. Tudi klicala jih je s človeškimi imeni in jih do zadnjega dne pasla na svojem dvorišču. Razumeš, nas je pasla, se pogovarjala z nami, se jezila, kadar smo ušli na nedovoljeno, izdirala pike na jezikih, odganjala potepuške pse in skobce, zvečer pa skrbno zapirala vrata pred lisicami in zjutraj vedno natresla zrnja. Ko je umrla, smo si v eni noči, ko smo bdeli ob njej, brez sramu populili perje in se izključevali.«

Simonine oči so se ustavile. Zgrabil ga je mrzel občutek, da ga ne vidi, da gleda skozenj in tam zadaj vidi nekaj, zaradi česar je do roba zgrožena in utrujena.

Če bi vsaj rekla, da je nor! Potem bi spoznanje, da so se izključevali, dobilo, če že ne opravičljiv, vsaj razložljiv predznak. Toda Simonine oči so samo gledale.

»Mati pa še kar skrbi za nas.«

Iz žepa je potegnil ovojnico z denarjem. Zjutraj mu jo je izročila kranjska sestra, ki je prevzela skrb za materino zapuščino.

»S tabo, brat, tako ni drugega, kot problemi,« je rekla in vse so se strinjale.

Imela je srečo, da je našla kupca za hiško. Singerico je vzela sama in si jo odračunala, drugo so bili samo spominki. Vzel je medaljo, ki jo je kdo ve kdaj dobil eden od staršev. Za narod, je bilo vlito na averzu. In to je - kaj? Če je za narod, se ne sprašuješ, je pač za narod. Konec. Sestram je bilo prav, kajti unovčljivo tako ni, je kvečjemu breme. Nikoli ne veš, kdaj ti bo kdo medaljo zalučal pod noge.

Bolj naporna je bila delitev hiške po ovojnicah. Z njim so opravile hitro: »Še to je preveč, kajti k temu domu nisi prispeval nič, samo odnašal si.« Precej težje so se sestre, sestrice, sestričice, cmok-cmok na levo in cmok-cmok na desno lice, steh-tale in izmerile med seboj. Imele so globok čut za pravičnost, predvsem pa natančen spomin o darilih materi, o valoriziranih cenah radioaparata, električnega likalnika in kavnega mlinčka (boste že priznale, da je bil električni mlinček za kavo takrat celo premoženje). In vedele so zelo natančno, katera je večkrat poribala pod, čigav mož je to in prejšnjo in predprejšnjo pomlad prelopatal vrtilček, kdo je predpredlanskim prepleskal plot, kdo kupil

tlakovce za potko do hiške, postavil drvarnico ... kdo, kaj, kje, kdaj.

Vse skupaj pojdite v rit, lepo počasi, da ne zaide. In globoko, drage sestre, sestrice, sestričice, globoko pojdite, da boste tam dolgo ostale! Najbolje kar za vedno.

Do takrat je bil prepričan, da je samo on odtujen, da je samo on izgubil kompas in se izgubil v nepreglednih križiščih. Sam nase je bil jezen in ni mogel razumeti, da ni prej opazil, kako jih je odtrgalo in razmetalo z družinskega vrtljaka. Kruto in daleč. Tako daleč, da se niso več vračali. Tudi kadar so prihajali, se niso vračali. In na pogreb so prišli samo po tisto, po veliko več tistega, kar jim je pripadalo po nekih zakonih, ki jih je kdo ve kdaj napisala neka preračunljiva pamet.

»Imela me je najrajši.«

Ni vedel, zakaj je to rekel. Nekomu je pač moral povedati. Tiščalo ga je kot krivda, kot neplačan račun. Ko je pustil vojsko, mati ni mogla verjeti.

»Kaj boš pa sedaj,« ga je vprašala z glasom, ki ga je imela v dneh, ko sta zbirala priporočila za njegov sprejem v vojaško šolo.

»Bom že kaj,« je rezko odgovoril, da bi se izognil naslednjemu vprašanju.

»Pripravila ti bom posteljo,« je rekla. Odgovoril je, da le za nekaj dni, dokler ne najde kaj v mestu. Potem nista več govorila o tem, le enkrat kasneje, ko se je že odselil, je rekla, da ima pri njej vedno dom. Takrat se mu je, majhna in olesenela, zazdela kot trta samorodnica, ki jo je uničevalni plaz porinil

na rob krčevine in je tam brez opore in negovanja še vedno dajala.

»Nekaj bova pa spila v njen spomin, Simona.«

»Spočit se pojdi. Potreben si spanja, ne pijače. Ali danes nimaš službe?«

»Jaz sem že v komunizmu, draga Simona. Pardon, samo z eno nogo, delam po svojih zmožnostih, ne jemljem pa še po potrebi. Zdajle bi potreboval avto in bi te odpeljal na Bled, še raje v Dubrovnik ali na Ohrid. Ne, odpeljal bi te na Brione in te krstil za Jovanko. Jaz bi bil Tito. Naročil bi ...«

V njenih očeh je zagledal vso svojo bedo, kako visi na letih podirajočega se kozolca in pod žgočim soncem postaja vedno bolj zapečena in skorjasta. Mimo hitijo procesije pomilovalnih pogledov in ga prepoznavajo. Dolge procesije brez obrazov, samo pogledi, neprizadeti, skoraj odsotni, pa vendar do skrajnosti nabiti s privoščljivostjo.

»Že veš. Sploh pa, kaj delam tu!« je slišal Simono, ki se je pripravljala, da bo vstala.

Stisnilo ga je, čeprav je vedel za zanko, kajti že dolgo se je zažirala okrog smisla njegovega bivanja. Že tako dolgo, da se je navadil nanjo. Živel je pač s toliko zraka, kot ga je dotekalo. Hudo je bilo le, kadar je zanka najprej malo popustila, da so v odmirajočem tkivu začele krvaveti kapilare zamujenih upanj, nato se je, tako kot zdaj, še bolj zategnila. V takih trenutkih so kapilare postale grozno občutljive na bolečino. Bolečine pa se je bal.

Saj res, kaj dela tu in z njim, v svetu, ki ni več njun, ki je samo še njegov in njen, in v katerega že

dolgo, morda že od vsega začetka vstopata in izstopata vsak zase.

»Iščeš pot do mene. Življenje je pač labirint. Včasih se izgubiš in tavaš. Ne najdeš dogovorjene kote. Izgubiš orientacijo. Obupaš in čakaš, da te nekdo najde. Da me najdeš.«

Dolgo ga je gledala in se trudila razumeti. Pomislila je, da ima v nekem delčku, tistem, ki gleda nazaj, morda celo prav. Toda to ni opravičilo za sedanost, za leta, ki že zdavnaj niso več najstniška in ni nikakršno iskanje poti: da me najdeš! S tem je opravičila, ko je rekla: »Bilo je lepo, bilo je zanimivo, bilo je noro ... bilo je. Včasih res ogreje kak kamenček, ga obliže, da dobi lesk, vendar: bilo je.«

Sprostila se je v širok nasmeh. Nekje izven prostora se je premaknil žarek in planil mednju. Z robovi se je dotikal obeh. Kdo ve, katerega in kakšnega kamenčka odblesk je bil. Razveselil se ga je, čeprav se mu je zazdelo, da je za pravi žarek preveč razkošen, skoraj nesramno kičast.

»Boš sploh kdaj odrasel?«

Tega ni rekla prvič. To je rekla vsakokrat, ko ga je ujela, da spet ni zmozel poguma (kdo ve katera sojenica mu je to darovala), da bi se odgnal z brega in zaplaval s tokom ali proti njemu, vseeno kam, da bi se le odgnal, da le ne bi stal in čakal.

Spoznala sta se na najbolj preprost dolenjski način, na vaški veselici. Bil je (podčastnik) doma na dopustu, ona (srednješolka) na počitnicah pri babici. Vse se je zgodilo samo od sebe. Vaški fantje, kot je kasneje izvedel, niso upali v konkurenco. Vojak s

činom je, lahko te še zaprejo, če se ga po fantovsko lotiš. Dekleta pa so bila tako in tako odvisna od fantovske izbire. Daj, daj, kakšna enakopravnost! Ta je za debatni krožek in za afežejevske sestanke. Tam se govori o Klari Zetkin, o pomembnem prispevku žensk v narodnoosvobodilnem boju, o enakopravnosti med spoloma in o podobnih pridobitvah socializma. Na vaški veselici pa so dekleta zato, da jih izbirajo. Razstavljene na klopeh ob steni kot lončnice v vrtnariji, s skrivnostnimi nasmehi in z žarečimi očmi, ki ne ugasnejo niti takrat, kadar se skozi zid priplazi pridigar in se trudi gasiti z vodenimi besedami. Brez haska, kajti njihove oči še kar žarijo in upajo, da bo muzikant napovedal damenbal. Ženske izbirajo. Vsaj enkrat ta večer.

Lahko pa se iskre ukrešejo še pred damenbalom.

Ja.

Potem je osvajal samo še vrh, da bi zapičil prapor. Bil je njen prvi. In bilo je nezrelo, fizično dejanje v režiji zavrelega polnočnega vina. Čez jutro se je razvlekla čudno meglena krivda namesto mavrice. Morda sta se zato potem ves skupni čas trudila z iskanjem barv in v pričakovanju dvigovala oči v oblake. Šepetala sta dneve dolga pisma, se ljubila, mučila, obupavala, gradila, rušila, rojevala, ubijala, obljubljala, pisala pesmice.

Povsod si, draga, pričujoča,
na mojih poteh, v sanji,
kot voda slapa si pojoča,
le jaz sem senca med kostanji.

In nazaj:

Dokler med nama ni bilo spoznanja,
bila sem tih in čist izvir,
bila sem nežen breskov cvet
in lepa sem bila kot zvezdna sanja.

Zdaj golo sem drevo, brez sončne veje,
zvečer le veter me ljubkuje,
in čakam burjo, da izruje
me iz tal in se v slovo zasmeye.

In nazaj:

Spet čakal sem zaman,
da boš prišla na vetru krila
in sanj srebrnih natrosila,
da bo zadišal plavi lan.

In nazaj:

Če prišel boš kdaj
gredoč
v dno duše vasovat,
ne pozabi za seboj
zapreti vrat.

Rada bi,
da tu ostal
bi čez pomlad
in kot metulj
imel me tiho rad.

In pletla nekakšno krvavečo mrežo hrepenenja,
tonila vanjo, se zapletala v vedno manj razumljiv
smisel strastne bolečine, ki je ni bilo, čeprav je grizla
in kot rak lezla po mezgovnem tkivu od bezgavke

do bezgavke. Realnega časa, štiristoosmih ur, ki ga je ponujal njegov dopust, sta se začela bati, kajti čustveni šparoni so bili preobloženi za dobro trgategv. Vsakokrat sta sicer pohitela in se z zaprtimi očmi vrgla v vrtinec strasti, kot bi dobila ukaz iz kakega prazapisa, čeprav sta vnaprej vedela, da se bo naraščajoča govorica semen še pred izbruhom v razodetje spet ujela v odmev gasilske veselice. Zato na obloku potem ni bilo mavrice. Zato so kapljice na strunah hrepenenja vsakokrat neizpete zdrsele v čakanje naslednjih štiristoosmih ur.

In tako je teklo z njima, v njima, mimo njiju.

Popoln mrk, čeprav z nekega roba, ki ga ni hotel priznati, vendar pričakovan in od raznih vedeževalcev napovedovan, pa je nastal, ko se je demobiliziral. Sprva se je zdelo, da so se zaradi nenadne preobila svobode vsi bregovi oddaljili. Kot bi z ladje padel v morje. Vse, kar se je zdelo na dotiku roke, je postalo nemogoče daleč, črte zabrisane, dan meglen. Na to je bil popolnoma nepripravljen, odvisen zgolj od lastnega plavanja. On in nepredvidljivo morje. Službo je našel hitro in se ujel v banalni ritem delovnega dne, od šestih do dveh, od ponedeljka do sobote. To je bilo dovolj za hrano, stanovanje, elektriko, časopis, britvice in deset drugih drobnarij, toda ne za tisto, zaradi česar ni hotel, ni mogel, ni zdržal več tam doli na jugu Juge, tisoč kilometrov in let in povelj oddaljeno od pričakovane oaze, tako živo žive, da jo je že živel, še preden mu je komandant garnizona vročil uradno odpustnico.

Potem sam v morju, širokem, globokem, resničnem.

Duša je bila zmedena. Pivo pri Figovcu, vino pri Mraku, šnopček s kavico pri Nacetu, vinjak na železniški postaji. Ne vsak dan in ne vedno v tem vrstnem redu. Vendar vse pogosteje, da so se naredile tirnice. Telo se je hitro navadilo in prepričevalo dušo, naj ne vztraja. Je pač tako! Nič več od pisma do pisma in do dopustniških štiristoosmih ur. Toda, lepo te prosim, je mar naenkrat preveč časa in premalo vsebine? Ali pa je časa premalo, ker sta se oba znašla v enem in si ga delita? Jutri ne morem, imam predavanja. Jutri ne morem, greva z mamico na koncert. Jutri ne morem, pridejo na obisk iz Obrenovca. Jutri ne morem, imam zobozdravnika. Jutri ... prekleti jutri!

Toda kar hitro se je izkazalo, da so težave drugje. Roža, ki sta jo gojila, ni razvila korenin. V spremenjenih pogojih pod odprtim nebom, pod pravimi oblaki in pravim soncem, v pravih dnevih in nočeh je začela umirati. Substrat na bazi hrepenenja je bil preslaboten za preživetje v naravnih pogojih, Dokler je rasla v topli gredi, si je celo nevihte umetno ustvarjala, da ni zehala zaradi dolgočasje. Zdaj pa so ji že najmanjši prepahi prinašali nepremostljive težave. Nekega dne je usekala še njena mati. Naravnost in nedvoumno. »Saj razumete, tovariš vojak, ali kaj že ste, Simona je diplomirala na višji šoli, sedaj jo čaka pripravništvo in služba v banki.« Simona je, kot najbolj logičen zaključek, samo dodala: »Pride čas, ko je treba storiti naslednji korak.« Seveda, naslednji korak. Kajti topla greda navsezadnje deluje tudi po določenih ekonomskih zakonitostih in pride čas, ko se vrtnar odloči, kam s potaknjencem. Če se račun

izide, ga ohrani za lastne potrebe, za nadaljevanje vrste, sicer ga odstopi branjevkam na trgu. Demobilizirani podoficir jugoslovanske ljudske armade ni imel visoke cene in račun se ni izšel.

Hkrati se je nedvoumno potrdilo in počasi lezlo v zavest, da je armada kruta mačeha. Mleko, s katerim je razkošno hranila svoje nanovačene otroke, je bilo zastrupljeno z odvisnostjo in abstinenca je vodila v blodnjo. Le močni so jo prebrodili.

»Čas je, da se urediš!« mu je pred kratkim očital Jože. »Že skoraj leto lužiš prekletu vojaščino iz jajc, življenje pa ti je še vedno tuje. Začni se vendar obnašati svojim letom in okolici primerno! Izbij si iz glave, da si nekak državljani prvega razreda!«

»Kako to misliš?«

»Tako, kot sem rekel! Če ti je kot vojaški osebi z dobro plačo in drugimi ugodnostmi uspevalo v Makedoniji, bi ostal tam. Tukaj ne vžge!«

»Kaj pa imaš proti Makedoncem?«

»Nič, krščenduš, nič! Krasni ljudje, le petsto let za nami!«

»Prav prosiš, da bi te enkrat po gobcu!«

»Ravno to ti hočem povedati, da se stvari ne rešujejo po gobcu, ampak z gobcem, če že hočeš! Poglej, pa nisi bil niti desetletje tam doli.«

»Prosim, pusti Makedonce!«

»Saj imaš prav, vojska, ne Makedonija. Je pa res, da se šele na določenem socialnem nivoju ljudje zavejo, da vojska ni obramba, da je okupacija. Povsod in v vseh primerih. Tudi doma, v lastni domovini. In tisti, ki delujejo v sistemu, so v končni fazi, priznal ali ne, okupatorji.«

»Bojim se, da te ne razumem.«

»Verjamem, tudi meni ni bilo dolgo jasno. Sicer pa je to svetovni problem. Tvoj problem je v tebi. Odloči se že, ali si tič ali miš. In to kmalu, sicer boš, najbolj enostavno povedano, crknil. Netopirjeva pamet v človeški koži se ne obnese. V duši še manj.«

Kot bi poslušal Proleta. Ne bodi nor. Epolette niso breme, epolette so krila! Varno te držijo nad vsakdanjim povprečjem. Kaj ti manjka? Imaš plačo, ugled, položaj. Z malo truda boš še napredoval. Če narediš sprejemne izpite za vojaško akademijo, si v dveh letih podporočnik, do pokojnine najmanj major. Če zapustiš vojsko, si nič. Si usran civilist z nedokončano srednjo šolo, neuporaben za karkoli. In Simona je napovedi samo strnila v zaključek: treba je narediti naslednji korak.

»Imaš prav,« je rekel, kot bi ji bil hvaležen, da se je ravno tako odločila. Kaj pa naj bi? Padel na kolena in začel recitirati njena pisma? Lahko bi tudi ponorel, zmetal pred noge vse sanje in jih začel drobiti v prah. Lahko bi se pred njenimi očmi ustrelil. Pa kaj, bi ji rekla mati, v banki te čaka služba.

Kadar sta se potem srečala, sta si vsakokrat segla v roke: »Si dobro? Pazi nase!« Včasih tudi: »Zapil se boš!«

V tistih dneh mu je usoda naplavila Meto. Zaživela sta kar tam, na tisti loki. Čustveni in materialni. Meta je bila praktična, iz vsakdanjega sveta. Vedela je, zavestno ali ne, da se časa ne da nalagati na hranilno knjižico, kjer bi se redil od obresti in čakal na priložnost najboljšega izkoristka. Čas je treba unovčiti sproti.

»Kupila sem obešalnik. Če ga boš pritrdil poleg umivalnika, bo brisača vedno pri roki in še stol v sobi bo lahko služil za sedenje. Ali te v vojski niso naučili nobenega reda?«

Vprašanje, s katerim ga je večkrat in ob raznih priložnostih poizkušala izpraskati iz zaležanih navad, ga je sprva spravljalo v zadrego, potem pa se mu je le posrečilo poiskati opravičljiv odgovor. Vsaj zase.

»Red v vojski temelji na hierarhiji. Za profesionalni kader je pomembno, da zna organizirati in poveljevati: ti to, ti to, ti to! Od Tita navzdol! Delo na koncu vedno opravijo navadni vojaki.«

»Pa vendar!«

»Nobenega vendar ni. To je tako in nič drugače. Tudi če gre za red v stanovanju. Zelo natančno vem, da čevlji spadajo pred vrata, da bi morala umazana srajca počakati v košu za perilo (ki ga, ha-ha, nimam), da bi ... pa kaj bi! Vse vem! Nisem pa tisti, ki bi to naredil. Razumeš? Ni v mojem opisu del in nalog. Nisem navaden vojak.«

»Nekatere stvari menda res ostanejo.«

»Na kaj misliš?«

»Na to, da nisi več v vojaški službi.«

»Ali ne bi raje digi-dagi?«

»Razumem, tovariš vodnik, če je le v opisu del in nalog.«

Tudi ljubljenje je Meta jemala kot nekaj od narave danega in zapovedanega. Kot čas, ki mu je treba ustreči, ga živeti in pri tem ni nujno, da ga zares hočeš. Tako je pač narejeno. Amen. Včasih si ga je

vzela, včasih se mu je dala, v dnu duše pa je bila prepričana, da je ljubljene vrve, ki drži dedca pri jasilih. Prepričanje je kot rovtarsko popotnico prinesla s seboj, ko se je odločila, da bo postala tovarniška delavka v mestu. Kmalu je sicer ugotovila, da mesto na to vrvo gleda precej drugače, veliko bolj raztegljivo, kot da ni iz sesukanih rastlinskih vlaken, kot da je iz umetnih, na vse strani raztegljivih. In tudi, da se v mestu zlahka sname s priveza. Vseeno pa v svojem namenu opravlja enako funkcijo.

Meta je tako počasi, s kajžarsko previdnostjo, vstopala v njegov razmetan svet, potrpežljivo pobirala šibje in pletla v gnezdo. Kadar se je zataknilo, je popravila ali zastavila na novo.

Omare se je dolgo izogibala. Kadar jo je odprla, da bi obesila njegovo edino belo srajco ali na polico zložila svoje spodnje perilo, jo je spreletel nekakšen srh, kot bi vstopila v spovednico. Hvaljen Jezus. Na vekomaj, amen. Bog, ki razsvetljuje človeška srca, naj ti pomaga, da boš prav spoznala svoje grehe in dosegla božje usmiljenje. Bog je milostljiv, zato mu odpri srce in očistil te bo. Amen.

Pa bi vseeno tako rada pokleknila in pokukala v nedrja pisem, zložena v kupčkih na dnu omare. Kar tako, po otročje bi pokukala. Le videla bi, če je na kakšnem vogalčku narisana srček, napisana rima, odtisnjen poljub. Videla bi, ali je še srčno rdeč ali je zbledel, kot zbledijo vsi poljubi na papirju, pa če so še tako krvavi.

Želji se je vedno težje upirala, hkrati pa jo je grizel strah, podoben tistemu, ki ga je doživljala v

cerkvi, kadar ji je duhovnik polagal hostijo na jezik in je vsakokrat trepetala, da ji bo okroglo Kristusovo telo izžgalo luknjo v jeziku, okroglo, izdajalsko, nepopravljivo na veke vekov. Do sedaj ji je bilo prizaneseno. Kdo ve, do kdaj? Ampak k spovedi ne gre več. Tudi k drugemu spovedniku ne.

»Nisem poročena,« je takrat rekla.

»Saj, saj,« je grulil glas na drugi strani lesenih rešetk, »ampak telo v tvojih letih brenči, brenči.«

»Nisem poročena,« je bil prag, na katerega se je usedla. Vrat za sabo vseeno ni upala zakleniti. Tudi če bi jih: Bog vse vidi in vse ve. Seveda, Bog! Koliko pa ve njegov zaupnik v spovednici, ko jo sprašuje o stvareh, ki jih še materi ne pripoveduje? To že, da živi na koruzi z nekim demobiliziranim podčastnikom. Dober je z njo, le malo čudne navade ima. In malo preveč pije. Zato včasih joka. Zato bi včasih kar šla. Ampak ga spravlja v red. Je to greh?

»Prav lepo že ni,« pravi mati, »ko se bosta poročila, bo vse poravnano.«

Iz drugega sveta pa brenči, brenči. »Seveda imaš fanta. Normalno je. In tisto tudi delata.«

On ne sprašuje, on ve. Zato prizna in ne ve ali je bolj dobro ali bolj slabo, ko doda, da se bosta kmalu poročila. Malce jo zaskeli, ampak tisti kmalu je tako raztegljiv, da ne more biti laž. Vseeno bi bilo bolj po resnici, če bi rekla, enkrat se bova poročila. Samo civilno. Nikoli ga ne bo pripravila do oltarja.

»Ti kar veruj,« ji reče, ko napelje pogovor v te vode, »bog je tvoj problem.«

Iz spovednice pa: »Bog, ki razsvetljuje človeška srca, naj ti pomaga, da boš prav spoznala svoje

grehe in dosegla božje usmiljenje. Koruzništvo je greh. Toda Bog je razumevajoč. In veš, hči božja, mesenost ima različno težo, zato moram natančno vedeti, če naj bo moja odveza prava. Sprosti dušo, Bog je milostljiv. Bog razume in grehe odpušča. Zato ne puščaj črnih madežev.«

»Kot mož in žena«, ponovi ona.

»Prav, prav, da se ljubita«, reče in jo zmede. Kaj je mislil s tem. da se ljubita? Bolj gosposki, in duhovnik je gosposki, pravijo tako, da bi se izognili besedi fuk, ki je že sama po sebi greh. Ne preveč hud, za kakšno zdravamarijo pa že. Čeprav je smešno, da si za eno besedo kaznovan, za drugo pa ne, pomenita pa isto.

»In te boža po prsih?« sprašuje z one strani.

»Ja.«

»Kroži s prstom po bradavičkah?«

»Mi.«

»Potem z jezikom?«

»Ja.«

»Roka pa z blazinicami prstov pleše po trebuhu?«

»Pleše.«

»In potem?«

Ve, da ne sprašuje, ker ne bi vedel. On je božji služabnik in od nje hoče slišati. Hoče vedeti, ali je sposobna povedati resnico.

»Bog je milostljiv. Očisti se.«

Čelo nasloni na pregrado in telo se razmagnetni. Nobenega sramu ni več, nobene zadrege, še kesanja ne.

»Prsti krožijo po popku. Eden po eden, pa vsi skupaj. Ko se jim zavrti, zdrsejo do dlak in začnejo navijati kodrčke.«

»Navijati kodrčke«, ponavlja božji služabnik na drugi strani.

»Navija po vsem trikotniku.«

»Po vsem trikotniku.«

»Razmakne noge.«

»Razmakne noge.«

»Potem sredinec zdrsne v režo.«

»Sredinec v režo.«

»Vlačno.«

»Vlačno.«

»Potem ... »

... potem njeno čelo, naslonjeno na leseno rešetko, zazna nekakšen drget, ki jo prizemlji, ker je neprijeten. Skozi kolena na klečalniku se prenaša na celo okostje. Na obrazu začuti toplo sapo. Kot bi bila ujeta v tičnici, ki jo napada divja mačka. Prestrašeno odpre oči in v mraku spovednice, na drugi strani rešetk, zagleda belo manšeto rokava, ki ... o, moj bog! Božji služabnik drka.

Zbežala je.

Amen.

Večno pa se pisem samo zato, ker jo omara spominja na spovednico, res ni mogla izogibati.

Zatekel jo je sredi branja. Otrpnila je in se trudila izginiti ali vsaj pretopiti v barvo papirja, ki ga je držala v rokah. Če bi bila znotraj gola, bi ji morda celo uspelo, tako pa je, nalita s krščanskimi in rovtarskimi moralnimi nauki, rdečica izdajalsko rinila na površje in videl je, kako se je v njena ramena naselil strah. Toda ni se mu dogajalo, vsaj treznemu ne, da bi izgubil oblast nad seboj. Vtepli so mu v

obnašanje, da kritične situacije ne moreš obvladati, če nimaš v oblasti sebe. Pomaga že, če počasi šteješ do deset in nazaj, prižgeš cigareto, prevežeš vezalke na čevljih, narediš nekaj, kar nima nobene zveze s prilikom. Rečeš recimo: »Madona, kako lep dan je zunaj!« Segel je mimo njene glave in izpod kupa pisem izvlekel Simonino fotografijo. Uokvirjena v srebrni okvir, z golimi rameni, razčesanimi lasmi in naivnim deklinskim pogledom je izgledala nestvarno, iz sveta, ki ni bil dokazljiv.

»To je ona.«

Z glasom, ki naj bi ga razumela tudi kot poklekni in prosi odpuščanja. Meta se ni premaknila. Potem je neprepričljivo popravil: »To je bila ona. Pisem pa se nikoli več ne dotakni. Nikoli več! Tudi sedaj ne. Sam jih bom zložil nazaj.«

Svetišče sta tako, kot nekakšna najeta cerkovnika, zaklenila. Vse drugo je ostalo v domeni neresničnega in prepovedanega. Nihče naj se ne dotika, naj ne vstopa, niti izstopa. Kajti tega ni, le bilo je, čeprav še vedno je. Ob neki priložnosti, ko sta z Meto nakupovala, so se srečali. Simona je sproščeno ponudila roko. Obema, kot bi tudi njo že od nekdaj poznala.

»Zelo rada bi poklepetala, pa hitim.« In že se je izgubila v vrvežu. Neumno bi bilo karkoli razlagati. Prepoznali sta se.

»Si še vedno v isti garsonjeri?« je sedaj vprašala Simona. Vprašanje je bilo uglašeno na take tone, da je zlahka slišal, kaj jo v resnici zanima. Morda ji je vseeno malce dolgčas. Pobrskala bo, naredila kakšno praskico, posrkala kakšno kapljico in povečala utrip.

»Res ne bi z mano spila kozarčka v mamin spomin?«

»Preveč piješ. Zalil se boš.«

Glavo je ves čas obračala proti izhodu. Mu je želela tudi tako povedati, da je izhod edina prava odločitev? Če ne odideš in ne zakleneš vrat za seboj, začneš tavati v krogu in blodiš dokler te ne dohitijo komunalci. Lahko imaš tudi srečo, da krog nena doma popusti, počni in te sredotežne sile zvrtiljo v spiralo. Izgineš v piko. Vsekakor pa je nesmiselno vztrajati v pričakovanju nekega vračanja. Vračanja v kaj? V dneve, ki jih ne moreš več objeti? Še pljuniti ne vanje?

Tedaj se je presenečeno začel spraševati, če jo je že kdaj prej imel v tem pogledu. Je že kdaj opazil, da ima dolg vrat, obrobljeno uho, malo preveč materin nos in dolge trepalnice? Komaj je zadrževal roko, da se ni odpravila za željo. S prsti bi se dotaknila njenega čela in začela lizati pravljico. Počasi bi zdrsnila na koren nosu, od tu naredila izlet po obrvi in naprej okrog očesa, nato okoli drugega, potem bi se kot zefir nežno spustila navzdol in se pod nosom ustavila, da bi se pripravila na srečanje z ustnicami. Kajti tja, na srečanje z ustnicami, ne more z enakim utripom. Ustnice so še vedno tako neizmerno polne nedoživetega. Ko se jih bo dotaknil, ga bodo potopile v nirvano. Ostal bo dolgo, čeprav samo metulj. Metulj v medeni srčiki. Pil bo z vsemi vršički.

»O čem molčiš?«

Vprašanje je bilo zavito v isto tonaliteto in ga naravnost izzivalo.

»Če se ti da,« je zinil, še preden je vedel kakšno končno vsebino bo dobil stavek, »greš lahko po pisma. Še vedno so v omari.«

Ponudil ji je ključ.

»Če se ti da.«

Presenetilo jo je. Dolgo ga je opazovala in tipala čez rob vidnega. Morda predolgo, kajti ko je ponudbo osedlala z »greva oba«, je bil prepričan, da je to rekla zgolj zato, da bi se rešila zakajenega gostilniškega prostora in vedno bolj morečega brezcilja.

Med potjo nista dosti govorila. Kako lep dan da se je naredil, kako prihaja na ceste vedno več avtomobilov in da bodo, če bo šlo tako naprej, čez sto let v Ljubljani še veliki problemi s prometom.

»Le od kje ljudem denar za avtomobile?«

»Delajo. Malo se pa znajdejo.«

»Se pravi, da kradejo.«

»Ali pa manj pijejo.«

Zaskelelo ga je. Zrnce upanja, ki je nekje globoko pod izsušeno skorjo zaslutilo vlago, se je zmedeno ozrlo. Je v njenih očeh že tako daleč? Ne, ne! Če bi tako mislila, bi rekla drugače ali pa sploh ne bi rekla. Simona je samo zaskrbljena zanj. Ni ji vseeno. In to je krasno. To so odprta vrata, ne na stežaj, vendar odprta, gotovo pa nezaklenjena.

Ni skrivala presenečenja, ko sta vstopila. Ko je bila nazadnje tu (kdaj že? včeraj? predpredvčeraj? sploh kdaj? ali ni morda še vedno tu?), je vladal še njegov red v neredu. Nikoli je ni motil, celo zabavala se je, saj je bil naravnost blagodejno nasprotje tistega, kar je podedovano gospodovalo v njenem

družinskem krogu. Neurejeno stanovanje je pač spadalo k njegovi celostni podobi, kjer je občasno z užitkom gostovala.

»Lepo ti je uredila,« je zaščebetala in pri tem ni mogla prikriti trohice ženske ljubosumnosti, ki uide brez kakršnekoli skomine, samo da zbode. Tudi če bi rekla kaj drugega, če bi rekla, da je bila na dopustu na otoku Zlarinu, kjer ni niti enega živega studenčka in pijejo samo kapnico, bi bilo sporočilo enako. Namenoma je preslišal. Že tako se je počutil kot obsekano drevo brez ene same močne veje, ki bi jo lahko ponudil, da bi nanjo obesila svojo pravkar najdeno gugalnico. Na obrazu ji je bral, kako bi se rada malce dekliško, poredno in radovedno, morda tudi objestno, ljubosumno, privoščljivo ali pa rahlo pokroviteljsko in malo nostalgično zagugala. Najprej visoko nazaj, da bi jo odneslo daleč naprej, tako daleč, da se ne bi hotela vrniti in bi ga tam, na drugi strani, počakala.

V nekakšni gledališki pozi je obstal pred omaro in z okornimi, kdo ve kaj posnemajočimi gibi dramatično stopnjeval neperspektivnost trenutka. Vrata omare je odpiral počasi in sam zase presenečeno ugotovil, da ječijo. (So ječala že včeraj? Jih ni slišal ali so bila ušesa bolj kosmata?) Zazdelo se mu je, da so se na obešalnikih ovešena oblačila (njegov zimski plašč, tri srajce in nekaj Metinih oblek) prestrašila, kot bi jih zalotil pri seksu. Hitro jih je razrinil in spodaj je kot sonce zažarela svilena ruta. Kupil jo je na skopski tržnici. »Kje si pa ta kič staknil?« je takrat rekla Simona še preden jo je do konca razgrnil.

Potem ji rute ni podaril in tudi ni povedal, da je bila kupljena zanjo. Sedaj se je hihitala na pismih, ki so kot jajčka v zapuščenem gnezdu nebogljeno čakala in se spraševala, ali sta ptici, ki sta se vrnila, da jih ogrejeta v življenje, ali sta komunalca, ki sta prišla pospraviti prizorišče poletnega piknika.

»Po letih so zložena,« je rekel glasno, da se je ustrašil, kajti zdelo se mu je, da se bo od grmenja besed sesul dan in potem bodo razcefrani kosmi brez energije taval v brezsmislu in se nalagali na pisma, dokler ne bodo zasuta in pokopana. Odločilne trenutke je vedno prepozno začutil, ko so že plavali v prostoru. Moral bi šepetati, čeprav nerazumne besede. Ali pa bi moral brez besed in brez zvoka peti pesem, ki jo oba poznata in oba čakata, čeprav še ni bila nikjer in nikoli zapeta.

Ja, moral bi zapeti pesem.

Nekakšna utrujena žalost ga je začela daviti. Nagonsko, v samoobrambi, je z rokami zagrebel v pisma, jih objel in se zavrtel z njimi po sobi. Pisma so začutila njegovo stisko in začela peti. Potem so razprla krila in začela bežati iz objema. Izpod prhutajočih kril se je sproščal uležan rožnat prah sanj, polnil prostor in ga vrtinčil.

»Štorast si pa še vedno!« se je zasoplo in hripavo zasmejala kot kakšna pravkar prebujena plesalka tanga. Spustila se je na kolena in začela pobirati pisma. Lahka oblekica je plezala po belih bedrih, ko se je stegnila daleč naprej. Prostor je napolnila mesečina.

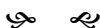
»Najdi, no, kakšno škatlo!«

»Ravno na to sem pomislil.«

Vendar ni vstal ali naredil kaj drugega v tej smeri. Simona je medtem že precej pisem ujela in jih zložila na kupček. Nekaj jih je odfrfotalo tudi pod mizo. Pod posteljo. Pod omaro. Povsod. Plazila sta se po tleh, kobacala po postelji, tipala pod omaro, mizo in se grebla za vsako, dokler se nista ujela v daritev.

Takrat je med vrati božjastno zakričala Meta.

In morda sta bila prvič sredi mavrice.

Okno v službenem kupeju Balkan ekspresa se je poglobilo proti vzhodu in na koncu pogleda se je noč že prepustila zarji. Mati zemlja ima v teh ravninah široko razkrečene noge in rojeva brez krčev. Jutra se brez sramežljivosti in strahu iztočijo iz maternice in ne tipajo s hriba na hrib, preden si upajo pogledati v oči.

»Vama je res brez pomena pripovedovati pravljice.«

»To imaš pa tako prav, kot mi je prav kapa na glavi. In kar se psihologije tiče, e, moj Janez! Rekel sem ti, da človeka vidim skozi oko v dušo. Človek se na vlaku marsikaj nauči. Danes pravijo, da brez šol ni nič, da jih bo veliko prestavljeno v nižje plačilne razrede. Ampak, te vprašam, kaj če mu šola, če ne ve, kdo med potniki je švercar? No, povej!«

»Ja,« je potrdil, »ali če ne ve, da je za zdravljenje mačka najboljša čorba pri Džokici.«

Značilen zadah liturgije balkanskega gostoljubja ga je zgrabil že na peronu in zanesljivo pripeljal skozi pravi vhod. Kljub jutru je bil prostor nabit s sparino, v kateri se je prerivalo meso na žaru, žganje, pivo, kava, znoj in kolonjska vodica, cigaretni dim, semenj besed in junaška glasba iz zvočnikov. Vse tako nedopovedljivo uležano, skorajda lepljivo, kot bi se dogajalo v nekem včerajšnjem času, pa vendar v času, ki ga je, tako se mu je zdelo, pričakoval in ga vabil medse, v družbo, v kólo.

Džokico bi prepoznal tudi brez Pajkovih opisov. Pravzaprav Džokice sploh ni bilo treba prepoznati, kajti Džokica je nezmotljivo prepoznal tebe.

»Čorbico?«

»S popečenim feferonom.«

»Prijatelj moj, to se samo po sebi razume.«

V restavraciji je leno gomazelo in se umikalo pogledu kot žive vabe v kovinski škatli, ko ribič odpre pokrov. Če je morda bilo prej kaj prostih sedežev, so jih sedaj zasedli potniki z Balkan Ekspresa. Dobro urico, kolikor bo vlak počival, je vsakdo hitel izkoristiti za polnjenje baterij, vsaj tisti, ki poleg običajne prtljage niso vlačili s seboj še slanine, čebule, sira, kruha in ploščatega žganja.

Le kam me bo stlačil, ga je zabavalo, ko je mehanično sledil natararjevemu rahlo priklonjenemu hrbtu, ki je celo od zadaj dajal vtis dobrodošlice, čeprav opazno rutinske, nekako polizane in posmehljive. Lahko bi prisegel, da se je z vsakim: »Izvolite! Prosim lepo! S spoštovanjem! Dobrodošli!« kot nekakšno osebno darilo zraven priklanjal

še: »V pičko materino! Pofukelj blesavi! Kurba stara! Naj te hudič nabuta!« in podobno, vsakemu gostu posebej podarjeno. Tudi zaradi tega je Džokica deloval kot maskota odzvonjenega časa in je v nizkih tonih brnel samo še za tiste, ki so ga hoteli slišati, in za tiste, ki niso mogli iz njega. Prav rad bi ga vprašal, kje je stregel med vojno. V partizanih gotovo ne! Dobrodošil je v kakšnem oficirskem klubu in vlekel na ušesa, da si je zavaroval prihodnost. In to počne še naprej. Gibal se je kot bi drsel po ledu in prostor pred njim se je kar sam razmikal. Usmeril se je proti najbolj oddaljenemu zidu, kjer so bile mizice ločene s prestavljivimi panoji, da so bile podobne spovednicam v kakšni romarski cerkvi. Vendar samo za prvi vtis. Za kaj več se je bilo treba ustaviti na navzdol razvlečenih obrazih, ki so bili zaznamovani z nadihom dneva, kdo ve kje in kdaj začetega.

Džokica se je ustavil pred mizico ob zidu (tri skodelice s spominom na kavo, trije kozarčki s še nekaj rusastega vinjaka, načikan pepelnik, svetlolaska, temnolaska in brkač). Svetlolaski se je ravno kar, ali pa že kak trenutek prej, začelo muditi. Zelo na hitro je pobrala kadilski pribor, ga zaprla v torbico in pomenljivo pokazala na veliko stensko uro, češ, to boste pa že razumeli!

»Ali tovarišica odhaja?« je Džokica takoj zgrabil priložnost.

»Imate pa res srečo,« je odgovoril brkač in z roko povabil na izpraznjen stol. »Sploh ne vem, kako si lahko zapomni na tisoče besed v eni predstavi, ko si ne more zapomniti, kdaj točno je naročena pri zobozdravniku!«

Skremžil je obraz v spako, ki naj bi ponazarjala muko na zobarjevem stolu, vendar ne preveč prepričljivo. Dodatno je razložil, da je ženska, ki je pravkar odšla na tak zmenek

»... gledališka igralka. Saj menda niste tudi vi igralec?«

»Igralec pa res ne!«

»Hvala bogu!« se je zasmejal. »Dva v enem jutru bi bila preveč! Jaz sem Jovo, ona je Smilja.«

Segli so si v roke. Kako je to med Srbi preprosto. V podobni situaciji bi v Zagrebu lahko sedel ves dan in ne bi postal del omizja. Hrvat te ne opazi, vedno gleda čez. Tudi če te gleda v obraz, gleda čez. Da ti vedeti, da je nekaj več. Slovenci niso dosti boljši, gledajo pa te bolj mimo kot čez. Nekako: ja ja, saj te vidim! Ne pustijo pa te zraven, razen če je omizje del gasilske veselice, kajti edino na gasilskih veselicah se Slovenci toliko sprostijo, da prenašajo prišleke.

»Vama verjetno isto?« je Džokica kar naprej opravljal službo. »Tovarišu pa pred čorbico priporočam pivo.«

»Ja, pivo!« Z dvema se je okrepil že na vlaku. Prvo se je razlezlo po uvelem ožilju in ga napelo, drugo je v telesu vzpostavilo ravnotežje, da se je začelo spet odzivati na zunanje dražljaje, kar je ugodno vplivalo tudi na dušo. Le žeja se ni dala tako poceni. Ko je že mislil, da se je uklonila, je spet začela nabirati skorjo na ustnicah.

»Oprostite,« je rekel Jovo, »pravkar sem opazil prijatelja, ki ga že dva dni iščem. Posel, razumete! Vidva si pa kar privoščita.«

Odšel je skupaj s stolom in v trenutku sta sredi gneče popotnikov sedela sama v svojem salončku, on in Smilja, s svojim strežnikom.

»Prosim lepo,« je zagodel Džokica nekam vmes.

»Veste kaj, tovariš natakarkar, če ste me že spomnili na hrano, bi nekaj z žara.«

Na smeh mu je šlo, ko jo je poslušal. Kot bi se žrtvovala.

»Dobra izbira!«

»Z redkvicami. Saj imate redkvice? Seveda imate. Pa malo kajmaka.«

»Prosim lepo.«

Džokica je spretno pospravil mizico in oddrsel.

»Kot v filmu,« je potem rekla.

»Prosim?«

»Pravim, da se scena iz trenutka v trenutek spreminja. Pred minuto sem še sedela z bratom in njegovo punco, sedaj sedim s simpatičnim neznancem, ki ga je pripeljal Balkan Ekspres.«

»In ga bo tudi odpeljal,« je pristavil nekoliko osorno, vendar nenamerno, morda zaradi čudnega občutka, da se res vse dogaja v nekakšni utečeni režiji in mimo njegove volje.

»Je kaj narobe?« se je rahlo našobila.

»Ne, ne! Oprostite, nisem veliko spal. Hotel sem samo povedati, da potujem naprej. Sicer pa bi zelo rad z vami doživel še kaj drugega kot zajtrk v restavraciji na železniški postaji!«

»Tako se vidi, da ste Slovenec.«

»Ja?«

»Najprej zviška udari, potem se opravičuje. Ves čas se opravičuje.«

»To je najbolj popolna razlaga slovenskega značaja, kar sem jih kdaj slišal: se opravičuje, se opravičuje, ves čas se samo opravičuje.«

»Boste rekli, da ni res?«

»Se opravičujem.«

Smejala se je, kot bi odpirala in zapirala kovinsko zadrgo, ki se na določenih mestih zaradi pokvarjenih zob zatika. K temu je simpatično dodajala gib z glavo in izpred obraza odganjala dolg pramen las, ki je ušel ali pa je bil hote izpuščen iz elastičnega objema na temenu. »He-he-he, hk-hk, he-he-he ...«

»Pivce za živce in rumček za pogumček! Papica bo takoj.« In že je drsel naprej.

Natočil je kozarca. Njenega z malo več nestrpnosti, da je pivo popenilo. Smilja je pohitela s prstom na rob, vendar se je bela razdraženost vseeno počudila čez.

»Boste posebej ali vam zlijem v pivo?« je pokazala na kozarček z rumom.

»Pravzaprav se ne spomnim, da bi ga naročil.«

»To spada zraven. Beograjska moda. Na zdravje!«

Za trenutek je pomislil, da bi moral takoj zgrabiti za vesla in odveslati, kajti v stegnih je začutil tok, kar je bilo zanesljivo, že tolikokrat doživeto sporočilo, da se je kotva sprostila in da je samo še s površinski mi vezmi privezan na obalo. Vedel je, da je za krmilo prišla deklina in da je to zadnji trenutek, ko lahko še izstopi.

Ja, če mu ne bi godilo.

»Ali se ne bi pobratila, če že takole ...?« je nekje iz sopare zaslišal lasten, popolnoma spremenjen

glas, voden iz nekega drugega centra in z neko višjo silo, ki ji ni hotel oporekati.

Vstala je in stol prestavila tako, da sta imela komolce na istem vogalu mize.

»Zakaj ne, če tako praviš!«

Roki, s kozarcema med prsti, sta zakavljala v komolcih. Smilja je pila počasi, z našobljenimi ustnicami, kot bi se bala, da ji bo pena pojedla šminko. S kančkom žalosti je ugotovil, da je za kakršnokoli naslado preblizu ali pa predaleč od njenega obraza. Opazil je le, da ima pod očesom temno piko. Kot Indijka. Tudi njena koža je bila rahlo čokoladno nadihana. Morda se v njej pretaka kak liter ciganske krvi. Ustnici je našobila v sesalo in ga postavila v pričakovanje. Zamižal je, v mednožju mu je postalo tesno.

»Prava umetnica si,« je zadihal, »če ne bi moral naprej, bi se ti rad prepustil.« Vendar je natančno vedel, da se bo. Navidezno upiranje je bilo le podzavestno opravičevanje vznemirjenega moškega ega, ki se je nepričakovano znašel v zamenjani vlogi, ko ni osvajalec in zato ne bo zmagovalec, ampak trofeja.

»Čez štiri ure imaš v isto smer naslednji vlak.«

Džokica je v najbolj pravem trenutku prinesel čas za premislek in ga razložil po mizi. Zadišalo je znano: kislo in sladko, rdeče in črno, s pametjo in brez nje, vse obenem. Realnost se je začela topiti kot sneg v odjugi in začela odkrivati nek znan zemljevid z eno edino izohipso, na kateri so se takoj začele zbirati, kot črne selivke na električni žici, nikoli razkrite noči, prepojene z zadahom zgarane

snajzilke, ki v pomožnem skladišču nočnega lokala za porcijo pregretilih čevapčičev, steklenico piva in nekaj zmečkanih bankovcev zapleta že tako zavozlane mreže večno nerazumljenih odtavancev.

»Jebemti, da nisi triperka, a?«

»Boš ali ne?«

»Mi ga raje pocuzaš?«

»Prasec!«

»Še stotaka dam zraven!«

Saj je vendar vse ena sama preteklost. Ki je ni več. Saj ga ne more neka ... neka iks z beograjske železniške postaje kar mimogrede zvleči nazaj!

Poizkušal se je rešiti z žlico, zato je odločno zajel. Učinek je bil neverjeten. Že po prvi žlici se je v telesu začel peklenski ples, ki je podkuril vso drobovino, da je izbijala skozi kožo, risala po obrazu zemljevide balkanskih vojn in lepila lase. Vsa moč in zloba poletnega sonca, ki se je brez energetskih izgub zbrala v semenih feferonov, se je izlužila v čorbo. Bil je v silni skušnjavi, da bi začel rjoveti, tekati po restavraciji in skakati po mizah. Še raje bi z eno roko zgrabil deklino, z drugo natakarka in z njima pometel restavracijo.

Smilja ni hotela opaziti njegovih ognjenih težav in skušnjav, preveč je bila zaposlena. Od trenutka, ko je Džokica odložil krožnike na mizo, se je razdvojila. Z rokami in delom telesa, ki je bil viden nad mizo, se je hlastno lotila mesa na krožniku, pod mizo pa je začela z nogami gospodariti z mesom na drugem stolu: saj ne moreš odkloniti, če si moški! Peklenski čorbin ples je ob tej ponudbi začel hitro popuščati.

»Vozovnico imam do Skopja,« se je proti volji telesa, še vedno upiral moški ponos. Vendar vse manj prepričano. Noge pod mizo so se razumele.

V ušesu je začutil toplo in vlažno sapo, kot bi pomlad hušknila po zmrznjeni dolini. Trave so se upogibale, zatrepetalo je brstičje in barve so planile v cvetove. Za sapico je neubranljivo rinil še jezik in rušil varnostne jezove. Okolica se je potopila v nepomembnost, ostala sta sama na otoku sredi grgrajoče reke, ki je brez oči in ušes drvela mimo v svoje izlive. Grgranje se je s svetlobno hitrostjo stopnjevalo in se kot zvočna kulisa naložilo okrog otoka. V sredini je nastala varna tišina. Slišal je samo še lastne sokove, ki so butali iz korenin in se pretakali v vršičke z neskončno željo, da bi oplodili semena in se uresničili v čudežu rojstva. Njena desna roka je z vznemirljivo lahkotnim plesom prstov spodlezla usnjeni pas. Brez obotavljanja je odrinila spodnjice in ukazala. Prišel ji je naproti. Sam.

»Če mora spoštovani tovariš res s tem vlakom naprej, potem ima še petnajst minut časa,« je nekje iz onostranstva zaslišal Džokico. »Izvolite račun. Takoj se vrnem.«

Njena roka je bila še vedno tam in gladila še vedno nabrekli ud od korena proti razbeljeni glavici.

»Veš, lepi moj,« je šepetalo v ušesu, »to bi ti naredila zastonj, če ne bi bila ... saj veš, kako to gre. Brko pri vratih ni moj brat!« In je še kar gladila in šepetala dokler se ni z zadnjim krčem, ki je v nasladi še premogel izpljunek semena, sam uprl roki. Ali pa je izkušena roka začutila, da bo že naslednji trenutek

začel v razširjeno ožilje vdirati nizkotni bes posramljenosti in je skrajni čas, da se umakne.

Zvočni zid okrog otoka se je sesul in v restavracijo se je vrnil značilen vrvež železniške postaje z zadahom balkanskega gostoljubja, v katerem je vse tako nedopovedljivo uležano in lepljivo, kot bi se dogajalo v opuščenem terariju. Z zadnjim krčem je tudi sam, zdrobljen v sebi bolj kot prevarana semena, strmoglavil v praznino, sredi katere se je že oglasil pozvačinov ritem, zelo podoben tistemu v vecejevski kabini Balkan Ekspresa. Nabijal je z vedno več bobni. Nervozno je iz žepa izvlekel ovojnico z denarjem in se oddolžil računu na krožničku. Oči ni dvignil, bal se je, da bi v njenih očeh zagledal svoj obraz.

»Toliko denarja, pa kar v navadni kuverti,« se je takoj utelesila Smilja in njena roka je na enak način kot prej pod spodnjice pridrobencljala na rob mize in od tam začela nagovarjati ovojnico. Denar ni hotel sam nasproti, v denarju je drugačna sla. Roka se je za trenutek zmedla, neodločno, skoraj posramljeno postala, toda že naslednji trenutek našla izhod. Zgrabila je prtiček, ga začela gnesti in s palcem prerivati med prsti, kjer je srebrni izliv še vedno upal in se z vso močjo poslanstva sluzasto oprijemal tople kože; morda je celo vedel, da je koža ženska in da je nekje blizu zagotovo tudi maternica. Ko je opazila, da ni dovolj natančna, je zaposlila še drugo roko. Popivnani prsti so prtiček skrbno zložili in ga odložili na vogal mize. Bil je bel, kot je belo pregrinjalo na parah. Prišel bo črn pogrebnik in

se uslužno priklonil: »Ste končali? Dovolite torej.« Potem jih bo, otročičke, ki še živi čakajo, preložil na svoj pladenj in skozi žužnjavo in nevedno množico odnesel do zabojnika, od tam pa komunalci na kdo ve katero pogrebišče.

»Ne morem si privoščiti denarnice,« je rekel. Naj ji mar razlaga, da je ta pogreb sredi nabite železniške restavracije plačala mati? O, jebemti! Če je res kje v kakšnih nebesih, je ta hip gotovo drugič umrla. Iz ovojnice je potegnil bankovec in brez besed pobegnil. Med begom ga je dohitel Smiljin stavek, da ima v dobrem, vendar ga ni razumel. Vlak se je že premikal, ko je vstopil. Pomislil je, da so mu zadnje stopnice zadnjega vagona usojene.

»Rad bi doplačal za spalnik.«

Sprevodnik, visok možakar z Njegoševimi brki, si je počasi ogledoval vozovnico.

»Iz Ljubljane?«

»Iz Ljubljane.«

»Slovenec?«

»Za kaj je pa to pomembno?« mu ni bilo prav.

»Nič, nič. Kar tako. Sto ljudi - sto čudi! Bova pač napisala dodatek za spalnik. Praviš, do Skopja.«

Vzel je blok vozovnic, vložil kopirni papir in se lotil pisanja. Trajalo je celo večnost, preden je iz raznih tabel nabral vse potrebne podatke in sestavil ceno. Vmes je sam zase (ali pa tudi zanj, kdo bi vedel) zavijajoče brundal, kot bi ridal po hrbtu Lovčena, čas navzgor, čas navzdol, pol brundanja v spodnji legi, pol za kvarto višje in spet nazaj.

»Čudna popa, jadi ga ne bili,

u svjet ga ovakvoga nema!«

Pa je v drugem bloku našel naslednji podatek in spet zaridal:

»Bez muke se pjesma ne ispoja,
bez muke se sablja ne sakova!«

In je ugotovil, da nekaj še ni v skladu z napotili:

»Jaki zubi i tvrd orah slome!«

Najraje bi ga po teh jakih zobeh, da bi se zmešale rime, ko bi padale skozi razbito zobovje. Po drugi strani pa mu je bil hvaležen, saj je s svojimi komentarji ustavil njegov jalovi beg iz blodnjaka, v katerega se je dal tako meseno ujeti. Pravzaprav ga je pri železničarju dražila le obleka, h kateri nikakor ne spadajo rime, pa čeprav je samo uniforma jugoslovanskih državnih železnic. Uniforma je preresna stvar, da bi se razmetavala z rimami.

»Saj si Črnogorec?«

»Je to pomembno?« mu je vrnil z njegovimi besedami. »Morda zato, ker počasi delam? Je to? Če hočeš, ti do Skopja pripovedujem vice o lenih Črnogorcih in delavnih Slovencih! Trenutno je v obtoku vprašanje, kakšna razlika je med črnogorskimi in slovenskimi prazniki. A veš?«

Tudi če bi vedel, zakaj bi ga ustavil sredi zaleta.

»Med črnogorskimi prazniki se vrtijo različni, med slovenskimi pa mešalci za beton.«

»Samo ugibal sem, ker se tako bahaš s pregovori!«

Železničarju se je usločil vrat, da je bil podoben dresiranemu žrebcu v maneži. Vzpel se je visoko in njegova glava se je skoraj dotikala stropa. Zgornje okončine so zakrilile in se ustavile v drži, ki je

vzneseno napovedovala pomembnost izjave:

»Ni pravega Črnogorca, ki ne bi znal vsaj pol Gorskega venca na pamet.« Malo se je poujčkal v svoji ugotovitvi, preden je nadaljeval. »Tudi Slovenci znate Prešerna recitirati, ne znate pa z njim živeti. Tu je razlika. Naš Njegoš živi med ljudmi, vaš Prešeren pa v knjigah in na proslavah.«

Mogoče ima celo prav, je pomislil, ko se je za silo otresel presenečenja. Le kaj mladeniča, ki se družijo s pesniki, z vleče v uniformo sprevodnika Jugoslovanskih državnih železnic? Sam se ni nikoli tako spraševal o pesnikih. Zakaj le? O mrtvih pesnikih se učiš v šoli. Vsi po vrsti so živeli bedno, vsi po vrsti so bili nesrečno zaljubljeni, četudi so bili župniki, in vsi po vrsti so bili veliki domoljubi. Za življenja jih ni nihče razumel, po smrti pa so postali slavni, prišli v čitanke in na proslave. In to je to! Živega pesnika pa srečaš, se z njim zapiješ in vse je spet normalno. Lahko se z njim tudi prijateljiš ali pa ga premlatiš, kar je tudi normalno. Zato ni kaj razmišljati, še manj pa vpletati v človeški pogovor kakšne stihe. Še krave bi se smejale! Če že, potem to lahko storiš ob kakšnem rojstnem dnevu ali pa v pogrebem govoru. Na očetovem pogrebu je tovariš z občinske zveze borcev svoj poslovilni govor začel: »Odperta noč in dan so groba vrata, al' dneva ne povej ,nbena prat'ka,« ali tako nekako. Kadar je potem kdo omenil Prešerna, se je vedno spomnil teh verzov in jih povezal z očetom. Nekoč je celo Simoni razlagal, kako je z očetom povezan samo še preko pesnika. Tega ni razumela. Rekla je, da takih povezav ni. So

pa lahko pesniki uporabni v pismih. Vendar samo v ljubezenskih. Dve kratki vrstici v zgornjem desnem kotu pisma, še preden napišeš draga Simona, je kakor ključek za srčna vratca. Nekoč mu je zaradi tega rekla, da je pravi pesnik in da bi moral poslati kaj kam v objavo. Seveda bi moral prej popraviti slovenščino, ker ga vleče v bizantinščino. Ampak za to so tako in tako lektorji. Na hitro se je takrat izgovoril, da res nekaj pisari, vendar morajo stvari dozoreti. Kar pa je njej napisal v pismih, je samo zanjo in za nikogar drugega! Zakaj bi ji razlagal, da so nekatere njegove pesmice nastajale tudi tako, da jih je prestavljal iz makedonščine. Ko ujameš sporočilo, ga ni težko prilagoditi, samo rime je treba poiskati. Največkrat mu je prišel prav prijatelj Ljubiša. Nekako sta se ujela v hrepenenju, čeprav je pravi pesnik sanjal o Egejski Makedoniji, on pa o Simoni. Toda sanje so sanje. Vedno so nekje za devetimi gorami in devetimi vodami in s hrepenenjem jih nikoli ne ujameš, tako kot osel ne ujame na palico obešenega korenčka.

»Kar se pa tiče *čudna popa, jadi ga ne bili*,« je še vedno z Lovčena stresal Črnogorec, »boš pa že priznal, da si čuden. Vso noč si potoval v vagonu tretjega razreda, sedaj, ko je dan in ti pogled skozi okno romane bere, boš šel pa spat. Saj nisi netopir! Je pa res, da si videti precej črn.«

»V Ljubljani sem ušel z veselice. Potem pa še en koščen sprevodnik in vampast miličnik, od Ljubljane do Beograda.«

»A ja!« mu je bilo vse jasno. Izročil mu je vozovnico za spalnik in mu z glavo pokazal, v kateri smeri

je kabina. »Številka šest, zgoraj. Sicer pa se uleži kamor ti paše, drugi potniki tako in tako gledajo skozi okno.«

Še prej se je odpravil v stranišče. Moral si je na nek način očediti mednožje, kjer je milijon spermijev, ki so prehiteli Smiljino dlan, grozilo, da bo začelo vidno razglašati svoj protest. Pomislil je celo, da ga je Črnogorec samo zaradi vljudnosti gledal v oči, ob tem pa imel na oboku posmeha vprašanje: »Oprosti, ali prav vidim?« In za vprašanjem plaz rimanega krohota. K sreči premagana armada še ni uspela premostiti jarka med spodnjicami in hlačnico.

Umivanje je bilo premalo. Nekaj mojega je Pozvačin le dobil, se je kislo nasmehnil sam vase, ko so spodnjice izginile v železni školjki. Z njimi tudi Smilja. Lahkotno je zdrsnila iz nelagodnega občutka, ki se je kot nekakšen reševalni obroč napihnil okrog duše in jo držal na površju, da ni popolnoma utonila.

Na ležišču je potem gladko, kot z balastno vodo napolnjena podmornica, potonil v globočine, kamor odmevi dneva ne zaidejo, razen če jih vzameš s seboj. Za kaj takega pa je bil preveč izčrpan.

Spal ni dolgo. Z izključenimi možgani je potem buljil v strop vagona in ni hotel sprejeti, da je tik pod njim. Saj nisi netopir! je rekel sprevodnik. Netopirji preždiijo dan pod stropom in čakajo, da se vzgon noči upre v njihova krila. Odblesk, ki je poplesaval po stropu, ga je začel dražiti. Zavesa na oknu se je igrala s svetlobo in se norčevala: »Hej, zunaj je dan!« Seveda je, ker se mora zgoditi. Že zaradi jutra,

ki ne more obstati na vzhodu in je zato vse drugo nepomembno. Kajti jutro natančno ve za pot in ima na nebesnem vlaku stalno vozovnico. Zato ga zemeljski potniki ne zanimajo in lahko počnejo, kar jih je volja. Lahko ga celo poizkušajo ustaviti, mu spremeniti smer, ga preklinjajo, mu pojejo ode ali pa ga ignorirajo. Lahko mu tudi ime spreminjajo, če mislijo, da jim bo potem kaj lažje. Lahko tudi z zavesico zastrejo okno, če jih moti odblesk na stropu. Jutro vseeno ve za pot.

Od neke še ponoči odložene misli, se je odkrhnil drobec in ga začel dražiti kot v sapniku zataknjena luskina: kaj bo sploh počel v Skopju? Pogledal veliko uro na steni skopske železniške postaje, odčital čas svoje budalosti in počakal na vzgon noči? Še najbolje bo storil, če se bo takoj obrnil in odpeljal!

Kam?

So sploh kje vrata, ki se bodo odprla na njegovo trkanje? In za vrati oči, ki se bodo navlažile, ko bo vstopil? In za očmi topla misel, namenjena samo njemu? Je v vseh milijardah misli sveta ena sama zanj?

Spodaj se je spet začel hinavsko oglašati Pozvačin. Češ, tukaj sem, lahko računaš name.

Kako prav so imeli, ko so mu govorili, da bo brez jugoslovanske ljudske armade nič in nihče. »Svoboden bom, ko ptiček na veji,« je odgovarjal. In sedaj je svoboden. In je ptiček na veji. In je nič in nihče. Pičkin dim (bi rekel Prole), ki sam ne ve, kaj bi s sabo. Pa tudi drugi ne. Še Meta, eno samo utelešeno odpuščanje, ne! Preveč čisto je bilo, da bi razumela. Kajti Meta ni še nikoli slišala za labodji

spev. Vedela je za labode, vedela je za speve, ni pa vedela za labodje speve. Videla je greh, ki ga ni bilo. Zato ni mogla razumeti. Zato ni mogla odpustiti. In prekleto krivično je, kajti če bi prišla le hipec kasneje, bi našla očiščenega moškega, ki bi ji povedal, da ima prav, ko verjame v čudeže. Podobno kot tisti njen apostol, ki se je spreobrnil. Povedal bi tudi, da je konec s pijačo in z drugimi neumnostmi, da bi se rad poročil z njo ter postal oče njenih otrok.

Če bi prišla le hipec kasneje.

Obtičal je sredi samopomilovalnega izliva in se mu prepustil. Nekaj časa je nedoločeno plaval po rokavih delte, dokler ga ni odneslo v nedeljsko popoldne. Ura na zvoniku je odbila pet. Meta se mu je stisnila za hrbet, da je koža prepoznala njene nabrekle bradavice, njene roke pa so mu s prsti kodrale dlako na prsih.

Je bilo kdaj res?

Misli je prisilil v druge ojnice. Proti večeru bo v Skopju. Najprej bo v kakšni trgovini kupil gate (Simona bi ga popravila, da se reče spodnjice, Meta bi se smejala, če bi rekel spodnjice), ker se brez njih naravnost butasto počuti. Kdo bi mislil, da navadne gate ali spodnjice, ki jih nima, žulijo v glavi. In potem? Potem bo v kakšnem uležano smrdljivem brlogu na drugi strani Vardarja popil pravo mastiko, makedonsko, saj ne misli delati abstraktnih slikarij, in pojedel kaj pečenega na žaru. Potem? Ne, ne bo se takoj vrnil! (Z železniške postaje mora v službo poslati telegram, naj mu pišejo dopust. Ali pa če ne, saj ga tako nihče ne pogreša.) Nekaj dni bo pohajkoval,

mogoče se bo odpeljal do Dojrana, ali pa ..? Zakaj pa ne! Lahko reče, da je prišel po svoje stvari, ki jih je pustil v stanovanju. Takrat je kot kakšen nabornik s fantovske poslovilne pijanke odjodlal naravnost na avtobus. Še povedal ji ni. Nalit s svobodo in pijačo, je preprosto pozabil. Pozabil? Komu le je namenjena zgodba, da je pozabil! Zakaj ne priznaš, da si se usral! Pobegnil! Načrtno! Sicer ne bi že nekaj dni pred tem skrivoma odnesel na pošto paket s Simoninimi pismi. Zbal si se, da bi te Dobrila z mesenimi verigami privezala na posteljo in k mizi. Ali pa bi ti, po svojem makedonskem ženskem vzorcu, sledila kot popoldanska senca: za dolžino roke levo in dva koraka zadaj. Lahko si pa preprosto priznaš, da si se zajebal! Vse si vedel in odvilo se je tako, kot je bilo napovedano.

Pri Dobrili je stanoval že tri leta, ko je ovdovela. Soba z ležiščem, miza, stol, omara, skupno stranišče, pranje in likanje perila, včasih tudi kozarček žganja in prigrizek. Njen mož Atanas je bil šofer na mednarodni špediciji. Nekega dne, podaljšanega s sto in sto kilometri ceste, ni uspel prevarati spanca. Enainštirideseti dan po pogrebu je prišla v njegovo posteljo. Prej ne, čeprav se je že davno prej ob Atanasovih tedenskih in daljših odsotnostih notranjost hiše polnila z erotično elektriko, in čeprav je vsak hote ali nehote odkriti pramen njene kože tajal predsodke in z dražečimi impulzi polnil mešičke, da so bili na robu eksplozije. Toda prej ne! Imela je vgrajen obredni mehanizem, ki je sprožil zavoro, kadar so sokovi zavreli in začeli s soparo megliti

razum. Zato šele enainštirideseti dan, ko so božji sli odnesli zadnje darove za blagor njegove duše. Takrat so zapovedi izgubile moč, dejanja drugačen smisel. Vse je postalo samo po sebi razumljivo, naravno, ker tako pač je! Življenje teče naprej. Še Atanas se je privoljivo smehljal s poročne slike nad posteljo, ju nagovarjal in spodbujal, češ, če že, potem je edino prav, da vidva. V prihodnost nista posegala, gohtala sta sedanjost.

Požrešno.

Godilo mu je, obenem pa je nekako od strani, kot da se dogaja komu drugemu, opazoval, kako ga vedno bolj navaja na svoj red, na red njenega moškega. Dobrila je to znala, hotela in morala, saj je bila že pred rojstvom vzgojena, da skrbi za moškega. Zato je bila Dobrila srečna le, če je služila moškemu. In prav zato sedaj ne more in ne sme tja. Njen novi moški (Dobrila res ne more drugače!) mu ne bi verjel, da je prišel samo po svoje stvari. Še manj bi verjela ona. In njen novi bi ga že na vratih po gobcu, kajti kdor odide brez besed, naj se z njimi ne vrača! In tudi, kdo misli da je, ki naj mu gazdarica tri leta ali koliko že, v katerih ni dobila niti črke obvestila, čuva za dober kovček ništrca. Le kdo misliš, da si, mater ti tvojo! Navaden civilist, kot jaz! Tako je sedaj tudi Dobrila samo preteklost, ki se je ne da več potegniti v sedanjost. Še z obljubo prihodnosti ne.

Le zakaj ni prej verjel, da se bo vse tako zavrtelo?

»To je prava baba zate!« ga je skoraj dnevno nagovarjal stotnik Prole. »Vse ti bo dala in kot pes ti bo zvesta. Zgrabi priložnost! Ne slepi se s tisto tvojo

slovensko pisemsko podobico. Ko bo šlo zares, se bo razblinila. Niti na papirju je ne bo več! Pičkin dim.«

In še rad jo je imel, Dobrilo. Bila je kakšnih pet let starejša, urejena, izkušena, razumevajoča, potrpežljiva. Kar ni bilo po njenem okusu, ni obstajalo. Sovražnih pesmi ni slišala, umazanih barv ni opazila. Vse potočke je po nekih naravnih, sami po sebi umevnih žlebičkih speljala v jezerce in na gladino postavila barko, ki je potrebovala samo še formalno registracijo za status osnovne enote v družbeni floti. Vendar je Dobrila vedela, tudi sredi epicentra strasti je vedela, da mornar še ni dovolj pripravljen za prevzem krmila. Zato mu je pustila čas, in godilo mu je, da je tako. Če se mu le ne bi dogajala kot nekakšen telesni del Simone, kot živa ilustracija v knjigi pravljic. Pravljičica se je pretakala v črkah, besedah in stavkih, v pesmicah, pravih in posvojenih, v pismih, ki so prihajala in odhajala. In potem oživljala v Dobrilinih nočeh. Kadar dobiš pismo, mu je nekoč rekla, si tako nežno divji. Saj, nežno divji! Le zakaj, hudiča, je potem tako brezglavo rinil iz ilustracije. Vsaj premislil bi! Vsaj kot blagajnik seštel pluse in minuse. Na koncu koncev je tudi vojaška služba lahko dobra služba. Epolete so krila, je rekel... kdo že? Saj je vseeno. Če bi opravil izpite za akademijo, bi bil danes že poročnik. Poveljeval bi četi. V hiši bi ga čakala Dobrila in kakšna dva otroka. Ilustracija bi se zlila z besedilom. Po jutranjem ljubljenu bi vedno še malo podremal, Dobrila pa bi pripravila zajtrk. Potem bi ga z vojaškimi povelji usmerjala (tako rada se je šla to igrico) iz postelje v kopalnico, nato do

pripravljenega svežega perila, zlikane uniforme in zloščenih škornjev.

»Dajmo, dajmo, moj poročnik, saj še nisi general!«

»Tudi nikoli ne bom.«

»Boš, boš! Samo ne delaj vsega tako počasi.«

Slika je oživila na ekranu. Z najbolj predrznimi barvami je začela na ozadju prekrivati razjede, praskе, udarnine in ustvarjati nekakšen eteričen: morda pa le! Dobrila ga je vendar ljubila. In tri leta tudi ni tako prekleto dolgo. Ljubezen ne more kar izpuhteti. Toda, hudič hudičev, takrat je imel dobro plačano službo in ugled državljana prvega razreda. Imel je uniformo. Takrat je bil.

»Vse se plača,« poje neka pesem.

Vsekakor pa si bo privoščil nekaj dni pohajkovanja. Potrebuje ga. Umiriti se mora, stabilizirati in resno razmisliti, kako naprej. Prav ima Simona, ko pravi, da se bo zapil. Prav ima Meta, ki s takim tipom ne vidi prihodnosti. Prav ima Jože, ko ga sprašuje, kdaj bo slekel uniformo. Prav ima Simonina mati, ki pravi, da pride čas, ko je treba stvari postaviti na pravo mesto. Prav ima zoprni vratar, ki ščije strup in zmerja s kroto.

Nekdo je odprl vrata kupeja, odložil »Pardon!« in jih spet zaprl.

Kar se da hitro je bil pri vratih in na hodniku. Človek, ki je že vstopal v sosednji kupe, ga je začutil in se mu še enkrat opravičil. Ni bil podoben vratarju iz Metine tovarne, čeprav bi prisegel, da mu je ukradel glas. Odzdravil mu je z dlanjo in se skobacal nazaj na ležišče.

Vsaj pri Meti bi moral vztrajati. Ji razložiti. Morda ne takoj, morda drugi, peti, enainštirideseti dan, kadarkoli. Meta je naraven studenec, ki po nevihti potrebuje na dnu devet kamnov in nad sabo sonce, da se zbistri. Kaj če bi ji, če bi ji poslal razglednico? Ali pa dolgo dolgo pismo? Takšno, kakršna je pisal Simoni. Takšno, da bo nadihalo oblak, ki bo opral njen pogled in bo s trepalnic kanila rosa na dlani. In se bo spet, kot že tolikokrat, začelo pretakati upanje. Zagotovo bo potem vzšlo sonce in s soncem novo jutro, ki mu bo ubogljivo sledil. Kajti jutro ve za pot.

Občutje dobrega je začelo polniti ožilje in ga maziliti s spancem. Monotoni pogovor železnih koles s tračnicami se je začel prevajati v topot konjskih kopit. V neki točki se je zavil v dim in se kot umažana snežna kepa valil po ravnini. Naravnost proti njemu. Ko se je že ustrašil, da ga bo zadušil, je nena doma obstal. Iz dima je na iskrem vrancu prijezdil komandant polka. Zravnano. Kot zmagovalec. Kot Napoleon. Kot Tito. Tudi konja je takoj prepoznal. Bil je tisti vranec, ki je moral v zakol, ker je bil žgečkljiv pod vampom. Težko ga je bilo zajahati. Jezdec se je moral pognati v sedlo tako, da vranca ni dregnil v vamp. Potem ko je že sedel v sedlu in v pravi drži, se je hiba spremenila v prednost, saj konja ni bilo treba priganjati. To so vedeli vsi. Tudi dežurni vojak v konjušnici. Zato je hotel podučiti mladega oficirja, ki si je zaželel ježe. Toda podporočnik si ni dovolil poduka od navadnega vojaka. On, ki je bil najboljši jezdec med kadeti vojaške akademije, že ne. Vojak je zato po veljavnih predpisih rekel »Razumem!«, kajti

to je bila edina beseda, ki jo je še smel in hotel reči, ter izročil vajeti. Podporočnik je izurjeno vtaknil levo nogo v streme in se z desno odgnal. Trenutek kasneje, komaj za mežik trepalnice dolg, se je odgnal še vranec. Elegantno častnikovo telo, ki še ni premagalo kritične točke vzpona, je presenečeno obstalo in se skušalo še z drugo roko ujeti za sedlo. Roka je bila prekratka, samo z vršički prstov se je dotaknila rešitve. Telo je osuplo omahnilo nazaj, le noga je ostala ujeta v stremenu in z ostrogo sunila konja v vamp. Sunila je nepričakovano in divje. Vranec je ponorel. Podporočnika je vlačil po ogromnem dvorišču vojašnice, da je ruval kamnite robnike, s katerimi so vojaki zavarovali gredice rdečih in belih in modrih rož, ter z glavo nabijal po kamnitih zvezdah in grbih, ki so jih tlakovali polku v ponos in sebi za nagradne izhode. Medicina je potem najboljšega jezdeca v generaciji kadetov vojaške akademije komajda še skrpala za invalidsko pokojnino. Konj, iskri vranec, ki ga je sedaj jezdil komandant, pa je končal v klavnici.

»Vodnik, mi imaš kaj povedati?« ga je nagovoril komandant in takoj dodal, da ve vnaprej, kaj bo odgovoril, kajti vse njegove korake pozna, ničesar mu ne more prikriti, še natararice na ljubljanski, niti Smilje na beograjski železniški postaji ne.

»Pod mizo sem bil, ko ti je praznila jajca.«

»Razumem, tovariš komandant!«

»En kurac ti razumeš!«

»Imate prav, tovariš komandant!«

»Jaz imam vedno prav!«

Komandant je vsako besedo podkrepil z ostrimi kretnjami, ki so bile upravljane naravnost iz epolet na njegovih ramenih. Opazil je, da sta epoleti z jeklenimi žicami razraščeni po vsem telesu in povezani z vsemi točkami, zmožnimi gibanja. Ob vsakem premiku so se na ramenih zaiskrile zvezdice, kot kontrolne lučke na armaturni plošči samohodke. Polkovnikova roka je takoj vedela, kaj mora narediti. Iztegnila je kazalec ter mu ga z vso močjo zapičila med oči. Kazalec je prodril v lobanjo in razrnil možgane. Slišati je bilo, kot bi nekdo posiljeval stiropor. Komandantova roka se je odločno dvignila in njegovo telo je obviselo na prstu, kjer je nihalo kot nihalo stenske ure: tik-tak, tik-tak ...

»Jugoslovanska ljudska armada ti je bila oče in mati.«

»Razumem!«

... tik-tak, tik-tak ...

»Strupeno kačo je hranila na svojih prsih.«

»Nevednega slepca.«

»Tudi!«

»Če bi vedel!«

... tik-tak, tik-tak ...

»Govoril sem ti!«

»Govorili ste mi.«

... tik-tak, tik-tak ...

»Nisi me poslušal!«

»Nisem vas poslušal.«

... tik-tak, tik-tak

»Jebi se!«

Zaiskrile so se zvezdice in polkovnik je trikrat

močno zavrtel z roko. Telo se je pri tretjem zasuku snelo s prsta in odrotiralo v prostor. Visoko ga je dvignilo. Pod seboj je prepoznal relief Jugoslavije. Iz učilnice njegove vojaške šole je bil. Železniška proga, ki je vstopila na Jesenicah in izstopila v Dževdželiji, ni vijugala, bila je popolnoma ravna. Pravzaprav je bila raženj, na katerem so bile nataknjene vse jugoslovanske republike in avtonomni pokrajini. Raženj se je počasi, komaj opazno obračal. Trudil se je, da bi prepoznal postave, ki so vrtele raženj. Ni mu uspelo, bil je preveč oddaljen. Je pa razločno videl, da so v vojaških uniformah, jugoslovanskih, sivoooljčnih. Spustil se je niže, da bi se prepričal, vendar ga je zadržal komandant, ki je še vedno jezdil zaklanega vranca. Tedaj je opazil, da ima komandant eno epoletlo napol odtrgano. Kot gobec razdražene psice je lajala na njegovem ramenu. Najraje bi jo odtrgal, pa ni zmogel. Samo zašepetal je:

»Komandant, odtrgala se vam bo.«

»Kdo?«

»Moč.«

»Jebi se, netopir!«

Komandantove besede so se sprijele v kepo, ki je začela poskakovati kot nogometna žoga in ga skušala zadeti. Od nekje se je vzelo na desetine brcajočih nog in razvila se je igra s čudnimi pravili, saj so vse noge brcale kepo na ena edina vrata, njegova vrata. Spustil se je v beg, toda vrata so kot kakšna zblojena usoda tekala za njim. Kjerkoli je obstal, vedno je bil sredi vratnic in vedno več nog je udarjalo po vedno večji kepi zlepljenih besed, da bi jo spravilo čez črto.

Nepregledna množica navijačev je medtem na tribunah skandirala: »Neto-pir! Neto-pir!« Prepoznal je glasove in obraze navijačev. Ves letnik njegove podoficirske šole je bil tam. To ga je spodbudilo, da je razširil roke in se odgnal, saj ima vendar krila! Poletel je in se takoj ujel v mrežo, razpeto nad njim. Obvisel je z glavo navzdol. Nepregledna množica na tribunah ga je nehala spodbujati in se začela krohotati. Krohot se je stopnjeval, dokler se ni razbesnel v histerijo, ki se je zgoščala z noro hitrostjo. Nekdo je kresnil iskro in v trenutku se je na tribunah razpočil požar. Navijači so goreli kot bakle v državnem grbu. Tedaj je polkovnik spodbodel vranca in skočil v center igrišča. Z odtrgano epoleto je nekaj ukazal. Noge so ga obkrožile in se zložile v gasilsko fotografijo. Fotograf je pokazal, da je nekaj motečega v kadru. Ne da bi pogledal, je polkovnik iztegnil roko, ga snel z mreže in ga spet nataknil na prst. Po treh zavrtljajih je odletel iz slike proti gorečim navijačem na tribunah. Med letom je zatulil komandantu, da je konj, ki ga jezdi, že zdavnaj zaklan. Za tiste, ki ne znajo jezdit! se mu je zarežal nazaj in ga pustil ..., da se je prebudil.

Usta je imel izsušena in bolela ga je glava. Neznosno. S prsti je previdno zdrsnil po čelu in se oddahnil, ko ni našel luknje. Bolečina je vseeno ostala in ključvala prav tam, kjer je bil prej zapičen komandantov prst. Tudi občutek ploske lutke, ki kot urino nihalo niha sem in tja, ni izginil. Nemirno se je obračal na neudobnem pogradu in se trudil rešiti v kakšno bolj prijetno storijo. Ni mu uspevalo. Misli se niso mogle

skobacati iz nepreglednega mrežja minulega časa, razbrazdanega s kraterji. Vsak poizkus je pomenil samo padec v naslednji krater. V naslednji včeraj. V včeraj, ko se je na vso moč trudil zlesti iz uniforme. »Ne nori, kaj ti manjka,« ga je svaril kapetan Prole. Po dveh letih travmatičnih zapletov, mu je vendarle uspelo prepričati vojaško administracijo, da je dolg oboroženim silam odslužil. Pravzaprav dolg niti ni bil sporen. Sporen je bil člen pogodbe (podpisala jo je mati, ker je takrat komajda dopolnil petnajst let), kjer je pisalo, da bo šolanje odslužil z dvojnimi leti službovanja in da v primeru potrebe armada lahko pogodbo podaljša za nedoločen čas.

»Čudovito je, da boš imel po končani šoli takoj službo. Lahko boš še meni kaj pomagal,« ga je prepričevala mati.

Člen pogodbe, ki je lahko enostransko podaljševal služenje, se je takrat zdel kot privilegij, ki so ga bili deležni le srečneži iz vojaških šol. Mati v vsem svojem življenju ni imela ničesar zagotovljenega vnaprej. Vsak dan je morala začeti znova. Velikokrat z manj kot nič. Zato materi ni bilo zameriti. Ko je po očetovi smrti ostala sama s petimi otroki v razmerah, ki jih nobena domišljija ne bi znosila vkup, se je možnost šolanja v vojaški šoli ponudila kot rešitev. Kot idealna rešitev. Kot edina rešitev. Kot let v prihodnost. Jutro, ki ve za pot.

»Poslušaj, fant moj. Tam boš imel vse: dobro hrano, nezakrpano obleko, prave čevlje, streho nad glavo in posteljo, ki je ne boš z nikomer delil. Po končanem šolanju boš vsak mesec dobil plačo,

dobro plačo in tisoče vojakov te bo pozdravljalo. Ko boš prišel na dopust, nas boš vse povabil v gostilno na golaž tako, kot je obljubljal tvoj oče.«

Nekaj časa je v nekakšni zadregi razmišljala, kot bi morala nekatere stvari prešteti in spraviti v red, preden je dodala: »Gotovo bi to storil, če ne bi prej umrl.«

Kasneje je večkrat zagrenjeno razvezal popotnico z njenim neizmernim prepričanjem in jo v kakšni zakajeni umikalnici, nastlani z lupinicami bučnih semen in ogorki med prsti zvutih cigaret, ožemal v mastiko, da je postala bela kot naivnost, kot vera, v kateri se je iz dneva v dan potrjevalo spoznanje, da služi napačnemu gospodarju.

Kdo ti je dal pravico, mati moja, da si mi hotela najboljše? Nič ne skrbi, so ti nemara dejali takrat, pri nas bo imel vse. Ni tako dobrih staršev, kot je oborožena sila naših narodov in narodnosti! Čez štiri leta bo tvoj sin starešina.

In koliko podplatanja je bilo treba, preden si lahko potočila solzo slovesa na kolodvoru! Od urada do urada sva hodila, od enega odbora do drugega, od enega pomembneža do drugega. In ko sva že imela vse tiste papirje, ki so jih celo tebi zaupali samo v zapečatenih ovojnicah, in sva jih prinesla na vojaški odsek, je še vedno manjkalo priporočilo okrajne zveze borcev. Tedaj si tako presunljivo vzdihnila (tisti dan sva naredila več kot trideset kilometrov, ker nisi imela denarja, da bi kupila karto za obe smeri), da je oficir na vojaškem odseku obljubil sam priskrbeti manjka-joče priporočilo, saj da sta bila (se je menda ravno

takrat spomnil) z mojim očetom skupaj interniranca na Rabu.

Čez kak mesec je poštar prinesel uradno pismo, v katerem je bila tudi vozovnica. Vem, da se mi je takrat, ko sem jo z velikim ponosom pokazal sprevodniku, utrnila prijazna misel za vsemogočne ljudi, ki so mi jo poslali, kajti ti, mati moja, čeprav si noči in noči poganjala dobro staro singerico, nisi imela denarja, da bi mi plačala vožnjo. Za poganjanje singerice si dobila krompirčke, si dobila fižolčke, si dobila mokico, si dobila zeljček, si dobila poziv od sodnika za prekrške, ker je ne bi smela poganjati brez dovoljenja. In s tem res ne bi mogla kupiti vozovnice. S tem si lahko kupovala samo sprotni dan.

Pa vendar, mati moja, napak si storila, ko si mi krila premazala s sladkim medom. Lahko bi vedela, da se bodo krila zlepila in ne bodo nikoli mogla vzleteti pod nebo. Kajti ni dežja, ki bi opral z medom premazane peruti. Le zakaj, mati moja, nisi bolj tenko prisluhnila Gospodični. Ona je vedela. Ona, ki je učila vse generacije v naši dolini, je natančno vedela. Zato je takrat prišla prosit zame. Tista stara, nesrečna in zagrenjena učiteljica, ki se je ves svoj vek trudila s tujimi otroki in smo jo vsi, mimo uradne zapovedi, klicali Gospodična in ne tovarišica, in tudi ne z imenom ali s priimkom, samo Gospodična.

»Tončka, verjemi mi, tvoj fant ni za vojaka!«

Napet kot vigred v leski, sem prisluškoval vajine-mu pogovoru, ki je bil prepričan, da otroci na drugi strani vrat spimo.

»Gospodična, za nas je to rešitev.«

»Saj se bo preganilo. Še vedno se je.«

»Gospodična, pet jih imam. Vi ne veste, kako je, če zjutraj ne vem, kaj bo opoldne v loncu. Hočejo pa vedno več.«

Zaskelelo me je na drugi strani vrat, ker sem hotel vedno več. Ker sem rasel. Ker sem postajal močan. Ker sem bil ves čas lačen. Ker nisem razumel, kako mati ne more razumeti, da me je sram zastonj jesti v šolski kuhinji. Ker nisem hotel biti revež.

»Si poskusila pri zvezi borcev?«

»Odrivajo me. Da je bil moj mož samo taboriščnik, mi je nekdo rekel. Da tisti, ki niso bili v hosti, nekako niso čisto pravi borci. Joj, Gospodična, saj bi jokala, če bi smela.«

In sem pomislil na drugi strani vrat, da mati zato ne sme jokati, ker se boji, da bi nas zbudila. Zakričati sem hotel, naj kar joka, saj spijo samo sestre, ki tako in tako nič ne vedo in nič ne razumejo. Ki za vse, še za klofuto, hvaležno stisnejo dlani v boglonaj. Ki se ne bodo nikoli vprašale, zakaj oče ni šel v partizane in se je raje pustil odpeljati v taborišče. Kresalov jim je s kamiona ušel v brigado. Partizansko. Udarno. Zdaj njegovim otrokom ni treba zastonj jesti v šolski kuhinji z rastlinsko mastjo namazanega kruha, piti iz mlečnega prahu narejenega mleka in jesti šmorna iz Trumanovih jajc. Malico prinesejo s seboj. In vsi vedo, kdo jo lahko prinese od doma, zavito v prtiček, da zadiši po razredu, ko ga razgrnejo. Roka ti sama uide in vzameš. Ne zato, ker si lačen in boš pojedel. Vzameš, da lačen zalučaš v steno. Ni ti mar, če te potem nori šolski upravitelj zverinsko mlati po riti,

oblečeno v tanke zelene ali rdeče kariraste hlače, ki so v UNRRA paketu priplavale z one strani luže samo zato, da bi te zaznamovale, da bi te poniževale, da bi se že od daleč videla tvoja socialna rit.

»Tudi učenec, Gospodična, tudi učenec, ne vem, kako naj rečem, brihten že, učiti se pa ni hotel. Komaj, da je izdelal. Če vam odkrito povem, Gospodična, se kar čudim, da se potegujete zanj, ko vam je vsa leta delal same težave.«

»In Gospodična meni,« bi najraje zavpil z druge strani. Za Gospodično sem moral vedno narediti več kot drugi. Telo mi je prebadala z vejicami, pikami, klicaji in vprašanji. In vprašanji. V glavo mi je zabijala slovenske pesnike in pisatelje, da se mi je potem ob spominjanju njihovih rojstnih krajev dvigovala pajčevina v želodcu. Četudi sem naredil najboljši spis v razredu, bi bil lahko še boljši, vsaj bolj čitljivo napisan. Tako me je Gospodična. Tako me je!

»Ne bom ti pravila, kakšni so fantje v teh letih, saj sama okušaš. Treba jim je pomagati, da se najdejo. Tem, ki so pili vojno namesto otroštva, še posebej. Svet ni danes nič bolj prijazen, samo tepe drugače. Tvoje otroštvo, Tončka, je bilo lačno, je bilo prezeblo, je bilo privezано, vendar je ves čas videlo nebo in sonce na njem.«

»Ne razumem vas prav dobro, Gospodična. Če ga sprejmejo v vojaško šolo, to je vendar naša vojska.«

»Tončka, saj nič ne rečem. Jaz samo mislim, da ima fant preveč nežno dušo in da bo tam nesrečen. Pobra-lo ga bo, kot slana brstje. Seveda je sedaj navdušen. Stoji v brezhibni uniformi pred poravnano množico

vojakov, ki se na njegovo povelje obrača, koraka, teče, bojuje in zmaguje.«

Prenežno dušo, da imam? Da me bo pobralo? Gospodična, baba stara! Kaj pa ti veš, kaj je nežna duša, ko nisi nikoli imela svojega pamža! Nič me ne bo pobralo in nobena mevža nisem. Jaz bi šel v partizane, v udarno partizansko brigado bi šel, če bi bil dovolj star. Mene ne bi odpeljali v taborišče. Mene ne!

V glavi mu je počilo. Zbolelo je natanko tako, kot tisto noč, ko so odpeljali očeta. Večkrat ga je tako zgrabilo. Telo je postalo težko, da ni mogel premakniti ne rok ne nog. Pa bi jih moral. Kajti nikakor ne bi smel z okamnelim krikom obstati pri vratih, ter gledati nekaj, česar ne bi smelo biti. Gledati na mentrgi ležeče žensko telo, ki se je zdelo mrtvo. Razkrečena stegna so belo kričala na robu pokrova, medtem ko je spodnji del z bosimi stopali odtekal v tla. Sosed Albin si je dvignil spuščene hlače, zatlačil srajco in oblekel bluzo z epoletami domobranskega častnika. Nato je ob steni, pod družinsko fotografijo, pobral kapo in jo skrbno očistil, preden si jo je posadil na glavo. Takrat je opazil, da na levem ramenu nima epolete, da je odtrgana. Iskal jo je po prostoru in naposled zagledal v roki mrtvega ženskega telesa. Jezno jo je izpulil in jo skušal zataktniti nazaj. Ni mu popolnoma uspelo, kajti manjkal je gumb. Pripeta le na eni strani, je lajala, ko se je premikal. Besno se je obrnil k ženskemu telesu na mentrgi, nahrkal polna usta in pljunil nekam med bela stegna.

Ves prepoten je bil, ko je spet ujel pogovor na drugi strani vrat.

»Še bom premislila, Gospodična. Razmišljam tudi, kaj bi vam postregla. Prav nerodno mi je.«

»Ti bom jaz postregla, Tončka. Vesela boš, boš videla.«

Nekaj je podrsavalo in šuštelo. Prepoznavno: Gospodična je premikala svoj iz ličkanja spleten cekar in s koščenimi prsti, kot kura s kremplji brskala med listi in papirčki, med rdečimi, črnimi in zelenimi svinčniki, ki jih je vedno vlačila s seboj.

»Tvoj fant je napisal tako občuteno pesmico, da sem jo poslala v Pionirski list in so jo objavili. Danes je prišlo s pošto.«

»Čisto zares?«

Videl sem jo, skozi steno sem videl mamo, kako je zardela in ji je bilo nerodno. In nekakšen srd me je zgrabil v želodcu, da bi planil na drugo stran, izpučil cekar in ga zalučal skozi okno. Le kako sme brez mene? Pa kaj, če je učiteljica! Obenem pa se je po meni razlila neznana hvaležnost. Taka topla in mehka.

Gospodična je brala:

*Z jesenskim cvetjem, oče, si odšel
in mi sedaj smo čisto sami,
le duh tvoj še živi med nami
in upanje, da boš nazaj prišel.*

*Ne veš, kako zdaj hiša pusta je in prazna,
povsod le molk teman visi,
in mucka, prej tako prijazna,
še ona čuti, da te ni.*

*In materi so lica pobledela,
nič več ne smeje se kot prej,
odkar te ni, le dela, dela
in v delu ne pozna nobenih mej.*

*Kaj ni to lepo, Tončka! Iskreno! Kaj misliš, da je
tak fant lahko soldat? Ali pa tole:
ni te, da nesla bi mami darilo. Ali slišiš, Tončka:*

*Ni te, da nesla bi mami darilo,
v roke si zvončke, plavice
s tugo nabiram za tvojo gomilo.*

*Videl sem jo, mamo, na drugi strani vrat, kako ni
vedela, kam bi z rokami, in ni vedela, kaj bi rekla, in
je bila srečna in nesrečna hkrati.*

»Kar verjeti ne morem, da je vse to sam napisal.«

*Seveda ni, sem odgovarjal na drugi strani vrat.
Veliko besed je Gospodična sama premetala in spre-
menila. Tudi prebrala ni vseh trinajst kitic. Jasno, saj
se ni strinjala z menoj, ko sem pri krožku razložil, da
je trinajst nesrečna številka in da morajo nesrečne pe-
smi zato imeti trinajst kitic. Ob tem sem bil prepričan,
da sem odkril nekaj zelo pomembnega in da drugi v
krožku sploh niso zmožni take misli. Še Prešeren ne,
sicer bi imel njegov sonetni venec trinajst sonetov.*

»Mama Tončka, pesem je sam napisal.«

*Gospodična, ki ni trpela, da bi kdo lagal, je lagala!
Hotela me je v materinih očeh narediti pomembnega.
Kaj takega ni še nihče naredil zame. Gospodična, ki
me je ... morda pa me je imela vseeno rada. Zmeda se
je naselila vame in me utrudila, da sem zaspal.*

na dvorišču obljubljene dežele se je k sprejemnim izpitom zbralo vsaj petkrat preveč kandidatov. Govorili so vse jugoslovanske jezike ali pa še kakšnega več. Vendar so se razumeli. Zaradi enako skrčenih želodcev in zaradi pisanih oblačil, dolgih in kratkih hlač (pod katerimi so bile spodnjice ali ne), suknjičev in jopic (pod katerimi so bile srajce ali ne), in obuval, opank ali čevljev (ki so bili nataktnjeni na nogavice, platnene obujke ali na boso nogo). Ta enkratna moda je govorila univerzalno govorico narodov, ki so se znašli med zmagovalci svetovne vojne in bili zato preplavljeni z golo, lačno, preplašeno in zmedeno svobodo. Vendar svobodo! Dvorišče pred vrati obljubljene prihodnosti se je na eni strani dvigalo v široko pahljačasto stopnišče, vrh katerega se je v nepredvidljivih intervalih, obsijan od pričakovanj, kot kakšen vojaški dedek Mraz pojavljal tovariš praporščak in brez ozvočenja napolnil prostor tja do zadnje skupinice, ki si je poiskala senco pod visokim zidom.

»Slušaj amo! Neka udju ...« ali nekaj takega, kar pa je vedno pomenilo, da se morajo lastniki prebranih priimkov postaviti pred njim v vrsto, se na povelje obrniti v kolono in nato odkorakati skozi vrata velikih pričakovanj.

Na vrsto je prišel, ko je tovariš praporščak na vrhu stopnic imel sonce že nekaj časa za hrbtom in temen obraz.

»Kako se pišeš? Kdaj si rojen? Kaj so tvoji starši?

Kdo od tvojih sorodnikov je bil v partizanih? Ali hodiš v cerkev? Pojdi v naslednjo sobo.«

»Kako se pišeš? Kdaj si rojen? Kaj so tvoji starši? Ali hodiš v cerkev? Sledi se. Tudi spodnjice, razumeš, tudi gate. No, dajmo, sončece mamino!«

In je stal tam, sredi svojih cunjic, zapuščen od vseh in vsega, kot bikec na živinskem sejmu, še prodajalca ni imel ob sebi. Sicer pa so kupci tako in tako samo še preverjali, ali je živinče zdravo, ali ni morda kaj zamolčanega, podtaknjenege. Prodan je bil že prej. Ampak o tem je razmišljal veliko kasneje.

»Okreni se!«

»Prosim?«

»Ma nemoj da prosiš! Obrni se! Počepni, vstani, dvigni roke, pokaži prste, zini, stopi na tehtnico, zapri oči in hodi, ja, kar naprej, stoj, naredi dvajset počepov ... dobro! Pojdi v naslednjo sobo.«

»Kako se pišeš? Kdaj si rojen? In si že od takrat nag?«

»Tam so mi rekli ...«

»Marš po gate!«

»Kdo je največji sin naše domovine, glavno mesto Jugoslavije, pa Črne gore, v kateri sovražni ofenzivi se je izbojevala slavna bitka za Neretvo, kje in kdaj je bila ustanovljena prva proletarska udarna brigada, naštej narode in narodnosti v Jugoslaviji, kdo je avantgarda naših narodov in narodnosti, ne razumeš besede avantgarda, jebemti, kdo te je pa učil, kakšna gospodična? A tako ste jo klicali, jebo jo bog da jo jebo, prav ste jo klicali, če vas ni naučila, da so avantgarda najboljši sinovi in hčere naše domovine,

točno, to je Komunistična partija Jugoslavije, pa si rekel, da ne veš, pojdi skozi tista vrata.«

In ko so zvečer objavili, da je med izbranci, ki ne bodo dobili vozovnic za nazaj, je bil tako utrujen, da ni vedel ali je zaradi tega srečen ali nesrečen. Šele drugo jutro, po prvem vojaškem zajtrku, obrit po glavi, pod pazduhama in med nogami, oblečen v vojaško obleko, s svojim pogradom v spalnici, zaporedno številko v razredu, oddelku, vodu in četi, se mu je začelo dozdevati, da je postal delček nekega nedojemljivo mogočnega organizma, zelo drugačnega od družine z družinsko pokojnino in singerico v najetem stanovanju. Vse je naenkrat postalo mogočno drevo z zlatimi listi. In ni bilo vzroka za strah. Kasneje se je včasih na kakšnem listu res pokazala plesen, črna pika, drobcena uš, ki grize, in se mu je za trenutek zazdelo, da je Gosposodična mogoče imela prav. Takrat se je takoj oglasila mati:

»Si pozabil, kakšen okus ima lakota?Kruh imaš, sin!«

»Če ga ne morem prekvasiti s svojo slino, obleži kot kamen.«

»Naredi šolo, potem boš že videl. Če se vrneš sedaj, ti ni pomoči. Nobenih vrat ne bo odprlo tvoje trkanje. Če te vržejo iz vojaške šole, si zaznamovan. Si nesposoben. Si garjav za vedno. Še punce ne boš dobil. Zavedaj se tega!«

Mati je imela prav. Prav tudi zaradi tega, ker je vedela, da bo stisko spet in spet in spet prebrodil in ga bo vojaški pas vedno manj žulil. Treba je le vztrajno brodit in verjeti v drugi breg. Kajti na drugem

bregu so epolete in v njih čast in moč in vse. Na drugem bregu so celo dekleta, ki ob sobotnih prostih izhodih ostajajo neizprošena po izdajalsko svetlih parkih in neizljubljena pod napušči starih šup, da se potem kot najbolj naravne želje mimo oboroženih stražarjev in na mladost ljubosumnih dežurnih častnikov vtihotapljuje v spalnice, kjer se z grenkim priokusom sramu, pa vendar s sladkim olajšanjem lepijo na dlani in posteljnino. Na drugem bregu so poti, ki vodijo samo navzgor, od enega zlatega **V**-ja na levem in desnem rokavu, do drugega in tretjega. Samo navzgor, do praporščaka, z enim širokim in enim tankim **V** -jem. Ali pa, če hočeš, tovariš podoficir, lahko po dveh letih stažiranja opraviš sprejemne izpite na akademiji in postaneš oficir. **V** se z rokavov preseli na ramena in prekriža v zvezdico. Postaneš več. Postaneš nad. Postaneš iznad.

»Ko stopate na svojo odgovorno in častno pot, je general na zaključni slovesnosti pospremil v enote njegovo generacijo, ne pozabite, da vam je to pot tlakovala naša slavna narodnoosvobodilna vojska s tovarišem Titom in Komunistično partijo na čelu. Imejte vedno na umu, da je za rdečo zvezdo, ki jo nosite na kapah, na stotine najboljših sinov in hčera naše domovine darovalo svojo kri. Svoja življenja. In vi ste v vsakem trenutku pripravljeni storiti isto. Zato smo mi, pripadniki naše slavne armade, od tega trenutka dalje tudi vi, državljani prvega reda!«

Ta popotnica pa se je kmalu izkazala za precej nezanesljivo. Kljub preizkušeni tehnologiji je bilo državljanstvo prvega reda v nekaterih delih preplitvo

vsajeno in zato preveč občutljivo na zunanje dražljaje. Vojaški učno vzgojni proces ni upošteval, da je uniformiranje notranjosti vendarle bolj zahtevno kot uniformiranje zunanosti, ko je s predpisanim krojem in z dresuro narejeno skoraj vse. Gojenci vojaških šol, skrbno nabrani po določenem nacionalnem ključu in drugih premišljenih kriterijih, so bili kljub temu pri vstopu na tekoči trak precej nepredvidljiva surovina, posebej še, ker je bil postopek za vse enak in se ni ukvarjal s posamezniki. Zato so se nekateri že v samem začetku gnetenja razlezli, drugi so se zdrobili ali počili kasneje, nekateri dobili čudno, nezdravo in sploh nezaželeno barvo, ki se ni ujemala z uradno. Veliko njih šele potem, ko so bili že razsajeni po garnizonih in je nanje pritisnilo nepredvidljivo zunanje okolje, ki je bilo drugačno denimo v Titovi Korenici, drugačno v Titovem Velenju, Titovem Velesu, Titogradu, Titovem Užicu. In drugačno v od boga pozabljeni makedonski Strumici. Vojaška služba pač ni povsod dragulj v kroni, je lahko tudi otiščanec v čevlju.

»Včasih te sploh ne razumem, Ljubiša.«

»Seveda, saj so te tako vzgajali. Pa bi se vseeno lahko potrudil, že zaradi sebe.«

»Ne me jebat!«

»No, pa odgovori, zakaj jaz, Ljubiša Taškovski, profesor slavistike in makedonski pesnik, ne smem na zabavo v Dom ljudske armade?«

»Zato, ker nisi član.«

»Zakaj pa bi moral biti član, če je to dom narodne, razumeš, ljudske vojske?«

»Taka so pravila.«

»Saj! Samo da teh pravil ni napisalo ljudstvo. To, da profesor makedonskega jezika in makedonski pesnik ne sme na zabavo v Dom ljudske armade, je zapovedala Jugoslovanska ljudska armada.«

»Že večkrat sem se ponudil, da bi te včlanil.«

»E, moj preprostež, čisto malo se potruji in poškili v ozadje te članske izkaznice. Se ti ne zdi ... pa kaj bi! V času okupacije je v oficirski dom lahko vstopil domačin le, če je imel posebno izkaznico ali pa v spremstvu oficirja. Je zdaj kaj drugače?«

»Čakaj, no! Tale je pa vseeno prehuda!«

»Jaz sem in bom ostal navaden Makedonec,« je z vso močjo rinil naprej, kot bi z lesenim plugom oral po asfaltu, »in si ne bom z nobeno izkaznico kupoval vstopa v dom, ki si ga na račun celotne družbe lahko privošči samo ljudsko-oficirski sloj. Jaz bom še kar naprej hodil v gostilne, bifeje in beznice, kjer mi pri vratih ni treba pokazati nobene izkaznice. Še denarja ne. Denar moram imeti, če hočem spodobno ven.«

»Kdo bi te razumel!«

»Kdor nima zablokirane pameti. Tebi je prepovedano misliti. Ti moraš samo verjeti in ubogati. To je tvoj zaukazani način življenja. Ti si prisegel, da boš tak. In priznaj, da ti to paše, kajti vražje udobno je.«

»Ljubiša, pijan si.«

Kljub temu ni vse zdrsnilo mimo. Pajek se je ugnezdil za čelom, razpredal štrene, lovil in se redil. Ko je začel pisati prošnje za demobilizacijo, se je vse skupaj še stopnjevalo. Izkazalo se je na primer, da ga

armada tako zelo potrebuje, državljana prvega reda, da se ne more ločiti od njega. Ko je razburjeno komentiral, kako je vse skupaj precej kilavo, če armada ne zmore brez enega podoficirčka, se je zapletlo.

»Razložite.«

»Kaj naj razložim? Da sem svoje odslužil?«

»Razložite, kaj mislite s tem, da je vse skupaj kilavo.«

Natančno je vedel, kam ga hoče speljati. Tako nor pa spet ni. Kilavost je butnil ven, ker mu je pač prišla pod jezik in ker je pozabil, da je pred našitki kontraobveščevalne službe treba izbirati besede, saj se na vsako, ki izskoči iz postroja, čeprav za šalo, v prisposobi ali kako drugače, obesijo kot gorile in naredijo iz nje vsaj gugalnico, če ne kar vrtiljak ali kaj še bolj zabavnega. Zabavnega seveda le v začetku, ko presenečajo z domislicami, do katerih se sam niti v sanjah ne bi dokopal. Kaj hitro pa začne vse skupaj dobivati drugačen pomen, ko ugotoviš, da te z gugalnice, vrtiljaka ali s kaj še bolj zabavnega ne pustijo sestopiti, poganjajo pa vedno hitreje in močnejše gugajo in močnejše vrtijo in še kaj bolj zabavnega počnejo. Varnostno obveščevalna služba je v vojski pač zato, da odkriva napake v drobovju lastnega telesa, najraje še preden se zgodijo. Zato nenehno opreza, tiplje, rentgenizira, tehta, brska, zbira, analizira, podtika, ustvarja herbarije in sploh ukrepa po načelu, da je bolje izdreti pet zdravih zob kot spregledati enega bolnega.

»Nič ne mislim. Vem le, da me uniforma žuli.«

»Ne, ne! Razložite, kaj mislite s tem, da je vse

skupaj kilavo,« je vztrajal poročnik.

»Kar tako sem rekel.«

»Ja?«

Poročnik je spustil pogled med papirje in jih začel počasi prelagati. Način, kako je to počel, je dal vedeti, da te mape nima prvič v rokah, da njeno vsebino pozna, le spomin mora malo osvežiti, kajti to ni edina mapa. Tako mapo, bolj ali manj debelo, ima vsak. Zato mora osvežiti spomin. Kakšen list je takoj odložil, pri drugem se je zadržal dlje in s svinčnikom naredil znamenje, tretjega je samo ovehal. Spominjal je na botanika, ki po herbariju išče sorodstvene povezave med posameznimi primerki.

»Branko Gapo?«

»Kaj je z njim?«

»Vi povejte.«

Kar precej zelenja je bilo nabranega in stisnjene-
nega med platnicami. Koliko tega se samo v nekaj
letih nabere! Že zaradi tega mora ven. Če ostane še
kako desetletje, bo fascikel premalo. Bo imel v oma-
ri svojo polico. Bo imel svojo omaro. Bo imel svojo
sobo. Takšno, z železnimi križi na okencu. Begalo
ga je tudi spoznanje, ki se je po prvem presenečenju
začelo vedno bolj kazati kot srhljivo dejstvo, da je
herbarij brez lastne vednosti sam ustvaril in da kljub
temu ne ve, kaj vse je v njem.

»Branko je umetnik.«

»Se vam zdi?«

»Če režira filme, je umetnik.«

»Ali pa kaj drugega.«

Le kaj bi lahko bil drugega s svojimi počasnimi

očmi, ki se nikoli ne odločijo za naslednji kader, dokler ne osvojijo aktualnega, in z brki, ki vlečejo obraz v nekakšno otožno dobrovoljnost, da te spravijo v zadrego, kadar se z njim ne strinjaš.

Poročnik je dvignil glavo in mu zalučal pogled med oči kot kovanec v velikonočno pisanico. Ustavil se je v rumenjaku in takoj začel pekoče oksidirati. Pa vendar ni hotel verjeti, kaj poročnik hoče. To sta z njegovim predhodnikom, s stotnikom Komadino, razčistila že pred dvema letoma. Kar tako, mimogrede in prijateljsko, brez zapisnika in brez herbarija. Vsaj mislil je. Niti na kraj pameti mu ni prišlo, da je njegova filmska epizodica še kje posebej zapisana. Tridesetminutni filmček je Branko posnel v neki odročni vasici blizu Strumice. Njegov nemi nastop je bil dolg približno toliko, kolikor potrebuje pes, da vpiše prisotnost. Branko ga je povabil, ker je premogel ustrezno garderobo in ker je njegov obraz brez vsake maske prepričal, da ne spada v to okolje.

»Pravi švabski gobec,« se je režal Branko, kar je bilo za zgodnico menda zelo pomembno. Človek s švabskim gobcem je namreč prinesel v zaostalo makedonsko vasico idejo o zaslužku: »Dragi moja domorodci, vi naloviti veliko žaba, jaz prinesiti veliko denar.« To se, kot so mu kasneje razložili, ni ujemalo z razvojnimi napori naše socialistične domovine, predvsem pa so bili bogokletni nekateri prizori. Recimo, ko domačin prijezdi na oslu k vaškemu vodnjaku. Najprej k curku podstavi gobec osel, šele potem jezdec. Si predstavljate: najprej osel, nato človek. Ne nek navaden človek, temveč socialistični

človek! Gasita si žejo iz iste pipe in pri tem socialistični človek posnema osla, če se kar ne uči od njega. Ali pa kader s počasnim približevanjem vzdušja v kotu kmečke sobe: na desni strani slika maršala Tita, na levi ikona, po obeh pa se pase truma navadnih muh in pušča drekce.

»Žaljivo za našega človeka,« ga je takrat preizkušal Komadina.

»Kapat, ne razumem, saj je bilo natančno tako.«

»Pri vsem napredku, ki smo mu iz dneva v dan priča, je tvoj prijatelj poiskal v najbolj zakotni vasi mušje drekce. Se ti zdi to normalno?«

»Seveda je normalno, če je pa res.«

»Kaj je res?«

»To, da na isti steni druga ob drugi visita bogorodica in tovariš Tito in da po obeh serjejo muhe. Je pa tudi res, da se drekci na vrhovnemu poveljniku bolj poznajo, ker je oblečen v belo mornariško uniformo. Na lastne oči sem videl. Verjetno je še vedno tako. Pojdi pogledat.«

Stotnik ga je nekaj časa brez besed meril. Očitno ni imel pripravljenega pravega vprašanja. Ali pa ni hotel razumeti tega najbolj enostavnega dejstva, da je muham vseeno.

»V naravi je to drugače,« mu je začel potrpežljivo razlagati. »Film pa je manipulacija. V filmu lahko tak prizor pomeni marsikaj. Enačiti sedanost s preteklostjo je pljuvanje po našem socialističnem sistemu. Sovražna propaganda. Najmanj to.«

»V kakšni navezi sta, lepo te prosim, v kakšni

navezi sta socialistični sistem in mušji drekci?»

»Ti si pripadnik armade,« se stotnik ni dal motiti, »ki je prisegla, da bo varovala na temeljih slavne preteklosti postavljen smerokaz v lepšo bodočnost. Prisegel si, da boš, če bo treba, za te vrednote zastavil tudi svoje življenje.«

Nenadoma je postal utrujen. Legel bi in zaspal. Ali vsaj zaprl oči in zatisnil ušesa, pa naj muhe serjejo po komerkoli in čemerkoli, po vseh pridobitvah, po revoluciji, po preteklosti in po bodočnosti. Lahko tudi po njem samem. Kadar po svojem poligonu dojevanja stvari ni mogel razpostaviti na način, ki ga je narekovala piramida nad njim, je vedno postal utrujen, mlahav in voljan, da z besedo »razumem«, najbolj univerzalno med vsemi besedami vojaške resničnosti, zadevo umiri, jo pospravi v žep uniforme in pusti času, da opravi svoje.

»In še član partije si, če si pozabil.«

»Tovariš stotnik, to so preveč resne stvari, da bi jih ... » Ni vedel natančno, kaj da bi jih. Pač nekaj, kar je vsem razumljivo, čeprav ni prave besede za to.

»Ravno to ti dopovedujem.«

»Naj povem, tebi osebno, ne kapetanu JLA, da filmčka sploh nisem videl, ker je menda v bunkerju. Kako naj vem, kaj je narobe! Branko mi je samo povedal zgodbico in ta je čisto v redu. Kaj ni dobro, če nekdo prinese v vas zaslužek?«

»To že. Vendar ne kapitalist.«

»Je narobe to, da sem bil v vlogi kapitalista?«

Na smeh mu je šlo, ko se je spomnil snemanja. Na sceno se je pripeljal s terenskim vozilom. Preden

je izstopil, je moral z oholim pogledom pretipati vas. Zaradi oholega pogleda so petkrat ponovili kader.

»Ne obnašaj se kot vodnik,« ni bi bil zadovoljen Branko. »Bodi vsaj Slovenec!«

»Gre za način, kako je prikazan. Kapitalist ne more biti dobitnik socialističnemu človeku.«

»Noben denar ne smrdi.«

»Bogati! Zanimivo! Veš, kdo tako razmišlja?«

»Med drugim tudi kurbe. Toda pri nas jih ni. V naši socialistični domovini jih ni! In če lahko po pravici povem, bi včasih prišle kar prav. Koliko manj problemov bi imeli, če bi si vojska ob sobotah lahko po človeško izpraznila jajca!«

Tudi če njegovi prsti ne bi galopirali po mizi, bi vedel, da stotnik ni zadovoljen. Gledal ga je z dolgim, zaskrbljenim pogledom in ni se mogel odločiti za naslednji korak. Lahko tudi, da je bil razočaran, ker iz konjušnice ni potegnil konja, na katerem bi odjezdil do naslednje hierarhične zvezdice ali pa vsaj do kakšne obarvane ploščice nad srčnim žepom uniforme.

»Me zajebavaš?«

»Eh, tovariš stotnik, boš rekel, da so, da so kurbe?«

Stotnik je zavrel. Sopara je nekontrolirano privzdigovala pokrovko in se sproščala, da je postajalo vedno bolj spolzko. Bilo mu je žal, vendar za kakšen manevrski umik ni bilo več prostora. Ne v njem, ne v zraku, ne na tleh. Kar je, je!

»Se sploh zavedaš, kaj se dogaja?«

»Se kaj posebnega?«

»Se zavedaš?«

Ponovljeno vprašanje se je raztegnilo v nekakšno omelo, ki je z enim koncem grozilo, da bo udarilo, z drugim pa skrbno pometlo na kup posledice nekih nedoumljivih vzrokov. Kup je postajal vedno višji in vedno bolj nevarno strasten. Stotnikov pogled se je zgostil v žarišnico in se usmeril v grmado. Zdaj zdaj bo na njej zgorel.

»Še eno sranje ni odsmrdelo, že naserješ drugo. Vojska ti ne more kar naprej gledati skozi prste. Ni dolgo, ko sem ti tu, v tej isti pisarni, pod to isto Titovo sliko dopovedoval, kakšne so tvoje pristojnosti, kaj smeš, kaj ne, jebem ti tristo bogov! In ne bom te več vlačil iz dreka samo zato, ker imam ženo Slovenko.«

Zapeklo ga je. Žena kapetana Komadine ga je imela rada. »Eh, bratec moj,« je navadno rekla, kadar sta se srečala, »kako lepo se je pogovarjati v najinem jeziku. Rekla bom možu, naj te povabi na kosilo.« Zadnje čase teh vabil ni bilo. Verjetno ne zaradi nje.

Očitali so mu marsikaj. Prekrške je delal tudi načrtno, da bi vendarle opazili, kako ni za vojsko. Vendar ti prekrški niso bili za masiranje pod Titovo sliko, čeprav se je včasih kakšna popolnoma nedolžna oslarija (po njegovo) izkazala za grozno sovražno (po njihovo). Tako so mu hoteli naprtiti, da je prikril, zamolčal, po svoje sodil izpad nacionalistične nestrpnosti, kar da je dovolj težko za vojaško sodišče. Tovariš vodnik, naša armada je kovnica bratstva in enotnosti narodov in narodnosti, razumeš? In problemi v zvezi s tem se ne rešujejo z ribanjem

sekreta! Sam je dogodek ocenil kot najbolj banalen fantovski ravs. Če sta bila fanta po sili razmer v vojaških uniformah in po naključju različnih narodnosti, še nič ne pomeni, najmanj pa nacionalističen izgređ! Fantje, nabiti z energijo, ki je kljub nenehnemu drilu in pojanju po okoliških hribih ne morejo potrošiti in je tudi ogromne količine broma v hrani ne izničijo, se pač vžgejo. Prava reč, če jih kdo dobi malo po gobcu. Ko je zjutraj pred vodom sprejel raport: »Tovariš vodnik, prvi vod prve čete je pripravljen za pregled! Odsotna sta dva redarja, za zdravniški pregled so se prijavili trije,« je takoj vedel, da je nekaj narobe, čeprav desetnik ni povedal nič neobičajnega. Tudi trojka, ki misli, da potrebuje zdravniško pomoč, ni nič posebnega, eden je verjetno res bolan, dva sta simulanta. Kljub temu je čutil, da je z vojaki v postroju še nekaj skritega. Počasi in previdno, v nasprotju z njegovimi navadami, se je podal v obhod in si vsakega vojaka posebej ogledal. Ibro je imel z vžigalico »prišit« tretji gumb na bluzi. Ne da bi se zato posebej ustavil, je s prstom pokazal na grešno mesto (eh Ibro, morda kdaj drugič!). Čedo se spet ni obril (spomni se kaj drugega, samo ne reci, da ti je dlaka od sinoči toliko zrastle!). Panovski ima podplutbo pod očesom (se je že kam zaletel!). Alojz ni očistil čevljev. Same običajne stvari. Pa vendar!

»Še kaj?« je previdno dregnil in dvignil pogled proti nebu. Trop belih ovčic je brezbrizno mulil sinjo travo. Nobenih poravnanih vrst, nobenega reda, nobenega vodnika, pa vendar tako lepo in tako urejeno!

Običajna tišina, določena z vojaškim pravilnikom, se je postavila v prežo. Med vodom in njim je nastal brisani prostor in čakal na prvi korak. Razdražena koža se je začela znojiti in vedel je, da tega vprašanja ne bi smel postaviti. Desetnik, ki je ves čas hodil za njim z beležnico in s svinčnikom, je začel mencati. Bilo je očitno, da je ujet, da ga je vprašanje zadelo kot ukaz. Stal je pred križiščem in se ni mogel odločiti: če prečka pri zeleni, kot ukazuje vodnik, tvega karambol z vojaki, če prečka pri rdeči, kot pričakujejo od njega vojaki, bo trk nastal drugje.

»Mitrović in Panevski sta se stepala.«

Aha, zato ima Panevski obarvano oko.

»In zakaj sta se, če mi je dovoljeno vedeti?«

»Ker je Mitrović Panevskemu opsoval mater.«

»Makedonsko!« je hitro dodal Panevski.

»Tiho! Govoril boš, ko ti dovolim. Desetnik, kdo je komu psoval?«

»Mitrović Panevskemu. Potem ga je Panevski napadel.«

»Vedno lepše. Kar napadel. In jih dobil še po gobcu.«

»Po očesu.«

»Mati moja, kaj jaz delam tu? Vedno manj sem prepričan, da so vojaki ljudje. On njemu mater ...«

»Makedonsko!«

»Ti meni pa srbsko!«

»... tiho! Kar drug drugemu bomo jebali ženske, ki so nas rodile, in si razbijali gobce, Kaj sploh mislite? Saj ste vendar odrasli ljudje!«

S pogledom se je plazil po njihovih obrazih in iskal kontakt. Nobenega pogleda ni mogel ujeti, vsi so bili kdo ve kje nad ali pod njim. Pomislil je, da bi se obrnil in enostavno odšel, jih pustil v teh nad in podpogledih. Naj čakajo na naslednje povelje. Do onemoglosti naj čakajo. Do takrat naj čakajo, da se jim bo posvetilo ... kaj? Stojijo skupaj, v isti vrsti, v istem vodu, pod istim nebom, v istem zraku, vendar vsak zase, vsak z drugače odraslimi devetnajstimi leti in se morda sprašujejo, kaj jim je treba tega. Teh poravnanih vrst. Teh jutranjih pregledov. Tega vodnika, ki jim skuša kdo ve kaj dopovedati. Le koga med njimi briga, da sta se dva stepla. Naj se. Njuna stvar.

»Panevski in Mitrović, marš v stranišče! Ribat! Oba! Takoj! Če se bosta spet stepla, se pobijta do konca! Razumeta: do konca! Drug drugega zrinita v sekret, za drugam tako nista. In potegnita vodo! Za boga jebanega, kaj vse matere rodijo!«

»Ne bo on meni makedonsko mater!«

»In ti ne meni srbsko!«

»Tiho! Marš v sekret!«

Zadeva je bila zanj končana, za pretepača malo kasneje, ko sta v stranišču skupaj pokadila cigareto: jaz dim, ti dim. Toda nek krokar je to pobral in odnesel pred kljun kosovca. Panevski in Mitrović sta dobila dva dni bunkerja in štirinajst dni nista smela v mesto, njemu, starešini, pa so kakšno uro nalagali v možgane, da reševanje problemov, ki smrdijo po nacionalizmu, ni v njegovi pristojnosti. On mora samo poročati nadrejenim. Obvezno mora poročati!

V tem primeru bi moral takoj poročati komandirju čete in komandantu bataljona. Pa ja! Ko je o tem poročal komandantu bataljona Proletu, ga je odslovil, češ, naj ga ne mori s takimi oslarijami. Ampak to je že zdavnaj mimo. Kdo ve, kje sta sedaj Mitrović in Panevski. Morda se celo kje srečujeta in se režita, ko se spomnita, kako sta skupaj ribala stranišče. Ob tem gotovo omenjata tudi njega, vodnika, ki ju je kaznoval. Ne moreta imeti slabega mnenja o njem. Vojaki so ga imeli radi, morda celo bolj kot ima kdo lahko rad nadrejenega. Vsi so bili blizu njegovih let, nekateri kakšno leto starejši, drugi kakšno leto mlajši. Če bi bili civilisti, bi skupaj hodili na zabave in se potegovali za ljubezni istih deklet. Tudi stepli bi se, o ja, po gobcih bi se, da bi po ves teden lizali otekline in hladili jezo. Potem bi v vaški gostilni popili spravno žganje in nihče ne bi iz tega zganjal nobenih nacionalizmov. Zaradi nekega preklinjanja še najmanj, saj je sestavni del občevanja. Vojaškega jezika brez kletvic sploh ni. Če bi vojaški srbohrvaščini vzeli kletvice, bi vojska obnemela. Brez raznoraznih kombinacij pičk in kurcev, brez vsemogočih in nemogočih jebanj, raznih kretenov in zverjadi bi od jezika ostal komajda še uporaben torzo, brez barve, melodije in čustev. Jugoslovanski vojaški jezik zna na najmanj sto načinov koga poslati v pičko materino. To lahko naredi z najbolj nizkotno in najbolj žaljivo intonacijo, da takoj zavre kri, udari s pestjo, potegne nož, sproži strel, lahko pa te iste besede podarijo več kot vsaka kolajna, stiski rok ali stotnija visoko donečih besed. To pošiljanje v ženske

genitalije in jebanje vsega, kar lahko prime za kljuko na vratih, je nekaj tako normalnega, tako naravnega, da se vojaki vznemirijo in postanejo oprezni, kadar preklinjanje nenadoma izgine iz stavkov. To je vedno znak za nevarnost.

Rdečelasi poročnik, ki je zamenjal stotnika Komadino, ni preklinjal. Z orokavičenimi rokami je brskal po herbariju, pobral kakšno cvetko in jo dal ovohati, kar tako, brez kakega vidnega cilja, brez prepoznavnega sistema.

»Po kom ali čem pa tale cvetka diši, tovariš vodnik?«

»Po civilni obleki, tovariš poročnik.«

»Zaradi tega še ni treba zganjati oslarij!«

»Saj sem prosil po normalni poti, ampak to je začaran krog. Če moj prvi nadrejeni ne da soglasja, tudi personalni šef v Beogradu reče ne. Jebe se njemu tam zgoraj za nekega vodnika. Jaz pa lahko po službenem rokovniku znova začnem postopek šele naslednje leto. Tako se lahko vrtim do penzije. Ključ je torej v tem, kako prepričati prvega nadrejenega.«

»Kapetan Prole vas ima vendar rad. Če vas ne bi ščitil, bi se že marsikaj drugače končalo! Se ne bojite, da se vas bo naveličal?«

»Na vse kriplje se trudim, da bi se.«

In to je gotovo res, se je sam v sebi začudil in ustrašil hkrati. O tem ni nikoli razmišljal, zato je bil preblisk vstop v neznano, ko noga ne ve, na kakšna tla bo stopila, še tega ne, če tla sploh so. Prole se bo nekega dne res naveličal igrati vlogo potrpežljivega očeta, ki je prepričan, da bo sina prej ali slej spravil

k pameti. Toda ta oče je bil v isti osebi tudi najbolj negativen vzgled! Vsi so vedeli, da bi bil lahko že vsaj polkovnik, če si ne bi zabil v glavo, da je oven vodnik, ki mu čreda sledi zato, ker pozna njegov vonj, se ga dotika, vidi njegove rogove in zaupa njegovemu zvoncu. V tem je užival in čutil svoj smisel. Zato je ostal kapetan. Kdor hoče višje, mora s čredo ravnati od zunaj. Ne sme dišati po njej. Vendar to ni téma, o kateri bi razpredal s kosovcem.

»Najhitreje se te naveliča, če mu delaš kozlarije, kajti kozlarije nujno pokozlajo tudi njega samega, pa če ima kaj zraven ali ne, pač, to je tvoj podrejeni, za katerega si odgovoren.«

Rdečelasi poročnik ga je z zanimanjem gledal in zdelo se je, da mu je prvič zares prisluhnil.

»Niste neumni, vodnik.«

Potem si je poročnik vzel veliko časa, čeprav med tem ni kaj posebnega počel, niti ni dajal vtisa, da bi se kdo ve kako miselno naprezal. Ko je skoraj negiben stal ob oknu in se z očmi pasel po dvorišču, je celo mislil, da je pozabil nanj. Vendar se ga njegovo obnašanje ni dotaknilo. Če je to poročnikova taktika, je strel mimo. Sploh pa, kaj je tega treba? Kaj vojaška administracija res ne more normalno sprejeti, da se je nek podčastnik preprosto naveličal vojaške službe in da nima zadaj nobenih drugih razlogov, še najmanj takih, ki bi bili v škodo armadi. Le zakaj ga je treba preverjati s protiobveščevalno službo?

»Pa kdaj pomislite, tovariš vodnik, da lahko tudi vojska izgubi potrpljenje? Vam moram to razlagati? Se spomnite Grabarja, Hrvata Ivice Grabarja? Dober

starešina je bil. Kaj dober, odličen! Perspektiven. Potem je na družinskem slavlju pijan zaigral ustaško himno. Na partizansko harmoniko in v uniformi Jugoslovanske ljudske armade je zaigral ustaško himno! Si lahko mislite? Branil se je, da mu je kar tako prišla pod prste, še vedel da ni, da je ustaška! Kot otrok jo je menda mimogrede pobral, ko so klavci taborili na njihovem dvorišču.«

Na steklu je opazil nek madež, ki ga je vznemiril. Pogledal je po sobi, ker ni opazil nič ustreznega. je segel v žep po robec in madež odstranil.

»Pravzaprav, zelo verjetna zgodba. Zelo verjetna, če ...!«

Počasi in z občutkom, kot bi napenjal sprožilec na puški med iskanjem linije med merkom, muho in tarčo. Približal se mu je na doseg roke, mu preiskoval obraz in iskal razpoko skozi katero bi vstopil.

»Veste, kje je sedaj?«

Govorilo se je marsikaj, med drugim, da je v zaporih v Novem Sadu. Da tam kri ščije. Pa čina nima več in tudi drugega nič, samo še dolg do domovine. Zaradi ene same viže, ki so jo peli ustaši in se mu je, kdo ve kdaj in zakaj urezala v podzavest in kdo ve zakaj ušla po prstih na tipke, kot uide včasih smrkelj iz nosa in sploh ne veš zanj. Ko se zaveš, ker ti je začel siliti čez ustnico, in panično iščeš po napačnih žepih robec, je že prepozno, kajti vsi že upirajo kazalce vate. Narediš najslabše: smrkelj razmažeš z rokavom, da je še večji in še bolj viden.

»Ustaška himna, tovariš vodnik, je samo začetek zgodbe, ki bi bila lahko verjetna, če ...« je spet

obstal in rajcal sprožilec, »če Ivica Grabar ne bi s himno pripeljal na sled veliko nevarnejšega napeva. Sicer pa se slej ko prej, na tak ali drugačen način, vsi izdate.«

Vrnil se je za mizo in sedel. Z mize je nehote porinil na tla kovinsko sponko. Začel jo je pobirati, vendar je imel preveč ostrižene nohte, da bi mu uspelo. Odprl je predal mize, našel nož za odpiranje pisem in si pomagal. Nekaj časa jo je držal med prsti in jo zadovoljno opazoval: »Lahko bi te pustil za metlo.« Potem je iz predala začel vleči verižico sponk, ki ji ni bilo videti konca. Kdo ve, koliko časa jih je stikal skupaj. Morda jih je bilo toliko kot spisov med platnicami.

»Hočem reči, da se izdajo!« je dodal, kot da je za rep ujel svoj zadnji stavek, ki ga je treba popraviti.

Preveč prozorno je bilo, da ne bi opazil, kako je poročnik namenoma naredil napako in jo potem namenoma popravil, da ja ne bi bila preslišana. Vendar v tej smeri ni imel slabe vesti. Neumnosti, disciplinski prekrški, veseljačenja, vse, kar že je izven stanovskega bontona počenjal, je bilo drugačne narave. Izsiljeval je, malce naivno, malce tvegano in tudi precej neumno svoj izstop iz vojaških čevljev. Pri tem je večkrat, hote ali ne, stopil na napihnjeno vrečko, da je počilo in se je zaprašilo. To ga je kljub posledicam navadno razveselilo. Človek ima menda pravico ponoreti zgolj zato, ker mu je to všeč. Ali pa zato, ker včasih misli, da je res nor.

Nenadoma si je zaželel, da bi nekaj pomembnega naredil. Nekaj velikega in ponosnega. Nekaj, kar bi

takoj učinkovalo in bi tega rdečelasca, ki na vso moč spominja na puščavsko hijeno, spravilo na vse štiri, da bi začel mahati z repom. Naj ga ... kaj? Že v želji se je nekam porazgubilo in je samo rekel: »Jaz imam domovino rad, poročnik, za vojsko pa nisem. To sem že tisočkrat dokazal in ne vem, zakaj mi tisti, ki o tem odločajo, ne verjamejo. Za vojsko moraš biti rojen, moraš imeti kaj več kot pehotno podoficirsko šolo. Moraš imeti vsaj kakšen dar, kakšno veselje, strast, kaj vem, kot ima muzikant posluh ali nogometaš občutek za žogo. Jaz imam od vseh darov samo preverjeno poreklo. Tri kolena nazaj sami proletarci, dninarji, gostači. S tem pa je težko poveljevati vodu. Pa tudi nobenega smisla ne vidim v tem početju. Vedno manj. Le komu so potrebne skrbno poravnane vrste, ki se na ukaz obračajo, se vržejo v blato ob cesti ali pa stečejo v hrib s pripravljenim orožjem?«

»Ali pa s poljsko kuhinjo na hrbtu?«

»Ali pa s poljsko kuhinjo na hrbtu!«

Prav vesel je bil, da je poročnik dogodek vrgel na mizo. Očitno ni vedel, da sta z Jehom to uredila, še več, poslovila sta se kot prijatelja. Morda sta prijatelja celo ostala. Od doma mu je poslal sliko sina in za novo leto mu je poslal voščilnico. Ni samo en svet na svetu! Vsak ima svojega, ki je drugačen in je samo njegov, tudi kadar nosi uniformo najbolj slavne armade. Jehov svet je pač tak, da ne mara orožja.

»Učiš se braniti domovino,« mu je takrat skušal dopovedati.

»Tovariš vodnik, domovina smo ljudje.«

»Prav to ti hočem dopovedati, Jeho. Vzemiva praktično. Imaš punco?«

»Poročen sem. Sina imava.«

»No, poglej! Reciva, da sovražnik napade našo domovino. V tvojo vas pridrvi golazen in ti pred tvojimi očmi posili ženo - ti samo gledaš. Zažgejo tvojo hišo - ti samo gledaš. Otroka, tvojega sina, prime vojak za noge in ga vrže v ogenj - ti samo gledaš ali pa še sam skočiš v ogenj, kajti tebi vera prepoveduje, da bi vzel puško in se branil! E, dragi moj Jeho, jebeš tako vero, ki ne dovoljuje, da bi se branil. V vojni je pač tako, če ne boš ti njega, bo on tebe! Seveda pa moraš biti za to usposobljen. Zato si tu. Da boš ti njega. Samo zato! V času služenja vojaškega roka se boš naučil braniti. Sebe in druge. Ženo, sina, starše, prijatelje, sodržavljane, dobre ljudi. Domovino. To je tvoja dolžnost v vsakem trenutku. Tako, kot je rekel naš maršal: Delati moramo, kot da bo vedno mir, in biti pripravljeni, kot da bo jutri vojna!«

»Si vis pacem, para bellum!«

»Kaj?«

»Če želiš mir, pripravljaj vojno! Že veliko pred Titom.«

Za hip se je zmedel.

»No, vidiš! Tisočletna modrost!«

»Tovariš vodnik, če nihče ne bi vzel orožja v roke, ne bi bilo vojn!«

»Pa menda ne misliš ves svet prepričati?«

»Tovariš vodnik, trudim se.«

»Vojak, ti si nor s tvojo latinščino in vero vred!«

»Razumem, tovariš vodnik!«

Vojaki so se zabavali in čakali na izid. Jehu je svoj teren dobro branil, vodniku pa je kmalu začelo primanjkovati streliva, kajti o verah ni vedel kaj dosti. To že, da jih je v državi menda za pol stotnije ali pa še več in da vse zavajajo in zastrupljajo neuko ljudstvo. Lahko je na pamet recitiral, da je po ustavi vera ločena od države in je zato nekako zasebna stvar vsakega posameznika. Naj veruje v kogar hoče, v Kristusa, Alaha, Budo ali koga drugega. Lahko tudi v pičko matere božje ali v kurac svetega Duha (kot je z vero navadno opravil bataljonski partijski sekretar), le proti državi in JLA ne sme rovariti. In dokler je tako, je vse prav, samo prepričuješ ga lahko, da je vse skupaj bedarija, in da ni nobenega drugega sveta, za katerega bi se splačalo na tem svetu truditi. Moraš pa se truditi za svojo domovino, to pa! Za ohranitev tistega, kar nam je v kruti štiriletni vojni z nečloveškimi naporii priborila junaška Jugoslovanska ljudska armada s herojem Titom in komunistično partijo na čelu. Vendar je iz stavka v stavek čutil, da je to premalo za njegov poizkus Jehovega spreobrnjenja. Preslaboten je bil celo zelo nedvoumno napisan člen ustave, ki državljanom nalaga, da se morajo usposobiti za obrambo domovine. Na koncu koncev, in tu je dal Jehu celo prav, domovino lahko braniš tudi drugače. Ni nujno, da delaš z bombami golaž iz človeškega mesa, lahko ga kuhaš z leseno kuhalnico iz govejega. Vojska mora tudi jesti in biti oprana in obuta ter na tisoč drugih načinov oskrbljena. Hudič, sami problemi s temi verami! Zakaj jih enostavno ne prepovejo in mirna Bosna! Ali pa še

bolj enostavno: fantom naj vere dajo odvezo za čas, ko so pri vojaki. Verske svetinjice naj deponirajo v cerkvah, džamijah, molilnicah, kapelicah, obesijo na križe, ovijejo okrog ikon, svetnikov in svetnic ali pa enostavno odložijo pred vrati vojašnic, jih bodo že počakale, če jih imajo rade! Ne pa, da nekdo noče zaradi svetinjice jesti svinjine, drugi se posti ob petkih, tretji bi bil ob sobotah prost, četrti moli pod odejo, in Jeho (ima sicer tudi pravo ime in priimek, tega si je prislužil v vojski takoj prve dni, ko je z nekakšnim nerazumljivim ponosom povedal, da je Jehova priča) noče vzeti puške. Tudi je ne bo vzел, če ga še tako prepričuje. To je že uvidel. Vojska okrog njiju pa komaj čaka, kdaj se bo lahko zakrohotala. To mora nekako presekati in obrniti sebi v prid.

»In praviš, Jeho, da ti tvoj bog tega pod nobenim pogojem ne dovoli?«

»Tako je, tovariš vodnik.«

»Zakaj te pa potem preprosto ne reši težav z vojsko, saj je vseмогоčen?«

»Že ve, zakaj.«

»Kaj pa, če te nima rad? Ali pa, če ti ne more pomagati? Mogoče pa ni tako vseмогоčen, kot misliš?«

»Ne dvomim, tovariš vodnik.«

»Kaj ne dvomiš?«

»V to, da je vseмогоčen.«

»Potem lahko naredi tudi skalo, ki jo ne more dvigniti.«

»Brez zamere, tovariš vodnik, toda to je star štos.«

Kljub temu se mu je zdelo, da mora zaradi drugih vojakov, ki zanke morda niso razumeli, razložiti.

»Saj razumeš, če ne more narediti take skale, potem ni vsemogočen. Če pa jo naredi in je potem ne more dvigniti ...«

»Razumem, razumem, tovariš vodnik. Toda zakaj bi to počel, saj ni neumen.«

»To ni nobeno izzivanje, da ne bi mislil! Tudi zajebavanje ne! Če lahko pametno razložiš, se takoj priključim tvoji veri!«

»Tovariš vodnik, jaz sem samo navaden vernik, ki se noče učiti, kako ubijati soljudi.«

Začutil je, kako je pogovor povrel kot juha v loncu. Na dnu ni bilo več pogovornih besed, ostale so samo še vojaške.

»Veš kaj, vojak Jeho, na koncu koncev moramo tudi poljsko kuhinjo, ne samo orožje, spraviti na vrh hriba. Dobili smo nalogo ... saj se strinjaš, da poljska kuhinja ni orožje?«

»V miru.«

»Kako to misliš?«

»V času vojne se v vojaški kuhinji kuha hrana za bojevnike.«

»Jasno.«

»Bojevniki pa ubijajo.«

»Seveda ubijajo. Kaj pa drugega. Zato so, da ubijajo.«

Oporni zid, na katerega se je uživaško naslanjal, se je naenkrat zmeščal. Vojaki so prenesli težo z ene noge na drugo. Nekateri so stopili korak nazaj, nekateri bliže k Jehu. Je obramba domovine ubijanje?

»Med drugo svetovno vojno Jehove priče niso hotele delati v tovarnah, ki so proizvajale za fronto.

Tudi za ceno življenja ne.«

Naj prizna, da je za Jehove priče prvič slišal s prihodom Jeha, ki sedaj komaj čaka, nastavlja je že tako, da bo začel razlagati svoj evangelij? Še tega se manjka! Je pa čudno, da Jehovih prič, če so se res šli take heroje, nikjer ne omenjajo, v nobenih čitankah, v nobenih slavnostnih govorih. Jih je Tito že kdaj omenil? Pove za Žide, včasih za Cigane, za Jehove priče ne.

»Prav, Jeho! Zdaj ni čas za to. Dobili smo povelje, da zasedemo koto 515 in jo za vsako ceno branimo, dokler ne bo izvršen premik naših glavnih enot na nove položaje. To lahko traja tudi nekaj dni, zato si moramo zagotoviti lastno oskrbo s hrano.«

»Razumem, tovariš vodnik!«

»Ampak konja je ravnokar razmesarila mina, kuhinjo bo treba razstaviti in po delih znositi na vrh. Žal ti ne more nihče pomagati, ker je pri osvajanju vrha potrebna vsaka cev. Tudi tvoja. Toda, če nočeš, pač nočeš.«

»Nisem rekel, da nočem. Prepričanje mi ne dovoljuje.«

Kot vsi, se je tudi Jeho skrbno izogibal besedi nočem. Vojak si lahko izmisli sto in sto razlogov, zakaj nečesa ne bo opravil, le upreti se ne sme. Lahko reče, da se mu je še pred rojstvom, še ko je bil semenčica v očetovem levem modu, sanjalo, da se mu bo posušila roka, če bo to storil, ali pa še kaj bolj pristržno domiselnega, samo besedice nočem ne sme izgovoriti. Za sanje semenčice v levem modu je nagrajen s čiščenjem stranišča, s petimi tekaškimi krogi

v polni bojni opremi, s tremi izmenami požarstva in podobnimi domislicami, za nočem pa je seznam nagrad veliko bolj bogat.

»Ja, ja, saj razumem, da ti tvoj bog ne dovoljuje. Upam, da tudi ti razumeš, da meni moj bog plačuje, da opravimo nalogo. Gremo, vojska! V strelce in s pospešenim korakom na vrh!«

Na koti 515 so ga potem čakali. Jeha. In mu ponujali orožje in mu jebali vero in vse, kar se noče dotakniti puške in mu metali porog pod noge in se zabavali in se zabavali, in se je Jeho, kot njegov svetopisemski Jahve pod križem, v petem ali sedmem vzponu, tik pred njihovimi položaji sesedel pod ogromnim kolesom poljske kuhinje. Nekaj trenutkov se je še zdelo, da ga bo obvladal, se izkobacal in se ob njem pobral. Z železom okovano kolo poljske kuhinje je bilo močnejše. Otreslo se ga je in zdvijalo navzdol.

»Jeho, pička ti materina, vstani!«

Povelje je zgrmelo po strmini, dohitelo in brcnilo izčrpanega vojaka, vendar ga ni postavilo na noge, ampak še bolj zabilo v krš. Nato se je povelje pog-nalo za okovanim kolesom, ki je vedno bolj noro, nevajeno svobode, bezljalo navzdol proti izhodišč-nemu položaju, kjer je otopelo čakala razstavljen poljska kuhinja in malo naprej za drevo privezano življenje vojaškega konja. Kolo je v vsakem odskoku, kot akrobat na elastični ponjavi, naredilo drugačen lik in spremenilo smer; zdajci je planilo v levo in pokazalo osle ciganski vasi, zdajci odskočilo v desno proti čredi ovac, pa se spet usmerilo v vodovodni

stolp. Drvelo je z vedno večjo ihto in z vedno bolj objestnimi liki pobiralo po hribu razmetano energijo in bes stotine mladih jurišnikov, ki so dneve in leta tu vadili obrambo domovine. V zadnjem odskoku je preskočilo ostanke lastnega oskubljenega telesa in treščilo v prestrašenega konja, ki je, privezan s kratkim povodcem, uspel odskočiti le toliko, da je podivjano silo namesto z glavo prestregel z nogami. Presunljiv krik živali je planil v obratni smeri in s široko odprtim gobcem hlatal za smislom kote 515. Jeho se je sredi hriba dvignil na kolena in strmel v nebo. Vojaki so pozabili, da so vojaki. Izluščili so se iz uniform in stali popolnoma goli, na ogled sebi in vsem stranem sveta. Pred njimi njihov starešina, še bolj gol kot gol, z zadnjim poveljem v grlu. Nikjer pa nobenega boga, ne Kristusa ne Alaha ne Partije ne koga drugega.

Le kaj je tega treba!

Za preiskovalce primera, komisijo, ki jo je imenoval komandant polka, ni bilo dilem. Krivec je vojak, ker ni hotel vzeti orožja. Starešina ga je poizkušal na tak način pripraviti k sodelovanju oziroma ga koristno zaposliti. Ni ga pa k temu prisilil in tudi časa, ki bi ga priganjal, mu ni določil. Sam se je prignal do onemoglosti. To so potrdili tudi vojaki. Jeho ni zanimal, le ves čas je ponavljal, kaj mu vera prepoveduje in da ni po lastni volji razdril poljske kuhinje, ter jo po kosih nosil na hrib. Ukazano mu je bilo. Vodnik mu je ukazal.

»Seveda ti je ukazal, jaz bi ti tudi,« je preiskovalni major utemeljeval sklep komisije. »Ukaz je bil v

skladu z namišljeno situacijo vaje. Enota je dobila nalogo, da brani koto do prehoda frontnih enot, kar bi po izračunih trajalo lahko tudi tri dni. V tem času bi se morala enota sama hraniti, zato je bil premik poljske kuhinje nujen. In tudi sicer, vojak, tudi sicer si čudno predstavljaš vojsko! Misliš, da vsakdo lahko počne, kar se mu zljubi? Tvoji tovariši so vadili, garali, delali z zavestjo, da počnejo koristno stvar za domovino, ti bi si pa lepo v hladni senčici praskal jajca, ker ti vera prepoveduje vzeti v roke orožje! Nehaj se šaliti, vojak! Tvoja vera nas ne briga. Nas pa briga, ko se zaradi vere začne delati škoda. Zaradi tvoje vere je mrtev konj, je poškodovana poljska kuhinja in, kar je najpomembnejše, zaradi tvoje vere domovina ne more računati nate. Vidiš, vojak, obramba domovine, obramba tistega, kar so si naši narodi s krvjo priborili, pa nas mora brigati. Si predstavljaš, kaj bi bilo, če bi leta enainštiridesetega, ko je fašistična zver napadla Jugoslavijo, vsi ravnali kot ti? Če nihče ne bi vzel orožja v roke?»

Jeho je na vse to molčal, le na ponudbe, ki so v raznih preoblekah ali kar gole prihajale in odhajale mimo zapisnika s strani komisije, da bi se dalo na vse pozabiti, če postane vojak kot se šika, je odgovarjal, da mu prepričanje, včasih je rekel vera ali moj Bog, tega ne dovoljuje.

»Prav, potem pa mi nismo več pristojni!« je zaključil predsednik komisije.

Pred vojaškim sodiščem je Jeho svoje prepričanje ponovil. Postopek se je hitro in rutinsko odvijal v predvideni smeri vse do izjave glavne priče tožilstva:

»Vojak je samo izvrševal moje povelje in ni kriv! Poleg tega moje povelje ni bilo v skladu s pravilnikom o postopku s poljsko kuhinjo, kadar jo je potrebno prenesti z moštvom.« Stvari so se v trenutku spremenile. Senat vojaškega disciplinskega sodišča je ugotovil, da ni pristojen za take primere. Osnovna ideja obtožnice, ki je gradila na vojakovi nepokorščini, se je v novi odločitvi raztresla po drugačnih stavkih. Vojak (za katerega sodišče priporoča, da mu ustrezne strokovne institucije preverijo psihično urejenost), je bil oproščen in premeščen. Čez kaka dva meseca mu je s kratkim pismom javil od doma, da so ga spoznali za nesposobnega in neprištevnega in da se mu zahvaljuje za poštenost. Žal mu je, če je imel zaradi tega neprijetnosti. Podpisal se je z Jeho.

Neprijetnosti? Niti ne, saj je vnaprej vedel.

»Pa dobro, vodnik, kaj ti nič ne razumeš? Vsaka čast tvojemu čutu za pravičnost in tudi to je res, da v navodilih piše, koliko vojakov je potrebnih, da razstavijo poljsko kuhinjo in jo spravijo na hrib, ampak ne gre za to. Osnovni problem je bil in ostal v dejstvu, kot si na začetku edino prav ugotovil, da si domovina ne more privoščiti državljanov, ki nočejo z rokami prijeti orožja. Kam pa pridemo!«

Nekaterih stvari znotraj uniforme zares ni zmožgel razumeti, še manj sprejeti. Tudi pred poročnikom protiobveščevalne službe ne.

»Tovariš poročnik, vojak mi je napako odpustil.«

»Armadi je prav malo mar, če neki vojak neke-
mu nadrejenemu odpusti napako. Za princip gre.
Razumete?«

»Kaj mi hočete povedati?«

»Pravzaprav nič, če nočete razumeti. Zelo privatno vas bom vprašal, če kdaj pomislite, kaj bi bili brez JLA? Manj kot navaden nič! Iz dreka in lakote vas je spravila in ves čas skrbi za vas bolj kot lastna mati!«

Nič novega mu ni povedal. S tem so mu stregli že od samega začetka, še preden je opravil sprejemne izpite za vojaško šolo in še preden je mati podpisala pogodbo. Na to so ga trdo spomnili, ko je po nekaj mesecih vojaške šole zahrepenel po domu. Neodložljivo. Dohiteli so ga po štirinajstih urah.

»Kako si pa to predstavljaš, jebemti, kar torbo na ramo pa gremo! Kako si sploh prišel iz vojašnice?«

»Skozi glavna vrata.«

»In te ni nihče nič vprašal?«

»Dežurni me je vprašal, kam grem.«

»In?«

»Da grem domov.«

»In?«

»Blagor ti, mi je rekel.«

Poiskali so gojenca, ki je tisti dan opravljal službo pri glavnih vratih.

»Sem mislil, da če gre domov, ima za to gotovo dovoljenje.«

»Ti nimaš kaj misliti, razumeš, ti nimaš kaj misliti! Tvoje je, da izvršuješ ukaze in da se ravnaš po črki predpisov! Naloga dežurnega pri glavnih vratih je, da preveri vsakega, ki hoče noter ali ven!«

Soboto in nedeljo sta potem oba, on in dežurni, odsedela v bunkerju, kot so rekli priročnemu

hišnemu zaporu, zoprni sobici s pogledom na prijazen sadovnjak, kjer so v vseh letnih časih švigale ptice. Skozi rešetke na oknu se je zdelo, da so ptice ujete v kletko.

»Kako si me lahko tako zajebal?«

»Samo resnico sem govoril.«

»Kakšno resnico, mater ti tvojo! Si mi rekel, da greš domov?«

»Sem.«

»Saj nisi imel dovoljenja!«

Seveda - dovoljenje. Ničesar brez dovoljenja. Tako je to v vojski! Vedno in v vseh primerih.

»Vodnik, mater ti tvojo, si pijan ali si znorel?«

»Nič takega. Punca mi je všeč, pa sem jo povabil na ples.«

»Jebemti, saj si vendar vojaška oseba!«

»Saj! Če bi bil civilist, bi jo peljal drugam.«

»Vodnik, ne zajebavaj!«

»Tovariš poročnik, oprostite, toda ne vem, kdo koga nateguje? Kot podoficir imam pravico, da se udeležujem vseh prireditev v domu JLA in pravico, da s seboj pripeljem kogarkoli. Ja, mora pa biti jugoslovanski državljan. Vem tudi, da odgovarjam za njegovo obnašanje. Zato res ne razumem, zakaj tovarišica ne bi smela z menoj na zabavo?«

»Ne jebi me v možgane!«

»Je morda vohunka? Je morda kurba? Je narobe, ker je Ciganka?«

»Vodnik, marš ven!«

»Kaj sem ti rekel!« ga je potem v civilnem omizju nabadal Ljupčo, »samo na papirju in v govorih!

Čeprav, vsa čast, da si se upal.«

»Upal, upal ... ne gre za to.«

»Če misliš na stavo, si jo dobil, čeprav nisi plesal.«

»Pusti stavo! Vseeno mislim, da bi se vse drugače odvilo, če bi bil kdo drug dežurni. Poročnika Miletića pa razumem. Ne vem, če bi se kdo od nas drugače obnašal v njegovi koži. Mislil je, kaj pa drugega, da sem jo prav zaradi njega pripeljal.«

»Ja, dobro mu je takrat spustila!« se je s krohotom spomnilo omizje.

Cigani so poznali vse starešine polka po imenih in priimkih, po činih in položajih. Vedeli so, kje stanujejo, če so poročeni in koliko otrok imajo. Znani so jim bili njihovi rojstni podatki, od kje izvirajo njihove žene, kaj jim kuhajo in kdaj imajo menstruacijo. Vedeli so vse in še več. Vedeli so kaj mislijo in zakaj ne počnejo vsega, kar mislijo in zakaj počnejo tudi tisto, česar ne mislijo. Kajti ciganska vas se ni ustavila pred bodečo žico na kamniti ograji vojašnice, niti pred vrati oficirskih stanovanjskih blokov. Ciganska vas je že zdavnaj, še v prejšnji državi, v kraljevini, počasi in vztrajno, kot zimzelena ovijalka, preplezala vse ograje, se razlezla po trdo zidanih stavbah vojašnice, zlezla pod vojaške obleke, se pokrila z oficirskimi kapami in vstopala v oficirska stanovanja. Ciganska vas je živela v vojašnici, ob, pod in nad njo.

Tudi vojašnica ni ostajala ravnodušna, saj je potrebovala usluge. Dnevno je korakala skozi cigansko vas na vadbeni poligon, ki se je uradno začel tik za njenim hrbtom in se kot kakšna žejna čreda ustavil

pri odprtem vodnjaku pod hribom, neuradno pa že pred vasjo in v njej. Hrib je bil površno obraščen s kržljivim grmovjem in razrit s strelskimi jarki, ki so jih vojaki že desetletja vedno znova kopali in zasipali z vojaškimi lopatkami kot kakšni debilni krtki. Ob sobotah in nedeljah, ko so vojaki imeli prost izhod, se je hrib spremenil v oskrbni center razganjajoče se mladosti, za nekaj ur odvezane od jasli. Vojaki so plačevali z vojaškim perilom, odejami, milom, cigaretami, britvicami, konzervami, jedilnim priborom, ročnimi svetilkami, bajoneti, celo s puškami in drugimi nikdar odkritimi vojaškimi viški. Še najmanj z denarjem. Bankovec je ustrežljivki zmečkal med zapečene dojke kvečjemu kak mlajši vodnik, ki še ni prebolel travmatičnega prehoda iz gojenca vojaške šole v samoodgovorno socialistično osebnost prvega razreda. Epolete z zvezdicami niso prihajale, če že, zelo na hitro in v času, ko so bile navadne uniforme za zidom z bodečo žico. Pehota je tako skrbela tudi za zdravo mešanje krvi. Ob pogledu na vaščane bi komajda še verjeli izročilu, da izvirajo iz Indije. Zato ni bilo nič čudnega, da so med največje vaške praznike Cigani šteli tudi 22. december, državni praznik Jugoslovanske ljudske armade. Na ta slavnostni dan je vojašnica vsakokrat odprla vrata tudi civilistom, jih pogostila s proslavo in z vojaškim pasuljem. Pa je ravno takrat, ko so oficirji strumno, v vsem sijaju zvezdic in blišču odlikovanj stali pred svojimi enotami, mlada Ciganka Maruška kar od daleč, iz živobarvne skupine, ki se je gibala že skoraj skupaj z uradnimi predstavniki oblasti, prijazno pozdravila poročnika Miletića:

»Zdravo, poročnik Miletić. Kako si danes lep!«

Res je bil tak. Za spoznanje večji od povprečja in slok kot minaret, je dajal vtis odločnega bojevnika, ki ima ves čas vse pod kontrolo. Ščitek oficirske kape mu je premišljeno tičal na polovici visokega čela in varoval oči pred svetlobo, s katero je jutranje sonce igrivo nagajalo. Pri tem se je ščitek skoraj dotikal močnega, nekoliko orlovsko oblikovanega nosu, pod katerim so negovani brki skrbno zakrivali zgornjo ustnico in spodbujali ugibanje, kakšne volje je. Samo po spodnji ustnici se tega ni dalo natančno določiti, poročnik je bil lahko iskreno ali uradno prazničen, jezen, vesel, brezvoljen ali pa samo po ukazu prisoten. Naprej štrleča brada, obrita dva milimetra pod kožo, je dajala obrazu, ožganemu od sonca in vetra, še dodatno odločnost. Poročnik Miletić je veljal za najperspektivnejšega oficirja v polku. Gotovo je to vedela tudi brhka Ciganka Maruška, ko ga je občudujoče pozdravila. Sam zase, tako, da se tenka spodnja ustnica ni niti za migec zganila, in tako, da ni nihče slišal, čeprav so ga vsi, od komandanta in vsega njegovega spremstva pa do zadnjega vojaka v polku, je siknil:

»Marš, mater ti cigansko!«

»Sinoči, ko si me fukal, sem bila pa dobra,« je še v istem trenutku, malce zamolklo, kot protitankovska mina pod gosenico, sprostila energijo Maruška. Kasarniško dvorišče je zavibriralo. Polku se je napela prepona, vendar je disciplinirano zadržala izbruh in ga uskladiščila za pozneje, ko polk ne bo več stal v pozoru pred komandantom in častnimi gosti, ko bo

na vrsti pasulj in praznična skodelica vina. Seveda ni nihče verjel, da bi poročnik Miletić imel kakšno intimno srečanje z Maruško, čeprav, kaj se ve, deklinajna je divje lepa.

»Tako je s tem, dragi moji prijatelji. Če bi bil kdo drug dežurni, ne bi imel nobenih komplikacij in stavo bi dobil.«

»Daj, daj!« se je zresnil Ljubiša. »Ni oficirja, ki bi Ciganko spustil na uradno oficirsko zabavo! Morda, če bi prišla v spremstvu kakega generala ali vsaj polkovnika. V tem primeru bi bilo to moralno dejanje visoke politike, spremljano z objektivimi in večjezičnimi podnapisi. Vodnik si tega ne more privoščiti. Z vodnikom je zadeva hudičevo drugačna. Je kršenje predpisov, blatenje uniforme in bogved i česa še.«

»Postavimo zadevo na začetek«, je vskočil Ljupčo. »Teza je bila, da jugoslovanska armada ni tako svetla kovačnica bratstva in enotnosti, za kakršno se deklarira. Stava je bila seveda, kar priznajmo, oslarija pijane družčine. Pravzaprav je šlo bolj za to, če se bo naš prijatelj upal. In se je!«

»Če se resno pogovarjamo, se najprej vprašajmo, kdo od nas bi isto lepo Maruško hotel peljati na ples? Ti, Sandi?«

Debelo je pogledal in se hitro, skoraj zbegano ozrl levo in desno, kot bi iskal drugega Sandija.

»Ne zajebavaj, jaz sem oženjen!«

»Bi jo ti?«

»Si nor!«

»Ostanimo pri vojski,« je Ljubiša z neprikritim cinizmom zadržal pogovor v koritu, saj je začel siliti

na širo polje in je že tisto male razlite gladine začelo neugodno odsevati sliko, ki je nihče ni hotel videti. »Vprašajmo se raje, koliko častnikov ciganskega rodu premore naša armada? Še med vojaškimi muzikanti jih ni!«

»Čakaj, čakaj! Tako počez pa ne! Ciganov je enostavno premalo.«

»Saj, saj! Raje povej, če si lahko predstavljaš, da bi ti poveljeval Cigan?«

Si lahko predstavljaš?

Trobotič pri glavnih vratih vojašnice zatrobenta pozdrav in za obzidjem sproži tišino. Iz jutranje megle se najprej izluščita konja, ki za seboj vlečeta s platneno ponjavo prekrit voz. Zaradi lesenih locen, preko katerih je ponjava napeta, se zdi kot bi konja vlekla s temo napolnjen predor. Kompozicijo ostro zaustavijo železna vrata vojašnice. Konja zarezgetata in zacepetata s kopiti. Iz temnega predora izskoči sajasta tema. Zadiši po osmojenem. Tema se začne obláčiti in dobivati človeško obliko. Najprej navleče jahalne hlače, obuje škornje in natakne srajco, zaveže še kravato in obleče bluzo. Ko se zravna, na ramenih zasijejo zvezdice in železna vrata se raztegnejo v širok, predpisan nasmeh.«

»Pomemben je čin!«

»Točno. Samo da Cigan ne pride do čina! Ampak ne zato, ker bi bil prebutast.«

»Pa menda ne boš rekel, da gre za segregacijo?«

Beseda ga je vznejevoljila, saj ni bil prepričan, da jo je prav uporabil. Segregacija se je uporabljala v zvezi z nacizmom in Židi, ali pa pri opisovanju neenakih

pravice belcev in črncev v Ameriki. Cigani so morda res malo zapostavljeni, kaj hudega pa jim ni. Vsaj tukaj ne, kako je v drugih republikah, ne ve. V Sloveniji jih ne marajo preveč, zato se ne ustalijo, razen v Prekmurju. Menda. Pridejo v vas, nabrusijo nože in sekire, pokrpajo lonce in dežnike, naredijo malo muzike in smeha, kakšnemu zagrenjencu prečistijo ožilje, nesrečnico potolažijo s preroškimi kartami, sunejo kakšno kuro in letni čas se zavrti, preden se spet bučno prikažejo.

»Rekel, ne rekel, to je dejstvo. Kot je dejstvo, da jugoslovansko vojsko vodijo Srbi.«

»Ej, prijatelj! Tito je Hrvat, Hrvaški Zagorec, če si pozabil. In slovensko mater ima.«

»Nategujejo ga pa srbski generali,« je Ljubiša odmahnil z roko.

Prestregel jo je preden je dokončala svojo ponižujočo kretnjo.

»Ljubiša, samo ne Tita!«

Odkar ve zase, ga ima v sebi. Še dobro, da imamo Tita! je velikokrat vzdihnila že mati. Naš človek, kovinar, Jožek, slovenske matere sin. Delavski Jezus. Natančno tako, kot je napisal Nazor:

Kar bilo je pod pepelom,
v naših srcih plaho skrito,
v svetel plamen je raznetil
naš tovariš Tito, Tito!

Srkal ga je z zidov, s transparentov, iz časopisov, knjig in učbenikov. Z njim so ga polnili učitelji,

profesorji, magistri, doktorji in akademiki, jih dopolnjevali skladatelji, slikarji, kiparji, pesniki, pisatelji, gledališčniki, filmarji, govorniki na proslavah, svečanih akademijah in mitingih. Z njim so mu zapovedovali predsedniki pionirskih, mladinskih, partijskih in vseh organizacij. V njegovem telesu ni bilo celice, ki ne bi vedela za proces v Zagrebu, za Lepoglavo in Sremsko Mitrovico, za bitke na Sutjeski, na Neretvi, pa skrb za ranjence, desant na Drvar, ustanovitev prve proletarske udarne brigade, ustanovitev države v Jajcu na drugem zasedanju Avnoja. In vedel je, kot vsi ljudje na svetu, za Titov neustrašni NE Stalinu in NE imperializmu. Za zgodovinski Smrt fašizmu – svobodo narodu! Za tujega nočemo – svojega ne damo! Za domovino – s Titom naprej! Za koga? – Za Tita! Za Tita! Druže Tito, mi ti si kunemo, da sa tvoga puta ne skrenemo!

»Samo ne Tita! Ljubiša, samo ne Tita! Tega ne dovolim! Tega ne reci nikoli več!«

»Napačno si razumel.«

»Tega ne reci nikoli več! Tudi za šalo ne!«

Izpustil je Ljubiševo roko, ki se je presenečena in skoraj prestrašena umaknila nazaj, vseeno pa nadaljevala misel. Opazil jo je, ko je začel nehote preštovati častnike in podčastnike v vojašnici in jih razvrščati po narodnosti. Rezultat je bil seveda zelo lahko razložljiv: Srbi so pač najbolj številčen narod v državi. Po drugi strani pa je bil vsem znan problem, da se, recimo Slovenci, ki jih je že tako malo, težko odločajo za vojaške poklice, če že, potem konkurirajo za pilotske, mornariške in razne tehnične šole.

Pehota, kraljica vojske, ni zanje. Tako je bil med številnim profesionalnim pehotnim kadrom polka poleg njega le še en Slovenec in še ta se je ob popisu prebivalstva deklariral za Jugoslovana.

Pripetljaj z vodnikom in lepo Ciganko Maruško je seveda v trenutku postal dogodek.

»Ha, ha, ha! Vodnik s Ciganko na ples v Dom armije!«

Garnizijska partija je vse skupaj razumela kot zabavno packo, ki jo je treba takoj popivnati. Vodniku so se skisali možgančki, še bolj verjetno pa je, da mu je sperma udarila na oči. To bo! Vendar naj izceja diskretno. Naj jo pelje za grm, v svoje stanovanje ali kamor hoče in naskakuje kolikor zmore, ne pa, da jo v uniformi pripelje na ples. Še na civilni ples v delavskem domu ne spuščajo Ciganov, pa je delavski dom vendarle nekaj drugega kot oficirski.

»Da se razumemo,« je partijski podpolkovnik usmerjal tok sestanka, »nihče nima nič proti Ciganom. Jugoslavija je domovina enakopravnih in enakovrednih ljudi. Ve pa se, kako morajo biti oblečeni obiskovalci kulturnih dogodkov in zabav v oficirskem domu. Vse je zapisano v pravilih doma. In, tovariš vodnik, če je zapisano, velja za vse, tudi zate in tvoje spremljevalke. In zapomni si, da večerne toalete in kravate nimajo nič skupnega z enakopravnostjo ali enakovrednostjo narodov in narodnosti. Samo za red gre. Za higieno, če že hočeš. Za nič drugega. Za higieno!«

»Saj je bila v narodni noši.«

»Vodnik, ve se kaj je večerna toaleta in konec!«

Zazdelo se mu je, da podpolkovnik ni preveč prepričan.

»Narodna noša je vendar ...«

Ni takoj našel pravih besed za nadaljevanje, mor- da tudi zato, ker je podzavestno pričakoval, da bo ustavljen. Ozrl se je po kolektivu, pa ne zato, ker bi pričakoval pomoč, namig ali spodbudo, bolj zato, da bi pridobil na času, pa je opazil, da je povedal dovolj. Vedeli so, kaj hoče povedati. Momljali so predse in najraje bi ga, pač, da bi že zaprl svoj neumni gobec.

»Vodnik, ne zajebavaj, že tako si naredil preveč sranja! Dom armije ni dolžan streči tvojim muham, da ne rečem provokacijam. Vsi smo dolžni spoštovati hišni red in skrbeti za ugled. Jasno je tudi, da ljudje, ki niso preverjeni, v Dom armije nimajo vstopa. Tudi vemo zakaj. To je prostor, kjer se naši ljudje lahko sprostijo, kjer se jim ni treba bati, da jim prislušku- jejo sovražna ušesa in jih opazujejo škodoželjne oči. Še enkrat pa poudarjam, da to nima nobene zveze z nacionalizmom. V naši socialistični domovini imajo vsi ljudje, ne glede na narodnost in veroizpoved, ena- ke pravice in seveda tudi dolžnosti. Tudi dolžnosti, tovariš vodnik! In držati se morajo reda. Razumeš? Reda!«

Počutil se je kot podgana, ki jo je v kanalizaciji presenetil naliv kemikalij in sedaj nagonsko išče najbližji izhod. Samo ven!

»Tovariš podpolkovnik, potem mi, prosim, po- vejte vsaj enega Cigana, ki je v naši armadi na polo- žaju komandanta garnizije.«

Prostor je otrpnil. Tega preprosto ni mogel

verjeti. Vendar je bilo tu, med njimi, na dotiku. In zlovešče je sikalo, kot bi iz bombe izvlekel varovalko.

Strah mu je v zamahu pobral misli in ga oblil z znojem. Zavedal se je, da mora takoj nekaj storiti, kajti bombo, ki je sikala, je čutil za bluzo, v trebuhu, grlu, prsih. Sikala je vedno močnejše. Že v naslednji sekundi bo eksplodirala in ga razcefrala v nezlepljivo brozgo. Vendar ni imel ideje, kako naj jo zgrabi, niti, v katero smer naj jo zaluča. Tudi nobenega zaklonišča ni videl, kamor bi se lahko umaknil. Sikanje pa je naraščalo, ga stiskalo v paniko, da ga je začelo dušiti. Le zakaj je moral to ziniti? Eno je urejati svet v krogu prijateljev ob mastiki in kislih kumaricah, brskati za razlikami med zapisanim in dejanskim, nekaj drugega pa stopiti z ofenzivno bombo pred organizirano vojaško frontno črto, brezkončno zagledano samo vase in zaščiteno z okopi družbeno-političnega sistema, ter nepremišljeno izvleči varovalko. Že dolgo mu je bilo tudi jasno, čeprav se je tega spet in spet, tudi zdaj, prepozno spomnil, da partijski sestanek še zdaleč ni tako varen prostor za člane, kot je zapovedan s statutom organizacije. V tem hotelu lahko piješ in hvališ samo tisto, kar ti je barman namešal in je najbolje, če se ujameš z njegovim okusom. Tudi geslo, da so pred partijo vsi enaki, ki naj bi bilo vodilo in jamstvo, vzdrži samo do izhoda. Le kdo upa kaj neprijetnega prigovoriti nadrejenemu, če ima ta takoj, ko zapusti partijski sestanek, na voljo neskončen meni ukazov in če vsak partijec, takoj ko zapusti partijski sestanek, postane ljubko maščevalen človeček.

»Tovariši, prav je, da take stvari razčistimo v partijski sredini,« je sekretar posegel v naraščajočo sovražnost, ki je silila v predvidljive posledice, ki tudi zanj niso dobre. »Partija je tudi zato, da razčiščuje, usmerja in krepi. Čeprav ti moram kar naravnost povedati, tovariš vodnik, da si ti to krepko, ne bom rekel zlorabil, bom rekel zapackal. Čez mero! To, da obtožiš jugoslovansko armado rasizma, sodi v kazenski postopek ali pa še kam drugam. Jebemti, saj nisi padel z drugega planeta!«

Partijski sekretar, podpolkovnik Krčmar, ki je ob tem le toliko navil ritem besed, da je razdraženi lovski gon tropa spomnil na lesk in moč svojih epolet, je nato z otožnim pogledom neskončno potrpežljivega krušnega očeta pobožal članstvo osnovne organizacije komunistične partije 52. pehotnega polka in ga zadržal v strpni pripravljenosti. Po vsakem stavku se je počasi plazil od obraza do obraza, skrbno po vrstah, od prve proti zadnji.

»Mi vsi vemo, kako se v naši ljudski armadi pride do čina in položaja. Najprej se moraš javiti na razpis za šolo, opraviti sprejemni izpit in uspešno zaključiti šolanje. Nato sledi potrjevanje v praksi, redno oziroma izredno napredovanje, nadaljnje šolanje in tako naprej. To je pod enakimi pogoji dostopno vsem zdravim moškim državljanom Jugoslavije. Skozi ta proces, tovariš vodnik, si šel tudi ti oziroma si še v njem, hočem reči, da ga dobro poznaš. In menda ne misliš, tovariš vodnik, da so te možnosti Ciganom zaprte?«

Fronta se je z usmerjanimi koraki počasi preoblikovala v mlin in začela mleti v znanih ritmih,

mirno in po predpisih. Na koncu koncev je v vojski vse določeno, predpisano in zapisano. Tudi to, da ne more kar neki vodnik postaviti vprašanje, ali je kak Cigan na položaju komandanta polka. Kam pa pridemo!

»Če dovolite, tovariš sekretar, jaz mislim, da vodnik sploh nič ne misli.«

Poročnik je s široko kretnjo roke ilustriral svojo misel. Zaradi prezgodaj osivelih las, spuščениh ramen in sumničavih oči, ki so begale od tal do stropa in od stene do stene, je dajal videz izgubljenca, ki se z vsemi močmi trudi, da bi ga kdo opazil.

»In tudi sramote s Ciganko si ni sam izmislil. Tovariš vodnik se preveč družī z ljudmi, za katere težko verjamem, da imajo radi našo domovino! Še manj imajo radi nas, ki smo v vsakem trenutku pripravljene zanjō žrtvovati tudi svoja življenja. Prepričan sem, da so vodnika nahujskali in da sploh ne ve, kaj blebeta.«

Tako je, pička mu materina! Nahujskali. Napumpali. Preparirali. Pridobili na svojo stran. Vsi vemo, da sovražnik nikoli ne počiva. Uporablja vse mogoče metode, da bi se infiltriral v naše vrste in zasejal klice razdora. To, da ni nobenega Cigana na položaju komandanta polka, je že ena takih. Vrag ve, če v kakšnem bolgarskem časopisu že ne pišejo o tem ...

In tako naprej po tej strugi, vse s prefinjenim občutkom za pravi odnos do domovine, za njeno varnost, za ločevanje plev od zrnja. Prepričano in naravnost kot stope v mlinu.

Partijski sekretar je nekaj časa pustil mlin v teku ter si polnil bazenčke.

»Tovariš poročnik ima prav! Kaj takega res ne more zrasti v vodnikovi glavi!«

»Popolnoma se strinjam!« je planil stotnik iz štabne pisarne, malce užaljen, ker ga je poročnik prehitel. »Tudi sam sem se že večkrat vprašal, kako lahko pride vodnik v družbo tako imenovanih intelektualcev! Pustimo ob strani vprašanje, kdo tako dvomljive ljudi spušča do visokošolskih diplom! Tipi, ki nimajo preverjenega odnosa do domovine, ne bi smeli imeti dostopa do visokošolskega znanja! To je tako, kot bi si položil pijavko na vrat. Ampak, kot sem rekel, to je druga tema. Sedaj in tukaj pa se resno sprašujem, kako so ti intelektualci sploh spustili vodnika v svoj krog? Potrdili boste, da sta dva gledališka igralca, en umetnostni zgodovinar, ali nekaj takega, pa pesnik in še večni študent ekonomije, čudna družčina za pehotnega vodnika. In še to, tovariši, nihče od njih ni član partije.«

»Igralca sta.«

»Ja, na papirju! Zaradi kamuflaže. Jebivetra, če hočete moje mnenje. In spet vprašam: je to družba za podčastnika Jugoslovanske ljudske armade?«

Partijski mlin 52. pehotnega polka se je raztegnil v strelno vrsto. Moštvo je odprlo zaklepe na strelnih ceveh in stotnik iz štabne pisarne jih je z odločnim pogledom v smeri lastnega napredovanja, začel polniti z naboji. Najprej v neposredni okolici, nato pa vse do zadnje vrste v dvorani.

»Ni, tovariši!«

Malo je počakal, da je trditev čvrsto sedla.

»In se naprej sprašujem, tovariši starešine, zakaj

so vodnika povabili medse? Zakaj, tovariši?»

Obrvi je dvignil še višje in opravil naslednji krog po bojnem polju. Napetost se je stopnjevala in vse skupaj je bilo zelo podobno taktični bojni igri z izvidnikom v sovražnem zaledju, ko se le-ta plazi bližje in bližje kritični točki, da bo lahko čim bolj natančno opisal njen položaj in sporočil koordinate. Potem bo udarilo topništvo.

»Če se tako vprašam, mi marsikaj pade na misel. Ne brez vzroka!«

Izvidnik se je premaknil globlje in sporočil nove elemente.

»Vključno s tem, da sovražnik nikoli ne spi in da noč in dan išče razpoke!«

Izvidnik si je vzel čas in se pomaknil še malo naprej. Potem se je z visoko dvignjeno brado in pomembno, kot bi na krožniku prinašal sovražnikovo glavo, obrnil proti garnizijskemu partijskemu sekretarju.

»In bojim se, tovariši, resno bojim, da je vodnik razpoka.«

Prijelo ga je, da bi stotniku zaploskal. Pravzaprav je nekako pričakoval, da mu bodo zaploskali drugi. Vendar je nastala neka lajajoča tišina, nekakšen napadalen molk, ki mu še partijski sekretar ni imel kaj dodati. Ali pa ni hotel in je molk raje, z igrano zaskrbljenostjo na obrazu, samo gledal.

Tišina ga je utelesila. Boleče, kot bi obvisel na španskem jezdecu, je začutil nujo po obrambi. Nekaj mora storiti, se nekako izkobacati iz primeža, še preden zarigajo topovi. Hkrati pa se mu je upiralo,

kajti kljub vsemu je bil trdno prepričan, da je on tožilec, da je on, ki kaže s prstom in napada.

V erekcijo nesmisla je zarezal glas kapetana Proleta:

»Lepo vas prosim, tovariši, ali mi kdo vendarle lahko razloži, kaj je tako grozno narobe, če pride zdrav vodnik v uniformi na ples z lepo Ciganko v narodni noši?«

Preprosto, kot da vmes ni bilo izrečene nobene besede o Ciganih, ki niso polkovniki, o intelektualcih, ki to ne bi smeli biti, o sovražnikih, ki nikoli ne spijo, niti o vodniku, ki ne ve kaj blebeta. Glas kapetana Proleta se je sprehodil po brisanem prostoru in nastavlil gole prsi. Za glasom so hodile še oči. Pred vsakim so se ustavile, dvignile nogo in švrknile. Kar tako, brez posebnega pritiska, brez jeze ali užitka, skoraj malo žalostno, zgolj iz potrebe, ker je bil mehur pač poln. Nekatere poscane oči so se povesile, večina pa uprle v sekretarja in čakale ali bo sprejel za tarčo ponujeno Ciganko v narodni noši, ali bo nadaljeval s Cigani, ki niso polkovniki.

Seveda je samo po sebi umevno, da Cigan ne more biti komandant polka, ker to preprosto ne gre in pika! In klicaj. Trije klicaji. Tako je in nič drugače! Aksiom! Povelje! Pravzaprav gre le za to, da je na partijskem sestanku vendarle treba dovolj razumljivo odgovoriti na glasno postavljeno vprašanje.

»Nič ni narobe, tovariš vodnik,« se je sekretar izognil kapetanu Proletu, »le primerno ni bila oblečena.«

Večina se je vidno oddahnila. Saj sicer ni slab ta vodnik, le preveč civilen je, pička mu materina! Naj

se vendar druží s sebi enakimi, potem ne bo počel oslarij, ki jim niti kos ni. S Ciganko Maruško na ples v Dom armije, jebo ga vrag slovenački, kaj mu pade na pamet! Pa naj ga stotnik Prole še tako brani!

Kajpada in nič drugače: Ciganka ni bila primerno oblečena! Hvala, tovariš sekretar, kajti vprašanja o Ciganu, ki ni komandant polka, se je še sam ustrašil, še preden sta se iz konzerviranih oficirskih duš začela izlivati gnus in bes. Vmes tudi strah, čisto na dnu dna stisnjen in s posebno ovojnico zaščiten, toda vendarle strah. Namreč, nič nemogočega ni, teoretično pa celo zelo možno in na politični liniji, da bi se neki dan v službeni vojaški kampanjoli pripeljal Cigan s polkovniškimi epoletami in z dekretom vrhovnega komandanta oboroženih sil. Navsezadnje je bilo nekaj Ciganov tudi med partizani, niso vsi izpuhteli skozi Hitlerjeve dimnike.

Tedaj mu je nekje iz hrbtenice skočila ženska, zelo podobna materi. Čez oči je imela prevezo, kljub temu je zelo čvrsto usmerjala korake, ko je hodila med starešinskim kadrom VP 2724 in kot kakšna pobiralka pijavk zbirala njihove misli v kepo. Ko jo je zgnetla, je vgravirala vprašanje: »Bi ti prenesel, da bi ti ukazoval Cigan?« Zamahnila je in mu kepo zalučala v obraz. Odtrgalo ga je. Mrzle sape so se zapodile po golih kosteh in ostro zapiskale na robovih. Ušesa, ki so edina ostala, so razločno slišala: Ciganka Maruška pod vodnikovo roko je isto, kot Cigan, polkovnik, v službeni kampanjoli.

Obrnil je glavo, da bi se Proletu vsaj s pogledom nekako zahvalil in opravičil, vendar je Prole gledal v

drugo smer. Vedel je, da namenoma. Na misel mu je prišel vic, ki je tiste dni krožil v njegovem civilnem krogu. Potrebno je bilo odgovoriti na vprašanje, kakšna je razlika med enim vrabcem. Nobene. Le levo nogo ima bolj enako kot desno.

Začutil je, da je moker. Prole je tudi njega poscal.

Sekretar seveda ni pozabil dodati matrice: »Mi smo udarna pest naših narodov in narodnosti. Temu primerno se moramo tudi obnašati in se zavedati, da ljudje ne rečejo: vodnik ta in ta je to in to, ampak: oficir JLA je to in to! Poleg tega, tovariš vodnik, ali kdaj pomisliš, kaj bi bil brez armije? Nič od nič! Ne pozabi tega!«

Da, s tem so mu stregli že od vsega začetka in sproti. Vsaka žehta, ne glede na to, kje je bilo perišče, pred poveljnikom čete, komandantom bataljona, pomočnikom komandanta za moralno politično vzgojo, pred partijo ali v pozoru pred komandantom polka, se je končala s tem, da je Jugoslovanska ljudska armada oče in mati.

To mu je na utrudljiv način razlagal tudi rdečelasi protiobveščevalni oficir.

»Domovini nikoli ne odslužiš.«

Že je hotel odbrusiti, da armada pač ni domovina, da je v armadi zaradi neke pogodbe, ki jo je podpisala mati, vendar je besede obrzdal, še preden so lahko zbežljale na nov list v herbariju. S stotnikom Komadino sta bila takorekoč prijatelja in niti na kraj pameti mu ni prišlo, da bi kak njun pogovor zašel med papirje, še manj pa, da se je njun odnos hranil tudi v zapiskih in iz njih. Ko je odhajal na

novo dolžnost, sta se na poslovilnem večeru, ki ga je pripravil garnizijski sindikat, po vseh običajih objela in poljubila. Pa je kljub temu, morda pa vendarle zgolj po kakšnem čudnem nesporazumu, ostala blatna sled. Rdečelasi poročnik pa niti znanec ni bil. Če bi vsaj preklinjal! Menda je prišel naravnost z nekega specialnega šolanja in se kot uš spravil polku v lase, da je nelagodno srbelo. Stotnik Komadina je to opravljal veliko bolj elegantno, skoraj prijetno. Celo takrat, kadar mu je z neskončno potrpežljivostjo in nekakšno bratovsko skrbjo razlagal njegovo nezrelost.

»To ni tako enostavno, kot si morda predstavljaš. Začni s tem, da so operativni podoficirji v vsaki armadi, še posebej v naši, tisti člen v verigi poveljevanja, brez katerega preprosto ne gre. Na podoficirjih leži največji del izvajalskega bremena, pa naj bo v miru ali vojni. Z eno besedo, to so dragoceni ljudje, ki delajo neposredno z vojaki in vedo za vsakega v enoti, kako diha. Na dobrega podoficirja se zanesejo vsi, vojaki in nadrejeni. Ti si dober ... ti si ... ti si bil dober, zelo dober, perspektiven, dokler te ni pičilo, kar te je ali pa, kdor te je! Saj imaš vso pravico, da se demobiliziraš. Tega ti nihče ne odreka. Ne delaj pa neumnosti. In če se jaz s teboj takole pogovarjam, se samo zato, ker mislim, da si se precej zaletel, da so ti nekje zjebali kompas in da nimaš prave predstave o tem, kaj te čaka.«

Komaj se je zadržal, da ni izbruhnil. Vsa ta svačila, ta skrb za njegovo prihodnost, ta namigovanja in svetovanja ... v božjo mater! Kot da sedaj živi v nekem raji, kot da je nekakšen Adamček, ki mu goljufiva kača ponuja jabolko!

»Bom že kaj našel.«

»Se mi je zdelo! Dragi moj, preden sprejmeš tako življenjsko odločitev, je dobro kaj v naprej pripraviti. Imaš šestindvajset let ...«

»Menda res.«

»... od teh si jih enajst preživel v vojski, v največjem kolektivu, ki zna skrbeti za svoje družinske članke. Včasih celo preveč! Si se že vprašal, če boš znal živeti sam?«

Neznan občutek ga je prebodel. Nemara se je tako počutil Kolumb, ko se mu je po dolgi plovbi na horizontu začela odkrivati Nova zemlja. Odkritje je takoj začelo streči z dokazi, ki so kot vodni drsalci švigali po živčevju in z uživaško namero, prav nič prikrito, iskali prenapet lok, da bi ga sesuli. Že od vsega začetka je vse preračunano na to. Že od prvega potrdila, ki ga je mati priložila k prošnji za sprejem v šolo, pa do državljana prvega reda. Kapljico po kapljico naravnost v ožilje. Odmerek do odmerka, do odvisnosti, do načina bivanja, do vprašanja bom znal živeti sam, do odgovora ne znam živeti sam!

Rdečelasi zasliševalec Vukotić je opazil, da mu je ušel. Nagnil se je naprej, ga začel ščipati s pogledi in ga usmerjati v svoj ris. To je počel neuglajeno, napadalno, kot kakšen estradni hipnotizer. Začelo ga je zabavati. Prav rad bi mu povedal, če drugega ne, da hipnotizerji pač nimajo bakrenih las in pegastega obraza. Tudi ne tako okroglega. V cirkusu okrogli obrazi pripadajo klovnom. Zato, tovariš poročnik, že na zunaj ne deluješ kot Svengali, ki razklene tujo voljo in si jo podredi. Zato, tovariš poročnik,

tvoja glava med zvezdicami lahko gleda samo skozi ključavnico na vratih. To pa je, priznaj, odvratno. Škoda, pa bi bil lahko prav simpatičen. Mimogrede, spominjaš me na sorodnika Vilija, ampak samo po neukročenih laseh in stoterih pegah okrog nosu. Sicer pa je Vili tvoje pravo nasprotje, kar je lahko ponoven dokaz, da zunanost ni zanesljiv pokazatelj. Sorodnik Vili si nikoli ne domišlja, da je hipnotizer, v življenju pa spoštuje samo nepomembnosti. Armade, na primer, ne spoštuje. Zanj je armada salon prepotentnežev, ki so prepričani, da z drkanjem vzdržujejo kondicijo za fuk. Navadni vojaki nimajo nič pri tem. Navadni vojaki so samo žrtveno jagnje na oltarju neke vere. Dvomim, da to lahko razumeš. Tudi sam dolgo nisem. Za razumevanje tako enostavnih resnic so potrebni določeni pogoji, neko védenje, prizadetost, oddaljenost, naveličanost, celo garjavost in gnus. Gotovo pa pogum, da skočiš, se potopiš do dna ter z opranimi očmi in praznimi pljuči izplavaš. Seveda ti tega ne bom razlagal, ker bi takoj naredil novo rubriko v herbariju.

Brez vzroka ga je posilil smeh. Neobvladljiv. Kot plaz, ki se sproži zaradi prevelike teže.

Poročnika je pognalo s stola. Roke so mu obstale nekje med boksarskim gardom in pasom s pištolo. Iz obraza mu je posrkalo vso kri, da so ostale samo še pege in rdeči lasje.

»Vodnik, misliš, da se lahko šališ,« so bevskale pege, »da se lahko zajebavaš!« so švigali lasje.

»Niti najmanj, tovariš poročnik,« je hitel, čeprav smeh ni popuščal in čeprav ga je neizmerno imelo,

da bi vzel cigareto in jo pritaknil k poročnikovim lasem. Prepričan je bil, da bi se prižgala.

Poročnik je besno zaprl herbarij in ga hitro, vendar skrbno zvezal z vstavljenima vrvicama.

»Mislite, da ste brihtni?« je naenkrat spremenil držo in raztegnil glasove, da so se komaj še držali skupaj. »Bomo videli. Bomo še videli.«

Herbarij je položil v ognjevarno omaro, njega pa brez pogleda odslovil. Ne za dolgo. Ko je čez kaka dva tedna spet vstopil, je bil sredi branja.

»Sedite, tovariš vodnik. Prav zabavam se, kaj vse imate v teh papirjih? Ali že veste za razmerje med angleško miljo in kilometrom?«

»Tovariš poročnik, zadeva je bila že lani zaključena.«

»Seveda, seveda! Vendar so sedaj nastale nove okoliščine. Zadeva je bila zaključena v času, ko še niste vztrajali na demobilizaciji.«

»Kakšno zvezo ima sedaj to?«

»To bi pač morali vedeti! Če nastane škoda znotraj družine, potem družina zadevo solidarnostno uredi. Razumete?«

Začelo se mu je svitati, na kaj namiguje, vendar ga ni zaskrbelo, čeprav se je nekakšna zoprnija opazno vlekla v ozadju poročnikovih besed. Pred osmimi meseci, vsekakor pa že lani, je dobil nalogo, da pripelje neko robo z osemdeset kilometrov oddaljene železniške postaje. V transportni četi so mu dodelili vozilo in voznika. Oba sta vzbujala zaupanje. Ukročeni konji pod pločevinasto streho džemsa so brundajoče žrli oktansko hrano in se škripajoče pokoravali zahtevam vojaka za volanom.

»Kje si doma, vojak?«

»Tovariš vodnik, vojak Vinko, doma iz Govejega Dola.«

»Slovenec?«

»Ja.«

»Potem se lahko po naše pogovarjava,« se je razveselil, čeprav nekako površinsko, kot bi nekje visoko nad otopelo strumiško ravnino, zažgano od strasti južnega sonca, ugledal oblak, ki je morda dovolj poln in napet, da se bo olajšal in zeleno orosil dan, podtalnice tako in tako ne bo obogatil.

»Kakor želite, tovariš vodnik.«

Začutil je, da je vojaku vseeno. On že ima svoj oblak in svoje zeleno. Že pred dnevi si je njegova generacija na internem radiu naročila obredno pesmico »Sedamdeset i dva dana, na mom srcu leži rana«. Skupaj z drugimi se je takrat do hripavosti iztulil na dvorišču vojašnice in se razcepil na dva dela. V uniformo zapeto telo se je v strahu pred lastnimi napakami vzorno ubogljivo odzivalo na zunanje ukaze in mirno prenašalo vse vojaške umnosti, kajti napake v teh dvainsedemdesetih dneh so bile bogato nagrajevane, lahko so celo za kakšen teden ali še več raztegnile »sedamdeset i dva dana«, duhovni del pa se je že svoboden sprehajal po domačih poljanah, ki jih je dve leti samo sanjal za zidovi vojašnice, na koti 515, v stresnem oklepu stražarske hišice, na raportih in v latrini, med samozadovoljevanjem in okornim pisanjem pisem. S takim razcepljencem, čeprav v utesnjeni kabini kamiona, čeprav rojakom, je težko skupaj nadihati oblak, ki bi se sprostil nad

ožgano vegetacijo. Po dvajsetih kilometrih vožnje je zaspal, po dvaintridesetih je zaspal še voznik Vinko. Kamion je bil popolnoma uničen, rojaka sta jo odnesla s podplutbami in eno zlomljeno ključnico. Na zaslišanju je vojak izjavil, da je vozil okoli šestdeset milj na uro, bolj natančno, da ne ve povedati.

»Kaj je delal medtem tovariš vodnik?« so vprašali vojaka.

»Tovariš vodnik je medtem spal,« je odgovoril.

»Vojak, lahko greš.«

»Razumem!«

»Tovariš vodnik, ste res spali na dolžnosti?«

»Kaj pa naj bi delal? Držal voznika za rokice?«

»Vodnik, obnašajte se, kot od vas zahteva uniforma! Vi veste, da ste kot starešina odgovorni, da se vse odvija po predpisih. V vsakem vozilu je na vidnem mestu pritrjena tabela, ki določa najvišje dovoljene hitrosti. Natančno se ve s kakšno hitrostjo se vozilo sme gibati. Je res?«

»Je.«

»Poleg tega ste pred odhodom na nalogo dobili ustno povelje, v katerem je bila določena relacija in potovalna hitrost. Je res?«

»Je.«

»In sedaj odgovorite, zakaj ste spali in niste nadzorovali hitrosti?«

»Nisem rekel, da sem spal. Vi ste to vprašali, jaz pa sem odgovoril z vprašanjem, če bi moral držati šoferja za roke.«

Izpraševalec se je z očmi prisesal na njegov obraz in ga z milimetrsko natančnostjo preiskoval, Ko ni

odkril nobenih vidnih sledi posmeha, niti drugih porogljivosti, po katerih bi lahko stekel, je malce razočarano nadaljeval:

»Vprašujem zakaj ste dovolili, da je voznik vozil hitreje kot je dovoljeno.«

»Že vojak je povedal, da je merilnik hitrosti angleški, tabela in povelje pa govorita v srbohrvaščini.«

»Pa?«

»Nihče me ni podučil, kakšno je razmerje med miljo in kilometrom.«

Predsednik preiskovalne komisije se je začel vrzeti po sobi kot ujeti šakal. Zdaj zdaj bo zgrabil za lasten rep in začel tuliti. Nekajkrat se je ves naježen postavil predenj. Preveč enostavno je bilo vse skupaj. Če bi vodnik vsaj rekel, da je bil utrujen, ker je bil na nočni vaji, ali če bi rekel, da je pač vozniku zaupal, ali karkoli normalnega, ne pa, da je vojaška šola kriva za njegovo nevednost oziroma, da je sistem odgovoren za prevračanje kamiona in za škodo, ki je nastala.

»Bomo preverili.«

Če so res, ni nikoli izvedel. Prišla pa je odločba, da je nastala škoda odpisana v državno breme. Podpisal je, da se z odločbo strinja. In sedaj naj bi se situacija spremenila!

»Tovariš poročnik, mislim, da nimate prav in prosim, da me v zvezi s tem pustite pri miru.«

»Oprostite, zafrkavam se. Seveda je zadeva zaključena. Morate pa priznati, da je JLA zabavno dobra z vami. Cel džems vam odpusti in odpiše v

državno breme, ker ne veste koliko metrov ima angleška milja.«

»Kaj jaz morem!«

»In, če dovolite, trezni tudi niste bili! Tudi sedaj nimate čiste sape.«

Ne zaradi nečiste sape, zaradi neke čudne sluhnje, da kosovec lebdi nad njegovim dnevom, ga je zaskrbelo. Počutil se je kot miš, ko jo na planem nenadoma preleti senca ujede. Odreagiral je ostro:

»Pravite, da sem pijan?«

»Ne! Pravim, da niste čisto brez.«

»Kdo pa je?«

»Jaz, na primer.«

»Potem ste eden redkih častnikov, ki ga ...« skrbno je pogledal na uro, kot da je od natančno odčitane ga časa odvisen ves nadaljnji potek, »do osme ure in triintrideset minut še ni dal na zob oziroma, če vam je ljubše, če se do te ure še ni okreščal.«

»Dokler gre za okreščilo, ni nič narobe.«

Le kam sedaj meri, ga je sunilo in planilo v konice prstov, da so se zavlekli v zavetje dlani, kajti brenkanje na to struno je bilo novo. Hkrati pa je bil prepričan, da je poročniku prav malo mar za njegove pivske in druge razvade. Skače po njih kot opica z veje na vejo in ga skuša zvbati v igro. Že nekaj časa je tudi vedel, da poročnik predvsem išče informacije o ljudeh, s katerimi se družijo. Ne zgolj zato, kot so mu že večkrat dali vedeti, ker njegova uniforma nekako ne gre za omizje s tako imenovanimi intelektualci, temveč išče druge povezave. Stotnik Komadina mu je kmalu po tistem, ko so se na pročelju doma JLA

pojavi kljukasti križi, odkrito rekel, da sicer ne verjame, da bi bili njegovi civilni prijatelji kakorkoli povezani s tem, da pa se nikoli ne ve. Sovražnik nikoli ne počiva in išče vse mogoče možnosti. Ga pa vseeno zanima, kako je sploh zašel v ta krog.

Ni kaj dosti razlagati. Ljupčo, umetnostni zgodovinar, je z ženo stanoval v sosednji hiši. Študiral je v Ljubljani. Dobro je obvladal slovenščino. To mu je dal vedeti že pri prvem srečanju.

»Slovence spoštujem, zato sem se naučil vašega jezika, pa bi prav lahko shajal tudi s srbohrvaščino.«

Misli ni izrekel do konca, čeprav je stavek zaključil. Delovalo je. Podobno kot deluje zoprna skomina, ki je ni, dokler spet ne ugrizneš v kaj kislega ali pa kdo ne potegne s smirkom po pločevini. Recimo, ko opaziš, kar prej nikoli nisi, kako omizje Makedoncev ali Slovencev takoj prilagodi pogovorni jezik, kadar prisede Srb. Vsi se trudijo po srbsko. Pri tem se še nehote spomniš, česar se prej nikoli nisi, da tvoj srbski prijatelj že pet let živi v Ljubljani, pa ne spravi čez ustnice nobene slovenske. »Govori srbsko, da te ves svet razume!« se ti roga v pojasnilo. Pa kaj, roga! V to je prepričan!

Osvajanje makedonščine mu je odprlo vrata tudi v ožji Ljupčev krog. Zadihal je v nekih novih odnosih, ki niso bili pogojeni z zvezdicami na ramenih. Znašel se je v prijaznem in spodbudnem občutku, da nadaljuje tam, kjer je obstal preden ga je vlak odpeljal na sprejemne izpite za vojaško šolo.

Praznovali so rojstni dan Ljupčeve žene Lenče. Zamudil je in da bi se odkupil, kazen že mora biti,

prinesel vino, za darilo pa stekleničko z dudko: »Ukazujem, da jo čez devet mesecev uporabljaš kot mati! Skrajni čas je že!« Ni se mu zdelo prav posrečeno, kljub navdušenemu ploskanju. To mu je potrdila tudi temna kapljica na dnu njenih oči, ki je za trenutek zagrenila lesk, čeprav se je z vsem obrazom smejala in zahvaljevala za duhovitost.

»Imaš prav, skrajni čas.«

Praznovanje se zaradi njegove zamude ni vrnilo na začetek. Zdelo se je celo, da je bilo tako vnaprej zrežirano, kajti v trenutku je postal glavna tema. Kako, da ga še niso vrgli iz vojske, če ne pozna na uro, pa do tega, da je bilo iz zaupnih virov slišati, da bo on potreboval otroško stekleničko, kajti mlada gazdarica je pravzaprav vdova pri živem dedcu. Kaj pa drugega, kar tiho bodi, saj ga ni po tri tedne.

Pesnik pa je bil že v strugi svojih travm in se ni dal motiti ne z rojstvi, ne z nerojstvi.

»Si lahko mislite,« kot bi jokal in vriskal hkrati, »glede na izobrazbo bi bil v vojski najmanj major. Ali slišite: major! In bi imel majorsko plačo in beneficirano delovno dobo. Ali slišite: majorsko plačo! In bi imel oficirsko stanovanje in oficirsko ženo - na zdravje oficirski ženi! - in bi mojega prijatelja, tovariša vodnika, sedaj poslal po cigarete. Tovariš vodnik bi udaril s petami, rekel razumem in šel po cigarete. Ali pa bi mu ukazal: tovariš vodnik, pojdi v rit! In tovariš vodnik bi spet udaril s petami in odkorakal v rit! Ali pa bi mu ukazal, naj napade Grčijo, in tovariš vodnik, moj prijatelj, ki ga imam rad kot rodnega brata, bi poskočil, udaril s petami,

rekel razumem in napadel Grčijo. Ljubi bog, če to ni krasno. Kaj krasno, to je noro! Noro tja do nürnberškega procesa, kjer so vsi trdili, da so samo izvrševali povelja. Ali mi lahko kdo pove, kateri hudič je obsédel ta naš edini svet?«

Predobro so ga poznali, Ljubišo, in imeli so ga radi tudi, kadar je zašel v te strelske jarke. Takrat ga je bilo najbolje še malo zaliti, da se je potopil in z njim vse krivice tega sveta, čeprav je na površju vedno ostala oljna packa, neprijetna za vse.

»Ej, Ljubiša, nekakšen red že mora biti!«

Ljubiša se je zamislil. Nad obrvmi se mu je v kapljicah začel nabirati napor. Nagnjen nad podkurjeni kotel, je iskal besede, ki bi bile za vse prebavljive, vendar še vedno dovolj žilave, da ne bi kar tako spolzele mimo. In da bi jih vzeli za svoje.

»Pa se zavedaš, dragi moj prijatelj, ki te imam rad kot rodnega brata, da ta red temelji na strahu? Vse te zvezdice na ramenih, vsi ti ceremoniali, korakanja, tolčenja s petami, pravilniki, predpisi, zakoni, vsa ta trobentanja in jebemtanja, da je vse to obešeno na skelet, ki se mu reče strah? In ga morate vojaki čuvati kot punčico svojega očesa, če hočete uživati dan. In mu morate nositi v korito, če hočete sesati dojko. In ga moramo vsi, tudi pesniki, o, ljuba mati, tudi pesniki negovati in malikovati kot vsemogočno jagnje božje, da ne bi podivjal, nas zmlél v pomije in požrl.«

Pesnik ni več govoril samo njemu in omizju. Vstal je in se sestavil v nekakšen staropravdarski monolit, stabilen kljub pijanosti. Gledal je kdove

kam. V preteklost in v prihodnost. Iz njegove duše je brez glasbenega posluha začela rjoveti domovinska »Goce Delčev, Pitu Guli, Dame Gruev Sandanski ...« Tik pred izlivom ode, ki jo je omizje poprijelo in se tako z olajšanjem približevalo koncu, je pesnika neka sila zalučala v bitko na Belasici in ga poražena privlekla na morišče, kjer so mu izdrli oko, kajti bil je stoti v nepregledni vrsti oslepljenih premagancev, ko so le vsakemu stotemu pustili eno oko. »To smo mi, Makedonci!« je viharyl. »Devetindevetdeset slepih vodi polslepec!«

»Ljubiša, tisto so bili Bolgari.«

Z enim očesom, krvavim od zgodovine, je prebodel vsakega posebej. Razočarana žalost je bruhnila iz njega.

»Zaradi takih, ki pristajajo na prikrojeno zgodovinopisje, smo tam, kjer smo! Moji prijatelji, moji Makedonci, bog vas nima rad! Naj verjamem, da še niste slišali za Samuela?«

Postavil se je v držo slikarja pred platnom.

»Gre za Samuela, ki je leta devetstošestinsedemdesetega ustanovil Državo makedonskih Slovanov in se proglasil za carja. To ste pozabili. Tega vas tudi ne učijo, kajti Država makedonskih Slovanov ni pomembna. Seveda pa vsi veste, da je bil leta tisočštirinajst premagan na Belasici. To je res najbolj pomembno. Ne veste pa, da so oči izdirali tu. V sosednji vasi. V Vodoči. Razumete: v vadi-oči.«

Odložil je čopič, se malo odmaknil in opazoval narejeno. Ne dolgo. Z nezmanjšano energijo je planil v blodnjak turških časov in razgrajal, molil in jokal,

dokler ni padel v bolečino Egejske Makedonije, ki bi morala biti drugje. Cel svet ve, da bi morala biti drugje, pa se nič ne zgodi! Naenkrat je obstal, začudeno vrtel glavo, kot bi nekaj spregledal, kot da je padel v drugi čas. Obraz se mu je spačil, postal sovražen in nevaren. Začel je groziti.

»Makedonija ni Južna Srbija, mater vam vašo!«

»Ljubiša, ne serji! Kakšna Južna Srbija!«

»Ljubiša, jebemti! Zaprli te bodo!«

»Ljubiša, zaprli nas bodo!«

Po takih večerih je bil vedno zmeden in razrit kot njiva, po kateri so se podili vepri. Grabil ga je strah, prav tisti, v katerega je kot žolna kljuval Ljubiša. Prej ali slej se bo razklal. Nobena olajševalna okoliščina ni, če se z nekaterimi trditvami ne strinja, če je velikokrat prepričan, da so besede, ki jih govori in jih govorijo, sovražne in če jih velikokrat niti ne razume. Zalotil se je celo v misli, da bi vse skupaj prijavil kosovcu še preden bodo Ljubišo spravili pod ključ. Prej ali slej ga bodo, naravnost prosi za to. In takrat bo hudič za vse, ki ga poznajo. Zanj še posebej! Potem bo šel v civilstvo po precej daljši poti, skozi novosadske zapore ali kakšno drugo čistilnico. Tega pa gotovo ni hotel.

Ko pa se je večer umedel in je za pesnikove blodnje začel iskati razlage, prepoznavne v vsakdanjem življenju, v vojašnici, na partijskem sestanku, na zabavi v oficirskem domu, v primežu ciganske violine, kjerkoli že, ni bil več tako prepričan, da morajo biti nekatere stvari nujno take, kot so. Po nekih zakonih od zgoraj. Palica lahko tepe ali pa je sredi vrta v oporo roži.

Začel se je zavedati, da je za marsikaj opeharjen in na nek nejasen, tvegano opisljiv način je slutil, da je na njegovem polju načrtno zorana samo ena njiva, posejana ena sorta semen in da se zgolj po naključju zaseje kaka žužkocvetka, ki pa ima kilave možnosti za razvoj, čeprav se žužki trudijo.

»Tovariš poročnik, nisem prepričan, da vas razumem,« se je izognil odgovoru. »Nekatere stvari se zgodijo brez našega hočem, kar tako, same od sebe, po kdo ve čigavem ukazu.«

»Saj ni pomembno, ampak če sva že načela, kaj ste danes spili?«

Že odkar je tako, kakor je, mu gospodinja Dobri-la vsako jutro pripravi običajen zajtrk. Pač tak, kot ga makedonske žene pripravljajo svojim možem: šilce žganja, sir, stepena jajčka ali kaj drugega, kar gre s kruhom in črno kavo. Nato si mimogrede podkrepí dušo še pri točilnem okencu v oficirski menzi kot ves zdrav starešinski kader polka, ki ga jutranja pot do vojašnice pelje mimo oficirske menze. Že pol leta je zakon admiral brendi, ki zažge noč in zažene dan. In to je do kosila vse, razen kadar je urjenje na takem terenu, da pride v stik s kmeti. Kmetje imajo radi vojake. Potegni, bratec! Moj sin služi v Sloveniji. Ali veš, kje je Tolmin? Mi piše sin, da so tam dobri ljudje. Hvala jim! Na! Pa še vojakom daj. Ljudje so kot ti. Tako je to! Pred kosilom še solzico iz bosanskih sliv za boljši tek, popoldne kakšno pivo, zvečer pa ... no, zvečer pa! Človek, četudi je pehotni podčastnik, ni ves dan v službi! Nekateri ga res bolj in več. Nekateri si med službo res samo prevetrijo

pljuča. Res pa je tudi, da je večina, ne glede na zaužite dnevne količine, trdno prepričana, da je alkohol v zmernih dozah za človeka kot olje za motor. In brez olja stroj zariba. Ampak tako je od nekdaj in v vseh vojskah sveta. Nekje viski, drugje vodka, pa sturm rum, konjak, slivovka ali mastika. Tudi, ko ni vojna. Samo da stroj ne zariba!

»Šilce ob zajtrku, tovariš poročnik.«

»Kaj se ne začne dan ob nič-nič?« je nekako zdolgočaseno, kot da vnaprej ve odgovor, tipal poročnik.

Spet brca v prazno, poročnik! Če bi šnofljal včeraj, ko je Kekinova violina do jutra jokala prebičano žalost madžarskih Ciganov, potem da. Natakar jih je ob petih zjutraj na kolenih prosil, naj se poberejo, ker ga bodo vrgli iz službe. Lokal bi moral zapreti že pred štirimi urami. Oblast mu ne bo verjela, da ima Kekin hudičevo violino, da je njegov grbavi brat s čembalom zajel Panonsko morje in da ima Ilonka glas, ki te uroči. Izginejo ljudje. Vojaki in pesniki. Ni več Slovencev, Makedoncev, Srbov in Hrvatov. S sten padejo koledarji, kazalci s številčnic, napisi z vrat. Kravate zlezejo pod mize in začnejo čistiti opanke. Z ramen odfrčijo zvezdice, z zvonikov križi. Zlijejo se vse barve in reke in oblaki in solze in smeh in besede. In je samo še prebičana žalost madžarskih Ciganov, ujeta med Alpami, Dinaridi in Karpati. Tudi ni mar, če se je medtem sobota poročila z nedeljo in če se svatba seli od stanovanja do stanovanja, kjer žene in otroci z raznimi zvijačami zadržijo po enega svata, dokler ne ostaneš sam v svojem črnem morju.

»Šilce ob zajtrku, poročnik,« je ponovil. »Kadar koli že se je dan začel.«

Kosovec je malomarno odmahnil z roko: »Saj ne mislim, da imate vi osebno kakšne velike probleme z alkoholom kot recimo vodnik Tanče. Slišim pa, da se v tisti vaši umetniški družini kar dosti pije, da ne rečem dosti preveč. Ampak to je splošno znano, da umetniki ne morejo brez alkohola. Baje so se največje umetnine rodile s pomočjo alkohola.«

Prepoznal je poročnikovo namero, da hoče z vodnikom Tančetom ustvariti vzdušje običajnega kramljanja, kjer je vse pomešano, od pesnikov do generalov, od kola do častnega postroja. Kakor hoče! Ne bo ga zvalil na drsalnico. Razen, hm, če ima kaj drugega za bregom? V poveljstvo polka so zaradi Tančeta zadnje dni kar precej nervozni. Ni ravno za kramljanje. Še dobro, da se je tako končalo. Prezgodaj je prišel s terenske vaje, starejši vodnik prvega razreda Tanče, in potem je pokalo kot pri desantu na Drvar. Vendar je bil premalo pijan, da bi si upal zadeti. Krogle so se zarile v strop in obstale, razočarane zaradi neuresničene mesene požrtije.

»V oficirskem bloku so spet streljali,« se je razkodikakalo po ulicah.

»Je bil včeraj kakšen državni praznik?«

»Ne da bi vedeli.«

»Je kakemu oficirju žena rodila generala?«

»Ta bo res lahko general. Če le ni vodnik prišel malo prezgodaj.«

»Ja?«

»Major je še s trdim norel po bloku.«

»Saj, mater jim njihovo! Če bi se to zgodilo v civilnem bloku, bi jih vsaj pet zaprli.«

»Vojska ima svoje zakone.«

»Naj jih kar ima, krogle se tako in tako ravnajo po svojih.«

Toda zakoni o kroglah so zanimali le posameznike. Ulica je raje slišala, kako je oblečeni podčastnik s pištolo preganjal golega častnika in ali mu je ciljajl v jajca ali je samo od besa in nemoči streljal v strop. Ulico je zanimalo, ali je major napolnil lepo vodnikovo ženo, ali pa ga je moral prej izvleči. Na drugem koncu ulice je bilo celo slišati, da se je mišek ujel v mišnico. Ne boste verjeli: ni ga mogel izvleči! Vaginalni krč ali kako se temu reče. In možiček, da te kap od smeha, je kar sam poklical reševalce.

To je zanimalo ulico!

Seveda se je poveljstvo polka trudilo vso zadevo pospraviti med običajne zabavne dogodke, ki se lahko zgodijo vsakomur, tudi vojaškim starešinam! Kaj pa je to takega, če major položi vodnikovo ženo! To ni niti toliko, kot če v tovarni mojster nategne delavko za strojem. Niti približno toliko! Kajti v tovarni se je to zgodilo med delovnim časom, na delovnem mestu, takrat, ko bi se morala oba, delavka in mojster, truditi za večjo storilnost. In kaj je na to rekla ulica? Kar spomnite se! Smejala se je. Je bila že potrebna, saj je ni posilil! Zakaj ulica še sedaj ne govori tako? Zato, ker je vodnik streljal? Bodite no korektni! Saj je vendar streljal v strop. Opozorilno! Se pravi, da se je popolnoma obvladal: ni streljal v človeka! Ne prezrite tega! Še več, je zakrožilo čez kak dan, vodnik Tanče je kočljivo situacijo poizkušal reševati. Vedel je, da krč vaginalnih mišic povzroči

nenadni udarec strahu. S streljanjem v zrak je skušal izzvati protistrah, ki bi mišice sprostil.

To in tako naj govori ulica!

Med nami povedano, tovariši starešine, pa vodnik Tanče res preveč pije in bo zanj najbolje, če gre na zdravljenje. Pa premestiti ga je treba, najbolje na karavlo. Ko pa smo že pri tem, se pogovorimo še malo bolj na široko. Saj ne, da bi bil alkoholizem kakšen poseben problem aktivnega oficirskega kadra, zgolj zato, ker je dobro, če so ljudje osveščeni. Preventiva, pač!

»Ne vem, zakaj mi to pripovedujete?«

»Samo pogovarjava se, ker je pač nanoslo.«

Vraga se pogovarjata! Z oficirjem protiobveščevalne službe, ki te sredi službenega časa povabi na razgovor, se ne pogovarjaš, ker je pač tako nanoslo, temveč odgovarjaš na vprašanja, ki ti jih postavlja naravnost ali po ovinkih.

»Sam sem namreč prepričan,« je nadaljeval poročnik, »da alkohol rojeva blodnje, bedarije in tragedije, ne umetnin. Pred dnevi sem prebral pesmico (odprl je aktovko in izvlekel neko makedonsko revijo) vašega prijatelja Ljubiše. Zmedarija, ki je normalna pamet ne more sprejeti. Me prav zanima, če vi, ki ga poznate od blizu, razumete, kaj je hotel povedati ... samo malo, da poiščem ... aha: Na zlata žitna polja padla je rdeča slana. Ali pa: Rdeča noč duši Avrore spev...? Kdo je že slišal za rdečo slano ali rdečo noč!«

»Rdeče morje tudi ni rdeče in Črno morje ni črno.«

Vesel je bil, ker mu je to padlo na pamet, saj je videl, da je poročnika spravil v zadrego. Ljubiševih pesmi tudi sam ni kaj prida razumel, veliko bolj jih je čutil. Sploh ljubezenske. Kadar jih je recitiral Ljubiša, so dobile še poseben zven, posebno brnenje, ki je zanihalo vse, česar se je dotaknilo. In ko je potem iskreno rekel, da mu je pesem všeč, ni vedel povedati zakaj. Tudi ni bil popolnoma prepričan, da razume, zakaj so se prijatelji z neizmernim navdušenjem čudili, da so mu objavili Na zlata žitna polja padla je rdeča slana, čemur se je brez navdušenja čudil tudi poročnik. Dobro, žitna polja so lahko tudi ljudje, narod, in rdeča slana je lahko tudi komunistična partija. Toda komunistična partija deluje kot slana na tiste, ki rovarijo proti narodu, ki so plevel v žitu. Če bi ne bilo komunistične partije, jugoslovanski narodi ne bi imeli svobode. To prizna celo pesnik Ljubiša, res pa vedno dodaja, da partizanov nikakor ne gre enačiti s partijci, kajti njegov oče, ki je padel kot partizan, je bil pop in gotovo ni bil v partiji. Skratka, popolna zmeda, če si se začel poglobljati. Kot luža, ki postane motna, ko se dotakneš dna.

»Če literarna revija objavi prijatelju, saj je vaš prijatelj ...?« je vrtal poročnik.

»Ponosen sem na to!« je odgovoril brez pomišljanja.

»Če mu objavi pet pesmi, potem je to gotovo dober vzrok za slavje.«

»Ja. Potegnili smo do Avrore.«

»Kako?«

»Seveda veste, da je Avrora jutranja zarja.«

»Potem tudi vi veste,« je poročnik takoj usekal nazaj, »da je Avrora križarka, s katere je bil dan znak za začetek Oktobrske revolucije. Potem tudi niste tako neumni, da ne bi razumeli, kaj je hotel vaš prijatelj s to pesmijo povedati.«

»Pa bi res rad vedel!«

Najraje bi se ugriznil v jezik. Toda zdelo se je, da je poročnik stvar sprejel kot igrico, kajti stopil je pred steno, spremenil držo telesa in s spremenjenim glasom, kot kakšen visokošolski vseved ali pa kot dobro naučen papagaj, postregel: »Metafora je besedna figura, s katero poimenujemo določen pojav, ki jo ima v navadni rabi kak drug pojav. Kot primer bomo vzeli verz makedonskega pesnika Ljubiše Taškovskega rdeča noč duši Avrore spev. Najprej priključimo v spomin, da je Avrora jutranja zarja, kot ste, tovariš vodnik, že sami pravilno ugotovili, in tudi, da je Avrora ime križarke, s katere so izstrelili znameniti strel za začetek Oktobrske revolucije. Vemo tudi, da rdeča barva simbolizira napredno svetovno komunistično gibanje. Konkretno pri nas, v Jugoslaviji, je rdeča barva barva komunistične partije, avantgarde naših narodov in narodnosti. In če sedaj skozi prizmo teh dejstev dešifriramo verz vašega prijatelja, jasno in nedvoumno preberemo, da komunistična partija duši idejo Oktobrske revolucije. Se strinjate?«

Izdajstvo, nič manj kot to, mu hoče naprtiti rdečelasi poročnik. Druženje s sovražniki domovine! Sovražno dejavnost! Saj ne more biti res!

Misli so mu švigale od enega do drugega, od

Ljubiše do Ljupča, Branka, Sandija, Koče ... od večera do večera, od gostilne do gostilne, od stanovanja do stanovanja, toda nikjer ni bilo sovraštva do domovine. Če Ljubiša sovraži uniformo, ne sovraži Jugoslovanske ljudske armade, sovraži vojno, sovraži nasilje, sovraži nesmiselne smrti. In če se Ljupčo počuti zapostavljenega zaradi makedonskega jezika, ki ga nočejo razumeti v drugih republikah, zaradi tega ne sovraži drugih jezikov, le svojemu želi enako veljavo. In če nekdo trdi, da v jugoslovanski vojski ni nobenega Cigana na položaju komandanta polka in da jugoslovansko vojsko vodijo Srbi, ne trdi zato, ker sovraži Srbe, ampak, ker je to res. In tudi pesmi, ki jo rdečelasi in pegasti poročnik secira, ne bi objavili, če ne bi imele bogate vsebine.

»Tovariš poročnik, če dovolite, jaz sem res prebutast za take analize. Z življenjem pa si upam jamčiti, da imajo moji prijatelji radi našo domovino. Da ljubijo Makedonijo in Jugoslavijo.«

»Ja?«

»Ja!«

Poročnik se je z dvignjeno desno obrvjo in rahlo porogljivim nasmeškom zagledal vanj. Verjetno je čakal, da se bo pod pritiskom odprl kakšen onemogel ventil in se bo zgodba, do katere mora na tak ali drugačen način priti, kar sama izlila na papir. Samo podpisal jo bo, zabeležil čas in udaril žig. Potem naj se s tem ukvarjajo drugi specialisti.

»Kaj pa JLA?«

Od nekod je v poročnikov pogled pribrenčala velika muha in ga odvlekla s seboj. Naredila sta

velik krog po sobi, nato se je muha zaletela v šipo in zdrsnila na polico. Omotična od udarca se je začela nagonsko vračati proti svetlobi, ne da bi doumela vzrok svojega padca.

Poročnikov pogled se je vrnil k vodniku in čakal.

»Z življenjem jamčim za vse moje prijatelje.«

»Kakšne velike besede! Sicer pa tega od vas nihče ne zahteva.«

Po malo daljšem premoru je dodal: »Se vam morda zdi, da morate to poudarjati?«

Ni vedel, kaj bi odgovoril. Pegasti gobec kosovca je bil pripravljen zgrabiti karkoli. Nobena kost se mu ne bi zataknila v žrelu. V to je bil prepričan, saj občutek ni bil nov. Že lani, ko so se na domu JLA pojavile svastike, ga je spoznal. Neka ne preveč vešča roka jih je nekaj dni pred petindvajsetim majem, rojstnim dnevom maršala, z rdečo oljno barvo nakracala na fasado. Tisto noč je dežural v domu. Nikakor potem ni mogel dopovedati, da je opolnoči obšel stavbo, zaklenil glavni vhod, potem oblečen zaspal, kot so mu pravila dovoljevala, in da ni mogel niti videti niti slišati, kaj se dogaja zunaj.

„Moral bi!“ so mu dopovedovali vsi izpraševalci. Moral bi videti in slišati! Neodpustno je, da pročelje Doma Jugoslovanske ljudske armade neka zločinska roka sramoti z nacističnim simbolom. Razumeš, vodnik, to se ne more zgoditi!

Pa se je!

Kot se je zgodilo, da se je tiste dni še nesrečno zapletel v pretep. Niti vedel ni, zakaj se je plesna dvorana v Delavskem domu nenadoma spremenila

v Kosovo polje. Ni se počutil ogroženega, niti si ni delal utvar, da se ga bo podivjana energija ognila, če jo bo v miroljubni drži opazoval. Hitro se je začel umikati proti steni, nato ob njej proti enemu od izhodov. Med umikanjem je opazil na tleh kolego vodnika, skrčenega v fetus, ki se je kdo ve kako znašel tam, sredi brcajocih čevljev. Telo se mu je napelo, da bi skočilo v pomoč, toda v istem trenutku ga je stisnilo k steni, da je popolnoma otrpnil. Misli so se zbile v svoje bunkerje in se zalile z betonom strahu. Le iz neke oddaljene zavesti mu je komaj zaznavno očitajoče kljuvalo, da mora nekaj storiti. Zavpiti na pomoč – komu? Pognati med pregrete strasti ledeno povelje – brezupno ali celo olje na ogenj!

Čevlji pa so brcali, kar so dosegli.

Tedaj je začutil ob boku moč. Strašansko moč, katere se je že vsa leta, kar jo je nosil, bal in se v podzavesti spraševal, kaj bo, če jo bo moral zares uporabiti. Tisto na strelišču, ko skušaš zadeti make-to človeka v glavo, srce, ali kam drugam, ni zares. Je samo vaja za zares. Je zdaj pravi zares? Ali se ne bo morda v naslednjih trenutkih podivjanost sama od sebe ustavila in izpuhtela? Jo bo srečala človečnost?

Pogladil jo je z roko, ni se mu upirala. Njen hlad ga je pomiril. Kontrolirano jo je izvlekel iz toka.

Rezek pok, tako drugačen od pretepaškega hrupa, je s strahovito močjo v hipu obvladal prostor. Pretep se je stisnil ob tla in kdo ve kam izginil. V dvorani so ostali le muzikanti, ki jih, zavite v lasten trušč, pok ni naravnost dosegel in so sedaj z zbeganimi očmi iskali pojasnilo v kupčku sredi dvorane,

zelo podobnemu pravkar iztrebljenemu govnu. Še kadilo se je iz njega. Kupček se je začel mukotržno sestavljati v pretepenega podoficirja.

Potem civilna in vojaška policija in zasliševanja podolgem in počez, čeprav je bilo še isto uro nesporno ugotovljeno, da se je vse skupaj začelo, ko sta dva bikca prekrižala rogove zaradi nasmeha godne telice. To, da sta bila različne pasme, srbske in makedonske, sodi že med kasnejše interpretacije, pogojene z različnimi špekulacijami.

So pa stvari dobile drug značaj in se odselile drugam, ko so obveščevalne službe odkrile, da je bil članek o incidentu objavljen v nekem bolgarskem časopisu še preden se je zgodil, že dan prej. V članku so mladi podoficirji kruto in brez vzroka pretepali domače mladince. Kar nekaj je bilo poškodovanih. Vojaki so tudi streljali.

Kljub temu mu je eden od preiskovalcev dejal, da nekako ne more biti slučajno, da je bil ravno on dežurni v Domu JLA, ko so po fasadi malali kljukaste križe in da je bil ravno on tisti, ki je streljal na mladinskem plesu.

Poročnik Vukotić je z eno roko gladil rdeče lase, z drugo pa počasi prelagal papirje in se trudil ustvarjati vtis, da mu podarja čas za urejanje misli, hkrati pa ni skrival napora, da bi odkril, kakšne so. Po minuti, morda treh, se je z očmi prilepil na zgornji levi žep njegove uniforme, kot bi tam nekaj pomembnega odkril.

»Če prav vem, tudi sami pišete pesmice.«

Obrat je bil prehud, da bi ga lahko takoj sprejel.

»Kako pravite?«

»Menda tudi sami pišete pesmice,« je mirno ponovil poročnik in še vedno visel na zgornjem levem žepu njegove uniforme.

Občutek gole miške, ki jo na planem nepričakovano preleti senca ujede, se je vrnil s podvojeno močjo. Dopisovanja s Simono, ko je včasih zahrepenel s kakšno rimo ali metaforo, ki je ni bilo treba slačiti, da bi bila razumljiva, ni obešal na zvon. Takih intimnosti še Proletu ni zaupal. Žensk se ne osvaja s pesmicami, bi se mu smejal in z boki nakazoval, kaj je tisto pravo.

»Hočem reči, da nekdo, ki sam piše pesmice, ni tako velik butec, kot se včasih dela. Na koncu koncev imate malo maturo, nekaj vam je dala tudi podoficirska šola, čeprav je to strokovna šola, ki se nima časa ubadati s pesmicami. Toda največja šola je vendarle okolje v katerem človek živi. In vi se gibljete v zanimivem okolju. Sami šolani ljudje. Seveda ni nobeno okolje vedno pozitivno. Žal! Ampak pustiva to. Veste kaj me ta trenutek res zanima?«

Gledal ga je s tistimi očmi, ki se ne ustavijo tam, kjer se srečaš z njimi, temveč gredo skozi tebe in se ustavijo nekje za teboj, za tvojimi očmi, za tvojo mislijo, in te potem gledajo od zadaj, izza tvoje misli. Ne znebiš se jih, če se umakneš nazaj, kajti tudi oči stopijo nazaj. In če se obrneš, se obrnejo s teboj. Tako vedno in znova preživijo in ti sesajo ravnotežje. Najraje bi mu po vojaško povedal, naj vendar že zgine v svoj lastni kurac in se potem lepo počasi izščije. Vendar ni upal. Če bi zlate

zvezdice z oficirskih ramen resno skočile na njegove podoficirske rumene V - je, prišite na rokavih sedem nadstropij nižje, bo res težko brez raznih nezaželenih postaj odpotoval domov.

»Če bom le znal prav odgovoriti.«

»Tovariš vodnik, očitno se midva še vedno ne razumeva. Ne gre za to, ali boste prav odgovorili. Resnico povejte, pa bo prav!«

»To počnem ves čas, tovariš poročnik. Imam pa občutek, da je vi nočete slišati. In, če ne zamerite, tudi čudna vprašanja mi postavljate. Kako naj vem, kaj vas ta trenutek zanima?«

Pričakoval je, da bo poročnik izbruhnil, vendar se je mirno spustil na to raven. Zdelo se je celo, da je na to čakal.

»Zanimajo me pisma,« je rekel in zelo počasi preložil nekaj listov v herbariju. Enega je izdvojil in ga razgrnil. »Določena pisma, seveda.«

Obrat ga je spet presenetil. Naprezal se je in iskal po predalčkih kaj oprijemljivega, kakšen namig, smerokaz. Če bi vsaj videl, kaj je poročnik razgrnil pred sabo. Mikalo ga je, da bi vstal in mu pogledal čez ramena. Toda morda ga poročnik ravno tu čaka, da bi mu vrnil z lekcijo: »Tovariš vodnik, ste pozabili, da morate najprej vprašati, če lahko vstanete!« Tega veselja mu že ne bo poklonil.

Potem se je, kdo ve od kje in s čim izzvan, pojavil vojak Ivan. Pobalinsko mu je pomežiknil in počasi, na moč pedantno zlagal uniformo na razgrnjeno šotorsko krilo. Slekkel je bluzo, jo položil na sredino, zapel vse gumbе, obrnil, skrbno poravnal rokava,

nato z bokoma bluze naredil zavihka, prijel z obema rokama spodnji rob in ga prepognil tako, da je rob segel do ramen. Na zloženo bluzo je položil hlače, na vse pa usnjeni pas in titovko. In pismo. Potem je slekel še perilo in iz tega naredil drugo enoto, zraven katere je postavil čevlje. Nekaj trenutkov je nag stal na robu šotorke, kot bi stal na splavu, pripravljen, da se odrine v tok. Dvignil je roko v pozdrav in divje zavriskal. Splav se je začel odmikati. Takrat je Ivan s polnimi pljuči in z dvignjeno roko začel skandirati: Tito – partija, omladina - armija!

Toda, kje je že to pismo!

Vojak Ivan je služil v njegovem vođu. Že prve dni je opazil njegovo prilagodljivost in pripravljenost za delo. Morda tudi zato, to si je že moral priznati, ker je bil Slovenec. Po poklicu je bil natak, komunikativen in vešč vsakega dela. Ko so čez tri mesece potrebovali natak v oficirski menzi, ker se je prejšnjemu iztekel vojaški rok, ga je sam priporočil, čeprav še ni dokončal obveznega vojaškega urjenja in je bil kuščar, kot so rekli mladim vojakom. Tudi drugi so potem hitro opazili Ivanovo odlično obnašanje in profesionalnost. Takega še niso imeli! Kmalu so mu zaupali še vodenje bifeja. Prav so ravnali, kajti vojak Ivan je bil neutrujen. Vojak Ivan je znal vsakemu ustreči, vodnikom, stotnikom, majorjem in komandantu. Vojak Ivan je bil vedno pri roki in da bi bil še bolj, da bi lahko postregel tudi ponoči, so mu odredili sobico v domu armije: kaj bi hodil samo spat v vojašnico! Če je vojak Ivan v sobico potem na skrivaj (ha, ha: na skrivaj!) pripeljal kako domačin-

ko, nič zato: mlad je, potreben je! In tako vse lepo in prav skoraj leto in pol, do obračuna ob predaji bifeja, ko se je iztekla njegova vojaščina. Takrat pa manko za pol fičota in zvezek z dolgovi častnikov in podčastnikov. Debel zelen zvezek s trdimi platnicami. Mater mu pokvarenu slovenačku!

»Ivan, zapiši, pozen sem za službo.«

»Razumem, tovariš vodnik!«

»Ivan, zapiši, nimam drobiža.«

»Razumem, tovariš stotnik!«

»Ivan, zapiši, pozabil sem denarnico.«

»Razumem, tovariš major!«

»Ivan, zapiši! Ivan, zapiši!«

»Razumem! Razumem! Razumem!«

Komandant polka je bil besen kot ogrožena žival.

»V mojem polku, jebemti, v mojem polku! Dobro, mater vam vašo! Razumem, da se gre nekdo abonenta. Da plača ob mesecu. Toda pogledajte ta spisek. Jebemti, tega nočem niti videti niti slišati! Tega ni! Nekateri so dolžni že tri, jebemti! že štiri mesece! Vodnik Tanče, ali veš, koliko slivovk in piva si požrl v treh mesecih? Za pet plač! Jebemti! Praporščak Živić, ali veš, koliko škatel cigaret si pokuril v dveh mesecih? In travaric... jebemti! Jebemti! Kapetan Milošević, saj ne more biti res! Major Stanković, ukazujem, da takoj formirate komisijo in zadevo raziščete. Poročali mi boste jutri ob osmih!«

»Razumem, tovariš komandant!«

Major Stanković je poklical kapetana Janžekovića, poročnika Grgovića in praporščaka Lukića: »Hočem natančno poročilo, z natančnim seznamom

in natančnimi zneski. Razliko naj vojak poravnava, kakor ve in zna! Naj baraba piše domov, da bodo vedeli, kakšnega sina imajo!»

Do jutra se je nabralo razlike za kakih deset komandantovih plač. In vojak Ivan, ki mu je uradno tekel zadnji teden vojaščine, je sporočil očetu, da ima manko v blagajni, da ga zato ne spustijo domov in da mu grozijo s sodiščem. Ivanov oče, nekdanji komandant partizanske brigade, je pisal svojemu nekdanjemu vrhovnemu partizanskemu komandantu, maršalu Titu, da je sina poslal v vojsko v prepričanju, da se bo tam naučil braniti domovino, nikakor pa ne zato, da bo »pedenal oficirje v bifeju oficirske menze«, kot so potem brali na izredni partijski konferenci garnizije. Na maršalatu so k pismu dodali še ukaz, naj vojaka Ivana takoj spustijo domov, proti starešinam iz zelenega zvezka naj uvedejo disciplinski postopek, manko pa naj poravnajo abonenti menze, saj je že nekaj časa v veljavi odredba, da se vojakov ne sme postavljati na taka delovna mesta.

Več čas preiskave, ki se je vlekla še dolgo po tistem, ko je bil nekdanji vojak Ivan že zdavnaj kdo ve kje, se je počutil nekako umazano. Ivan je bil njegov vojak, ki ga je sam priporočil. To je dobival pod nos in pod rebra. Še posebej ga je zbolelo, kadar je kar tako, mimogrede, priletelo »Mater mu slovenačku!«

Nekega dne mu je prekipelo. V klubski sobi so igrali biljard in vodnik Dragojević je za šalo ali kdo ve zakaj, zaklical proti vratom.

»Ivan, prinesi eno rundo!«

»Pa zapiši na njegov račun!« je dogradil praporščak Stilinović.

»Kakopak, mater mu slovenačku!«

»Zakaj slovenačku, pizde zajebane?! Zakaj slovensko?!«

Prostor, ki ga prej še tako glasni prepiri okrog igre niso spravili iz uležane ravnodušnosti, je umolknil in zinil v biljardno mizo, okoli katere so kot srednjeveški kopjenosci stali štirje podčastniki z biljardnimi palicami.

»Kaj se pa greste!« so iz fotelja čez časopis posegle stotniške zvezdice. Podoficirski V-ji so jih ignorirali.

»Zakaj slovensko mater, prasci zajebani?«

Vodnik prvega razreda mu je s palico pokazal proti vratom.

»Me prav zanima, čigavo mater bi naskočili, če bi vas nategnil srbski Jovan? Bi mu jebali srbsko mater? Ne bi! Mamico vam jebem! Bi poslali v materino črnogorsko mamico? Ne bi! Mamico vam jebem! Zakaj ne jebete hrvaške majke? Mamico vam jebem! Mirno pa jebete slovensko, pa makedonsko, pa bosansko, pa šiptarsko, pa cigansko, pa vse druge! Mamico vam jebem, da vam jebem!«

»Mirno!« je presekal stotnik in vstal iz fotelja.
»Tukaj ni prostor za to! Jasno?«

»Jasno!« so odmomljali vsi štirje.

»Nisem slišal!«

»Jasno!« so odsekali.

»Jutri se vsi štirje javite na raport komandantu!«

»Razumem!« so v en glas odsalutirali in se pobrali kot poscani cucki.

Vendar to ni bilo pismo, ki bi zanimalo rusega poročnika, razen, če mu ne misli podtikati kakšne povezave z Ivanom. Morda ima kje na kakšnem listu v herbariju zapisano, da ni bil zapisan v Ivanovem zelenem zvezku in sedaj vleče povezave: starešina – vojak, Slovenec – Slovenec in ga morda celo sumi, da je karkoli že ... Če poročnik poizveduje v tej smeri, ga mora takoj prepričati, da je to popolnoma slepa ulica!

»Bi hoteli povedati bolj natančno?«

Poročnik ga ni pogledal. Obrnil je nekaj listov v herbariju in se zatopil v neko pisanje ali pa se je pretvarjal. Nato je hitro, tako naredijo ljudje, ko se sredi zabave spomnijo, da morajo na vlak, zdrdral: »Pravzaprav me zanima, kako ste prišli na idejo, da ste poslali pismo vrhovnemu komandantu? Ste se sami domislili ali vas je kdo nagovoril?«

Zmrazilo ga je kot piščanca, okrog katerega se je nepričakovano sesula jajčna lupina. Ves sluzav je stal sredi luščin in se dušil od svežega zraka. Počutil se je izdanega in ponižanega, hkrati pa, kar do sedaj še ni občutil, nekako razbremenjenega. Kaj je narobe, če je pisal maršalu?

»Dragi tovariš maršal Tito! Sem sin zavednih staršev, ki so bili med vojno na tvoji strani. Enega si celo odlikoval z medaljo za hrabrost. Ob osvoboditvi smo bili goli in bosí in brez strehe nad glavo. Zato sem hvaležen, ker sem bil sprejet v šolo za pehotne podoficirje. Končal sem jo z odličnim uspehom. Svoj dolg sem odslužil in prosim, da mi podpišeš odpustnico, kajti globoko sem prepričan,

da nisem za ta poklic. Po redni poti sem poslal že nekaj prošenj, vendar nobena ni bila ugodno rešena. In vse kaže, da tudi ne bo, kajti moje neposredno poveljstvo me hoče prepričati, da v civilstvu ne bom znal živeti, ker da je tam treba delati.«

Ob pisanju se je dolgo mučil, ali naj maršala vika ali tika. Tito mu je bil tako blizu, tako domač, tako človek, tako pravi oče, tako moj Tito, da bi ga z vikanjem verjetno žalil. Po drugi strani pa je bil maršal, vrhovni komandant, večkratni narodni heroj, predsednik države, prvi komunist, plamenica na vrhu mogočnega svetilnika, ki kaže ljudstvu pot v boljšo prihodnost. Ali se prvega med prvimi lahko tika? Ne? Kaj pa, ko vsa Jugoslavija poje »Druže Tito, mi ti se kunemo, da sa tvoga puta ne skrenemo?«

In sedaj ga kosovec sprašuje, kdo ga je nagovoril k pisanju in mu našteva člene iz pravilnika, kjer je natančno opisan postopek, kdaj in kako lahko podoficir piše pismo vrhovnemu komandantu.

»Tovariš poročnik! Prav čudno je, da me to vi sprašujete?«

»Zakaj?«

»Ker pisma nisem poslal na vaš naslov.«

Poročnik se je z dvignjeno desno obrvjo in rahlo porogljivim nasmeškom zagledal vanj. V njegov pogled je spet pribrenčala muha in ga odvlekla s seboj. Naredila sta velik krog po sobi, nato se je muha spet zaletela v šipo in zdrsnila na polico. Omotična od udarca se je začela vračati proti svetlobi. Bo sploh kdaj dojela funkcijo šipe?

»Kakšna naivnost, bi rekel, če bi vam verjel.

Vi natančno veste, da se ne da ničesar skriti. Zato imamo službe. Vojska si ne more privoščiti glistic v trebuhu. Raje mi razložite, kaj pomeni vaš stavek: Moje neposredno poveljstvo me hoče prepričati, da v civilstvu ne bom znal živeti, ker da je tam treba delati.«

»Natančno to!«

»Kaj torej, da ne znate delati, ali da se v JLA ne dela?«

»Oboje. In tega ne trdim jaz. To mi govorijo vsi, tudi vi, ki preprosto ne morete razumeti, da nisem za vojsko. Ko me je mati prijavila v vojaško šolo, sem bil presmrkav, da bi to vedel!«

Muha je ponovno poizkušala. Imelo ga je, da bi ji prijazno odprl okno in še sam skočil za njo. Prav zanimivo bi bilo gledati, kaj bi počel poročnik. Kaj dosti ne, si je posmehljivo odgovoril, kajti soba je v prvem nadstropju, pod oknom pa trava. Začutil pa je, kako se mu telo sprošča. Nobene napetosti, nobene opreznosti. Lahko bi se dvignil, odvil s poročnikovih epolet zvezdice in jih zalučal skozi okno.

»Poročnik, še nekaj bi vam rad povedal!«

»Vem, vem, da ste svoj dolg odslužili!« je nervozno odmahnil poročnik.

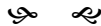
»Nekaj drugega, če dovolite ali ne.«

Pogledal je maršala na steni in zdelo se mu je, da se je nasmehnil in mu prikimal.

»Tri sem spremil do groba. Tri sem jaz, njihov starešina, v imenu Jugoslovanske ljudske armade v krstah vrnil staršem. Mi verjamete, da od takrat nisem več v vojski? Da sem takrat tudi sam umrl?«

Kosovec je začel prekladati stvari po mizi in delati nekakšen red. Le toliko, da je zaposlil roki, kajti njegovo početje je bilo nesmiselno. Popolnoma vseeno je, če mapa s papirji leži na sredini mize, poravnana z levim zgornjim ali spodnjim robom in je nalivno pero ob mapi ali na njej, pepelnik pa v desnem zgornjem ali spodnjem kotu.

Čez čas je vstal in odprl okno. Ni videl, če je muha razumela.

Nekaj domačega se mu je začelo dogajati, ko je v Skopju stopil z vlaka. Ujelo ga je kot staro žganje, ki ob prvem srku strese, nato se toplo razleze po telesu in ustvari stanje, kakršnega bi želel obdržati za vse čase in priložnosti. Vse je bilo znano. Še večer je bil enako zažgan in len kot takrat, ko ga je prepričano zapuščal.

Za vedno!

Pa vendar se je vse odkrivalo na novo. Pred njim je hodila hišnica in brisala prah s predmetov, z velikih turističnih fotografij po stenah, z vozniških redov, napisov v cirilici in latinici, celo z uniformiranih ljudi za okenci, da so se mu nasmihali, češ, vedeli smo, da je bilo nasvidenje! Ko te prepoji makedonski vonj, te ne izpusti.

Potniki z Balkan Expressa so se na peronu strnili v roj, ki se je pred točilnim oknom železniške restavracije zgostil. Vrčki s penastim pivom so nad njim plesali ples večč, zaslepljenih od svetlobe.

Ob glavnem izhodu je s svojim zaboječkom in krtačami sedel čistilec čevljev, še vedno isti Šiptar, in čistil službene čevlje še vedno istemu miličniku. Niti postarala se nista. No, morda je bil čistilec čevljev za spoznanje bolj koščen in miličnik obilnejši za luknjo v opasaču, toda mišice na obrazu so obdržale isti izraz. Tudi gledala sta še vedno drug mimo drugega, Šiptar mimo policajevih nog v vlak, ki je prepočasi odhajal, policaj čez Šiptarjevo glavo proti vlaku, ki je prehitro prihajal. In oba sta čakala.

Na drugi strani izhoda je pel svojo visoko pesem možicelj z rdečim turškim fesom: »Pražene čičerke, slane bučne pečke, oluščen kikiriki!« Vsak psalm v svoji legi, kot tristopenjski molilni mlinček.

Iz smeri, kjer je bila restavracija, je završalo in že v naslednjem trenutku je tornado planil na peron. Prizor je bil grotesken, skoraj bibličen. Tromba moških teles, razgretih od žganja, prebujenih prakorenin in sodobne objestnosti, se je poskakujoče vrtela okoli starega, zdrsanega in razpokanega izvoščka, ki je na oprtniku nosil mladca, nalitega z obrednim žganjem. Z vrvjo ga je krepko prižemal nase, da ne bi zdrsnil na tla. To bi bilo za izvoščka usodno, kajti takrat bi zdrsnil tudi stotak, ki mu ga je kolovodja nalepil na čelo.

Tornado se je pomikal proti glavnemu izhodu, hitrost so mu narekovali ciganska violina, albanski bobenček in makedonski glasovi:

»Ne si go prodavaj, Koljo, čiflikot! (Nikar, Kolja, ulice ne prodaj!)«

Poznal je pesem, nič koliko strumiških noči je

zapolnila, vendar ni nikoli prej opazil, kako je sama v sebi konfliktna. Žalostni melodiji, na kateri so bile kot biseri nanizane še bolj žalostne besede, se je podtikal strastno nor ritem in neubranljivo potiskal v potrebo, da bi izruval srce in ga vrgel v vihar, tako kot zalučaš kozarec v steno. »*Nikar, Kolja, ulice ne prodaj, saj me mati k tebi ne pusti! Ker po krčmah hodiš, Kolja, sladko vino piješ, Kolja, in v drugih posteljah ti spiš!*« Spodaj pa **BUM-ta-Ra-ta-Ta-ta-DUM-ta ta, BUM-ta-Ra-ta-Ta-ta-DUM-ta-ta, ...**«

Policaj je samo zamenjal nogo s službenim čevljem na šiptarjevem zaboječku, ko je kólo skakljalo mimo.

»Kaj vse si domisljijo!« je rekel Šiptar in z žametno krpico gladil miličnikov čevlj.

»Saj, mamico jim njihovo!« je odvrnil miličnik in držal nogo s službenim čevljem na zaboječku. »Današnja mladina! Vsega ima preveč.«

»Ja!« je potrdiril Šiptar in vrtel glavo kot bi odkimal. »Ja, ja!« je ponovil in še enkrat odkimal.

Tudi molilni mlinček na drugi strani izhoda se ni dal preveč motiti: »Pražene čičerke, slane bučne pečke, olušččen kikiriki!« Morda je celo upal, da se ga bo kolo dotaknilo, nastavilo lonček in bo lahko vanj natresel svoje molitvice. Lahko pa, da je molil iz strahu, da mu ne bi prevrnilo mizice, pomendralo molitvice in odneslo prisekan rdeč stožec z glave.

»*Nikar, Kolja, ulice ne prodaj!*«

Nič se ni spremenilo, je z nekakšnim zadoščenjem ugotovil in podzavestno skušal dati svojemu bežanju (pa če si je to priznal ali ne) opravičljiv

smisel. Ali pa bo sprejel kar tistega, ki ga je ponudil Dinžel: aha, potem greš na obisk! Seveda, na pomemben obisk. Medrepubliški. Slovenec prihaja pogledat, če se v tem času, kar je bil odsoten, res ni nič spremenilo, ali pa so samo semenar, čistilec čevljev in policaj ostali isti. Lep sprejem so mu pripravili. Najprej kulturni program in sedaj ga usmerjajo po peronu proti ploščadi, kjer čaka v postroju častna četa. Vojaška godba igra uradno koračnico in tam na koncu, v konici perspektive, se že pripravlja poveljujoči častnik, da bo predal raport. Od daleč je zelo podoben rusemu obveščevalnemu poročniku.

„Kako je poročnik?“ ga bo vprašal. „Vas še vedno skrbi, kako bom preživel v civilstvu, ali pa ste morda medtem že odkrili, kdo je pred Dnevom mladosti z rdečo oljno barvo nakracal kljukaste križe na pročelje doma JLA? Morda pa veste, kdo je organiziral pretep med civilisti in vojaki na mladinskem plesu?“

Rusi poročnik bo rekel samo, da je častna četa postrojena v njegovo čast, saj ne sme reči ničesar drugega, kajti tako je napisano v povelju. Umaknil se bo na rob rdeče preproge in v trenutku, ko bo udaril s petami, bo godba nadaljevala s paradno koračnico.

Njegov korak se je ujel v ritem in kolena so se strumno dvigovala.

Zalotil se je v tem korakanju in se previdno ozrl, če ga morda kdo opazuje. Oddahnil se je, kajti vrvež okrog njega ni imel časa niti volje, da bi pasel zijala, kaj šele opazoval. Vseeno se ni takoj obrnil h glavnemu izhodu. Pred izobešenim voznim redom se je nekaj časa zavzeto delal, da ga proučuje, potem

ga je zares zgrabilo, da bi izvedel, kdaj odpelje vlak proti Ljubljani. K hudiču, šele po polnoči! Najbolje stori, če gre pohajkovat po mestu. Toda ura je šele sedem popoldne in do pravega skopskega večera je še daleč. Tudi vročina julijskega dneva še ni popuščala. Ob Vardarju, na vrtičkih raznih lokalčkov, ki so nekaj vmes med gostilno in bifejem, med včeraj in predvčerajšnjim, pa gotovo že pihlja povardarec.

Da ni še nikoli prenočeval v kakem velikem hotelu, mu je šinilo v glavo, ko je obstal pred mogočnim sodobnim hotelom Makedonija. Pa kaj! Kdo ve, koliko ljudi nikoli ne prespi v hotelu. Toda kljub temu! Vsak človek bi moral vsaj enkrat doživeti filmski kader: »Ob enajst in triindvajset mi prinesite v sobo ohlajen šampanjec!« Ne ob enajstih, ne ob poldvanajstih, natančno ob enajst in triindvajset! Kdo ve, če prinesejo tudi pivo ali mora biti ravno šampanjec? Šampanjec je poizkusil samo enkrat. Ni mu bil všeč. Preveč sladek je, zato ni nobene moškosti v njem. Prava buržujska pijača. Sicer pa se take stvari tako in tako dogajajo samo v filmih in tam, v neki Ameriki! V Makedoniji ne!

»O, Slovenec!« je ušlo vratarju, ko je iz osebne izkaznice prepisoval podatke v veliko knjigo hotelskih gostov. Očitno Slovenci niso vsakdanji gosti, je pomislil, ali pa se je vratarja Slovenija dotaknila na kak drug način. Samo da ne bo začel, kako je nekje v Ljubljani, saj veš, s Titove zaviješ desno ... ja, ja, vem, Šentvid ... služil vojaški rok in kako je ... Majhna nejevolja se ga je lotila zaradi tega. Brez potrebe! Vratar ga je bil preprosto vesel, morda res zato, ker se je dotaknil

kakšne prijazne spominske strune, vendar tega ni pokazal. Hitro se je se je vrnil v priučeno vljudnost, kar pa ga ni motilo, da ne bi takoj prešel na tikanje.

»Govoriš pa po naše kot jaz! Vsa čast!«

Niti zavedal se ni, da že ves čas, odkar je stopil na makedonska tla, uporablja makedonščino, domačo, strumiško. To mu je ostalo in prijetno mu je delo.

»Po deseti greš lahko v bar, poje imenitna ... samo ne takle. Oprosti, saj imaš verjetno kaj bolj večrnega med prtljago! V bar ne moreš brez kravate.«

»A sikter pa kravata!«

»Če mene vprašaš, je res brez veze. Ampak pravijo, da je tako tudi drugod po svetu.

Vstopa nima moški
brez kravate,
kjer si ženska slači
modrček in gate!«

Do solz se je nasmejaj svoji domisllici in jo še dvakrat odrecital.

»Dobro, a ne: kravate - gate! Ha, ha. Takole, med nama, so v Ljubljani že?«

»Kdo?«

»Slišal sem, da nastopajo v nebotičniku.«

»A slačipunce? Kaj pa vem, me ne zanima.« Ni se mu dalo nastopati v vlogi razbijačca vratarjevega dolgočasja, ki je kar rinilo izza pulta in grabilo, kar je doseglo. »Nekam grem večerjat, potem še malo na korzo. Morda ujamem kaj vetra.«

»Res, že nekaj dni peklensko kurijo tam gori. In

kaže, da bo jutro spet vstalo v danes!«

Menda je hotel povedati, da se bo jutri zgodba ponovila, pravzaprav nadaljevala, saj noč le barometrom za kakšno črtico spusti pritisk, ljudem ne. Njim ne da dihati. Celó v zablojeni Ljubljani, med tistimi zidovi, kjer se moraš uležati na hrbet, da bi videl nebo, je ozračje bolj človeško. Vagon z zadnjo stopnico ni bil pripet na pravi vlak. Kako drugače bi se vse zavrtilo, če bi ga vlekel čuha-puha, ki ustavlja v dolini z zeleno reko, obkroženo z ogrlico vinorodnih gričev. Jebiga, je pač do konca zasral. Moral bi počakati do jutra, čeprav poscan s solno kislino, čeprav odtrgan gumb. Meto bi omehčal. Že kako. Ponudil bi ji poroko, to si je ves čas želela, čeprav ni pritiskala. Poroka, seveda! Metka draga, šele s poroko se drug drugemu zaobljubiva, vse pred tem je nedoločeno, neobvezno. Je in ni. Šušmarjenje. Pravzaprav vajenska doba, kjer še lahko delaš napake. Na koncu koncev moraš pri tako pomembni odločitvi tudi sam sebe preizkusiti ali gre za resnično ljubezen ali zgolj za dnevno servisiranje s seksom vred.

»Veš kaj, prijatelj, gotovo imaš kakšno razglednico. Ženi bi rad sporočil, da sem srečno prispel. Jutri ne bom imel časa.«

Sam sebe je presenetil in razveselil. Prvi korak v pravo smer. Obenem je opazil, da si je s tem pri vratarju popravil vtis, kajti človek v pomečkani garderobi, neobrit, z velikimi podočnjaki in brez poslovne aktovke, z nekakšno vrečasto potovalno torbo, nekako ne sodi v prvo ligo, čeprav najame sobo v elitnem hotelu in čeprav je Slovenec, ki

govori makedonsko. Pozornost do žene pa kaže na neko drugo urejenost, na slog, ki med južnjaki ni doma, je pa spoštovan.

»Kaj pa misliš! Najnovejše razglednice Skopja in našega hotela!«

Med petimi je izbral fotografijo hotela. Seveda bo Meta težko pomislila, da je v njem prenočeval, saj ni v njegovem slogu. In še poleti, ko na nobeni klopi v parku ne zebe. Pa vendar! Ko ji bo čez nekaj dni odgovarjal na stotnijo vprašanj, ji bo v vsakem predahu zašepetal, kako je v tem imenitnem hotelu hrepenel po njej. Godilo ji bo kot svilena ruta na vratu. Sploh ni razmišljal, kar samo se mu je zapisalo: »Draga in edina Metka, ljubim te in rad bi se takoj poročil s tabo!«

Počutil se je rešenega. Osvobojenega. Vse je postalo enostavno in obetavno, pogrnjena miza s svežimi vrtnicami na sredini. Črni vran, ki je vstopil vanj, ko je sedel na potovalki pred njenimi vrati in iztekal kot seč iz bolnega mehurja, dokler ni samo še kapljal do ponižujočih krčev v prazno in ni bilo ničesar več, ne danes, ne včeraj, ne jutri, je brez sramu izstopil. Nekaj trenutkov je še stopical po razglednici, kot bi preverjal naslov. Za trenutek se je zdelo, da bi se lahko celo opravičil za tisto potuhnjeno kljuvanje, s katerim mu je trgal drobovino, kadar je poizkušal ulti in se na novo organizirati, vendar je samo raztegnil krila in odjadral.

»Če do polnoči oddaš na glavni pošti,« je svetoval vratar, »bo kartica še pred jutrom odpotovala in bo pojutrišnjem v Ljubljani. Če hočeš, ti jo še jaz

podpišem: Blagoje, vratar hotela Makedonija.«

Pogledal ga je in najprej pomislil, da se vratar Blagoje šali, da ga morda malce zbada, češ, tako je to, če te ima ženska pod komando. Toda ne! Božji volem se mu je brez kančka nesramnosti smehljaj z okroglimi očmi in odkritosrčno ponujal sebe kot turistični spominek, pač v skladu z navadami sindikalnih potovanj, ko je najbolj imenitno, da se na razglednico podpišejo prav vsi, s turističnim vodičem, z voznikom avtobusa, vratarjem, natararji in s sobaricami vred. Navsezadnje, je pomislil, zakaj pa ne! Metka bo vesela. Nekoč mu je poslala tako okrancljane pozdrave, vsaj dvajset podpisov je bilo. Ni se mogel spomniti, če so mu kaj pomenili. Veliko ne. Metka pa bo ta vratarjev podpis lahko razumela kot podpis poročne priče. Gotovo ga bo.

»Tako, kot si rekel: Blagoje, receptor hotela Makedonija.«

»V cirilici. Lepše pišem.«

»Kar daj.«

Blagoje si je vzel čas in s tem dejanje nehote povzdignil v obred. Dlani si je obrisal ob hlače, nato skrbno ocenil prostor, kamor bo lahko vstavil podpis, da ne bo oskrnil osrednjega sporočila. Ko je potem razglednica zdrsnila skozi ustnice velikega poštnega nabiralnika, je zaslišal Metkin smeh, ki se je kot hrepeneča melodija prebil skozi zaveso solz. Očiščen.

Lahkotno se je spustil na glavno mestno ploščad, ki je živahno utripala in dajala sejmarski vtis. Dve reki sprehajalcev sta tekli druga mimo druge po

starem kamnitem mostu in se ogledovali, spogledovali, nasmihali, prepoznavali, mahali, obrekovali, dogovarjali, pregovarjali, približevali, oddaljevali, pričakovali, pričkali, dražili, ljubimkali, vzdihovali ... ves čas pa s telesi čakali na odrešilne sapice z reke. Pred mogočno stavbo Doma jugoslovanske ljudske armade se je, kot postana smetana v slepem rečnem rokavu, zadrževala moška skupina in modrovala o nogometu. Zdelo se mu je, da bi kak obraz lahko prepoznal, vendar mu ni bilo do tega. Korak je usmeril na most. Na drugi strani se bo dal maziliti z balzamom stare skopske duše. Na tej strani Vardarja je ni. Je nekaj, kar šele nastaja. Je zarodek brez obraza, ki bi rad v jutri, ne more pa iz včeraj. Tako živi nekje vmes, s starimi navadami v novih oblačilih. Ni ne mesto ne vas.

»Naj me vrag, če to ni ..!«

Zadišalo je po pristni bosanski slivovki, ga zgrabilo v objem in ga brez možnosti za kakršenkoli upiranje posrkalo v lijakast vrtinec nekega odloženega časa.

»Naj me vrag!«

»Naj me vrag!«

In že sta pristala v Lukadiji, kot so rekli pisarni komandanta prvega bataljona. Ob eni steni težka hrastova omara, na drugi Titova slika, zraven nje uokvirjen govor predvojnega stotnika Luke Djuraškovića, pa specialka področja, trije stoli in težka pisarniška miza, v kotu pečica ter zabojnik za drva, na katerem je navadno sedel stotnik Prole, naslonjen na zid. Kadar je sedel za službeno mizo, se je zdelo, da je tam po pomoti.

Kmalu po začetku druge svetovne morije je nekje v bosanskih hribih, v begu iz poklane in požgane vasi, naletel na partizane. Prostovoljno se je javil za bombaša. V akciji je uplenil mitraljez in postal mitraljezec. Hitro je napredoval. Ko je v bitki za neko vas pri Prozoru padel komandir voda, so oči borcev obstale na njem. Prvi dan svobode je streljal v zrak kot komandir čete. Obetali so mu zvezdno prihodnost, vendar se je hitro izkazalo, da ni človek, ki bi ga zvezdice na ramenih toliko zanimale, da bi se prepričano vpregel v ta voz in ga vlekel čez vojaško nebo.

»Le kaj bom z ovčarsko pametjo na oficirski akademiji!« se je upiral.

»Tovariš poročnik, komandir čete, odlikovan za junaštvo, v boju dvakrat ranjen, član partije, daj si vendar dopovedati, da tvoje ovčarske idile ni več! Odnese jo je vojna! Odnese jo tudi stare čase.«

»Boril sem se za svobodo in to imam!«

»Bi bil morda raje predsednik ovčarske zadruge?«

Z veliko muke je pogoltnil dopolnilno usposabljanje, kar mu je skupaj z vojnimi kolajnami in strelnimi ranama navrglo čin stotnika prvega razreda ter položaj komandanta bataljona. Višje ne. Užival je na tej ravni, bil tu doma in suveren. In ostal je vojni vojak, s prepričanjem in navadami vojnega časa, ki ga je sodobni čas vedno bolj izrival v zgodovino. Mladi častniki so bili iz drugačnega testa. Umešani in zgneteni v mentrgi nove države, razvaljani na mizah sodobne vojaške akademije in posuti s partijskimi rozinami ter zaviti in spečeni v

beograjski pekarni, so dobivali ošpice ob pogledu na Proletov, ta najbolj leni, ta najbolj nevojaški, ta najbolj nedisciplinirani in vendar - ta največkrat pohvaljeni bataljon.

»Govorim v imenu častnikov tega polka, ki smo končali akademijo v Beogradu. Še enkrat poudarjam, da vemo in se zavedamo, da je tovariš stotnik Prole vojak od leta triinštirideset in da si je čin priboril v pravi vojni, vendar, tovariši, vojne je že zdavnaj konec in v tem času se je tudi v vojski marsikaj spremenilo, moderniziralo in prilagodilo zahtevam, ki jih pred oborožene sile postavlja današnji čas. Mi akademci, čeprav nas nekateri tovariši med starejšimi častniki tako imenujejo s slabšalnim prizvokom, smo akademci. Pravi. Z akademijo. Z vojaško akademijo!«

Kot bi zabijal žeblje v krsto: akademija, akademija, vojaška akademija. Potem je nekaj trenutkov ostal na preži, če bo kdo zanergal, se morda nasmejati ali pa se nejevoljno presedel na stolu. Zgodilo se ni nič.

»Ovaj, kako da kažem,« si je za prehod pomagal z mašilom, ki ga je, to je vedela vsa Jugoslavija, uporabljal maršal in s tem nekako vnaprej opozoril na resnost svojega nastopa, »mi akademci opažamo, da se dogajajo stvari, ki po našem mnenju škodijo ugledu starešin in ki v končni konsekvenci vodijo k neposlušnosti oziroma, brez zamere, k anarhiji in posledično seveda k zmanjšanju vojaške pripravljenosti oziroma k slabši obrambni moči naše armade. V tem smislu naj kot izrazit negativen primer navedem bataljon stotnika Proleta.«

»Podporočnik, saj ste vendar komandir čete v tem bataljonu!«

»Zaradi tega situacijo tudi dovolj od blizu poznam in trpim na svoji koži. Zaradi tega se tudi čutim dolžnega, da opozorim na nekatere stvari. Lahko bi seveda pisal na višjo komando, kot to dopušča pravilnik, vendar mislim, da je zbor častnikov pravi kraj.«

»Nadaljujte, podporočnik!«

»Pravilnik o vojaški službi ... »

»Podporočnik, nekajkrat sem ti že povedal,« je preko vsega reda vskočil stotnik Prole, »da se s pravilniki ne da izbojevati nobene bitke! Ne v vojni, ne v miru. Če te tega niso naučili na akademiji, je že čas, da verjameš izkušnjam!«

»Tovariš general, če dovolite, že to, da se stotnik Prole ...« (za trenutek je pomišljal, kajti medvedjo uslugo bi si naredil, če bi generala opozoril, da se stotnik ne drži niti osnovnih pravil in brez dovoljenja skače celo v generalovo besedo), »da stotnik Prole v svojem bataljonu vse po vrsti tika, kvarno vpliva na zdrav in zapovedan hierarhični odnos.«

»Podporočnik, takoj, ko si nastopil službo v mojem bataljonu, sem ti povedal, da se med seboj tikamo. Ti pa, kakor hočeš. Za mene je pomembno, da je delo dobro opravljeno in da za to porabimo čim manj časa in truda.«

»Za dosego ciljev ni potrebno zavestno kršiti pravil!«

»Podporočnik, bi se že izkašljaj!«

»Tovariš general, če dovolite, samo kot primer.

Pred dnevi sem tovarišu stotniku poslal na raport vodnika, ker je zamudil v službo uro in dvainštirideset minut. Bil je tudi neobrit in smrdel je po alkoholu. Stotnik Prole je vodnika poslal domov in na moj predlog za disciplinski ukrep narekoval bataljonskemu pisarju, citiram: ‚Tovariš vodnik, ob devetnajsti uri nič nič me čakaj v hotelu Ogražden z ledeno mrzlim pivom! Podpis: komandant prvega bataljona, kapetan Prole.‘ Ta svoj ukaz je potem žigosal in po kurirju poslal vodniku v stanovanje.«

»Podporočnik, ko boš to razumel, te bom takoj predlagal za napredovanje!«

Opazil je, da je general v zadregi. Čeprav je bilo skoraj nedopustno, da med kikirikanjem častnikov čivkne podčastnik, je to storil:

»Tovariš general, prosim, če mi dovolite besedo!«

»Izvolite!« ga je bil vesel general.

»Moj komandant, tovariš stotnik Prole, mi je res poslal po kurirju tak ukaz. Seveda sem ga izpolnil. Moram pa takoj povedati, da je ves zapitek plačal on.«

Starešinski zbor je bruhnil v smeh in v ramenih je začutil, kako se mu je odvalil strah. To mora takoj izkoristiti, čeprav bo morda zaradi tega nadrsal. Računal je na to, da sta Prole in general nekaj mesecev skupaj partizanila. Prole je bil mitraljezec, general pa njegov pomočnik. To so vedeli vsi, tudi podporočnik, ki je nastopal v imenu akademcev in je zato še posebej izbiral besede. Kljub temu je s svojim nastopom namakal tudi generala.

»Še nekaj bi rad povedal, tovariš general, če dovolite.«

»Recite, vodnik. Prav zabavni ste.«

»Proletov bataljon, torej prvi bataljon, pod poveljstvom stotnika Proleta, je najboljši bataljon naše brigade. To vedo vsi. Znotraj bataljona pa ugotovljamo, naj mi podporočnik Mirković ne zameri, saj to dobro ve, da je najslabša ravno njegova četa.«

»Au, pička mu materina!« je nekdo komentiral, še preden je tišina tako nabrekla, da je začela dušiti.

»Vodnik, se zavedate, kaj ste pravkar izjavili?«

»Se, tovariš general. Predlagam, če dovolite, da to sami preverite. Ukažite ...«

Tudi njemu samemu je bilo že jasno, da rine v vedno globlje težave. Že res, da so bili taki sestanki, ki sta jih enkrat letno skupaj sklicevala komandant in njegov pomočnik za moralno politično stanje brigade, namenjeni razčiščevanju strokovnih in drugih nesoglasij med profesionalnim kadrom, vendar ne na način, ki bi spodkopaval vertikalo. Situacija je preseгла pravilnike o vojaških odnosih in profesionalni vojaški skup se je previdno potuhnil. Po obrazih bi se ga dalo razvrstiti v vsaj štiri skupine. V eni so bili podčastniki, ki so z veseljem pričakovali kakršenkoli izid, naj vidijo višji, po čem je njihov kruh. V drugi, največji, so bili starešine iz partizanskih časov, ki so na akademce gledali zviška in z neprikritim ljubosumjem, obenem pa jih čutili kot potencialno nevarnost za njihovo integriteto. Ti so bili na strani Proleta, čeprav bi vodnika vsi krepko zgrabili za jajca. Kaj se pa gre! V manjšini so bili akademci, ki so se zavedali svoje poklicnosti in poklicanosti in bi razne Prolete že zdavnaj zrinili s

poligona v arhiv. Preostali se niso mogli odločiti, v čigavi riti bi bilo bolj udobno.

General se je posvetoval s komandantom polka. Polglasne besede so omagale, še preden so prišle do napetih ušes. Čutilo se je le, da je varovalo na položeni mini izpuljeno.

»Podporočnik Mirković, kaj pravite na to, da bi bataljonu ukazali bojni alarm s predpostavko, da smo vsi mi zaradi padalskega desanta odrezani od enot?«

Podporočnik pravzaprav ni imel izbire in je bilo mnenje, po katerem ga je spraševal general, popolnoma brezpredmetno. V vsakem primeru je bil na javni preizkušnji. General in komandant brigade sta že pred tem sprejela vodnikov predlog, pravzaprav sta stopila na partizansko stran oziroma ostala tam, kjer sta ves čas bila. Ne zaradi vodnika, vodnik je bil samo naključje. Vaje s podobnimi elementi so se sicer večkrat preigravale, vendar so bile vnaprej skrbno pripravljene in so izhajale iz možnih situacij. Navadno so izločili iz moštva kakšno ključno funkcijo (smrtonosna krogla je recimo zadela komandanta in obveščevalnega častnika) in enota se je potem trudila čim prej primerno organizirati. Alarm, ki se je obetal, pa je pomenil, da bi bataljon moral iziti na bojne položaje samo z nepoklicnimi desetniki, nekaj podčastniki ter z dežurnim bataljonskim častnikom. Seveda je bilo vse skupaj zelo v navzkrižju z osnovnim vojaškim abecednikom med izvajanjem vojnih operacij, po katerem mora del poveljstva vedno delovati na drugi lokaciji, saj se

ne sme omogočiti sovražniku, da bi v enem zamahu odbil glavo enoti. Sicer pa je tako in tako šlo za nekaj tretjega.

»Tovariš general, kakor ukažete! Moja četa je vedno pripravljena.«

»Prav!«

Generalu in zboru starešin se je potem zdelo, da gledajo dobro zrežiran učni film, v katerem se je nazorno videlo, kdo je dober in kdo ni. Še stotnik Prole ni mogel razumeti, kako je vojska zaslutila, za kaj gre pri tem nenadnem in čudnem alarmu.

Komanda Proletovega bataljona je potem v hotelu Ogražden pozno v noč delala analizo.

»Še konji, mamico jim njihovo, še konji so natančno vedeli, kaj jim je početi!«

Podporočnik Mirković je takoj drugi dan obvestil komandanta bataljona, da je komandantu polka oddal prošnjo za premestitev. Čez mesec dni je četa dobila novega poveljnika.

»Ho, ho! Naj me vrag!«

»Tovariš stotnik, v kateri gostilni naročim ledeno mrzlo pivo?«

»Prej bi verjel, da bom nocoj srečal svojo smrt! So te nagnali iz Slovenije, ali te je zgrabilo makedonsko domotožje? Samo ne reci, da se ti je stožilo po vojski! Ho, ho!« Po medvedje sta se trepljala po hrbtih, da so iskre nenadnega veselja dobrohotno preskakovale na sprehajalce, ki so v dveh rekah kloktali mimo.

»Naj me vrag, če nisem ravno sedaj razmišljal o pivu! Tako sem te vesel, kot bi starega partizana

srečal! Ho, ho! Kot sina! In mimogrede, sedaj sem major! Saj še veš, kako to gre: majka armija je poskrbela, da bom z majorskim činom imel večjo pokojnino. Pa že zveni usrano: major! No, povej, če se ne sliši bolje: kapetan Prole!«

Na krilih povardarca je priplavala glasba. Sapica je komaj opazno slačila reko in z njenimi hladnimi tančicami božala sprehajalce, da so ustavljali korak, nastavljali razgreta telesa in se predajali občutku osvobajanja. Otožna molska melodija z nekega gostinskega vrta je občutek samo dopolnjevala. Kot podarjeni poljub.

Bivši stotnik in bivši vodnik sta se prepustila toku. Marsikaj sta hotela vedeti. Medtem ju je glasba zanesljivo pripeljala na gostinski vrt.

»Že drugo leto stanujem v Skopju. Raje bi šel v Bosno, pa saj veš, moja Rumenka je Makedonka in ko sem izbiral, kje bom preživel preostanek, sem jo pač poslušal. Celo življenje si je želela postati meščanka. Pa ti, si se obabil?«

Ni pričakoval, da ga bo vprašanje zaskalelo. Prole je vedel za Simono, za številna pisma, ki so potovala v obe smeri. Zaupal mu je, ne samo zato, ker se nekomu moraš zaupati, da te ne razžre, zaupal mu je preprosto zato, ker ga je imel rad. Ni razmišljal zakaj, zdelo se mu je celo, da bi ga lahko imel za očeta.

»In ti misliš, da jo boš dobil sem dol, ga je takrat skušal spraviti na realna tla. Kje pa živiš, vodnik! Za šolane Slovenke je uniforma premalo atraktivna! Verjemi mi. Slovenke poznam bolje kot ti, čeprav sem samo dve leti služboval v Kranju. In tvoja bo

menda ekonomistka? Stopi vendar na tla. Ti rabiš tako, ki ti bo kuhala, prala in rodila otroke. In bo pripravljena na selitve.« Kasneje je samo še dodal: »Prekletu naiven si, če misliš, da se bo ekonomistka zvezala s pehotnim podčastnikom. Če me hočeš razumeti!«

»Imel si prav. Simona ni bila pripravljena.«

Lahko bi mu namesto tega povedal, da je na skopski razglednici pravkar zasnil Meto. Razveselil bi ga, kajti Meta je natančno taka: za pranje, kuhanje in rojevanje otrok. Če bi jo srečal na gasilski veselici namesto Simone, bi karte drugače padle. V to je bil že nekaj časa prepričan. Meta bi ga čakala. Gotovo bi ga. Ne, Meta bi šla sama k maršalu in dobila zanj odpustnico.

»Pusti, k vragu! Kaj bova pila?«

Stari natak, kdo ve iz katerega stoletja, verjetno še iz časov, ko so gradili kamniti most, je potrpežljivo čakal in nemara iz ujetih besed poizkušal ugotoviti, ali sta srbsko govoreča gosta srednjeprogaša ali maratonca, ali sta prišla samo po osvežitev, ali bosta morda želela videti, kako se jutranje sonce umiva v Vardarju. Da se je vseh že zdavnaj naveličal, je brez zadrege kazal njegov odsotni obraz. Ko bo zrel za pokojnino (saj je že zdavnaj, pa je v prejšnjih državah stregel raznim gazdam, kar pa sedaj ne velja nič, kot da ni živel), bo takoj prvi dan, takoj prvi večer, v najbolj nabitem času prišel na ta isti gostinski vrt, v ta isti lokal in se počasi sprehodil med mizami. Vsi ga bodo opazili in ga, čeprav ne bo imel natakarske bluže, naskočili z ‚daj to, daj ono, in pohiti, saj te plačam, mater ti

leno!‘ On pa se bo postavil na sredino, ne, stopil bo na mizo, da ga bodo vsi razločno videli. Počasi bo dvignil roko in iz stisnjene pesti strumno vzravnal sredinec.

»Prinesi en hrib čevapčičev in eno morje slivovke! Bosanske, dvakrat žgane, da se ne bi slučajno zmotil. Pa glej, da bo hladna!«

»Kakšna pa,« je zagodrnjal natakár in se odgugal nazaj v turške čase, če je sploh stopil ven.

Opazoval ga je in se zabaval. Vsilila se mu je primerjava z Džokico na beograjski železniški postaji. Pravzaprav ... pa vendar je bil Džokica v tem, sedanjem času. Ne, še korak pred njim in ga vsem na očeh s spretnimi prsti in pretanjenim ekološkim občutkom potrpežljivo molze v svojo golido, da nobena kapljica ne uide mimo.

»Kje si duša, kje si zora, kje si dan moj mili ...«

Melodija je šepetaje razpredala svilenó mrežo po gostinskem vrtu, božala in praskala, polnila in praznila. S črnim satenom oblita pevka med violino in harmoniko je spominjala na pajkuljo, ki v kotu preži na večerjo.

»Uf, kakšna baba!«

Kar tam, na odru muzikantske školjke, jo je začel slačiti. Počasi, nežno in vendar strastno, kot opica lupi banano.

»Major, nič nisi napredoval. Obdržal si kapetanske razvade!«

Zalomastil je s smehom, da so se ob sosednjih mizah radovedno ozirali.

»Če bi jo dobil, bi našla dušo!«

»Zatožil te bom Rumenki!« je podražil.

»Vesela te bo. Boš videl, kako te bo vesela!«

»Rezerviral sem sobo v hotelu.«

»Glej, glej, gospoda! Rezerviral je sobo v hotelu. Me nič ne briga. Nocoj greš z mano. Pretepla bi me, če bi te pustil v hotel.«

»To bi pa rad videl, kako Proleta tepe žena!«

Težka črna senca ga je zgrabila za trepalnice in mu povabila glavo.

»Rumenko imam rad.«

In zelo ga je začel dražiti prenapolnjeni pepelnik na mizi. S prižgano cigareto je prerival ogorke z ene na drugo stran usločenega dna. Nazadnje ga je zgrabil in izpraznil pod mizo.

»Če kaj sovražim, je poln pepelnik!«

To je bilo nekaj novega, česar ni poznal. Prole je imel živce, ki jih niti vojna ni načela, vsaj zdelo se je. Morda tudi zaradi njegovega odnosa do življenja, ko je v vsaki situaciji, še tako brezupni, poiskal opriem. Kapetana Proleta se enostavno ni dalo spraviti iz ravnotežja, major Prole je bil, izgleda, drugačen.

»Tako je pač življenje! Rumenka umira.«

Po vrtu se je še vedno plazila žalostna melodija in od mize do mize iskala sorodno dušo.

»Takah šal nimam rad.«

»Levkemija ali kaj. Niti ne vedo natančno. Ali pa mi nočejo povedati. Suši se kot vrtnica. Pa sem vendarle postala meščanka, mi govori. Veš, kako ponosna bi bila moja mati, če bi bila še živa! V velikem mestu živi moja Rumenka, bi se hvalila po vasi. Stanuje v petem nadstropju. Razumete? Visoko na

nebu, med zvezdami! In ima posebno sobo za čez dan, posebno sobo za spanje, posebej kuhinjo in posebej kopalnico. In balkon. In na balkonu cel vrt rož. O, jebemti življenje!»

»Morda pa vendar ...«

Brez veze! Samo da je nekaj rekel. Kot da Prole že ves čas ne drži ribiške palice in namaka tisti drobce-ni kaveljček in na kaveljčku tisti spolzki morda, tisto zadnje upanje v kalni reki, v katero niti po čudežu ne zaide zlata ribica. Pa vendar!

»Ampak ne tarna, Rumenka iz velikega mesta. Še nikoli prej ni bila tako razigrana. Kot pastirička na Konjuh planini! In mi pravi: ‚Pojdi na korzo, boš kakšno lepo videl! Boš kakšno zdravo videl, mi pravi. Kakšno zdravo ujel! O, jebemti življenje!«

Govoril je počasi, z dolgimi presledki med besedami. Morda je verjel, da med premori tudi čas miruje. In v nekem premoru se bo zgodilo, da se bo tok zmedel in obrnil, saj se ne more kar tako končati, z rakavimi krvničkami v krvi.

»Povej, ali lahko ubežiš usodi?«

Pri sosednji mizi je nekdo zaječal in zdrobil kozarec. Nihče se zaradi tega ni vznemiril. Človek pač drobi svojo bolečino ali srečo. Oboje je treba deliti, zato ne more ostati v enem kosu.

Poizkušal ga je razumeti. Dobrih petdeset jih ima in z dvojnimi partizanskimi leti skoraj več let službe, kot je star. Zdrav je in vitalen, dedec v polni moči. Vse bo postalo odvečna krama, s katero ne bo vedel kaj početi, ko bo Rumenka odšla. Če bi to storila drugače, če bi se Rumenka poslovila živa, če bi ga

pustila, se ločila, bi mu z veseljem svetoval z njegovim lastnim praktičnim optimizmom: ‚Pa kaj, najdi si tako, da ti bo prala, kuhala in stregla! Tako pa ...‘ Še na to ga ne more spomniti, kako ga je nekoč nagovarjal, naj vendar posvojita kakšnega Bosančka, saj je dosti sirot, če že ne moreta imeti svojih otrok.

Misel se mu je sama hitela reševati v spomin. Iz nekega kotička se je izsolzilo neko toplo spoznanje in ga spravilo v zadrego. Ni bilo novo. S tem občutkom se je srečeval ves čas njunega sobivanja, čeprav ga ni znal nikoli do konca določiti in ovrednotiti. Ali pa se ni dovolj potrudil. Morda tudi zato ne, ker se je globoko v sebi bal, da bo končni rezultat drugačen, čeprav se mu je vsakodnevno potrjevalo, da ga ima Prole za svojega. Ne samo, da ga je štivil kot poveljnik in iz njegovih prestopkov delal zabavljajstvo. Tudi drugače ga je skušal vezati.

»Vodnik, Rumenka te vabi na nedeljsko kosilo!«

»Kapetan, počaščen sem, toda ...«

»Glej, glej, vodnik bi se celo upiral kapetanu! Odgovori se z razumem! Nič drugega. Drugo pravilo: izpolni, potem se pritoži! Lahko ti samo še povem, da bo juhica, govedina iz juhice, krompir in solata. Pravo slovenačko kosilo! Ne dobiš ga v vsej Makedoniji! In pazi, da ne boš zamudil. Rumenko so Slovenci prepričali, da je postan krompir strupen. Mimogrede, tako med nama, to sploh ni res. Jaz sem v življenju prebavil toliko postanega krompirja, da bi se moral že zdavnaj stegniti, če bi to bilo res. Drži pa, da sem bil za postan krompir vedno ravno pravlachen.«

Razvila sta posebno govorico, ki se ni ozirala na vojaške limite. Prole je znal poslušati in sodelovati, čeprav na svoj robusten, nekako divje zdrav način, nekako na robu sprejemljivega. Gotovo mu je ta čudna nežnost zlezla pod kožo še v pastirskih letih, ko mu je oče vtiral v dušo in telo, da so solze za otroke, ženske in slabiče, hkrati pa mu pomagal do spoznanja, da je jok zdrav, zato je treba jokati, vendar le v dežju, kajti takrat tvojih solz nihče ne opazi. Zaupala sta si, se tikala, preklinjala, pošiljala drug drugega v vse vrste ginekoloških organov in vendar (kot nekakšna njuna nesmiselna posebnost) se nikoli nista klicala po imenih. Vedno sta bila tovariš kapetan in tovariš vodnik.

»Tovariš vodnik, tale hip te bom nekam poslal!«

»Saj ne misliš zares, tovariš kapetan!«

»Nehajta že vendar!« se je izza štedilnika jezila Rumenka. »Sploh pa bi lahko že nehala s tem tovarišem vodnikom in tovarišem kapetanom. Saj imata vendar tudi človeški imeni!«

»Rumenka, ne mešaj se v moške posle, sploh pa ne v vojaške! Tale butasti tovariš vodnik me bo lahko klical po imenu šele takrat, ko bo opravil izpite na vojaški akademiji.«

»Kar misli si, tovariš kapetan! Sicer pa najprej poglej sebe. Tvoj partizanski pomočnik pri mitraljezu je danes general! Tudi ti bi lahko šel v Rusijo ali pa vsaj na beograjsko akademijo.«

»Ho, ho! Na beograjski akademiji sem bil, če si pozabil!«

»Ja, na nekakšnem dopolnilnem tečaju za napol

pismene partizanske častnike!«

»Takšne so bile takrat prilike.«

»Ne jebi me v glavo, tovariš kapetan! Dam ti dve možnosti, pa izberi: ali si bil prelen ali pa si se usral! Danes bi bil lahko vsaj polkovnik, če je tvoj partizanski pomočnik postal general.«

»Le zakaj te ne usekam čez gobec, tovariš vodnik!«

»No, kaj bo, tovariš kapetan, si bil prelen ali si se usral?«

V kuhinji je vznemirljivo zacvrčalo. Takoj nato je prostor preplaval vonj po ocvirkih.

»Nekaj resnega ti bom povedal. Skozi hudo prakso sem šel, zato vem, kje je moj domet. Ti pa svojega nočeš videti. Mar boš vse življenje ostal podčastnik? Zdajle je še priložnost. Kdo ve, kako bo, ko bo akademija dosegla raven rednega obnavljanja enot s poveljujočim kadrom. Mislim, da se bodo možnosti za napredovanje v častniški čin zelo zožile.«

»Pokojnine ne mislim počakati v uniformi, če me razumeš, in vsako napredovanje mi pri tem lahko zadevo zakomplicira.«

»Rumenka, reci tovarišu vodniku, reci mu še ti, da je budala. Meni ne verjame.«

»Le kaj je meni, da vaju prenašam? Pa še rada vaju imam!«

In sedaj mu sredi gostinskega vrta tovariš kapetan razlaga, da ta Rumenka, ki ju ima rada, umira.

Noč je pokleknila pod težo dneva in se vdala usodi. Ko bo potrkalo jutro, se bo hinavsko odplazila, da jutro niti ne bo natančno vedelo, kdaj bo prestopilo

prag in bo brez formalnosti prevzelo dežurstvo. Tako ne bo niti opazilo, da so se nekatera bremena obesila pod njegova metuljasta krila, ki so zato težka in morasta.

»Dvigni rit, greva domov!«

Tako znano, tako domače, kot da je prišla Meta na vrt gostilne Pod lipo ali v bife na železniški postaji in postavila brv v jutri: dvigni rit, greva domov!

Ja, Meta!

Le kako je lahko tako neumno zasral! Pa saj ni mogel vedeti, kako se bo odzvala Simona. Samo ključ ji je ponudil, da bi odnesla preteklost iz omare, ker mu je to pač padlo na pamet in ker sam ni bil dovolj močan, da bi to storil. Tudi zato, čeprav si ni priznal, ker je v nekem kotičku še vedno vzdrževal plamenček upanja, ki se je napajal iz prepričanja, da bi se gotovo drugače zavrtelo, če bi iz vojske prišel kako leto prej, ko je bil razpored zvezd še ugoden zanj, kajti prepad je nastal šele, ko je Simona diplomirala.

»Tovariš kapetan, zakaj takrat nisi podprl moje prošnje za demobilizacijo?«

»Za sina sem te imel.«

»Saj zato!«

Prole se je nekako utrujeno, brez prave volje, zložil nazaj na stol. Po šolarsko je dvignil roko in jo držal, dokler je ni opazil natakara. Razumel je.

»Bil sem prepričan, da se boš spametoval. Če bi me poslušal, bi bil danes ... Pa kaj bi govoril, saj vse veš!«

Res je vedel in že neštetokrat slišal. Od njega je

hotel slišati nekaj drugega. Ni natančno vedel kaj. Morda kaj o prekletstvu dobrega.

»Hotel sem biti pameten. Hotel sem ti najboljše. Vojaška leta te zaznamujejo. Verjemi, da te zaznamujejo! Tudi tebe so. Po tistem, z antifrizom, se mi je zdelo, da se boš do konca zapil.«

»Zakaj me nisi podprl?«

Muzika se je ustavila v trpečem akordu, glas pevke pa se je v šepetu spuščal v globino in podkožje. »Ne trgaj mi srca!« je nekdo zajecal. Prostor je preplavila prvinska milina in se napela v slikarsko platno. Ob robu so se razporedili kontrabas, čembalo in violina, ter s pastelnimi barvami začeli prekrivati gostilniško grafiko. Zasmejala se je vaško dvorišče z rjavimi lici in zelenimi lasmi. Okrog dvorišča, kot deklice v kolu, drobne hišice s pisanimi predpasniki. Pred njimi robate mize. Na eni so sortirali tobak, na drugi prebirali fižol, pri peti pletli v venec feferone, pri sedmi spleтали besede. Na popku dvorišča so plesali svatovsko oro, v kotu pili žganje v slavo pokojnika. Glas pevke je v dolgih otožnih lokih slikal: »U kotarici mi majka selo donela, u kotarici od vrbova pruća (v košarici mi je mati vas prinesla, v košarici iz vrbovega protja)« in spodbujal kozarce, da so se drobili v iskanju kdo ve česa, kdo ve od koga in kdo ve kje in kdaj obljubljenega.

Prole je spet dvignil roko in natakark je razumel.

»Mati je skrbela za hišo, predla volno in nosila na trg. Skrbela je, da sta mlajša brata hodila v šolo. Mene je oče vzel na planino. Veliko čredo ovc sva pasla. Strigla sva jo, ko je bil čas za to, pomagala pri

rojevanju, delala najboljši sir in pila kozje mleko. Čutila sva, kdaj naju ima planina rada, vedela, kdaj se krega in kdaj potrebuje najino pomoč. Potem me je vojna iztrgala iz naravne črede in posadila v vojaški trop. Veš koliko let je od takrat, jaz pa sem še vedno pastir.«

Poizkušal je razumeti, kaj mu hoče povedati. Zgodba bi bila prav lahko tudi njegova. Pri šestnajstih so ga spravili v vojaško šolo, ker je bila vojaška šola trden most do kruha, ker se je tako družina znebila enih lačnih ust, ker, ker ..., ker ni nihče niti pomislil, razen Gospodične, da v tistem mulcu ni prav nič vojaškega, čeprav se je rad pretepal in širokoustil. V resnici se je vojske v dnu srca neznanško bal in jo sovražil, saj ga je vseskozi, do koder mu je segel spomin, samo ustrahovala.

Vendar so mu vsi hoteli samo dobro.

Ves čas samo dobro!

Vsi.

Nastradal je pa on! Zaradi vse te silne dobrote! Zaradi teh čudovito dobrih ljudi. Kaj torej ni vsakdo lopov, ki te okrade, četudi te okrade za mladost? Ali morda ni vsakdo hudoben, ki te potisne v drek? Lahko te je s tem rešil, da nisi zmrznil. Tako je to! Bodi sedaj hvaležen in se navadi na smrad, kajti drek, žal, ni samo topel, tudi smrdi.

»Mislil sem, da si že predolgo v vojski, da bi zmogel na novo. Kar nekaj tebi podobnih poznam, ki jim ni uspelo. Ostali so nekje na sredini. Ne vojak, ne civilist! Ne tič, ne miš! Netopir! To je najhuje, kar se lahko nekemu zgodi.«

»Tovariš kapetan, saj nima smisla. Oprosti.«

Poln pepelnik ga je spet razdražil in ponovno ga je izpraznil pod mizo.

»Kaj misliš, tovariš kapetan, ali zna tale črna prešcipnjenka kakšno pesem o miški, ki zna letati? Ali morda zna kakšno pesem o ptiču, ki noče pod zemljo? Daj, povabi jo sem in ji zatlači šop bankovcev med napeti dojki. Naj neha peti o vasi v košarici, o otožni nedelji, nesrečnih ljubeznih, zapitih možeh in izjokanih ženskah, pa o rožicah, oblakih in mavrici, ki se pojavi po nevihti. Naj zapoje pesem o netopirju.«

Prisedel je zato, ker je v tistem trenutku potreboval nekoga, ki sedi, in na prostoru, ki ga je pogled lahko obvladal in razčlenil, je bil edini, ki je sedel. Vsi drugi so nekam hiteli. Z nogami, rokami, s pogledi, s svojimi temnimi ali svetlimi bremenami so nekam hiteli. Četudi so stali, prekladali kamenje, rili v nagrmadene opeke ali tulili v zažgano nebo, so nekam hiteli. On ne. Že od daleč se je videlo, da čaka. Sedel je po turško, s prekrižano spodvitimi nogami in pestoval roke. Struga njegovega pogleda se je zlivala na drugo stran ploščadi in niti ljudje, niti stroji, niti kaj drugega je niso premotili, še manj zvbili s seboj, ko so jo prečkali in brazdali po njej. Tudi gibljiva glava, ki je lebdela nad rameni, kot bi bila z nevidno elastiko pripeta na svod, ni mogla preusmeriti toka in je zato sama zase, z energijo

lastne glasbe, neodvisno od vsega, tudi od lastnega trupa, zibala nek samosvoj, vase zazrt ples. Če bi zanemarjeno brado namočil v barvo, katran ali kri ter podstavil platno, bi se izrisala osmica. Četudi bi podstavil desko, kamnito ploščo, jekleno, kakršnokoli, bi nastala osmica, bi se vdolbla osmica.

Ni ga opazil, ko je prisedel, še takrat ne, ko je vzel ponujeno cigareto in je moral za plamenčkov trenutek pretrgati gib osmice. Njegov pogled je kar naprej tekkel, kot nekakšen Ravelov Bolero, ujet v neponovljiv, samo zanj izbran vzorec usode, gnan z naraščajočo napetostjo proti kdove kakšnemu koncu. Previdno se je naslonil na tok in še sam zdrsnil čez ploščad.

Petnadstropna stolpnica na drugi strani je delovala nestvarno, kot kakšna filmska kuliserija, ki se v nobeni vrednosti ni ujemala z okoljem. Še najlažje jo je bilo razložiti, da z razkazovanjem notranjosti agitira za izbran način bivanja, kajti bila je brez pročelja. Odlučilo se je. Vse drugo je ostalo. Slike na stenah, zavese na oknih, mize in stoli v dnevnih sobah, postelje v spalnicah. Edino ljudi ni bilo. Nobenih ljudi. So odleteli kot golobi iz golobnjakov, ko jim gospodar odpre? So enostavno, kot vsak dan, odšli po stop... stopnišča ni bilo! Stena, ki se ni mogla upreti, je stopnišče potegnila s seboj in se skupaj z njim nagrmadila ob vznožju. Ne! Nagrmadila se je nad vznožje, kajti vznožje je bilo globlje. Vznožje je bilo kletno stanovanje in stena, ki se ni mogla upreti, se je skupaj s stopniščem nagrmadila nad kletno stanovanje, nad izhod v kletno stanovanje, nad vse

izhode iz kletnega stanovanja. Tam si je, kdo ve od kdaj, morda že od trenutka, ko je umrl čas, prizadevala skupina reševalcev. Ravnokar so stabilizirali žerjav in na njegovo roko navezali veliko betonsko ploščo. Upirala sta se. Oba. Plošča in žerjav. Komajda se je sprijaznila z novim položajem, betonska plošča, z novo funkcijo v novonastalem okolju, že jo hočejo prestaviti. Nejevoljno je stresala svoje togo telo, plošča betonska, in spravljala v obup razdrobljeno in nagrmadeno sorodstvo, da je besno odskakovalo iz njene bližine, zganjalo trušč in dvigalo prah. Žerjav nad njo, ploščo betonsko, je ječal in stokal in dopovedoval: ne presoajte samo po srcu, ljudje, srce prenese več, srce je nerazumno! Srce ne ve, da je telo preslabotno in roka prešibka. Srce je polno ljubezni in prenese več.

Dvignil je žerjav, betonsko ploščo, vseeno. Dovolj visoko, da je v kletno stanovanje planil up. Skozi prah se je najprej prebila temna lisa in se očistila v kvadratasto okno. Potem je tam, v okvirju temnega kvadratastega okna, nekaj zakobacalo. Nekaj živega. Kot bi se sredi maternice pripravljalo na zmagoviti krč. Odločilo se je in se mehko zvalilo v pogled. Postavilo se je na vse štiri, pogledalo nazaj, kjer je maternica že rojevala naslednje kobacanje. Razumelo je, da se mora umakniti, da mora narediti prostor in je steklo. Steklo z drobnimi nožicami izpod pikčaste spalne srajčke, da je bilo še najbolj podobno drobceni pikapolonici, ki se pripravlja z dlani poleteti k soncu.

Tedaj sta kriknila.

Oba.

Žerjav in plošča betonska.

In okrog plošče se je dvignilo malo prahu, niti toliko ne, da bi zakrilo sonce.

Človek, s pogledom, ki je kar naprej tekel kot nekakšen Ravelov Bolero, ujet v neponovljiv, samo zanj izbran vzorec usode, gnan z naraščajočo napestostjo proti koncu, je grozovito zavekal, kot ranjena zver je zavekal, kot bi se razklala gora je zavekal, kot bi počila prihodnost je zavekal. Planil je za pogledom čez ploščad k milijontonskemu betonskemu pokrovu in ga skušal dvigniti. Z golimi rokami ga je poskušal dvigniti. Na vseh straneh, okrog in okrog je poskušal. Potem je začel pretepati zlomljeni žerjav. Z golimi rokami ga je tepel, z nogami brcal, z glavo butal, z zobmi grizel. In ves čas je ranjeno vokal. Do nebes in pekla je bilo slišati njegovo rano, njegov jok in smeh, njegov včeraj in jutri, njegov biti ali ne biti, njegovo pesem: imela je osem let!

Gledal ga je, norega človeka, nemočno nemočen. Še solz ni zmogel. Podzavestno je vzel njegovo nevidno elastiko, ki je še vedno visela izpod svoda, in nanjo privezal glavo. Brada se je zazibala v osmico. Drugače mu ni mogel povedati, da ga razume, da je z njim v času, ki ga ni več.

Potem ga je zgrabila neka roka in ga začela vleči stran. Ubogal je. Hodila sta ob reki, roka in on, vendar se reka ni hotela pogovarjati z njima. Morda je bila tudi sama prestrašena in je hotela čim prej naprej, stran od dna, ki ga stresa božjast.

Ustavila sta se v parku. Rdeči križ je tam

organiziral zbirališče za izgubljene otroke. Za vse izgubljene. Razsute človeške postave so begale od šotora do šotora, od skupine do skupine, od informacije do informacije in iskale sled.

»Imate na seznamu ...?«

»Poglejte tam!«

»Tam sem že bila! Tam sem že bil! Tam smo že bili!«

»Potrpljenje, sestra! Umiri se, brat! Brez panike, ljudje! Nekaj so jih odpeljali drugam, menda že čez sedemsto.«

»Tudi tam smo že bili! Tam Mrkogledi z bagrom črnim črn jarek kopljejo, za enega globoko, za enega široko in dolgega za dvajset njih. Z rutami čez nos jih Mrkogledi v črne vreče dajejo, jih v črne vreče dajejo, jih v črne vreče dajejo in s tugo črno vežejo. Brez srajc in rokavic jih Mrkogledi nosijo, jih v črni jarek nosijo, jih v črno vrsto zlagajo, z besedo črno štejejo. Potem z zemljò sipajo, jih s črno zemljo sipajo, jih s črno sipajo. Ko jarek poln napolnijo, se v mrkogledo senco usedejo in mrkogledo žganje pijejo. Medtem spet črn bager črn jarek naredi, za enega globoko, za enega široko in dolgega za dvajset njih. Za dvajset njih ga naredi. Bili smo tam, bili.«

Sredi mravljlišča sta našla otok zase. Glavo mu je vzela na kolena in ga začela nežno praskati po hrbtu.

»Nič ne moreš!«

»Kar izginila je. Pred očmi je izginila pod prekletto ploščo. In oče je potem pretepal žerjav. Razumeš, Smilja, oče je potem pretepal žerjav!«

»Usoda. Nič ne moreš.«

»Osem let, Smilja. Kar izginila je. Še kri ni brizgnila!«

»Bog je tako hotel.«

»Kakšen je bog, ki tako hoče?«

»Kaj jaz vem.«

K razsodnejši misli se je vračal z občutkom, da se prebujata iz nekakšne družabnosti, na las podobni družinski igri »Človek ne jezi se«, kjer se udeleženci premikajo po označenih poljih, kot narekujejo pike na kocki. Vsako polje je ovrednoteno in lahko si nagrajen ali kaznovan. Preden kocko vržeš po plošči, oceniš možnosti in si zaželiš petico, kajti premaknil se boš na polje, kjer je naslikana prijazna boginja, ki ti bo ponudila naročje, da se boš spočil; zaželiš si vsaj šestico, ker boš pristal na polju z napisom vrzi trikrat in izberi zate najboljšo možnost. Če bo kocka pokazala tri pike, boš moral gledati, kako umira pikapolonica. Če se bo ustavila na štirici, boš poslušal kako nek nor človek pretepa žerjav. Dvojka te vrže v epicenter potresa. Lahko pa imaš pohabljeno srečo in te kocka z eno piko prestavlja od polja do polja. Že od Metinega zloveščega krika v ljubljanskem stanovanju naprej. Že od sporočila, da si sprejet v vojaško šolo. Že od noči, ko si videl, kako je sosed v uniformi domobranskega častnika posilil mater. Že od trenutka, ko si se rodil v ta zagamani svet.

Za nekaj časa je umrl v varstvu njenega krila. Od šestindvajsetega julija je bolj malo spal. Njegov bioritem je bil razrušen, oči izsušene, misli raztrgane. Bil je kot Skopje: še najmanj prostora je bilo za harmonijo.

Počasi, skoraj nevede, skoraj po naključju, morda samo zato, ker se je njena roka ustavila v njegovih laseh, se je misel dotaknila Smilje. Ves ta čas (ura? pet? samo minuta?) je ni utelesil. Kot fotokamera, v kateri ni filma, jo je gledal poleg sebe in noben mehanizem ni sprožil procesa dojetanja. Sicer pa, kaj ni skupaj s spermo, ujeta v spodnjice, izginila v železnem ritmu koles? Seveda je. In je to neka druga ženska, ki se z njo pogovarja sredi parka, se ji da voditi in jo, z glavo na njenih kolenih, nagovarja z imenom Smilja.

»Povej, če se to res dogaja.«

Besede so ujele same sebe, se zložile v smisel in oba vznemirile. Toda samo za nepomemben trenutek, tak, ki izgine, še preden se ga zaveš. Ki nevede zaide v neko nemogočo misel o nekem jutri in neki možnosti, da bi morda, takole z obrobja, takole z dna, kjer je vsak kalček, vsaka drobtinica, vsaka senca lahko priložnost za novo rojstvo, za nek nov začetek, da bi morda vendarle, ne glede na žig z beograjske železniške restavracije, na stotine drugih žigov s stotine drugih postaj, poskušala stopiti na isti vlak in bi se za njima najprej vse razmazalo v packo, kot natakara na ljubljanski železniški postaji, se nato raztopilo v olajšanje in nihče ne bi opazil, da sta se odpeljala, čeprav na zadnji stopnici zadnjega vagona.

»Tvoj angel varuh sem.«

Prazno se je zasmejala, vendar razpoznavno, kot bi odpirala in zapirala kovinsko zadrgo, ki se na določenih mestih zatika zaradi pokvarjenih zob.

K temu je naravnost simpatično dodajala gib z glavo in izpred obraza odganjala dolg pramen las, ki je ušel, ali pa je bil hote izpuščen iz objema na temenu. He-he-he, hk-hk, he-he-he ...

»Če bi vsaj vase verjel,« je rekel.

»Kaj praviš?«

Vprašanje je izgorelo v ognjenem zamahu nebesne knute, ki je z milijon zublji neusmiljeno mrcvarila že tako razdejano človeško mravljišče, mu cefrala drobovje v smrad in gnusobo, razkrajala živo in mrtvo in je ni ustavilo niti košato vejevje dreves v parku. Brez truda je našla reže, da se je tudi sredi sence lahko sadistično igračkala s prahom in smradom in ju mešala v še komajda vdihljivo zmes.

»Crknil bom.«

Skoraj kot odmev je tedaj proseče zajechalo. Čisto blizu njegovega dojemanja je s tačico popraskalo po ubitem dnevu, kot bi iskalo voljo. Potem še enkrat in še enkrat.

»Kuža, kaj pa ti?«

Stal je nekaj metrov stran (prej majhen kot velik, prej lačen kot sit, prej grd kot lep, prej mrtev kot živ) in mahal z repom ali pa je rep mahal z njim. Natančno določljiva je bila le nevidna veriga, ki mu je visela iz žalostnih oči. Tista veriga, ki postane pogubna, če ni pripeta na obeh koncih. Kajti oči ne vzdržijo dolgo, če niso pripete na druge oči. Izsolvijo po verigi kot po nastavljenem žlebu. Z zadnjo solzo odteče še duša. Zdelo se mu je, da je te oči že videl.

»Daj no, kuža! Saj te imam rad!«

Začutil je, kot bi v žejo zлил slap je začutil, da se

potrebujeta. On in ta nikakršni kuža, ki je nekje izgubil gospodarja. Morda pod ruševinami, morda že prej. Morda ga je gospodar zavrzel, kajti kaj če mu najboljši prijatelj, če še sam ne ve, kaj bi s seboj. Morda pa se je kuža zmedel in prepozno ugotovil, da veriga, ki ti jo nataknejo okrog vratu, ni usodna. Usodna je tista, ki visi iz oči.

»Misli, da smo družina,« se je vrnila Smilja.

»Ja,« je rekel, toda samo zato, ker je čutil, da se ji na nek način mora zahvaliti. Prišla je v trenutku, ko jo je potreboval, ko je ostal sam s svojo praznino, sredi katere je nemo kričala podoba pikapolonice, ki ni uspela z vrha upanja zleteti v življenje in so pod milijontonskim betonskim pokrovom izginili še zadnji smisli bivanja. Pobožala ga je po duši, kot je on sedaj pobožal stisko izgubljenega psa, ter ga podojila z lastnim upanjem. Vrnila ga je v dan, kakršen že da je bil. Ni se spraševal, kaj počne v nesrečnem mestu, kajti vedel je, da počne dobro. Vse te ženske, ki jih je od blizu in daleč privabil krik ranjenega mesta, so opravljale bolj pomembno delo kot vse silne organizirane mednarodne skupine vojakov, zdravnikov, fizikalcev, šoferjev, bageristov, udarnikov, tehnikov in inženirjev, opremljenih z najmodernejšimi stroji. Te ženske so vračale prestrašeni in obupani človeški vrsti vero v prihodnost, spodbujale in ohranjale so njen prvinski nagon po nadaljevanju. Če so pri tem skrbele še zase, je to bila njihova nuja. Za njimi pač ni stala socialno organizirana družba, ki bi jim razdajanje vpisovala v delavske knjižice in jim na grudi pripenjala kolajne za posebne zasluge. Za njimi je država hodila z gumijevko in (v)žigi.

»Kje si nastanjena?«

»Danes sem prišla.«

»Pojdimo!«

Kuža je razumel povabilo. Veselo je vrtel z repom in navdušeno markiral pot v pravkar obljubljeni deželo. K popolni družinski sliki je manjkal še otrok, ki bi kužku metal palico in bi ga mamica ves čas svarila, naj vendar pazi, da ne bo koga zadel, saj niso sami v parku.

Bivališče si je uredil nedaleč stran, v športnem centru. Razna igrišča so bila kot nalašč za namestitev reševalnih ekip in za organizacijo zbirnih centrov, informacijskih točk ter za postavljanje taborišč. Park je že sam po sebi nudil zaupljiv občutek varnosti, kajti njegova naravna odpornost za muhavosti podzemlja je bila vidno izkazana tudi s tem, ker je obvaroval celo nekaj tistega, kar je človek pozidal na njegovi zeleni koži. V mestu, komaj nekaj korakov stran, je bilo vse drugače. Ljudje niso upali v stavbe, še v tiste, ki so ostale popolnoma nepoškodovane, so vstopali z debelimi očmi ter tankimi ušesi in se trudili, da bi videli in slišali skozi stene v naslednji prostor, na naslednje stopnice, na naslednje nadstropje. Največ pa jih je na določenih križiščih prestrašeno čakalo na komisije, ki so na pročelja njihovih domov nanašali semaforske barve: zelena – rumena – rdeča: vseljivo – čakaj – rušenje. In so moledovali pri komisijah, jih vlekli za srajce in padali k nogam za zeleno. Kot da barva kaj rešuje! Včeraj (ali kdaj že?) sta se mu obesila starka in starec, vsak na eno roko, da se je počutil kot rimska tehtnica z dvema

skodelama, enako težkima, enako obupanima.

»Kot boga te prosiva!«

Pogledal je v smeri njunega jada. Petnadstropnica je spominjala na risbo triletnega otroka, ki ga previdno vprašaš: »Kaj pa je to? Je morda pajkova mreža, ki jo je raztrgal hrošč? Ne? Aha, že vem. To je cirkuški klavir, ki ga je klovn postavil na bok in sedaj leže igra. Tudi ne? Potem mi pa kar ti povej!«

»Stanovanje v tretjem nadstropju. Kot boga te prosiva!«

Starka se je začela spuščati na kolena. Ujel jo je pod pazduho in za trenutek mu je obvisela na roki, dovolj, da so ga njene stiske ujele v svoj fobični krogotok in mu začele izsesavati razum. Vedel je za te prizore, kljub temu pa si ni znal pomagati. Ne moreš kar stresti z rokami in obrniti hrbtna. Ko so ljudje iz rdeče zaznamovanih domov ugotovili, da jim je življenje vendarle ostalo, so začeli misliti, kaj in kako z njim. Ob tem so se začeli tudi zavedati, da je vse, kar so generacije kot čebele pridno znosile v panj, ostalo tam, za stenami, dokončno zaklanimi z rdečo barvo. Čez čas so se domislili, da denarja, zlatnine in drugih dragocenosti potres ne uniči. Lahko jih razmeče, zverži, raztrga, zasuje, ne more pa jih uničiti. Če bi imeli vsaj tisto šatuljico, nogavico ali vsaj denarnico, ki je gotovo še v žepu suknjiča na obešalniku za vrati, kajti dobro se vidi, kar poglej, od tu se natančno vidi, da se hodnik ni zrušil, jojmene, joj!

Jojmene, joj!

Krik je planil v vse plasti. Niso ga slišale, saj so tudi same kričale. Le na dnu, že pred nesrečo tja

odtavanega sloja, tistega, ki ni ničesar izgubil, ker ni imel kaj, je krik dobil odmev. Sloj se je previdno ozrl okoli sebe in začel preračunavati.

»Bratec, koliko pa je težka tista tvoja denarnica tam gori v tretjem nadstropju na koncu življenja?«

»Jojmene, joj! Tri leta sem si trgal od ust, da bi kupil pohištvo. Jutri sem ga hotel kupiti. Jojmene, joj!«

»Polovico meni pa tvegam.«

Ni mogel mimo. V trenutku ga je razcefralo v popolno nerazsodnost.

»Pička ti materina! Poberi se!«

»Si znorel?«

Mladec z belo šiptarsko kapico je bil resnično presenečen. Samo to. Strahu ni kazal, niti namena, da bi se umaknil. Rahlo napete obrvi, zraščene nad kljunastim nosom, so obrazu dajale še večjo odločnost. Kot orel, ki na skali brani svoj revir.

»Človeku sem ponudil svojo ceno. Razumeš? Nič drugega! Življenje tvegam. Svoje življenje, ne tvoje, ne njegovo, ne kogarkoli. Svoje!« Obstal je, kot bi se ustrašil sporočila lastnih besed. »Poglej jo,« je z glavno pokazal stavbo, »če prdnem, bo zgrmela hudiču v rit!«

»Ubijem te, če se ne pobereš! Da te ni sram takole služiti na račun tuje nesreče!«

»Daj, ne drekaj! Pa pojdi ti, če upaš! Zaradi mene lahko tudi zastonj.«

Šiptarjeva banalna resničnost mu je zajezila hroudournik v glavi, da se je razlezal. Na večji gladini, čeprav razburkani, se je videlo več. Na koncu koncev

je res ponudil samo ceno. Ponudba : povpraševanje, pač! Odločitev je vsekakor v rokah kupca. Če se slučajno podpisuje z Nesrečnež, je to njegova stvar.

»Leta sem si trgal od ust,« je še kar jokal Nesrečnež.

»Človek, prišel boš do svojega denarja, ko bo ekipa rušila stavbo.«

»Kar misli si!« je z roko odmahnil Šiptar in odkorakal s svojo ponudbo, verjetno iskat drugega Nesrečneža. Ne bo imel težav, kajti ogromno se jih tako podpisuje in ekspertne komisije, ki ocenjujejo rezultate spopada človekove tisočletne stavbarske pameti z enim samim muhavim trenutkom zemlje, nosijo s seboj morje rdeče barve. Najraje bi stekel za njim, kajti prav rad bi ga vprašal, zakaj tako hudičevu potrebuje denar, da mu ni mar lastnega življenja?

»In kaj naj zdaj?« je nemočno vprašal Nesrečnež.

»Počakaj na ekipo. V tem delu rušijo Rusi!«

To je Nesrečnika malo pomirilo. Vsi so vedeli, da ruski vojaki delajo drugače. Z amerškimi pride inženir, pogleda v obraz in žrelo, nariše skico in jo da sergeant majorju. Ta izda povelje, stroji zabrnijo in pošast se zruši sama vase. Crkovino naložijo na kamione in odpeljejo. Rusi dajo na glave čelade in najprej iz gobca poberejo vse, kar je ostalo uporabno. Prinašajo lonce, svetilke, stole, posteljnino, radioaparate, vaze, čevlje, otroške vozičke in igrače, metle in smetišnice, zlatnino, ure, denarnice, hranilnike, nedrčke in kombineže, preproge in zavese, vse kar najdejo. Lastniki čakajo na robu in ne veš, ali trepetajo za življenja tistih v žrelu, ali samo za stvari, ki jih še niso rešili. Kadar Rusi kaj prinesejo, jim

poljublajo roke, jih poljublajo na levo in desno lice in jim pojejo psalme. Ko se nato vračajo v žrelo, spet vijejo roke proti nebu. In spet ne veš, ali zaradi Rusov ali samo zaradi stvari, ki bi jih morali še prinesiti.

»Rusi rešijo vse. Tudi če se bo stena prej zrušila, bodo vajine stvari poiskali med ruševinami. Samo potrpite.«

In potem se njemu samemu zgodi, da ga starca prosita, naj postavi ceno. Kdo ve, kakšne dragočnosti imata v tretjem nadstropju, če ga tako rotita in ga starka s svojimi lepljivimi besedami mazili v edinega in od samega Boga poslanega rešitelja, hkrati pa ga s koščnimi rokami, nabitimi z nadnaravno močjo obupanca, rine v pekel nerazsodnosti, čeprav jima je takoj povedal, da ni od tistih, ki iz ruševin nosijo lastne koristi.

»Vidiš tisto okno?« sta praskala naprej svojo nikomur ali pa vsem že tako razumljivo jadikovanko, da jo je bilo brezsmiselno poslušati. »Tam je dnevna soba. Nad kavčem je fotografija najinega sina. Prinesi jo, kot boga te prosiva!«

Sprva ni mogel razumeti, vendar sta to kar naprej ponavljala in je počasi začel dojemati: po fotografijo naj gre. Po navadno uokvirjeno fotografijo, ki visi nad kavčem v dnevni sobi. Saj sta nora! Nesreča jima je izbila vse varovalke in možgani niso več zmožni presojati. Zavreli so. Po fotografijo naj gre. Stavba je, kako je že rekel Šiptar, če prdnem, bo šla hudiču v rit! In do fotografije so tri oktave demonične klaviature, zveržene v nekakšen abstrakten krč, ki je na zunaj v nekaterih detajlih morda res še podobna stopnicam.

»Se zajebavaš, mamka?«

»Prinesi nama sina, kot boga te prosiva!«

»Starca, saj je samo fotografija.«

»Ne bi te prosil,« je bil starec užaljen za oba, »če bi zmozel sam. Trde sklepe imam in v glavi se mi vrti.«

Pomislil je, da je nemara sin s fotografije ostal v ruševinah, da je zdrsnil po demonični klaviaturi in je nekje tam, sredi nagrmdenega zidovja, zmečkan v nerazpoznavno mezgo, ali pa so ga mrkogledi že odnesli v črni vreči v črne jarke.

»Prekleta nora starca!« je zakričal. Vendar se starca nista premaknila, ampak sta ga še naprej gledala z izjokanim jokom.

»Prekleta nora starca!« je spet zatulil, vendar se razmajana stavba ni hotela zrušiti do nog in tretje nadstropje se je še vedno majalo nekje zgoraj, v čakalnici zadnje postaje.

»Prekleta nora starca!« je zaškripal z zobmi in se začel plaziti po klaviaturi navzgor.

»Prekleta nora starca!« je klel naprej, ko je v tretjem nadstropju s stene nad kavčem snel uokvirjen rdečkast prah. Obrnil je okvir in ga stresel. Toda prah je dobro izkoristil razpoložljivi čas in se čvrsto udomil. Tudi pihanje ga ni pregnalo, umaknil se je le do ploskega obrisa glave, ki se je nejasno kazala pod stekleno površino.

S pogledom je ošvrknil prostor. Ni deloval kot past. Na sredini, pod skromnim lestencem pogrjnena miza in štirje stoli, eden prevrnjen, kot da ga je nekdo nespretno zapustil. Ob eni steni kredenca,

skoraj nova, s poslikanimi stekli na vratcih in dvema skodelicama za kavo na polički. Zraven porušena stena in še vedno stoječa vrata v kuhinjo. Na kavču se je razložila zaplata ometa s stropa. Odstranil jo je in se usedel. Okvir, ki je pod zaprašenim steklom še vedno skrival fotografijo, si je položil na kolena, obliznil prst in narisal sonce z velikimi očmi, širokim nasmehom in dolgimi lasmi, ki so bežali čez okvir. Pod soncem so se odkrili delčki obraza. Premalo, da bi ugotovil, ali se smeje. Moral bo izbrisati sonce. Toda, kaj če je obraz jezen? Morda ga sploh ne bo hotel videti? Če bi vsaj vedel, kako mu je ime. Lažje se bo sporazumel.

Stopil je do odprtine, kjer je bilo včasih vzdano okno in zavpil v globino.

»Starca, kako mu je ime?«

»Si ga našel?«

»Kakooo mu jee imeeeee...?« je vpil in mahal z okvirjenim soncem in neprepoznavnim obrazom pod njim.

»Vasiiiiil!«

Usedel se je nazaj in Vasila položil na tla, med stopala.

»Naj ti bo, Vasil! Žrtvoval bom sonce.«

Lotil se ga je z oznojeno dlanjo. Zazdelo se mu je, da boža obraza starcev, ki čakata tam spodaj, v nekem drugem svetu. Prijazno ga je vznemirilo in napolnilo s pričakovanjem. Počasi je odmaknil dlan in se spogledal z nasmejanim mladim obrazom, ki mu je po fantovsko pomežiknil, češ, ne jezi se, pri tem nimam nič.

»Mojih let si, Vasil.«

»Lažje se bova razumela.«

»Nora starša imaš, Vasil!«

»Vsi starši so nori, kadar gre za sinove.«

»Po tvojo fotografijo me pošljeta!«

»Poizkušaj razumeti.«

»Jebenti, Vasil, ne po denar, ne po zlatnino, ne po ... po tvojo fotografijo me pošljeta! Kako naj to razumem!«

»Rada me imata.«

»Nora sta, Vasil!«

»To je eno in isto.«

»In zakaj sem nor jaz, Vasil? Naravnost skozi smrt sta me poslala. Po njenih rebrih sem plezal! Po notranji strani reber, če razumeš.«

»Saj te nista prisilila,« je dvignil obrvi in raztegnil nos v klicaj.

»Jebenti, Vasil! Nista me prisilila. Storila sta huje: prosila sta me! Zaradi tebe sta me! Če te kdaj srečam, Vasil, te pretepem. Gotovo te! Četudi se ta hip s skesanim gobcem prisliniš izpod kavča, te usekam! Seveda te pod kavčem ni, saj nisi butec! Le kdo bi se med potresom skrnil pod kavč! Tja se skriješ pred jezno mamo, ker si ji v shrambi razbil kozarec z marmelado. Morda si pa tam? V shrambi. Oglasi se, boga ti tvojega! Mamini sinčki se najraje skrivajo tja. Na policah je vsega dovolj in lahko brez skrbi čakate, da vihra mine. Potem vas tako in tako začnejo iskati. Še prej vam vse odpustijo. Jebenti Vasil, pa te tudi tukaj ni! Razen, če si se pretlačil v paradižnikovo mezgo in se zvakuumiral. Ali pa si se

od strahu sesral v ajvar. Briga te, če sta se stara dva obesila na mojo nerazsodno pamet in me pognala, da sem se po Matildinih rebrih priplazil sem. Ti ne veš, kakšen zadah te stiska med njimi! Jebemti, Vasil, začneš dvomiti, da si še živ. Misliš, da se ti vse dogaja nekje izven. Tvoja stara pa čakata spodaj, da te prinesem! Oglasi se, usrane!»

Zdrznil se je, ko ga je nalajalo lastno vpitje, odbito od kdo ve kje. Strah me je, si je rekel, prekleto me je strah, zato kričim. Ne na Vasila, o katerem ni druge sledi, kot uokvirjena fotografija, in ne na uboga starca, ki sta izgubila čut za danes in verjameta, da ga bosta z včeraj priklicala nazaj.

Vrata spalnice so zgrmela nadstropje nižje, ko je potisnil kljuko. Pred njim je zarežalo brezno.

»Paziiii...!« je zaslišal starca. »Pazi, kot boga te prosiva!«

S tal se mu je pločevinasto nasmehnila Kraševa bonboniera. Pobral jo je, se usedel na kavč, malo počakal, da je razdraženi prah našel svoj mir, in jo odprl.

Uf!

Začel je šteti. Dvesto tisoč dinarjev, tisoč petsto nemških mark, tri tisoč kanadskih dolarjev.

»Jebemti!« ga je z zamudo, kot dohiti zvok sliko kakšnega oddaljenega udarca, ujelo presenečenje. Toliko denarja, starca pa ga pošljeta po uokvirjenega Vasila, ki je v resnici kdo ve kje. V kakšni Kanadi ali na začasnem delu v Nemčiji. Gotovo je zbrisal, emigriral, zajebal domovino, ker ni hotel služiti vojaškega roka. Tipi s tako frizuro, s kodri do oči in čez

ovratnik, sovražijo vojsko. Raje ilegalno preskočijo mejo. In potem od tam pošiljajo denarne obkladke na rane starcev. Je tako, Vasil? Ali pa si eden od tistih naplahtancev, ki verjamejo, da se tam čez vsi vozijo v avtomobilih, da čez noč obogatijo, da se tam ...

»Vodnik, naravnost te bom vprašal: imaš sploh predstavo, kako se boš zunaj preživilj!«

V trenutku se je pomiril. Hvala starca, da sta me poslala po Vasila. Povedala mi bosta, kje živi, kajti veliko si imava povedati. Še sanja se vama ne, kako sorodni duši sva! Ha, ha, *vodnik, imaš sploh predstavo, kako se boš zunaj preživilj?*

Tedaj ga je Vasil nepričakovano in nesramno izzivajoče vprašal, če bi Meta koga takole poslala po njegovo fotografijo. V oči mi glej, je še zahteval, ko mi boš odgovoril.

»O, seveda bi!« je rekel prepričano, v oči pa ga ni pogledal. »Saj si samo fotografija,« se je izgovoril.

Zapr! je bonboniero. Miza, kot nekakšen nenaseljen otok sredi razvrednotenega morja, ga je porogljivo opazovala. Kaj boš zdaj? Boš s pločevinasto škatlo pod pazduho lezel nazaj po razmajani klaviaturi, ko bi potreboval pajkove roke in njegovo svileno nit? Ne bi raje denarce priložil k ostankom materine hiške, še vedno zavite v zdrsano kuverto v zadnjem hlačnem žepu? Saj starca hočeta samo Vasila, bonboniere nista niti omenila.

Žiroskop, ki se mu je v teh nekaj dneh ugnezdil nekje med želodcem in srcem, se je vznemiril. Najprej je mislil, da zaradi ogabne možnosti z bonboniero, potem: jebemti, spet trese! V spodnjih

nadstropjih je zahreščalo kot bi se odprla vrata v podzemlje. Viseča svetilka pod razpokanim stropom se ni mogla odločiti v katero smer bi zanihala, pa je živčno drgetala nad mizo in se spahovala.

»Kot Boga te prosiva!« je prihajalo iz globine.

»Utihnita, starca!« je zakričal nazaj.

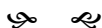
To ga je sprostilo in umirilo. Krik je odnesel lepljivi zvarek strahu, ki se mu je kot slab žvečilni gumi lepil po ustih, jih sušil in mu sproti pobiral občutek za resničnost. Z mize je potegnul prt, ga izprašil, pogrnil nazaj in na sredino položil bonboniero. Vogale je skrbno povezal v culo. Neka nedoločena melodija, veselo nakodrana, mu je nezavedno pričurljala čez ustnice. Nastajala je sproti in spremljala njegove gibe kot glasba v nemem filmu. S culo je stopil do odprtine in zavpil v globino:

»Hej, starca! Bonboniera prihaja!«

Veliko olajšanje je začutil, ko je culo zalučal, da je zajadrala kot kakšno zapoznelo seme vetrocvetke. Moje noro početje, si je rekel, je vendarle dobilo neko oprijemljivo in razumljivo vrednost.

Vasila, ki z okvirjem vred ni bil večji od pisemskega lista, je porinil za srajco, da je imel proste roke, in se lotil sestopne koračnice po zdaj še bolj razmajani klaviaturi.

»Ej, nora starca, zakaj nisem Vasil!«

Pisarnice športnega kluba je dopoldne zasedel štab neke delovne brigade. Njega so pustili pri miru. Mogoče so mislili, da je že od nekaj tam, v

slačilnici. Udomačil se je res v trenutku. Ko sta se s Proletom razšla, čeprav stotnik ni mogel razumeti, da je njegov podrejeni, ki ga ima rad kot sina, postal tako prekleto fin, da noče pijan pred Rumenko, je odtaval v park. Sprejel ga je kot starega znanca, mogoče se ga je celo spomnil. V nekih vojaških časih je tu preživel dvajset dni na pripravah za atletsko tekmovanje. Na garnizijskih tekmah se je uvrstil v ekipo, ki se je potem v tem športnem centru pripravljala za uvrstitev v reprezentanco armadnega področja. Ni mu uspelo. V ekipi skopske garnizije je bilo nekaj profesionalcev, ki so zlahka opravili z drugimi. Uradno so bili seveda amaterji, zaposleni pa kot vojaški uslužbenci v poveljstvu, kamor so hodili predvsem takrat, ko je bilo potrebno s podpisom potrditi znesek na plačilnem seznamu. Ni ga preveč potrlo, čeprav so bila zanj vojaška tekmovanja neka posebna vrsta svobode. Vedno je zmagal boljši, ne glede na čin in položaj. Amaterizem je pri tem postranska stvar. Le na smeh mu je šlo, če je na športni strani kakega časopisa prebral, da v Jugoslaviji ni profesionalnih športnikov in da je v armadi že misel na to prepovedana, kajti šport je lahko zdrav le takrat, če je naraven v vseh svojih razsežnostih in obrazih, ne pa da z njim za denar zabavaš ljudi. Za to je cirkus. Pa ja!

Pred športnim centrom ga je povabila klop. Poletna noč se je trudila, da bi jo razblinila v pravljичno nedoločljivost, vendar jo je prepoznal. Še vedno je bila zdrzano zelena in narezljana s številnimi začenicami, povezanimi s križci, srčki in datumi. Neki

G v cirilici se je moral ure dolgo truditi, da je vrezal *JEBO DUNJU* 25. 5. 56. Gotovo v čast Dneva mladosti, na Titov rojstni dan! Kako domoljubno!

Glasno se je nasmejaj domislili, ki je dobila še filmsko nadgradnjo. Brez domoljubja. Zgolj iz naravne potrebe.

Opazila sta se na korzu, naredila dva kroga, potem jo je povabil na sladoled. Hinavsko, kajti žejalo ga je po pivu. Toda zdelo se mu je, da bi pivo poparilo njene nežne lističe, ki so brsteli in zardevali v šepetajoči erotiki večera. Rekla je, da ima slaščičarna v parku najboljšega. Lizala sta ga drug drugemu z ustnic, dokler nista bila prepričana, da oba želita v isto smer. Klop ni bila daleč in ravno njiju je čakala, malo odmaknjena od sprehajalne potke, na zunanjem robu trepalnice javne svetilke. In, kot je dojel čez kakšnih štirinajst dni, tudi na zunanjem robu pameti. Okrogel kraterček s trdim obročkom (kot bi bil vtisnjen z razbeljeno kovinsko pletilko hudobne kraljične) in z razlito solzico na sivem dnu tik za glavico penisa, ga je pognal v vojaško ambulanto.

»In seveda ne veš niti imena, niti nič!« je zdravnik skušal izpolniti prazne rubrike na nekem tiskanem obrazcu. Vendar ne preveč zavzeto. Zdelo se je, da samo preverja nek scenarij, ki ga je znal na pamet in za katerega je že dolgo vedel, da je brez pravega haska.

»Samo to veš, če prav razumem, da je bila lepa kot vila iz pravljice.«

»Bila je.«

»Tvojih let?«

»Mlajša.«

»In staknil si jo na ulici.«

»Na Dušanovem mostu. V Skopju.«

»In potem v park in zbogom pamet.«

Ni vedel, kaj naj reče. Vse je bilo tako spontano. Lepo. Nežno. Kot zahvalna pesem preživetemu dnevu.

»In koliko si ji plačal za tale čankar?«

»En sladoled.«

»En sladoled! En sladoled!« je zdravnik začel ple-sati po ordinaciji. »Če začne moški misliti z drugo glavo, mu res ni pomoči! En sladoled! Vodnik, če drugega ne, vsaj izviren si!«

Ampak, kje je že to! Čeprav je klop še vedno ista in pijani mesec enako blodno nagovarja mlečne zvezde. Kdo ve, če tudi mesec lahko stakne čankar in ga potem kak nebesni dohtar zaslišuje, katero zvezdico je nategnil.

»No, kurbir nebesni, katero zvezdico? Ampak danes si tako in tako luna, jaz pa pijan.«

Zaspal je z mislijo, da mora Rumenki kupiti darilo. Jutri, natančno ob dvanajst nič nič, jo bo obiskal. Tako je ukazal - kakšen major neki! - tovariš kapetan Prole. To se edino prav sliši.

»Pusti ga, ta je še od včeraj pijan!« je bilo potem prvo, kar je sprožilo njegove senzorje, da so začeli tipati za informacijami o zunanjem svetu.

Najprej so se oglasile boleče kosti, prepoznale klop in zgodba, podobna razcefrani ježevi koži, se je začela mukotrpno sestavljati. Včeraj se je takorekoč po pomoti pripeljal v Skopje. Na Dušanovem mostu je srečal svojega nekdanjega komandanta. Zapila sta

se do joka, obupana nad svetom, ki nima zdravila za Rumenko in niti ene pesmice o netopirju. Potem je zaspal na tej klopi v parku. Sedaj se bo odpravil v hotel, se oprhal, pojedel kakšno čorbo, spil morje piva in kupil darilo za Rumenko. V živahnih barvah mora biti, da se bo takoj zasmejala.

Počasi je odprl oči in jih takoj spet zaprl. Kalejdoskop noči se je ustrašil svetlobe in je ni hotel sprejeti med svoja ogledala. Barvni drobci na koncu dolgega valja so se nesmiselno vrteli, se sestavljali v nesmisle in nesmiselno razpadali v nove nesmisle.

Nedvoumen pritisk mehurja ga je prizemljal. Dan bo spet peklensko vroč, se mu je najprej povaljalo po možganih, ko je pustil svetlobi, da mu je boleče prebodla oči. Pozornost so mu pritegnili ljudje na robu parka, nekje tam, kjer se je začela ulica. Bilo jih je veliko preveč in čudno so se obnašali. Kot mravlje v poparjenem mravljišču so brezglavo tekali v vse smeri, se zaletavali, mlatili z rokami in spet tekali naprej, nazaj, morda celo vsak v svojem krogu.

Iz zasede, kdo ve kdaj postavljene, se je oglasil prodoren ukaz vojaške trobente in sprožil čutila. Kaj se dogaja? Poskušal je zgrabiti čas in ga prepoznati. Od trenutka, ko se je Meta kot hudouren oblak raztreščila nad prizorom v garsonjeri, ga ni več registriral. Dogajal se je izven njega, tekkel po neki samosvoji tirnici, ki je le občasno presekala njegovo. Začel je ugibati. Dlje od tega, da je na začetku nekega dneva, ki nima imena in je brez zaporedne številke, ni prišel. Nekje sredi julija. Zagotovo pa nekje sredi brezciljne smrdljive godlje z obupom netopirja, ki

nima svoje pesmi, z metulji, ki jih s Simono lovita po sobi, z Meto, ki bruha vojaške psovke, z vratarjem, ki ščije solno kislino, s histerično točajko na ljubljanski železniški postaji, z Dinoželvo, s Pajkom in Smiljino roko, polno njegovih spermijev. In za nameček še s tem čudno priskutnim vzdušjem, ki se objestno moreče valja po parku in ga sili, da bi podivjal, zgrabil karkoli in začel razbijati, drobiti, uničevati. Čudno, kako nered vleče v nasilje! Tudi to se mu še ni zgodilo, da bi zjutraj videl z rdečim prahom zastrto sonce! Prekleta pijača!

Ali pa ...

Umiri se: deset-devet-osem-sedem-šest-pet-štiri-tri-dva-ena-nič

... ali pa se je medtem, ko je na klopi presnavljal z alkoholom in s prebičanimi čustvi prepojeno noč, zgodila neka pošastna kurbarija, ki je jutru prelomila hrbtenico, da je ohromelo in postalo neprepoznavno za oči in nesprijemljivo za um. Zato se je prav razveselil nuje v mehurju, tako preprosto razložljiva in človeška je bila. Opravil je za drevesom.

»Pa pojdimo iz tega zajebanega začetka, saj slabše tako ne more biti.«

Po nekaj deset korakih, na samem robu zelenega parka, se mu je, kot izpostavljenemu izvidniku v vojnem filmu, škrbinasto zarežala ulica. Najraje bi se obrnil, se ulegel nazaj na zlizano klop, se ponovno prebudil, olajšal za drevesom in krenil v nasprotno smer. Pomislil je na atomsko bombo. Kakšna raketa z jedrsko konico, namenjena z ameriškega oporišča v Rusijo, ali obratno, z ruske lansirne rampe v ameriško

bazo, je izgubila orientacijo in je zgrešila cilj, kajti kaos pred očmi je bil popoln. Toda fotografija Hirošime, ki jo je imel v spominu in se začela samodejno primerjati, je bila vendarle precej drugačna. Nekako bolj čista, stabilna. In ni bilo toliko zmedenih ljudi. Skušal je dojeti in si razložiti. Na začetku ulice se je skupina ljudi trudila z golimi rokami premakniti ogromen cementni blok. Nekateri so samo skakali sem ter tja in kdo ve kaj iskali in kdo ve kaj prenašali. Drugi so jokali, tulili, se smejali, kleli in si pulili lase. Neka ženska je budila in budila in budila otroka v naročju. Starec je sredi vsega spustil hlače in počepnil. Peščica otrok se je stiskala k sedeči ženski, ki ni imela nobene besede več, le steklen pogled še. Le steklen pogled, od katerega se je njegov odbil, kot bi se ustrašil, da bo zaledenel ali se opeknel ali utopil ali razbil ali se izgubil v nič. V letu nazaj se je oblikoval v sporočilo, ki se je ostro, čisto kot bodalo, zapičilo v center dojemanja: potres!

Potres!

Od nekje, morda iz zelenega parka, kjer je skupaj z njim prespala noč, je pritavala žalostna, sama v sebi konfliktna melodija: »Ne si go prodavaj, Koljo, čiflikot. Nikar, Kolja, ulice ne prodaj!« Ritem se je stopnjeval, ga začel boleče brcati in priganjati v gibanje. V: samo ven! V: samo od tod! V: kamorkoli. V: to se mi ne dogaja! V: gledam nek tuj film, ki ga ne razumem, ker ni podnapisov.

V naraščajočo zmedo, ki se je že zgoščevala v paniko, je tedaj z vso elementarno pravico usekala žeja in v trenutku mobilizirala zblojene atome. Najprej

mora ukrotiti žejo, vse ostalo je drugotnega pomena. Žeja je tista, ki dela razpoke v možganih, kot sonce v požetih solinah, da samo še zunanji obod preprečuje popoln razkroj. Začel se je zavedati, da ni daleč od tega. Ustavil se je. Nekako mora določiti stojno točko, kar je osnovni pogoj za izbiro smeri. Pogled se je začel bistriti in dojemati. Vedel je, kje je in kam hoče. Ni bilo daleč. Pretresen je obstal. Še kletev se je ustrašila in obstala v grlu. Iz raztrganih betonskih mišic sodobnega orjaka so nemočno in osramočeno štrleli železni štrclji in nemo pričali o človekovi nedoraslosti v igricah z naravo. Še včeraj je bil to hotel Makedonija.

Najprej je pomislil na vratarja, ki ga je vpisal med hotelske goste, se v cirilici podpisal na razglednico in mu svetoval, naj jo kar sam odnese na pošto.

Jo je?

»Je! « se je z gotovostjo spomnil in se razveselil kot brodolomec, ki je uspel še pred potopom ladje odvreči steklenico s sporočilom. Razglednica je zanesljivo ujela vlak za Ljubljano, saj vratar ni kar na pamet rekel, kdaj na glavni pošti praznijo nabiralnike. Vratarji vedo vse! Vratar je gotovo tudi vedel, da se bo zemlji rignilo in da se bo hotel sesul na vratarnico. Saj ni nor, da bi tam čakal! Tudi njemu je iz istih razlogov svetoval, naj odnese razglednico na pošto.

In če ne bi srečal Proleta? Če bi šel spat v že najeto hotelsko sobo?

Goreča zgaga mu je napolnila grlo in po zapaccanih možganih se je zavrtinčila vročica, da so hoteli

izpareti. Zlezal je v počep, porinil glavo med kolena in se objel. Ni se čutil. Nobenega stika s samim seboj. Začel je drseti in padati. Dolgo in globoko. Ukleščil se je med nagrmadene betonske bloke, med omet in zdobljeno pohištvo, med drek in scalino, med miši, podgane, ščurke, pajke in človeške mrličice.

Drobna mravlja, živa, popolnoma prava, svetlo rjava in preščipnjena kot kakšna baletka, se je vzpela po obodu njegovega čevlja, naredila na vezalki nekaj ogrevalnih vaj in se spustila na kapico čevlja. Zaprašen je bil, zato je njena koreografija v prahu puščala filigransko droben zapis. Poskušal ga je brati, vendar je bil premalo razločen. Mravlja se je na konici čevlja priklonila in odhitela naprej v svojo prostost. Pa bi jo še rad gledal. Tako preprosto živa je bila. Strah se mu je začel zgoščevati v prsih in se razraščati po vsem telesu, dokler ga ni vsega obvladal in ga pogнал v beg. Tekel je brez misli, brez cilja, brez sebe. Nek podzavestni kompas ga je začel usmerjati proti železniški postaji. Tam so vlaki, ki vozijo stran!

Korak mu je obstal, ko se je njegov pogled, ne da bi želel, zataknil za neko mogočno škrbino in obvisel. Začel jo je prepoznavati kot del železniške postaje. Dojemanje prostora mu je sesuvalo čustva in mu hkrati vzpostavljalo razumske mehanizme. Del železniške postaje je izginil. Pogreznil se je. Tam, kjer je včeraj plesala nora fantovščina in rotila Koljo, naj ne proda čifluka, in kjer je policaj samo zamenjal nogo na zaboječku čistilca čevljev, ko je šel mimo nosač z objestnim mladcem na hrbtu, so bile le neke neznane ruševine. Gora popolnoma novih ruševin.

»Pražene čičerke, slane bučne pečke, oluščen kikiriki?«

Škrbina, ki je ujela pogled, se je izkazala kot del pročelja. Ploskev iz rumeno rjavega marmorja ni kazala veselja, ker je ostala. Kot bi bila na prangerju, se je bleščala v soncu: mogočen spomenik človekove nemoči, skupaj z veliko uro, ki je malo kazalko ustavila na številki pet in veliko na sedemnajst. Kdo ve kaj je sporočala človečkom, ki so pod njo tekali sem ter tja, ujeti v labirint preživetja. Časa gotovo ne, kajti časa ne ustaviš, čeprav se ustavijo vse ure.

Zvilo ga je. Naslonil se je na zid in ostanki njegove preobložene noči so boleče bruhnili iz njega in se sproti spražili v neznosnem peklju dneva.

Neka roka, kdo ve čigava, mu je ponudila čutaro z vodo. Izpraznil jo je na dušek in šele potem pomislil, da je morda spil preveč.

»Oprosti.«

»Če ti je le odleglo,« je rekel človek.

»Ne vem še.«

Začel je opazovati skupino moških, ki se je ne-daleč stran bojevala s sesuto stavbo. Zdelo se je, da je stavbi vsega dovolj, naj jo že pustijo pri miru, rada bi se odpočila. Kljub nepopolnim uniformam se je videlo, da moški pripadajo železnici. Verjetno so ga prav uniforme pripravile, da je opazil nered v njihovem početju. Nered, ki ga je dražil kot tam na pobočju kote 515, ki so jo dan na dan, iz tedna v teden, iz leta v leto osvajali po različnih scenarijih. Tudi zato, da bi Jaha prisilili, naj vzame puško.

Hudiči, saj se bodo še pobili! Tista dva na sredini

sploh ne vidita, da se bo na desni usulo, če izvlečeta kamen.

Planil je proti skupini in že od daleč: »Bog vas nima rad! Vidva! Ja, vidva! Takoj nehajta in se spravita desno. Ti, na vrhu, pojdi pomagat! Kaj zijaš! Pomagat na desno! Najprej tam počistite, da se vam ne bo sesulo na glavo. Drugi pojdite po tej strani. Razumeš: po levi strani! Jebemti, ne moreš kar na slepo riniti, saj nisi kurac!«

Čez čas, čez kako uro, morda tri, pet, čez čas pač, se je opazil. Nenadoma, kot bi se srečal z nekom, ki je ravnokar prišel, je preprosto ugotovil, da je tam. Da stoji v središču nekega dogajanja in ljudje ga ubogajo. Izvršujejo njegova povelja. Vendar nekako drugače, kot so ga nekoč ubogali vojaki. Dobil je občutek, da se vse giblje z neko nedojemljivo energijo, brez znakov moči na ramenih ali rokavih, čeprav z enakimi vojaškimi povelji, s katerimi je leta vodil vojake v boj proti namišljenemu sovražniku. Prvič ta dan, ali sploh prvič, se mu je po ožilju razlezel prijetno bogat občutek, da poveljuje koristnemu.

Že takoj, ko se je izzvan z nevarnostjo trenutka vključil, so mu povedali, da sta spodaj dva skladiščnika iz nočne izmene. Dokaj hitro so odstranili toliko ruševin, da so se z nesrečnežema lahko pogovarjali. Oba sta dobro, nepoškodovana in imata toliko prostora, da bi lahko igrala tenis, samo nič ne vidita in kadi se kot v babji riti. Pa žejna sta, žejna!

»Kdo zna do tenis igrišč v parku? Džordže? Tam boš gotovo našel kakšno gumijasto cev, s katerimi zalivajo igrišča. Ali pa jo poišči v kakšni trgovini.

Pa še kaj lijaku podobnega stakni, da ju bomo lažje oskrbeli z vodo. Bojim se, da se do večera ne bomo pretolkli do njiju.«

»Prav, kapetan!«

Preslišal je, saj se mu ni dalo razlagati in tudi nobenega pomena ne bi imelo. Čisto po naravni poti, kot čreda, ki prizna vodníka, so se mu prepustili in kapetan je bil hkrati tudi Kapetan.

Mu je to hotel sinoči in kdo ve že kolikokrat prej razložiti Prole?

»Pa za hrano se pobrigaj, če ne, bo kriza! Saj veš tisto o prazni vreči, ki ne stoji pokonci.«

Kljub grozljivemu dnevu in utrujenosti, so se nasmejali. Možakarji, stari med tridesetimi in petdesetimi leti, so potres doživeli doma, na obrobju mesta, ko so se odpravljali na delo, na vzdrževanje proge. Njihove stare hiše iz kamnja, protja in blata se niso dale kaj dosti motiti, ko je zemlja kolcnila. Zato so neobremenjeni in brez svežih ran prišli na delovno mesto. V stavbi, ne dosti oddaljeni od glavnega kolodvora, kjer so se vsako jutro zbrali in dobili razpored dela za tisti dan, sta jih vedno pričakala skladiščnika iz nočne službe. Potem je sledil obred z žganjem, ki je bil skrb skladiščnikov, in s kavo, ki jo je ena od snažilk prinesla v čajniku iz postajne restavracije. Tokrat je snažilka z raztrganim glasom izjokala, da sta njen mož in Pančo zasuta v skladišču. Začeli so odmetavati.

Ideja s cevjo se je obnesla. V nekaj poizkusih so jo spravili do ujetnikov in razpoloženje se je na obeh straneh dvignilo. Če bi mrak počakal še kakšno

uro, ali če bi imeli primerno razsvetljava, bi zasuta skladiščnika spravili ven. Pri slabi vidljivosti pa niso upali tvegati. Potresni sunek je stavbo tako pretkano zrušil, kot bi se šel otroško igrivo s palčkami. Kjerkoli so začeli premikati in odstranjevati, se je nevarno premaknilo še na drugem koncu, ki na videz sploh ni bil povezan.

»Dva bosta tu dežurala čez noč«, je odredil pre-den so se razšli. Javila sta se Mile in Krsto. Le doma naj povedo, sta rekla, da jih ne bo skrbelo. In dobro bi bilo, če bi Džoko, ki je iz iste vasi, obvestil družino drugega nesrečnika, saj jo informacija očitno še ni dosegla, sicer bi se že zdavnaj pojavili tu. Pančevo ženo se že prej usmerili domov, ker bo pri treh otrocih veliko bolj koristna.

»Mi pa se dobimo ob ...?«

»Ob zori!«

»Kapetan, za hrano ne skrbi, tudi zate jo prinesemo. Če nimaš kje spati ..?«

»Ne skrbite!«

Mimo hotela, kjer je bil vpisan v hotelsko knjigo in imel še vedno rezervirano sobo, je stopal počasneje, s srhljivim občutkom, da je pokopan sredi tiste Čomolungme smrti. V mrliški vežici številka 37 ždi v temi in v katerokoli smer se skuša premakniti, naleti na posmeh. Nekdo ga bo zdaj zdaj vprašal, kaj počenja tam zgoraj. Spravi se že sem!

Brrrr!

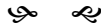
Koraka vseeno ni pospešil. Ko je šel mimo stavbe tenis kluba, je pomislil, da so v takšnih prostorih tudi športne blazine ali pa vsaj kopice raznih trenirk, dresov, brisač, kar je vseeno mehkejše od

klopi. Pa tudi sicer se je stavba dobro odrezala in vlivala zaupanje, kajti zemlji se še ni nehala kolcati. Očitno je imela za seboj hujše pijančevanje, kot ga je imel sam. Njegov maček je razpadel že zjutraj, ko je trčil s steklenim pogledom matere, se razgubil med tavajočimi stopinjami do železniške postaje in se izbruhal ob pogledu na obelisk z uro.

Okroglo okno v stranišču je bilo odprto in zlahka se je povlekel skozi. Na steni je otipal stikalo in, verjeti ni mogel, zagorela je luč.

Potem je bilo vse enostavno. Še rezervni ključ od vhoda je našel v omarici s ključi.

Spal je kot že dolgo ne. Niti sanjal ni.

Ob štirih zjutraj je bilo na ruševinah blizu glavne železniške postaje dobesedno noro. Potreboval je nekaj časa, da so mu razložili, kako sta ponoči prišli družini zasutih skladiščnikov. Džoko je preveč dobro opravil nalogo. Svetoval je, naj gredo pomagat dežurnima prebedeti noč. Pa kaj za pod zob naj vzamejo s seboj. Seveda so vzeli. Tudi dovolj žganja, ki je dobro za moč in pogum, so vzeli. Po gumijasti cevi sta ga bila deležna najprej (in potem še večkrat najprej) ujetnika ruševin. Zato je bilo od spodaj slišati različne vrste razpoloženja, od preklinjanja in rotenja, do jokanja in prepevanja, kar je dajalo impulze tudi dogajanju na površini. Vse skupaj je delovalo kot celota, kot telo, ki se verno odziva srcu, ukleščnemu globoko med rebri.

Dan je bil že v polnem zaletu, ko so ju izvlekli. Sredi proslavljanja, ki se ni brigalo za nikogar in za nič drugega, je v veselje vstopila trojka. Zaradi nekih še neznanih namer, opazno ujetih v njihove obraze in obnašanje, se je zdelo, kot bi v parado zmagoslavja vdrli sovražni diverzanti. Dva sta imela na levem rokavu nataknen rdeč trak z nekakšnim žigom, tretji, ki je hodil v sredini, ni bil označen, zato pa je imel na pasu v jermenastem toku obešeno pištolo. Čez spuščena športna srajca je ni skrivala, prej opozarjala, da je tam.

»Kdo je tu vodja?«

»Kapetan,« je rekel Jozo in ga poklical. S pištolarjem sta se umaknila na stran. Kólo je to opazilo, za trenutek oklevalo, nato se zavrtelo naprej.

»Kapetan, čez nekaj ur pride tovariš Tito z najvišjimi državnimi funkcionarji. Nekako jih odstrani,« je z glavo pokazal na veseljake.

»Dva smo malo prej izvlekli.«

»Prav prav!« je bil rahlo nervozen človek s pištolo. »Naj ...« ni našel pravega izraza. »Jaz bi tudi! Samo nekam jih umakni, nima smisla Titu in celemu svetu kazati pijane srečneže, ko je spodaj še stotine ...« Stavka spet ni dokončal. Zdelo se je, da se ne more odločiti med mrtvimi in živimi.

»Če jim povem, da pride Tito ...«

»Nič jim ne boš povedal! Ukazal boš premik na drugo lokacijo. Tovariš iz kriznega štaba ti bo povedal kam. Pijane pa naženi domov.«

Neko jekleno kladivce je udarilo po nekem jeklenem gongu in sprožilo nek refleks:

»Razumem!«

»Lotili se boste stavbe v sosednji ulici« je rekel tovariš iz kriznega štaba. »Kar greva, pokažem ti, ni daleč. Stanovalci pravijo, da je v spodnjem stanovanju ujeta neka ženska, vendar se ne oglašča.«

Dvonadstropna stanovanjska hiša je imela popolnoma nepoškodovan obraz, boki pa so spominjali na ogrizek.

»Kakšen bager in dvigalo pošljite, samo z rokami je težko. Pa še človeka, ki se na te stvari vsaj malo razume.«

»Vse bo, vse bo! Štab pred elementarnimi nesrečami je v centralnem parku, pred stavbo republiškega izvršnega sveta, tam se oglasi. Delamo več kot zmoremo. Mesto je skoraj do tal uničeno. Žrtev je že več kot štiristo in kdo ve, kje se bo končalo štetje!«

»Moja skupina je takorekoč naključna. Jaz tudi. Delamo po občutku, kot sem nam zdi najbolje.«

»Kapetan, ta hip ne gre drugače! Obupane in fizično nepripravljene domačine je težko koristno organizirati, zato jih evakuiramo. Še dobro, da imamo vojsko! Brez vojske bi bilo še huje. Nekatera podjetja tudi že delajo. Pomoč prihaja iz vse države in iz tujine.«

»Hotel sem samo reči, da je hudičevo slab občutek, ko se sproti učiš. Jebemti, če bi bil vsaj inženirc!«

»Kar dobro ti gre, če ste tista dva srečno izvlekli! Zdaj se lotite te ženske, če je živa. In ne pozabi umakniti pijanih!«

»Ja, slišal sem!« je rekel nejevoljno. Da so se

srečneži pištolarju zaleteli v njegovo službeno enosmernost, je nekako razumel, rdečetrakar pa bi to lahko mirno izpustil, posebno še, ker je naredil vtis trezno razmišljajočega človeka. Kaj pa bi bilo narobe, če bi se Tito srečal z nekaj ljudmi, ki so se od sreče nalili! Vesel bi bil, da sta dva človeka rešena. Še sam bi zvrnil kozarček.

Titov obisk so potem spremljali po radiu. Nekdo iz skupine je med ruševinami našel tranzistorski sprejemnik na baterije in ga usposobil. Radijski poročevalec je z enournim zamikom podrobno opisoval Titovo človekoljubno pot, kot bi se ravnokar dogajala. Najprej se je ustavil v kriznem štabu, kjer so mu poročali o obsežnosti katastrofe. Kolona se je nato napotila proti glavnemu mestnemu trgu, kjer je Tito izstopil in si ogledal, kar je ostalo od mogočnega Doma JLA. Pred hotelom Makedonija je ukazal, da se odkopavanje ne sme niti za trenutek ustaviti, tudi ponoči ne! (Prijetno ga je pobožalo, kot bi bil tam spodaj). Potem je s spremstvom najvišjih državnih funkcionarjev odšel peš po ulici Ljudske fronte. Na vogalu se mu je odprl strašen prizor: petnadstropna stanovanjska stavba porušena do tal. V Leninovi ulici je jokala skupina ljudi, kajti pred minuto so iz ruševin izvlekli truplo. Ko se je približal Tito, so ga obkrožili kot očeta. Nekateri so začeli ploskati in skandirati Tito – Partija. Tito jih je okaral, da se to ne spodobi in njim obljubil pomoč. Tudi ulica, imenovana po njem, po našem dragem maršalu, je rekel poročevalec, kaže žalosten obraz. Tita je povsod ob poti pričakalo ogromno ljudi, ki

so mu s solzami izkazovali svojo hvaležnost, da jih je obiskal v nesreči, s trdnim prepričanjem, da bo storil vse, da Skopje čim prej zaceli rane.

V očeh je začutil solze. To je Tito! Postalo mu je žal, da je ubogal pištolarja. Le kaj bi mu mogel, če bi se s skupino prestavil za nekaj ulic!

»Škoda, ker nismo vedeli!« je rekel Džoko.

»Ja, čisto blizu nas je šel.«

»Z nami bi spil kozarček,«

»Bi vraga!«

»Bi. Tito je tak. Tisti okrog njega so zajebani. Ti ga ne pustijo!«

»Ja, res je. Služil sem vojsko v Titovi gardi. Večkrat je ušel varnostnikom. So ga enkrat tako iskali, njega pa nikjer. Si predstavljate kakšen alarm je bil! Šele čez nekaj ur so ga odkrili. In veste kje je bil? V čisto navadni gostilni. Z delavci. So pili, kot bi Dedinje prodali.«

»Kdo?«

»Delavci in Tito.«

»Vedno je tako!« Nihče, niti sam ni vedel, kaj je s tem mislil. Vendar so se strinjali z njim.

V treh, štirih dneh se je skupina ustalila na kakih dvajset ljudi. Čez dan je delala, ponoči pa poniknila v svoje varne domove na obrobju mesta. Skoraj neopazno so jo povezali v večji sistem, ki je iz ure v uro deloval bolj urejeno. Vojaški kamion se je že tretji dan začel po nekem urniku ustavljati z vodo, nekatera delovišča so začeli usmerjati gradbeni strokovnjaki, precej delovišč so osvetlili, da so lahko odkopavali tudi ponoči. V vidnem polju se je gibalo

vedno več uniformiranih ali samo označenih postav. Nekatere postave so nosile sanitetne torbice, druge so se ustavljale s papirnatimi bloki ter zapisovale in fotografirale. Uniformirani čuvarji reda so začeli bdeti nad premoženjem, ki se je ponujalo v razbitih trgovinah in stanovanjskih hišah. Zakrožilo je, da so nekega tatu ustrelili na kraju dejanja. Kasneje so menda ustanovili hitro sodišče.

Vsaj enkrat dnevno so ga poklicali na kak operativni sestanek. Nihče ga ni vprašal po imenu, zadoštovalo je Kapetan. Tudi skupino so poimenovali kar Kapetanova grupa. Bilo mu je prav. Sicer pa o tem ni razmišljal. Prišlo je samo od sebe, on je sprejel. S sestanka, kjer so se dogovarjali o delu za naslednji dan, je šel, ko je videl umreti Pikapolonico. In sedaj, razdrobljen med res in neres, vodi Smiljo in psa v svoje zatočišče.

Smilja se je prostora razveselila kot nevesta in mu takoj nadihala domačnost. Najbolj se je razveselila tušev.

»Delujejo!« je ugotovila in preden je minutnik velike stenske ure opravil svoj naviti krog, je že veselo žuborela pod prho. Voda je ujela njeno melodijo in jo bogatila z drobnimi ornamentami. Nekoč je poslušal koncert za harfo in flavto. Bilo je podobno. Objelo ga je s svojimi vibracijami in razcefrani dan se je vendarle začel lepiti v nek smisel, resda drugačen, iz drugega sveta, pa vendarle tu, pa vendarle tako človeški.

Prebudil se je v mraku. Smiljo je bolj zaslutil, kot videl pod oknom. Z navzgor iztegnjenimi rokami

se je držala za spodnji rob okenca in hotela zadržati dan, ki se je iz prostora že poslovil, na drugi strani okenca pa je še migljala s svileno rutico. Opazila je, da ne spi. Pustila je dnevu prosto pot, šla k vratom in prižgala luč. V preveliki športni majici je bila kot najstnica, ki bi rada čim prej odrasla. Nagnila se je naprej in v vratnem izrezu so sramežljivo zazvončkljale majhne prsi. In ko je stegnila roko, da je iz visoke omare potegnila brisačo, so se izpod majice zableščale orgle kot na koru vaške cerkvice. Brisačo je razgrnila po klopi ob steni in nanjo postavila nekaj paradižnikov, košček sira in kruh. Klop se je raztegnila v domačo mizo, na kateri je bil pehar s kruhom, zavitim v prtček. V vogalčku prtčka je bil izvezen nagelj, z dolgim vratom se je stegoval do nageljna na naslednjem vogalčku in naprej do konca kvadratnega kroga. Tudi kadar ni bilo kruha, je bil pehar s prtčkom tam in ponujal vero v jutri. Kdo ve, kje je končal njegov optimizem, ko jih je vrtiljak razmetal iz družinskega gnezda. Za sestre je bil gotovo preveč odslužen, da bi mu naklonile prostor na svojih mizah, pogrnenih s sodobnim polivinilom, sam pa se je šele sedaj, v teh čudnih razmerah, spomnil nanj in ga zaželel zase. Nekje bi ga že pogrnil.

Začutil je, da Smilja čaka.

Še preden je kaj rekel, se mu je uprlo. Predstava o brisanju zadnjic in genitalij je bila premočna. Hitro se je obvladal in začelo ga je zabavati. Na polici je opazil kup ščitnikov, ki blažijo udarce po športnikovih nogah. Vzel je enega, ga zvil v tulec in položil med paradižnika, da je vse skupaj namigovalo na

moški spolni ud. Sir je prepolovil v dve dojki in kruh zgnetel kot žensko spolovilo. Slednje mu ni najbolj uspelo, vseeno se je zarežal:

»Prava kurbarija!«

»Kaj govoriš?« ga ni razumela in obraz se ji je obesil na jok, da ga je presunilo. Le kje, hudiča, je nastal nesporazum?

»Ah, nič! Blede se mi in malo mi gre na bruhanje.«

Nad vrati sta viseli uokvirjeni in zastekljeni fotografiji državnikov Tita in Koliševskega, obe načeti od vlage. Malo je pomišljal, snel Koliševskega, ga nesel pod tuš in opral.

»Poglej, kako lep pladenj!«

Smilja se je nasmejala in brez besed preložila hrano.

Sploh ne razume, je brez jeze ugotovil. Kruh in sir je ponudil psu, ki je oboje dostojanstveno, brez hlastanja pojedel. Potem je pladenj s paradižniki vred še enkrat oprhal. Na napeti koži paradižnikov so se zbirale vodne kapljice, se utrinjale v lužico in se trudile, da bi zlezle v funkcionarjeve oči. Vendar je bilo steklo preveč nepopustljivo v svoji realistični prozornosti, zato funkcionar ni zajokal.

»Ne moreš hrane postaviti na brisačo, s katero so si neznani ljudje brisali riti!«

»Saj se vidi, da je oprana. Drugače ne bi bila zložena.«

»Kahlo tudi opereš, pa ti ne pade na pamet, da bi v njej pripravil hrano!«

Zamislila se je. Kdo ve, če ni na kakšni svatbi že doživela, da so za šalo v nočni posodi postregli s

pivom in klobaso.

»Tu zraven so slaščičarno preuredili v razdelilnico hrane,« je čez čas hitela zmedeno pojasnjevati. »Delili so zastoj. Jutri bo menda pasulj.«

»Krasno! Nabavil bom posodo in živela bova kot na Havajih,« je preslišal užaljenost, v katero je zavila pojasnilo.

Takoj je pozabila na hrano in zaplavala za vabo, kot zaplava naivna ribica v akvariju, ko na zunanji strani steklene stene pristane živa muha.

»Kako pa živijo na Havajih?«

»Vse imajo pri roki. Hodijo popolnoma nagi, le okrog vratu nosijo cvetne kite. Saj menda veš, kje so Havaji?«

Pomislil je, da tudi sam ne ve natančno. Poskušal si je priklicati veliki globus, ki so ga imeli v učilnici vojaške šole. Neka skupina otokov, bržda v Pacifiku, ah, v božjo mater! Tam nekje, v Ameriki!

»Nagi hodijo?«

»Seveda, saj živijo samo za ljubezen. In ljubezen je vedno gola.« Ni vedel natančno, kaj je hotel s tem povedati, gotovo pa nekaj več kot so gola telesa, ki jih je ponudil in za katere je zgrabila Smilja. »Ja, prava ljubezen je vedno gola!« je glasno ponovil in hkrati vedel, da je vse skupaj veliko bolj zapleteno. Že to, da so otočani goli, ker živijo za golo ljubezen, je privlečeno za lase. Toda o tem bo razmišljal kdaj drugič in v drugačnem ambientu.

Na prsih Lazarja Koliševskega, tam, kjer so bila odlikovanja, je ostal še košček paradižnika. Odsev v lužici okoli koščka je bil plaho rdeč, kot

kri razdevičenke. Z dlanjo jo je hotel pobrisati, pa jo je samo razmazal in državnik pod steklom je dobil ošpice.

»Misliš, da je seks ljubezen?«

Presenetila ga je. Sta oba enako razmišljala? Vendar je to takoj zavrnil. Sprehaja se med havajskimi nagci in uživa kot kakšen general na prvomajski paradi, ko se v njegovo čast in v znak bojne pripravljenosti dvigujejo jeklene cevi različnih kalibrov.

»Ni ravno tako, kot si predstavljaš, Smilja. Tudi ne vem, če res hodijo popolnoma goli. V nekem filmu sem gledal, kaj vem, v filmu so nosili okrog vratu vence, spletene iz svežega cvetja, in lepotice so razkazovale oprsja kot bogate hiše balkone.«

»Sprašujem, če je seks ljubezen?«

Nekaj drugega je želela vedeti. Želela je vedeti ravno tisto, o čemer ni hotel razmišljati, ker ni vredno razmišljati o stvareh, ki se dogajajo same od sebe in so narekovane ali ukazane od narave, od najvišjega čina. Ali pa ni hotel razmišljati, ker se je bal srečati s svojim obzorjem, ki mu je ob miselnih naporih vedno nastavilo ozko in zamegljeno ogledalo. Zaželel si je, da bi ji lahko odgovoril z besedami, ki bi ljubezen postavile iznad vsakodnevne tržnice, iznad separeja v restavraciji beograjske železniške postaje, iznad zavrelega vina gasilske veselice, iznad vsega sluzavega, s sramom prelitega, ko se ti zazdi, da samo jemlješ in da nisi sposoben dajati, kadar jemlješ, čeprav bi moral ravno to. Rad bi povedal o poljubu pomladnega sonca, ki odpre popje na leski. Govoril bi o sapah, ki v krošnjah dreves poiščejo

harfe in konjem razčešejo grive. Pripovedoval bi o šepetu trav in o murnih, žabah in metuljih. Z dlani bi ujel žuborenje potočka in se potopil v globine sinjega neba. Popil bi mavrico iz solze in solzo v mavrici. Toliko tega bi rad. Vendar besed ni bilo. Četudi so bile kje v njem, če so iz kakšne knjige, Simoninega pisma, Ljubiševe pesmi, od koderkoli že, kdaj vstopile vanj, se ob takih priložnostih niso znale sestaviti v paradne enote in prikorakati na prizorišče. Zato se mu je tudi tokrat vse skupaj speljalo po najbolj enostavni bližnjici, po drči, da je seks pač nekaj naravnega, vsemu živemu usojenega, ker je in mora biti nadaljevanje vrste ter sproščanje napetosti v omrežju, da ne raznese sistema.

»Razumeš, Smilja, da ne raznese jajc!«

Sam nase je bil jezen.

Kuža je opazil, da je miza pospravljena in jo je prenehal nadzorovati. Ulegel se je na prostor pri vratih, ki si ga je izbral takoj, ko je začutil, da je veriga spet pripeta na obeh koncih.

»Je posilstvo tudi seks?« je globoko v sebi, da se je komaj slišno priplazilo čez ustnice, iskala odgovor Smilja. Njegov izbruh je bil zato še bolj nepričakovan in stresen.

»Nehaj!« je zakričal, da je Smilja dobila velike oči, odskočila v kot, se sesedla v usodo in si glavo zaščitila z rokami. Prostor se je nabil s strahom, ki je postajal vse gostejši. Njegovo telo je postalo težko, roke in noge so olesenele. Postal je stroj, ki so mu sredi klanca zaprli dovod goriva. Napenjal se je in hropel, vendar stal na mestu, sredi svojega krika.

Vsakokrat, ko ga je tako zgrabilo, se je na vse kriplje trudil, da ne bi izgubil zavesti, čeprav se je nekako zavedal, da je tudi ta trud samo del nekega procesa, na katerega ne more vplivati, še manj pa ga preskočiti. Film se mora vedno odvrtni od prvega do zadnjega kadra. Od krika v temi, strahu, ki ne da dihati, črnega hudiča med mrtvimi belimi nogami, do ohromelega otroškega telesa med vrati in lopataste dlani, ki se besno približuje obrazu. Potem še materin obraz in njena roka, ki mu s kisom moči glavo in prsi.

»Kaj nisi umrla, mama?«

»Je že dobro. Je že dobro.«

To je vse, kar sta takrat spregovorila. Tudi kasneje nista o noči rekla besede. Le vedela sta, da oba vesta zanjo. Vsebinsko si je, ko je dozorel, sestavil sam.

Črni so najprej prišli po rdečega očeta. Komaj je mati umirila in poajala do brezumja prestrašene otroke, je črni sosed vstopil še enkrat. Sam. Po manjka-jočem zobu v materini čeljusti (kasnejši, umetni, je bil za odtenek svetlejši in je vsakokrat pokvaril njen nasmeh) in modricah, ki so še dolgo trpinčile njen obraz, je vedel, da se je borila, preden jo je ... kar že. O tem je groteskno blebetala tudi zlata epoleta, ki je napol odtrgana najprej opletala na sosedovem levem ramenu in se nato znašla v materini pesti.

Tega ne bi smel videti!

Tega otrok res ne bi smel videti!

Tega noben otrok res ne bi smel videti!

Toda kriki, ki jih vrata niso mogla zadržati, so ga takrat prebudili in ga pognali s postelje proti

dnevnemu prostoru, v katerem je družina, kot srce v prsnem košu, od nekdanj varno tiktakala svoj vsakdanjik. Med zaletavanjem po veži, ko ni in ni našel stikala za luč, so po njem grabile pohlepne pošasti z dolgimi in nabrušenimi kremplji. Hreščalo in cvililo je, ko so kremplji žvižgali mimo njegove izmikajoče se glave in praskali po stropu, zidu in tleh. Prepoznal jih je. Iste pošasti so pred tem odvlekle očeta, sedaj so se vrnile po mamo, ki nekje na drugem koncu teme kriči še nikoli slišane glasove. Vrtel se je v nekaj kvadratih velike veže, se zaletaval v stene in padal po betonskih tleh. Kremplji so se od vsepovsod stegovali po njem. Tudi iz tal. In bilo jih je vedno več. Potem je le našel vrata. Odprl jih je in ohromel med podboji. Izpod klopi se mu je s široko okroglim gobcem ponujal leseni zajec, s katerim si je oče zvečer sezuval svinčene delavske čevlje.

Nog ni mogel premakniti, rok ni mogel iztegniti.

S šivalnega stroja so z na stežaj odprtih kljunom kričale škarje, s katerimi je mati dan na dan podaljševala preživetje.

Nog ni mogel premakniti, rok ni mogel iztegniti.

V kotu se je ponujal bogec, pod katerim so vsak večer molili za nov dan.

Nog ni mogel premakniti, rok ni mogel iztegniti.

Vendar bi moral, pa čeprav z golimi rokami, zgrabiti pošast, ji izpraskati oči, pregristi vrat in jo vreči z materinega telesa.

Nog ni mogel premakniti, rok ni mogel iztegniti.

Okamnel je in ostal del okamnelega prizora, ki je z njegovim odraščanjem postajal vedno bolj obtožujoč

dokument krivde, čeprav si je z razumom odraslega dokazoval, da je bil takrat samo otrok in tudi sam posiljen.

Pa vendar!

In še huje: iz prizora je v maternico njegove misli brizgnila semenčica, nezaželena in pekoča, vendar obsojena na življenje. Bolj je rasla, bolj je bila podobna najmlajši sestri. Časovno se je vse ujemalo. Tudi obraz najmlajše je koledar vedno bolj oblikoval z nekaterimi potezami, ki niso bile vzete iz družinskega modela. Njen nos, kot da je bil iz druge delavnice, in usta tudi. Včasih je z grozo pomislil, da bo pri tridesetih lahko tako zelo podobna črnemu sosеду, da bo moral iztegniti roko do zajca, s katerim si je oče sezuval težke delavske čevlje, ali da bo moral zgrabiti škarje, ki so kričale na materinem šivalnem stroju, ali da bo moral sneti križ z lesenim bogcem, ali da bo moral z golimi rokami skočiti na pošast, ji izpraskati oči in pregrizniti vrat. Nobenega olajšanja ni našel v resnici, da sestra nima pri vsem tem nič, da je ni nihče vprašal, če se hoče roditi. Nič odrešilnega ni bilo niti v sporočilu, da je črni sosed tik pred koncem vojne umrl. Pravzaprav crknil. Menda mu je med bitko nekdo od njegovih pognal kroglo v hrbet, ker da je bil še zanje prevelika prasica.

Vedel je tudi, da mati ve, da on ve. Vendar se ni sta nikoli izdala.

»Kaj boš pa zdaj?« je s trepetajočim glasom vprašala Smilja, ker se ni nadaljevalo s klofutami in brcami. Tega je bila vajena. Morala se je samo skrčiti, čim bolj skrčiti, zviti v kepo in zaščititi obraz,

kajti pretepen obraz potem noče skriti poškodovane duše. »Kaj boš pa zdaj?«

»Mislim, da bom spet zaspal. Ob štirih zjutraj moram na delo.«

Ni mogla verjeti in je še dolgo ždela v klobčiču neodgovorjenih vprašanj.

Časopis, ki ga je sredi dneva neka mladinka prinesla na delovišče in se ji je zdelo, da ga mora izročiti prav njemu, mu je v trenutku ugasnil okolje. Nazadnje je prebiral časopis ... Kdaj že? Kje že? Kaj že? ... Menda v neki Ljubljani, v nekem prejšnjem času, ko so v neki Šestici nazdravljali neki ženski, ki so jo neki Sovjeti poslali v neko vesolje. Neki Peter je bil, neki Toni, neki Marko, neki jaz in še neki ... Luka, seveda! ki je v čast svojega rojstnega dne segel v zadnji žep in je bil že od včeraj v rožicah. Časopisni članek jih je zapletel v probleme uriniranja v vesolju. Predvsem jih je skrbelo, kako to rešujejo pri vesoljках. Razni priključki za vesoljce niso noben problem, pri ženskah pa je verjetno hudo zapleteno.

»Fantje, scanje gor, scanje dol, zaradi mene lahko tovarišica kozmonavtka lula kar v pleničke. To je ruski problem. Bolj me skrbi, da si Luka lahko privošči praznovanje v takih razsežnostih!«

»Ženo sem prodal Rusom in denarja imam kot pečka. Kozel!«

»Kdo te pa sprašuje za drobiž, s katerim boš plačal tale zapitek?«

»Hudiča, da ne?«

»Še enkrat bom prebral. Včeraj, 16. junija 1963 je sovjetska vesoljka Valentina Tereškova z Vostokom 6 kot prva ženska poletela v vesolje.«

»In?«

»Kaj ni to ravno na predvečer Lukovega rojstnega dne?«

»In?«

»Kaj nima Luka v Rusiji ...?«

»Jebenti! Misliš?«

»Madona, saj je vendar jasno ko beli dan!«

»Na to še pomislil nisem. O, mati božja! Luka, če UDBA izvoha, da so Valentinco izstrelili tebi na čast, si ga spet najebal.«

»Saj je vaju. Luka je pač rojen, da najebe. Naj se zgodi karkoli, Luka najebe. Celo kadar z nami, njegovimi edinimi prijatelji, praznuje osebni praznik, najebe.«

»Jaz mislim, da je to zaradi ušes. Samo pogledjte: tipičen primerek sindroma nezaželenih ušes! So slonje velika in prosim če sledite mojemu prstu, nezaroobljena! Naj samo spomnim: če ušesa niso zarobljena, ne lovijo pravih valov. In če ušesa ne lovijo pravih valov, usta neumno sprašujejo. Vprašajo, na primer, tovariši, kako naj jaz, nekdanji slovenski partizan in major moskovske vojaške akademije, pridem do otroka, ki mi ga je že leta sedeminštirideset v Sovjetski zvezi rodila Valentina Ermakova?«

»Vi se kar izživljajte. Jaz sploh ne rabim sovražnikov, imam vas. Še slutite ne ... «

Še tu, na drugem koncu sveta, sredi razdejanega

mesta, so ga zalile solze. Lukove solze. Obtožujoče in pekoče. Hujše od teh, ki zalivajo Skopje. Kajti razdejanje, ki ga povzroči nikoli ukročena narava, se da razumeti, se da jokati in obrisati. Razdejanja, ki jih povzroča človek, se ne da niti razumeti niti doumeti niti izjokati. Še ubiti ne. Z ničemer. Ne z vojno ne z mirom.

Luka, pa ti nismo hoteli še bolj odpirati rane, za katero smo vsi vedeli, da nenehno krvavi. Razveseliti smo te hoteli. Zmehčati tvojo asfaltno tugo, da bi jo lažje praskal. Hoteli smo, da bi kljub vsemu bolj verjel v srečen konec. Saj veš, če je že vse drugo hudič poscal in posral, naj bo vsaj konec nekako spodoben. Sicer pa, Luka, s tvojimi besedami, naj gre vse v pivsko flašo! Če vse skupaj obrneš in vzameš od zadaj, vzvratno, s prezirom do vsake pravice, tudi do pravice dihati, videti, vedeti, božati, čutiti, dajati, misliti, sanjati, ljubiti, odhajati in prihajati, jokati in se smejati, tuliti in molčati, plezati na zvezde in se potapljati v oceane, počenjati in ne počenjati in kar sploh je in kar sploh ni ... so se zate vse nesrečne nesreče na koncu srečno osrečile, le prekleti čas, v katerem časiš, prepočasi časuje. Poglej! Osemindesetega si se iz Sovjetske zveze ilegalno, toda srečno prebil v domovino. Resda so ti že na meji z ramen odtrgali majorske zvezdice, s prsi partizanske medalje in iz srca čisto vero, ker ti niso verjeli, da si se brez pomoči prebil čez vso široko matuško, imel pa si srečo, da so te pripeljali pred obličje pravice. Resda si bil na sodišču obsojen izdajstva in vohunstva, čeprav ti niso ničesar dokazali - srečno

pa so te pripeljali na Goli otok. Resda tam dve leti nisi bil človek, čeprav si ves čas intimno gojil svoj jaz - srečno pa si se vrnil v Ljubljano. Resda so se te prijatelji izogibali, kot bi bil kužen, čeprav ste skupaj partizanili - srečno pa si dobil službo. Resda ta služba ne doseže niti zunanje roba diplome visoke vojaške akademije - srečen pa si, ker spet od nečesa lastnega živiš. Resda si do zadnje kapilare zagrenjen, razdvojen in da se ne znaš več smejati - srečen pa si, ker ti je pisal sin. Resda se je Valentina Ermakova poročila, čeprav te ima še vedno rada - srečen pa si, ker te bo obiskal sin takoj, ko bo polnoleten in ko bo od oblasti dobil dovoljenje. In tako, dragi prijatelj Luka, se ti na koncu koncev in po koncu koncev vse srečno izide. Samo čas nekako ... morda ne živiš v pravem, ali pa kar s tvojimi besedami Luka: jebenti žizn!

Praznovanje iz Šestice žal ni imelo nikakršnih možnosti, da bi posedelo v družbi, popilo kavico, si pretegnilo telo in morda celo razvezalo meh za smeh. Pripotovalo je s časopisom kot slepi potnik z ladjo in se razkrilo v najmanj naklonjenih razmerah. Taka je pač usoda slepih potnikov.

Skupina, ki je medtem prenehala delati, je posedla okrog njega v dosegu slišnosti. Začel je glasno brati in svinčeni znaki na straneh črne Nove Makedonije so se začeli sestavljati v svoje svinčene smisle, v svoje črne povedi. Mrtvih in pogrešanih je že čez osem stotnij. Pomoč še vedno prihaja. Mednarodne ekipe so na delu. Nepridipravi izkoriščajo razmere. Od polnoči do štirih je v mestu prepovedano vsako gibanje, kajti Agadirci bodo s posebnimi stetoskopi

prisluškovali, če je med ruševinami še kdo živ.

»Tam je bilo dvanajst tisoč mrtvih,« je nekdo rekel.

»Kje?«

»V Agadirju. V Maroku. Pred tremi leti.«

»Dvanajsttisoč! V enem dnevu jih ne prešteješ.«

Pogovor se je zamislil. Težko si je predstavljal dvanajst tisoč prižganih svečk, še težje toliko negibnih teles. Če bi jih hoteli pokopati v skupnem grobu, bi bil kilometre dolg. Šest, morda deset kilometrov. Človek, veš koliko je to, deset kilometrov trupel! Nobena njiva ni tako dolga!

Prekleta, kaj ... saj ni mogoče! Jebemti, lahko bi te sezname uredili po abecednem redu! Sranje! Moral se bo plaziti od vrstice do vrstice, da bi preveril, ali je res videl svoj priimek ali gre le za podoben niz črk, ki je zbedel pogled, ko je že zapiral časopis. In kje naj sedaj išče, v spisku identificiranih ali pogrešanih, med dokončno mrtvimi ali med pogojno živimi? Vseeno je kmalu našel. Vsi njegovi osebni podatki (ime, priimek, očetovo ime, datum in kraj rojstva, barva oči lešnikova, nos raven, narodnost slovenska, državljanstvo jugoslovansko, kraj bivanja Ljubljana) so bili objavljeni med pogrešanimi osebami, skupaj s pojasnilom, da so prepisani iz rešene knjige hotelskih gostov.

Iz rešene knjige gostov!

Nekakšno noro in objestno veselje ga je zgrabilo. Kot bi sredi obrednega plesa odkril nove korake, ki bodo zagotovo priklicali dež, da bo opral sprazheno ozračje in namočil zemljo za novo rojevanje. Na

koncu koncev: živ je! In tudi hudičevo živega se počuti. In koristnega, kot že dolgo ne. Morda prvič tako! Kot bi z odstranjevanjem teh ruševin, odstranjeval še svoje. Tudi s pomočjo te črede progovnih delavcev, ki mu nagonsko zaupajo, verjamejo in ga ubogajo, čeprav je najmlajši med njimi in čeprav ne vedo nič o njem, še imena ne. Zadostuje Kapetan, kakor so ga sami krstili, in tisto, kar je v prvem kontaktu preskočilo in se sedaj iz trenutka v trenutek krepi z vsako obvladano pastjo na delovišču, z vsako izmenjano besedo, z vsakim dotikom rok, z vsako prižgano cigareto, s srkom iz čutarice, z rešenima skladiščnikoma, ki sta se po dveh dneh pridružila skupini, s punčko iz cunj, ki so jo rešili objokani deklici, in z mrtvo babico, ki so jo odnesli črni možje.

»Fantje, živ sem!« je zavpil.

Kuža, ki je že od prvega srečanja dobesedno hodil v njegovi senci, je vprašujoče zabevskal in ponudil tačko.

»Seveda si živ! Si tudi to prebral ali veš kar na pamet?«

Kaj pa naj bi rekli drugega!

»Kapetan, pojdi malo v senco!« mu je svetoval Džoko in nekateri so se zasmejali.

Zvečer mora zares k Proletu, si je rekel. Dogodki po tistem, ko sta se na križišču razšla, so tako divjali in bili zaposleni sami s seboj, da so dogovorjeni obisk brezobzirno prehiteli in ga pohodili kot čreda podivjane govedi. Prole niti tega ne ve, da je usodno noč prespal v parku in če bo prebral v časopisu njegovo ime, prebral pa bo, saj v teh dneh v Skopju

še nepismeni berejo časopis, mu ne bo vseeno. Tudi Rumenki je obljubil darilo. Na to, da bi ju potres lahko fizično prizadel, ni pomislil, kajti to se njima ne more zgoditi!

Za trenutek ga je vseeno imelo, da bi natančno prebral seznam umrlih, od imena do imena. Toda ne! Saj ima mati narava tudi kakšne normative, kakšen službeni pravilnik o razdeljevanju krivic in pravic! Kaj ni dovolj, da je njej vzela pravico rojevanja? In če je še ... Ne, ne! Tudi to ni res! Prole v nekaterih stvareh rad pretirava. Ali pa so ga zdravniki nalašč prestrašili, da bi njeno bolezen bolj resno vzeli! Zdravniki vedo, da moški pod tem starim vročim makedonskim soncem priznajo le svojo bolezen. Ženske so lahko samo zdrave. Že zaradi tega, ker vendar ne gre, da bi zdravi moški stregli bolnim ženskam! Kam pa pridemo! Zdravniki to vedo in s takimi triki skrbijo za terapijo. Včasih pomaga in neozdravljiva bolezen se čez čas izkaže za čudež ali vsaj za koristno pomoto.

»Josif, pazi!«

Če bi zakričal ali ne, Josif je takrat že padal in kot kakšna vržena krota z vsemi udi hlastal za oprijemom. Trdo je pristal kakih pet metrov nižje. Kost nad komolcem desne roke, s katero je podzavestno ščitil glavo, je predrla kožo. Josif je izgubil zavest.

Samo za trenutek se mu je skrčil želodec, nato je njegov mehanizem začel delovati. Starešina ne sme niti v najbolj zapletenih trenutkih izgubiti nadzora nad situacijo, se mu je odkrhnilo iz nekega oddaljenega drila. Iz vsake situacije mora izvleči najboljše.

»Takoj se umaknite! Dajte mu zraka! Džordže in Tomo mi bosta pomagala! Stevo, prinesi vodo! In ne nori, boga ti tvojega! Za danes je eden dovolj in preveč. Ti poišči kakšnega sanitejca! Vidva organizirajta prevoz! Vsi drugi se spravite v senco!«

Jasno, urejeno, z razumljivim ciljem.

Zlom je bil grd, kot bi mu roko izvlekli iz gobca kakšne zveri. Na srečo glavne žile niso bile pretrgane.

»Jebemti! Brž ko ga oddamo, moramo priti do materiala za prvo pomoč! Sta razumela? Pa če ga ukrademo!«

»Saj nismo mogli vedeti,« se je brez potrebe branil Tomo.

»Jaz bi moral vedeti. Kaj naj zdaj? Naj ovijem rano s to mojo svinjsko majico? Najdi kakšno deščico, da mu imobiliziramo roko. Stevo, bog te nima rad! Kje si z vodo?«

Od bolničarke, ki jo je kdo ve od kje za roko privlekel Čedo, je bila uporabna samo torbica, kajti naravni obrambni mehanizmi v organizmu bolničarke so ob pogledu na odprto rano začeli delovati neodvisno od njene volje.

»V pizdo materno, pa taka saniteta,« je bantil Čedo. »Dijakinja srednje medicinske šole je. Zelo korajžna je bila, dokler ni zagledala rane. Kaj naj zdaj z njo?«

»Odvleci jo v senco in spravi k sebi.«

»Pa razpni jo.«

»To bo rad naredil,« je nekdo primaknil, vendar je zadnje zloge že med potjo pogoltnil. Preveč prašičje in nevarno so zavibrirali v revi trenutka.

Josif je medtem prišel k sebi in zverinsko tulil, ko so mu povezovali roko, ter ga pripravljali za transport.

Pravo srečo so imeli s prevozom. Ustavili so vojaško sanitetno vozilo.

Na sedežu za spremljevalce je sedela mlada ženska in na kolenih pestovala kake tri leta starega otroka. Ko ga je blago odrinila, da se je lahko nagnila skozi okno v vratih, je na njeni sanitetni uniformi opazil oznako poročnika.

»Žal mi je, polni smo!«

»Poročnica, dajte mu vsaj kakšnega vruga, da ne bo znorel od bolečin!«

Odprla je vrata vozila in mu potisnila otroka v naročje. Otrok se je temu uprl in se z rokicami oprijel njenih las. Z velikimi steklenimi očmi sredi skremženega obraza in s parajočim ječanjem je človekoljubnost trenutka spremenil v prizor pred vaško klavnico, ko tele v mišičnjaku z macolo prepozna svoj konec.

»Saj si moj,« mu je začela prišepetavati in vračati zaupanje kot poletni dež polni izsušene pore na cvetličnih gredicah. »Striček te bo samo malo prijel. No, spusti lase. Ne boj se. Nikomur te ne dam. Ja, ja, saj si moj.«

Otrok je nerad izpustil lase in se, še vedno pripravljen, da izskoči, prepustil njegovemu naročju in njegovemu glasu, ki je podzavestno prevzel njeno intonacijo: »Saj te ne bom vzel mamici, kje pa, tvoja mamica bi plevec jokala, je ze dobro, ja, ja, tvoja mamica je plidna, vidis stlicka bo malo pogledala, ja,

ja, pa malo pik pik, da ga ne bo vec bubalo.« Mehko ga je božal po zakrčenem telescu in že po nekaj božljajih zadovoljno začutil, kako je otrokova koža začela sprejemati dlan. Velike rjave oči so se znebile ledenega leska in se toplo razlezle. Nezaupljivost se je stalila v radovednost in nabrekli v pričakovanje. Skozi dlan mu je začelo prodirati neko znano, čeprav v začetku nedoločljivo doživljanje, nekakšen spomin na noči, ko se je v temi prebujal, moker od svinčenega teka pred grozljivimi pošastmi, ki so ga hotele zgrabiti s svojimi dolgimi kremplji in ga neusmiljeno gonile do zadnje stiske, da ni bilo niti za šivankino uho več izhoda, niti za makovo zrno več upanja. Takrat se je vedno rešil pred mamin obraz, ki se je zaupljivo, kot luna na globokem polnočnem nebu, smehljaj nad njim, njena hrapava roka pa ga je mehko božala po vročičnem čelu, da je pomirjen spet zaspal.

V grlu ga je stisnilo in težko je pogoltnil cmok.

Poročnica se je medtem odločila, da bodo ranjenca kljub vsemu odpeljali s seboj, saj bo lahko sedel med drugima dvema, ki sta na nosilih.

»Sporočite mojim!« je naročal Josif.

»Brez skrbi, tudi ženo ti bom potolažil!«

»Še svoje ne moreš,« se je kislo posmehnil Josif.

»Si Slovenec?« ga je vprašala poročnica, ko je sedela nazaj v kabino. »Slišala sem, kako si otroka tolažil v slovenščini.«

»Menda res,« se je nasmehnil. »Lep otrok. Kako mu je ime?«

»Ne vem. Še nisva prišla do tja. Ne more iz šoka.«

Ni vedel, kako naj to razume. »Mislil sem ...«

»Vem in bojim se, da me bo posvojil. Za zdaj sem rešilna bilka, ki se je ne upa izpustiti. Pred dvema dnevoma sem ga komaj živega pobrala na ulici. Spraševala sem, pa ga nihče ne pogreša. Si lahko misliš: otrok, ki ga nihče ne pogreša! Grozno. Bojim se, da so njegovi kje ...« Utihnila je in se zagledala v ruševine. Iz njenega obraza, ki se je rahlo nagnil k otroku v naročju, se je širila neka ikonska vdanost. Otrokova ročica se je dvignila k njenim ustnicam in jih s prstki razpirala: »Tam, v zbirnem centru, v tistem blodnjaku, te pa res ne morem pustiti. Saj nisi neki najdeni predmet. A ne?!«

Z večer spet ni zmozel do Proleta. Preveč utrujen je bil in tudi ni bil prepričan, da bi mu uspelo najti pot. Z gostilniškega vrta je prijatelja res pospremil do vrat in teh se je spominjal, ni pa si zapomnil imena ulice. In tudi ni imel pojma, kako sta priveslala do tja, niti kako je od tam prikolovratil do klopi v parku. Morda bi se obneslo, če bi začel iskati sled od gostinskega vrta čez Dušanov most, potem desno ... ja?... ali pa levo ... hudič ga vedi! Pa tudi potres je naredil svoje. Porušil in zveržil je razpoznavna znamenja, ob katerih sta se ustavljala, odlivala odvečno tekočino in prepevala o pastirčku, ki žene ovčice, o Drini, ki otožna teče, o nedelji, ki je žalostna, o Ciganu in črni violini, o luni, ki se je tudi napila, o Muji, ki na mesecu konja kuje, o živali, ki

ni ne ptič, ne miš. Ne! O tej živali, ki ni ne tič ne miš, sta samo tulila.

Smilja se je ulegla k njemu.

»Kot mož in žena,« je rekla.

Sredi dopoldneva je opazil, da ga opazuje nek moški, ki ni spadal v dnevno sliko. Tega ni počel naravnost, kot nekdo, ki ugiba in se trudi odkriti značilno znamenje, pozabljen ključ pod predpražnikom spomina. Moški ga je opazoval napeto, kot kak opeharjenec, nabit z maščevanjem, ki natančno ve, kje je vidni rob dovoljenega, zato čaka na pravi trenutek, da ga bo lahko neopaženo prestopil. Blizu njegovih let je bil, nabit z mišicami, vendar je bila njegova nemarna drža že na videz skregana s telesno disciplino in je zato deloval še bolj premočrtno in razbijaško. Tudi sicer je sredi razdejanega prostora, v katerem je vse, kar je bilo zmožno gibanja, vzdrževalo aktiven odnos do obstoječega in se trudilo, da bi ga vrnilo v prejšnje stanje, deloval nekako ignorantsko, kot da mu ni mar za nič. Eno roko je ves čas tiščal v žepu, z drugo je pri hoji pretirano zamahoval in dajal vtis, da je njegova hoja popolnoma odvisna od te roke, kot ura od nihala. Imelo ga je, da bi stekel k njemu in mu jo izpulil. Gotovo bi se izkazalo, da je v rami povezana z zobatim kolesjem in naprej z raznimi prenosnimi mehanizmi, podedovanimi od kdo ve kolikih generacij, ki na koncu premikajo noge v natančno preračunani smeri, z natančno

določenim ciljem. Imel je nekako znan obraz in če ne bi imel tako mogočno košatih črnih brkov, ki jih po prvem srečanju ne moreš več zgrešiti, bi v njem morda lahko prepoznal kakega vojaka iz njegovega nekdanjega voda. Seveda so se mu lahko brki razrasli kasneje, ko je odslužil, saj mu vojaški pravilnik takih ne bi dovolil. Vojaški pravilnik je natančno določal, kot tudi vse drugo, da so lasje lahko dolgi do tri centimetre, brki pa ne smejo ovirati nošenja plinske maske. Njegovi bi.

Še malo ga pustim, je sklenil, potem ga izprašam. Vsiljivec je prej izginil. Pojavil se je spet, ko je zapuščal delovišče. Za trenutek sta se srečala s pogledi, premalo, da bi se drug drugemu nasmehnila ali kako drugače dala vedeti, da sta se opazila.

Čuden tič, je pomislil. Če bi bil moj nekdanji vojak, ne bi tako ovinkaril. Kdo ve, kaj ima za bregom! Morda pa se mu le zdi, da ga opazuje. In to prav njega, med toliko drugimi. Hja, kdo ve kakšna nuja ga je pripeljala v to skopsko ulico, ki je imela pred dnevi tako drugačen obraz, da jo sedaj ne more prepoznati.

Okoli poldne se je končno namenil v vojašnico v starem delu Skopja, kjer bo skušal dobiti Proletov naslov. Nazaj grede bo na Bit-pazaru v eni izmed trgovinic poiskal še kakšno darilce za Rumenko.

»Tovariš vodnik, spodobi se, da gospodinji prineseš spominek, ko prvič prestopiš prag,« ga je Prole še v Strumici z užitkom spravil v zadrego.

»Prole moj, pusti človeka,« ga je Rumenka vzela v bran, »kako pa naj Slovenec to ve!«

»Kaj ga boš zagovarjala, kot da so Janezi iz drugega sveta! V isti državi živimo.«

Ko je bil potem na dopustu, se je na to spomnil in za Rumenko kupil otoček s cerkvico sredi jezera. Motiv je bil z oljnimi barvami naslikan na poševno odrezani brezovi rezini.

»Kako si vedel?« je bila navdušena. »Na blejskem otočku sem že bila in tudi pozvonila sem v cerkvici, čeprav se je moj Prole namrdnil, da je to navadna bedarija.«

Njeno povédanje se ni ustavilo, ko so utihnile besede. Na konicah prstov je skakljalo naprej in se nemo opravičevalo za zadrego, ki jo je položilo v razgovor, da je zastal. Ne prvič, ne zadnjič in ne nalašč.

Narava je pri Rumenki naredila nedopustno diletantsko napako. Namenila ji je žensko poslanstvo, jo obdarila z lepoto, s pametjo in z materinskimi nagoni, spregledala pa rojevanje. V zakon je prišla devica, z edino veliko željo, da možu podari potomca. Ko je bil Prole še partizanski poročnik in je po hitrih tečajih nabiral žige in podpise za stotniške zvezdice, sta sprva pazila, kajti naslednik naj pride v urejeno gnezdo. Kasneje naslednik ni in ni hotel zgrabiti priložnosti. Jalovost jo je začela bremeniti kot izvorni greh, čeprav ga razumsko ni priznavala. Pa vendar! Ko ji je medicina po ovinkih in naravnost povedala, da je pri njeni diagnozi popolnoma nemočna, da ni niti operativnih niti kakšnih drugih možnosti, je v sebi začela upati v čudeže, ki jih sicer res ni, včasih se pa le zgodijo. In čeprav je navadna

bedarija potegniti za vrv v zvoniku cerkvice na blejskem otočku ter si v mislih zaželeli živo bitjece, zvonček vseeno pusti neko upanje, ki brni vsaj do naslednjega zvončka, do naslednjega srkanja v kapljicah odmerjenih sokov iz raznih zelišč, lubja, vršičkov, koreninic, do naslednjega namakanja rodil v studencu kakšnega Dažboga, do naslednjega sedenja na loncih z različno zvarjenimi soparami v temačni sobi vaške padarice. Do naslednjega novega upanja.

»Ne bom pa povedala, kaj sem si takrat zaželela,« je dodala z majhno zamudo.

»He, he, kakšnega mladega žrebca,« je Prole skušal spraviti zadrego v veselo razpoloženje. »Kaj pa naj si ženska želi drugega!«

»Prole moj, ti si navaden bosanski prašič! Če te že zanima, zaželela sem si, da bi se v tisti zibajoči orehovi lupinici srečno pripeljala nazaj, ker ne znam plavati«, se je hitro znašla. Prepričala ni nikogar, čeprav se je njen Prole posmehnil: »Strašna želja! Blejska mati božja res ni imela veliko skrbi zaradi tega, saj je vedela, da bi te jaz prinesel na suho.«

Spominek je obesila v hodnik in vsakomur povedala, kdo ga je prinesel. Nikoli ni pozabila dodati, kako imajo Slovenci zelo drugačne običaje, kar ve zelo dobro, saj sta z njenim človekom nekaj časa preživela v Kranju. Tam se držijo bolj vsak zase. Nič ne hodijo na kavico k sosedu, da bi nosili darila, pa še misliti ni!

Kdo ve, če je Bled prenesla v skopsko stanovanje, je egoistično pomislil. Seveda ga je! Na hodniku visi in vsakomur, ki vstopi, razveseli pogled.

Opazil je, da ga košati brki spet spremljajo. Ustavil se je, brki tudi. Nekaj časa sta se gledala (le kako je bilo ime vojaku, na katerega ga spominja?), nato je stopil k njemu.

»Kaj bi rad?«

»Ti si vodnik!«

»Kdo si pa ti?«

»Borče Trajkovski.«

»Bi te moral poznati?«

»Brata Ilijo.«

V prsih ga je močno stisnilo in v zanki trenutka mu je pred očmi kot kakšna stekla hijena zalajala napol odtrgana epoleta. Preveč blizu je bila, že skoraj za zenicami, da bi jo mogel določiti. Lahko bi bila poročniška, stotniška, majorska, generalska, kakršnakoli in katerekoli vojske.

»Kako si rekel?«

»Jaz sem brat Ilije Trajkovskega, vojaka iz tvojega voda, ki ste ga ubili.«

Saj to ne more biti res, kar sliši! Temu, temu prekletemu brkaču, ki je res podoben vojaku Iliji, se je zmešalo! Preveč žganja si je sinoči nalil v rit in v tej vročini mu je zavrelo! Toda njegove oči niso bile pijane, čeprav so izžarevale vročico. In to ni dobro, ga je spreletelo. To je nevarno.

»Ne razumem, kaj mi pripoveduješ.«

»Vodnik, k tebi je prišel živ, nazaj si ga pripeljal v svinčenemu zaboju. Četrtega julija je minilo pet let.«

Če se je trenutek prej še skušal nekako potuhniti za vrati, češ, pri napačnih si pozvonil, tu ni nikogar, ki bi bil podoben temu opisu, je sedaj vedel, da je

srečanje neizbežno, kajti brkač je že prestopil prag. Sprejeti ga mora, posesti za mizo in mu natočiti čistega vina.

»Človek, bodi razumen! Nekdo ga je moral pripeljati. Če sem bil tisti nekdo jaz, sem bil zato, ker vojaški pravilnik določa, da mora umrlega vojaka spremiti do groba njegov prvi nadrejeni. In ta prvi sem bil slučajno jaz. Razumeš: slučajno! In grozno težko mi je bilo, da sem bil. Razumeš: grozno težko! In grozno težko mi je bilo tudi, ko sem moral s stražo zavarovati, da niste odprli krste in ga, kdo ve kakšnega, sprehajati pod peklensko razbeljenim makedonskim soncem, da bi ga vaš bog potem lahko sprejel v svoja nebesa.«

»Odkopali smo ga takoj, ko si se z vojaki pobral. Samo mati je bila prepričana, da je pravi.«

Neznosen pritisk, isti, ki se mu je že prej najavil, mu je iz prsi treščil v tilnik, se od tam širil po telesu in ga krivinčil. V želodcu se je začela vrteti vedno večja in vedno težja krogla. Prilepila se je na stene in jih navijala proti grlu. Kot takrat pri Figovcu, ko je Simoni razlagal družinski kanibalizem. Kot pred dnevi, ko ga je Smilja vprašala, če je posilstvo seks. Kot, kot, kot!

Moral se je nasloniti na zid.

V sencih mu je začel kljuvati pisalni stroj. Črka za črko, beseda za besedo. Komandant polka, za ogromno hrastovo mizo, je bil kljub neznosni vročini do vratu v oklepu brezhibno urejene uniforme, le epoleta na levem ramenu je bila na enem koncu, pri vratu polkovnikove glave, odtrgana. Bila je

sicer skrbno položena nazaj in skrivala pretrgano vez, toda samo, če so polkovnikove roke mirovale. Vsakokrat, ko je polkovnik premaknil roko, se je premaknila tudi epoleta in dokazovala, da je kljub temu obdržala moč. Lahko bi jo snel z ramena in jo položil na mizo, obesil na obešalnik ali vrgel na tla, moč bi ostala.

Polkovnik je gledal skozi okno svoje pisarne in narekoval prstom, ki so z zamudo streljali po tipkah na tipkovnici ter komajda dohitevali besede.

»Vodnik, vedi, da so truplo secirali in bojim se, da niso kaj preveč pazili na estetiko. Potovanje po tej vročini bo tudi prispevalo svoje. Običaj pa je tak, kakršen je: od doma do groba v odprti krsti. Razumljivo, da ne moreš dovoliti takega pogreba.«

»Kaj pa, če bodo hoteli na silo?«

Prsti nad pisalnim strojem so se ustavili, le palec je vztrajal in po tasterju tolkel presledke, da bi se odmaknil od vprašanja.

»Ne bodo!« je bil odločno prepričan polkovnikov glas. Kljub temu je čez čas dodal: »Sicer pa boš tam z dvema vojakoma iz tvojega voda. V spremstvu pogreba bo še oddelek iz bližnje garnizije.«

»Tovariš komandant, pa res moram vse tri?«

»Do groba si njihov prvi nadrejeni starešina.«

In sedaj ga brkač z nekakšno pravico brata sili čez rob groba, čez rob njegove nadrejenosti. On je svojo dolžnost opravil v trenutku, ko je bila krsta v grobu.

»Rad bi izvedel, kako je zares umrl.«

Ravno njega in samo njega je čakal, nikogar drugega! Že od bratovega pogreba je prežal na jezu,

kot kakšen apokaliptičen zaporničar, in čakal, kdaj ga bo reka naplavila, trdno namenjen, da mu ne bo pustil na breg.

»Pisalo je v mrliškem listu.«

»Zaradi zastrupitve z alkoholom, je pisalo.«

»Potem ...«

»Vodnik, ne pet fantov! Zdravih. Za vojsko sposobnih.«

Kaj naj mu reče? In sploh, zakaj bi mu? Še takrat, ko je bil zapriseženo odvisen atomček vojaškega telesa, ni bil tisti, ki bi mu lahko kaj rekel. Vojaški stroj ima natančno določene organe za govorjenje. Vodnik ni med njimi. Sedaj, ko je vojska samo še neizbrisna brazgotina na njegovem življenjskem traku, pa sploh ne. K zlatim ramenom naj gre, brkač, in vpraša. Nič novega ne bo zvedel. On mu lahko pove le, da je tri vojake spremljal do groba, ker je tako ukazoval vojaški pravilnik. In sploh je ves čas samo izpolnjeval ukaze. Najprej so mu ukazali pot v Beograd, kjer je v secirnici vojaške medicinske akademije s podpisom na prevzemnih listih potrdil, da so bila vsa tri (s številko in besedo) trupla njegovi vojaki, da je truplo Ilije v pocinkanem koritu številka toliko in toliko in da se tudi številki drugih dveh ujemata s številkami v dokumentih. Potem so pred njegovimi očmi na pločevinasta korita, ki so spominjala na narobe obrnjene vojaške kape, titovke imenovane, s kleparskim lotom pritrdili pokrove in vse skupaj položili v lesene zaboje. Zaboji so bili zunaj prebarvani z uradno barvo jugoslovanske armade. Sivoooljčno.

»Vodnik, tvoji so!« je rekel očalar in slekel belo zdravniško haljo. Na njegovih ramenih sta kresnili majorski zvezdici in v trenutku so v prostoru zgorele vse barve, ostala je samo sivoooljčna. Sivoooljčne so bile stene, strop in tla, ljudje in predmeti, velike premične luči na stropu, biljardni mizi podobna marmorna ploskev, kljuge na vratih in omara, v katero je major obesil haljo. Še tišina je bila sivoooljčna.

Major je odprl pipo nad umivalnikom in voda je živo brbotala po njegovih rokah. Zdelo se je, da pripoveduje o svojem neuničljivem krogotoku. Roke so vseeno ostale sivoooljčne. Bi ostale take, če major ne bi odložil zdravniške halje?

»Tvoji so,« je še enkrat ponovil major. »Hudičeva pot te čaka, vodnik!«

Ja. Moji.

»Poslušaj, Ilija ...«

»Borče.«

»... jaz že nekaj časa nisem vodnik.«

»Vem. Na delovišču sem slišal. Zdaj si menda že kapetan.«

»Tak, civilni kapetan. Brez zvezdic. Z vojsko nimam nič. Demobiliziral sem se. Tukaj sem čisto po naključju, da ne rečem po pomoti. Potres me je ujel na poti in sedaj skušam biti koristen. Nič drugega. Ko se bodo stvari malo normalizirale, se bom izstrelil nazaj. Z največjo hitrostjo se izstrelim v Slovenijo.«

Zaslutil je možnost, da bi na teh okroglicah, ki so se naključno začele povezovati v splav, lahko odveslal. Da ga v Ljubljani čaka ženska, je veslal, s katero se namerava poročiti takoj, ko se vrne. Da sedaj

živita v dveh garsonjerah, vendar ju bosta zamenjala za eno večje stanovanje, ampak ne v mestu. Novo stanovanje bosta poiskala nekje v okolici. Mesto je preveč brezdušno, tam ti radio pove, kdaj vzide sonce. Pa tudi kur ne moreš rediti v mestu. On pa si zelo želi imeti kure. Ne veliko, kakih deset. Toliko, da bo lahko še vsako prepoznal in poklical po imenu.

»Vodnik, si se usral, ali so se ti možgani sesirili?!«

Gledal ga je, brkača, kako stoji na svojem prepričanju in išče trenutek, da ga pošlje za bratom. Postalo mu je vseeno. Če hoče, lahko iz bisage, ki jo ves čas vlačí s seboj, potegne kakšno devetmilimetrsko pokalico in skrči kazalec. Ali pa potegne bodež, ki je tu v navadi. Če bo malo pogledal naokrog preden ga bo sunil, ne bo nihče niti opazil. Truplo na skopskih ulicah pa v teh dneh tako in tako ni nič posebnega.

»Veš kaj, Ilija, ...

»Borče Trajkovski!«

... tamle čez je gostilnica z vrtom,« je rekel sproščeno, kot da je v brkaču prepoznal starega prijatelja. »Žejen sem kot Sahara.«

Ničesar ni pričakoval in nič ga ne bi presenetilo. Borče Trajkovski bi se lahko odzval na sto načinov. Lahko bi odklonil, lahko bi ponorel in se zakadil vanj ali pa tako, kot je, mirno šel za njim v predlagani smeri.

Dan je še naprej vztrajal v svoji brezupnosti, brez vsakega posluha za drobnarije kot sta dva človečka s tretjim, ki ga že zdavnaj ni.

»Noč pred potresom sem tu pijančeval s prijateljem,« je razložil, ko sta sedla za mizo.

Najprej je hotel reči, da sta pijančevala s kapetanom Proletom, pa se je v zadnjem trenutku premislil. Zakaj bi ga brez potrebe vlačil v ta nesmisel, ki ni kazal nobenega vrednega nadaljevanja niti izhoda. Nesmisli pač nimajo smislov, razen, da so nesmiselni.

»Tako sem bil nalit, da nisem prišel do hotela. Prespal sem na klopi v parku. To me je rešilo.«

»Vsi nimajo take sreče!«

»Vsi res ne,« je mirno pustil očitek, da je odplaval mimo.

Naročila sta pivo. Njuno skupno breme, ki se jima je med hojo spustilo v stopala, se ni zdrsalo na zmrcvarjeni cesti. Z nezmanjšano težo je sedaj pritisnilo na ramena, da so se pobesila nad mizo. Okrog njiju so hrumeli stroji in ljudje ter ustvarjali vtis neuničljivosti. Življenje pač teče naprej in nima časa za malenkosti. Te so tako in tako briga posameznikov.

»Vodnik, samo to bi rad vedel, kako je umrl.«

Njegov glas je bil še vedno oster, vendar ne obtožujoč. Toda zakaj je sploh pomembno vedeti, kako je kdo umrl? Vsakdo nekako konča. Nekdo zaradi bolezni, drugi pod ruševinami, nekoga zakoljejo na svatbi, drugi pade na fronti, nekdo se obesi, drugi potone z ladjo. Pikapolonica izgine pod ogromno betonsko ploščo. Celo starost koga odpelje. Življenje je nedosegljivo v izbiri načinov k dokončnosti, čeprav je le-ta za vse enaka. Kakšen smisel ima potem nekomu, čeprav pokojnikovemu bratu, razlagati, kako je umrl vojak Ilija?

Velika mesarska muha se je zavrtinčila v ustju njegovega vrča in čofnila v pivo. Nekaj časa se je trudila izkobacati, potem je, verjetno pijana, omagala.

»Povedal sem ti že, da zaradi ...«

»Preskoči alkohol!« je presekal Borče Trajkovski in v zraku je zasmrdelo po žveplu, kot bi švisnila strela. »Če bi umrl samo Ilija, bi morda verjel.«

»Zaradi alkohola!« je podstavil strelovod in počakal, da se je razdišalo. »Je pa res, da je vse skupaj veliko bolj zapleteno. Cel kup naključij. Celo bitka za Stalingrad.«

Če bi ju neka sila v istem trenutku prestavila v peklenski kotel stalingrajske bitke, besede ne bi prepričale. Še sam se je začudil, ko so se tako nepremišljeno in kdo ve od kje postavile na zid med njima in se obema režale z brezzobimi čeljustmi.

Brkati Borče Trajkovski je bil šokiran, morda celo malo prestrašen. Počasi in natančno je začel s pogledom iskati odgovor na njegovem obrazu. Vodnik ga ima za totalnega bedaka ali pa se mu je zmešalo. Pijan ni.

»Ja, vem!« je pohitel, da ne bi pretrgal niti. Vedel je, zakaj so možgani izbrskali Stalingrad. »Toda, saj dovoliš možnost, da se včasih dogajajo tudi nore stvari? Ni nujno, da verjameš. Zagotavljam ti le, da sem bil med preiskavo ves čas zraven. Po službeni dolžnosti. Tudi pri zaslišanju vojakov, ki so preživeli, sem bil zraven. Vse ti lahko povem. V glavi imam natančno zapisano, bolj natančno, kot je v uradnem zapisniku. Lahko ti povem tudi ime kakšnega od preživelih in njegov naslov. Zdravniških ugotovitev pa ne morem in ne znam komentirati, to boš že razumel. Če želiš, lahko izveš tudi moje mnenje, zakaj vojska ni povedala vsega.«

Molče sta se preiskovala z očmi, vsak s svojega brega, vsak s svojim védenjem, prepričanjem in nezaupanjem. Pomislil je, da bi bil Borče brez košatih brkov izrezan Ilija. Povprečen vojak je bil, neopazen. Če se ne bi zgodilo, kar se je, ga verjetno ne bi dolgo obdržal v spominu.

»Samo ne jebi me s Stalingradom,« je bil Borče Trajkovski pripravljen poslušati. »Razumeš: ne jebi me s Stalingradom! Nisem nor.«

Tudi sam takrat ni najbolje razumel, zakaj uradna vojska ni hotela povedati cele zgodbe. Prej ali slej tako vse pripleza na plan. Dogajanj v vojašnici ne more skriti obzidje in bodeča žica na njem niti stražarji z nabitim orožjem niti strogo zaupne okrožnice niti moralno politični pouk niti podpisana zaveza k molččnosti. Nič! Zato vojaških skrivnosti preprosto ni! Bolj ko so zaupne, z večjim veseljem se razhodijo po širnem svetu. Tisoč priložnosti imajo za to. Še najmanj, ko vojaki za vrnjene opasače dobijo enosmerne vozovnice in je potem treba na ciljnih postajah rodbinske sprejemne odbore na vsak način nahraniti z epom, da se vračajo kot zmagovalci in da so v svoji dveletni rajži imeli tudi srečo na svoji strani. Svetlo srečo. Kajti nekatere je črna sreča vrnila v pocinkanih koritih, položenih v lesene, sivoooljčno prebarvane krste.

»In matere se bodo spet vprašale, zakaj so matere postale,« je takrat zaječalo njegovo civilno omizje, ko mu je zaupal strogo zapovedano skrivnost vojašnice. Kot krivda težka se je ulegla na večer in ga zvila v en sam zakaj.

Odgovora ni bilo. Odgovora ni. Četudi je, to nič ne spremeni. Nikoli. Slovenca Antona Hlebca, graničarja, je ustrelil bolgarski graničar. Vojak Travalja, Hrvat, se je obesil sam. Zvezdana Izetbegovića, Bosanca, je počil stražar, Bosanec, ko se je ponoči pod žico vračal v vojašnico. Desetnika Trkuljo, Srba, je na jesenskih manevrih odpihnila prava krogla, čeprav so streljali le z lesenimi ...

»Nesreča kot milijone drugih!«

»Za katero ne bo nihče odgovarjal.«

»Kdo pa naj bi odgovarjal, če so žrtve hkrati tudi krivci?«

»Pripoveduj komu drugemu!«

Pa tako prazničen dan je bil! Državni. Počaščen z vinom pri kosilu. Skupina vojakov, določena za pomoč v jedilnici, se je spretno organizirala. Hvaljen bodi Alah, ki svojim častilcem ne dovoli piti! Praznovanje se je nadaljevalo v malo odmaknjenem kotičku vojaškega parka. Vina je zmanjkalo tik pod vrhom zadovoljstva. In takrat se je vojak Dušan spomnil, kako je v bitki za Stalingrad cela tankovska divizija ostala negibna, ker so tankisti popili ves antifriz iz hladilnih sistemov.

»Antifriz? Ne serji ga, no!«

»Antifriz je čisti alkohol, če ne veste, samo malo obarvan.«

»Pa strupen!«

»V avtočeti ga srkamo. Pomešamo ga z malinovim sirupom in je boljši od vsakega likerja. Na mater prisežem!«

Naenkrat je vse postalo odvisno od tega, ali je

vojak, ki si ga je praporščak izbral, da mu odnaša rit v četnem skladišču, šel v mesto ali ne. Zelo verjetno, da ne, kajti izbranci, oskrbljeni s stalnimi dovolilnicami, so se raje odločali za izhod iz vojašnice, ko mesto ni spominjalo na polje, oblegano od kobilic. Preprosto niso hoteli biti v roju, ki sprehod po mestu spremeni v srečevanje samega sebe, gostilno v vojaško kantino in cigansko vas v seks sejem. Zavedali so se svoje vrednosti, saj se je profesionalni kader zelo potrudil, da jih je odkril in vpeljal v posel, kajti če je uvajalni postopek uspel, je kader samo še kontroliral ter podpisoval, kar so izbranci opravili namesto njih. Na te posebne vojake si naletel skoraj na vseh ravneh, če že ne v samem vrhu, pa tik ob njem. Bili so pisarji, evidentičarji, knjižničarji in skladiščniki. Risali so grafikone in bojne situacije na vojaških zemljevidih, pisali naloge diplomantom višjih vojaških šol in seminarjev, gradili poligone in skladišča, vzdrževali tehnični park ter popravljali gospodinjske stroje po oficirskih stanovanjih. Po potrebi tudi gospodinje. Včasih so kaj postorili celo za sovojake.

»To je noro! Saj ste že sedaj naliti kot mavre, mater vam vašo!« se je upiral in hkrati izsiljeval vojak – skladiščnik.

»Stari, za praznik! Ne bodi kuščar!«

»Eno kantico, bratec. Zmešali bomo z malinovicem. To je očin harašo, saj veš.«

»Pa ne jaz! Vi pa kar žrite, tepci! In kantice niste dobili od mene, če vas dobijo na kozlanju.«

Medtem je dežurna oficirska ekipa v bataljonski pisarni ob kavi, ki jo je na bosanski način pekeli

(nikakor ne kuhal!) izbrani obredni vojak, in dvakrat pečeni slivovki, ki jo je od sosednjega kmeta prinašal izbrani zaupni vojak, igrala tablanet in preklinjala strahovito krivične razporede dežurstev.

»Kateremu kurcu v čast moram jaz, poročnik Stamenković, delati na novo leto, na prvi maj in danes, na dan borca?«

»Ker nisi poročen! Dežurstvo ti pride, kot davek na fantovstvo.«

»Ne me še ti!«

»Ampak, da smo si na jasnem, jebejo samo nas, operativce. Štabnih ne vidiš za praznike!«

»Normalno, saj se razpored dela v štabu.«

»Tako kot plan letnih dopustov. Vprašaj me, kdaj sem bil avgusta na dopustu!«

»Vprašaj ti mojo ženo!«

»Vse v rok službe, pravim jaz. Bodi dober in pokliči vojaka, dam še za eno dudico. Potem se grem sprehodit po dvorišču. Malo za strah.«

Če bi se le odpravil. Pa se ni. Tako so Stalingrajčane pozno popoldne odkrili vojaki. Najprej so mislili, da gre zgolj za preveliko količino izpitega vina, saj se je eden spomnil, kako so med kosilom od muslimanov in drugih alkoateistov odnašali nepopito vino. Cepce je treba pod prhe, so se odločili, tam lahko tudi brez škode bruhajo, mater jim njihovo! In to kar se da hitro, še preden se pojavi kakšen dežurni oficir. Če jih vidi v tem stanju, ga bodo najebali.

Čez čas je postalo vseeno čudno, da pod prho niso prihajali k sebi in se je vse bolj zdelo, da odhajajo od sebe. Morda bi bilo le prav, da obvestijo dežurnega

polka. Prepozno, kajti antifriz je bil že daleč. Za nekatere že bolj daleč kot vsa medicina.

»Do Stalingrada vojaki sploh ne bi smeli priti,« je rekel Borče Trajkovski.

V to je bil tudi sam prepričan, kajti veliko je razmišljal, ko je trinajst dni potoval, izgubljen med včeraj in jutri, med ukazanim in razumljenim, v posebnem vagonu jugoslovanske državne železnice, ki je bil na zunaj še vedno najbolj navaden živinski vagon, znotraj pa z nevidno steno pregrajen na mrtve in žive. Na eni strani tri enake krste, sivoooljčne, z zvezdo na pokrovu, in v vznožju ročno prepisana številka iz sprevodnega dokumenta, na drugi strani tri mlada življenja, oblečena v enake sivoooljčne uniforme, z enakimi rdečimi zvezdami na kapah in enako prestrašenimi obrazi. Eno življenje je imelo na rokavu čin podčastnika.

Praporščak, ki je opravil prevoz od secirnice do stranskega tira na železniški postaji, je z banatsko razvlečenim obrazom razložil, da bodo vagon pripeli k nekemu vlaku.

»Zajebano, takole v zaboju pripeljati materi ...« Praporščaku se je nekaj zataknilo v grlu, da je moral odhrkati in izpljuniti.

Na to še ni uspel misliti. Do tedaj se je vse odvijalo po ukazanem načrtu, ki mu je samo sledil. Ko je v svojem vođu za spremstvo izbral dva prostovoljca, so vse tri oblekli v nove uniforme, z vso opremo, ki sodi zraven, od pušk in nabojnic s pravimi naboji za oba vojaka, ter službeno pištolo zanj do platnenih potovalk, napolnjenih s perilom in obroki hrane za nekaj dni.

V Beograd so pripotovali sredi dopoldneva in se javili na določenem naslovu, kjer jim je dežurni oficir dodelil kurirja, da jih je pospremil do Vojno medicinske akademije. Pred secirnico se je zataknilo, ko je vojak Dobroslov zaprosil vodnika, da bi raje počakal zunaj. Pa ni, kajti v tistem trenutku je po hodniku privihral v belo oblečen očalar in vse tri mimogrede porinil v svoj ustaljeni postopek, ki je bil tako navit, da so komajda sproti prikimavali. Vse po nekem ukaznem redu, od rubrike do rubrike, brez bojazni, da bi kaj spregledali. In ko je na stranskem tiru tovarne železniške postaje stari praporščak z banatsko razvlečenim obrazom in očmi zapitega vaškega grobarja spomnil na čakajočo mater, ga je zgrabila panika, čeprav mu je polkovnik že v povelje zavel, da je srečanje s starši in drugim sorodstvom trenutek, ki je z vojaškimi pravili samo enostransko določen in ni nujno, da ga tudi druga stran sprejme z »razumem«. Na pragu hiše ga bodo čakali, je vedel polkovnik in gledal mimo njega.

Kar naprej pojdi, mu bodo rekli domači, zmotil si se. Naš fant služi v Titovi vojski in se bo kmalu pripeljal na isto železniško postajo, s katere ti pelješ ta zaboj. Velik sprejem mu bomo pripravili. Vsa vas bo tam. Slavolok iz mladih smrek mu bomo postavili in z velikimi črkami bo pisalo: »Dobrodošel naš prvi vojak!« Tako, tovariš vodnik! In če ne veš, tovariš vodnik, on je po drugi svetovni vojni prvi nabornik iz naše vasi, zato ga ne moreš ti pripeljati v zaboj. Kar drugam odpelji ta zaboj. V kakšno drugo hišo, v kakšno drugo vas, h kakšnim drugim staršem, h kakšni drugi zaročenki, v kak drug svet.

Razumem vašo bolečino, bo odgovarjal. Verjemite, tudi meni ni vseeno. Tudi meni se trga srce. Nikoli mi še ni bilo tako hudo. Tudi ko mi je umrl oče, ne. Moj vojak je bil, razumete? Dober je bil, razumete? Za vzgled je bil, razumete? To, da je umrl, je bila njegova edina napaka. Pravzaprav mladostna nepremišljenost, ki se je tragično končala. Za navadno mladeniško tekmovanje je šlo. Saj veste, kakšni so fantje v teh letih. Mislijo, da vse zmorejo. Da lahko izpijejo steklenico žganja na dušek.

»Vodnik, to je bila zgodba za nas. Celó verjeli smo ji, dokler nismo zvedeli, da ni umrl sam. Kaj pa je to, tri trupla na površini ene Jugoslavije?!«

Da, kaj pa je to?!

»Prah si bil in v prah si se povrnil,« je rekel obrednik.

»Večna mu pamijaj,« je rekel drugi obrednik.

»Umreti v službi domovine, je največja čast,« je rekel tretji obrednik.

»Amen.«

Vmes pa si bil malo otrok, malo si hodil v šolo, malo si bil zaljubljen in nekaj časa si bil vojak.

Opazil je, da so se košati brki Borčeta Trajkovskega razrasli po gostilniškem vrtu, pokrili vse mize, stole, in se naježili.

»Vodnik, samo resnico bi rad slišal. V zapisniku o smrti je bila potvorjena resnica. Zakaj?«

Prijelo ga je, da bi stekel na kamniti most in skočil, pa naj se prekleti brkač in predpotopni natakter ter zijala in reka ali kdor hoče, sprašujejo, zakaj. Potem je hitro, skoraj strastno zgrabil za ta zakaj in

ga začel divje vrteti, kajti na robu gostinskega vrta, tam zadaj, v kotu muzikantske školjke, je opazil, kako se napol odtrgana epoleta pripravlja na nastop. Uvodna glasba je že silila v ušesa.

»Bržčas zato, ker bi se nekateri začeli glasno spraševati, kako se to lahko zgodi v tako organizirani armadi, kjer je vse določeno s centimetri, sekundami, barvami, oblikami, epoletami (previdno, da brkač ne bi opazil, je poškilil proti muzikantski školjki: epoleta je obstala in čakala), kjer se natančno ve kdo, kaj, kje in kdaj. Bržčas zato! Kajti možno in vsem dopovedljivo je, da skupina vojakov stavi, kdo lahko spije liter žganja na dušek. Možno. Možno je tudi, da eden pri tem umre. Možno. Ne more pa se zgoditi, da skupina vojakov pri kosilu zbere vedro vina, ga spije, potem pa od vojaka, ki po predpisih sploh ne bi smel imeti ključev od skladišča, dobi antifriz. Ni možno, da se je vse skupaj dogajalo na dvorišču vojašnice célo dolgo popoldne in da tega ni nihče opazil. Razumeš? To pa ni možno! Lahko med Jenkiji, lahko med Ivani, lahko med Lahi, v Jugoslovanski ljudski armadi, najbolj organizirani in najbolj disciplinirani vojski na svetu, ne!«

Odleglo mu je. Na vrtu so se spet razpostavile mize, ob njih stoli in natakár je kot kamela drsel med njimi. V muzikantski školjki se je spet razkril oder. Bil je prazen. Zdaj zdaj se bo pribizala pevka v črnem satenu in zapela pesem o netopirju, pa čeprav samo to, da je netopir miš, ki zna leteti. Med mizami bo tedaj prikoral kapetan Prole in ga ukoril, da ne pozna ne koledarja ne ure. Kar se pa tiče Rumenke,

bo rekel Prole, Rumenka sploh nima krvnega raka, le zrak v tem mestu ni zanjo. Vrnila se bosta v bosanske planine, kjer koze dajejo zdravilno mleko in kjer še kamenje diha.

»Pa vendar ...« je odkimaval in prikimaval brkač.

Ja. Ena sama brezveznost, nikomur potrebna, z milijon ali pa samo enim vprašanjem brez odgovora. Saj je vedel, kaj hoče brkač slišati. Toda, naj mu res pripoveduje o tistih morečih preiskavah, ki so hoteli odkriti vse drugo, le tega ne, da se je ravno tako dogajalo in zgodilo? Ali naj mu raje pripoveduje o eno življenje dolgi vožnji z dvema živima in tremi mrtvimi vojaki? Je sploh za koga pomembno, da so njihov živinski vagon pripeli k nekemu vlaku, pa k drugemu, pa k tretjemu? Vedno je bil isti. Vedno je bila ista končna postaja. Vedno so bili isti starši. Vedno ista zgodba, ista povelja: »Mirno! Častni pozdrav! Slava mu!« Naj mu pove, da se je zalomilo samo pri njih, v njihovi vasi, v njihovi družini? Drugi dve sta bili katoliški in nista zahtevali, da bi krsto odprli. Verjeli sta dokumentom in njemu. Prišel je duhovnik s kadihom in kropilom. Zadišalo je po smoli in zašumelo po blagoslovljenih solzah. Nekdo se je pred krsto postavil s križanim, krajevne oblasti so prinesle venec in mladinec je nosil državno zastavo. Pri njih, pri Trajkovskih, pa so ga hoteli imeti najprej v izložbi! Doma. Na parah. V odprti krsti. Ni jim mogel dopovedati, da so ga pred njegovimi očmi zalotali v kovinsko korito in vstavili v leseno krsto. Drugače ne bi podpisal.

»Hočemo ga videti!« so zahtevali.

»Že tam, v secirnici, je izgledal precej tako, skoraj grozno,« se je trudil.

»Hočemo ga videti!«

»Preveč se vidi, kje so mu odprli glavo,« je dodajal detajle. »Ko obdelujejo mrtve, niso preveč natančni pri šivanju.«

»Hočemo ga videti!«

Ni jih prepričal niti s tem, da se je po nekaj dneh potovanja z vlakom in potem še pet ur z volovsko vprego po poteh, ki še na vojaških kartah niso vrisane, glava lahko tudi odprla, da ji je zgornji del morebiti odletel kot pokrovka z lonca in da tudi vročina med tem časom ni mirovala.

»Hočemo ga videti!«

Celo zagotovila starega popa, da bo Bog razumel, jih niso prepričala. Zato je on, vodnik in starešina do groba, postopal tako, kot je moral. Vojakom je ukazal, naj krsto zastražijo s pripravljenimi puškami. In se je potem, ko je ležal na psihiatričnem oddelku vojaške bolnišnice, gnal do obupa, ker si ni mogel iskreno odgovoriti na vprašanje, ali bi izdal tudi naslednje povelje.

Naj mu to pripoveduje?

Ali naj mu raje pove, kako se mu je med belimi rjuhami in neskončno dolgimi pogovori s psihiatrom v nekem odločnem trenutku samodejno odprla s spiralistim žlebom usmerjena topovska cev in je na drugem koncu, na njenem izhodu, zagledal svojo podobo? Bila je osramočena, ponižana, zlorabljen, umazana. In naj mu pove še, da zanka, narejena iz sivoolljčne samoveznice, potem ni vzdržala njegove telesne teže?

»Dragi Ilija Trajkovski, verjemi, da je moja vest ...«
Ni bil tako prekleto prepričan, da bi nadaljeval. Je pa opazil, da Borče Trajkovski ni reagiral, ko se je spet zmotil v imenu. Rekel je le, da bi takrat vseeno moral povedati resnico.

Za trenutek se mu je zazdelo, da je vstopil v napačen prostor. Vendar je bila slika prava, taka, kot se je davi, ko je odhajal, vtisnila v spomin. Le Smilje ni bilo več na ležišču. Pod prho je žvrgolela popularno italijansko popevko o dežju. V razigrane valove napeva so se vpletali vzdihni in zadovoljno gruljenje, kot trilčki in zdrsi v baročni glasbi, kar je napeljevalo na misel, da je melodija samo spontan spremljevalec nekih drugih užitkov. Sproščena radost je vibrirala po prostoru, čeprav se je ubijalska zmes prežganega julija in telesnih izparin temu le prizanesljivo nasmihala.

Ponoči, najbolje proti jutru, ko se vsaj za stopinjo ohladi, bosta morala prostor temeljito prezračiti. Če je to sploh mogoče.

Na pladnju je opazil bankovce, zahodnonemške marke. Kakšna lahkomiselnost brezskrbnost! Nesreča je privabila v mesto na stotine podganarjev, ki z nevidnimi koraki odnašajo, kar se odnesti da, ali pa z lepimi obrazi ponujajo svoje glodalske usluge. Malo prej je v parku srečal Šiptarja. Prepoznala sta se.

»Samo, da ne boš spet ponorel!« mu je porogljivo zalučal pod noge.

Vendar je porog prestopil in Šiptarja vidno prese-netil. Dvignil je goste obrvi, češ, kar tako, brez vsakega refleksa? Nato je skoraj razočarano skomignil z rameni in odkorakal v svojo smer, verjetno nemočnim in izmozganim starcem pobirat prihranke. Tak podganar bi prav lahko vstopil in pobral denar ali pa še kaj hujšega. Čisto sama bi si bila kriva. Kaj pa naj drugega stori nagonščik, če naleti na golo žensko pod tušem.

Denar je previdno prestavil pod pladenj: naj se malo zamisli, trapa! Potem se je začel previdno slati. V začetku z namero, da bo v nekakšni vzgojni lekciji odigral posiljevalca, vendar se je nagajiva misel prehitro speljala na mokro pojoče telo in začela lizati. Prepustil se je nasladnemu mravljinčenju, da se je razlezlo po koži in naprej do zadnje kapilare, ter se začelo naglo kopičiti v rogovili nog. Po prstih se je približal kabini, nežno razprl povoščeno zaveso in vstopil v soj mokrocvetečega stožca.

Katastrofa!

Cvileč krik je kot bomba razcefral omamnost in ga odpahnil. Zapletel se je v lastne noge, da je padel. Predmeti v prostoru so se vrnili v svoje oguljene oblike in zrak je spet postal neznosno zadušljiv. Smilja je zlezla v hlipanje.

»Zakaj si me tako ... zakaj si me tako ..?«

Presunilo ga je in strahovito bednega se je počutil, ko je nag ležal pred soho, ki se je zaradi zgrešene-ga dotika sesula v najbolj prvinske črepinje strahu.

Vendar čudež: črepinje so se že v naslednjem hipu zlepile v lepoto. Dvignil se je na kolena in se

ji približal. Z ustnicami je začel pobirati kapljice po njenem telesu, dokler ni dosegel trepalnic. Nekatere kapljice so bile slane.

»Oprosti. Butec sem. Nisem te hotel prestrašiti.«

»Vseeno bi lahko ...«

»Daj, no, rad te imam.«

Stavek je ustavil njeno dihanje. Mokra glava, ki se je tolažila med njegovimi dlanmi, se je odlepila in mu legla na prsi. Njeni roki, za kateri ni niti vedel, da sta na njegovih stegnih, sta se zdramili in začeli risati nedoločljive like, kot to počno otroci, ki se jim ponudi nepričakovana možnost v peskovniku.

»Sva na Havajih?«

»Mhm.«

Razločno je začutil, kako njena duša riše košate palme, dolge valove in radodarno sonce, ki se češe z zlatim glavnikom.

»Zakaj pa nimava cvetnih kit okrog vratu?«

»Niso naju še pričakovali. Toda, poglej! Dekleta s cvetjem že prihajajo.«

Dvignila je glavo in se mu z brado obesila na rame, da bi bolje videla. Nekaj časa je tako mirovala, nato ga je rahlo ugriznila v uho.

»Kje imaš pa denar?«

»To je dobrodošlica, za to ni treba denarja,« se je zasmejal njeni nevednosti, čeprav so mu vibracije njenega telesa natančno sporočale, po katerem denarju sprašuje.

Havaji na bedrih so obstali. Palme so krčile liste, dokler ni začutil njenih nohtov.

»Kam si skrtil marke?«

Kar naj jo malo skrbi. Navsezadnje, denarja ni bilo tako malo. Pol delavske plače.

»Verjemi, cvetne kite so zastonj,« je še naprej vlekel pravljico.

Roki sta skočili pod pazduhi, medtem ko je bila glava še vedno z brado zataknjena za njegovo ramo.

»Ne me ..!«

Barva njenega glasu je brcnila pravljico in na vratu je začutil nevarnost trenutka. Samo glavo bo obrnila in mu pregriznila vrat. Vendar se mu preprosto še ni dalo stopiti iz rožnega kroga. Tako komično srečen je bil. Občutek, vreden orgazma.

»Se sploh ne šalim.«

Pod njo se je sprožila vzmet, da jo je odneslo. Skakala je po prostoru, vreščala in metala ob tla, kar ji je prišlo pod roke.

»Prasec! Prekleti prasec šiptarski! Pička mu materna arnautska! Crknil, da bog da! Šiptar hudičevi!«

Izčrpana se je sesedla na blazine in še nekaj časa tolkla s pestmi.

Ni dosti manjkalo pa bi še njega potegnilo v besnenje. Zgrabil bi jo in toliko časa držal pod tušem, da bi se ohladila. Vendar je njeno besnenje začel povezovati z njegovim Šiptarjem, ki ga je pred tem srečal v parku, čeprav ni videl niti najmanjše nitke, ki bi ga povezovala z denarjem pod pladnjem.

»Mi lahko razložiš?«

Zagledala se je vanj in prisegel bi, da je začudena, ker ga vidi. Bil je nezaželen neznanec, ki jo je zalotil sredi nečesa, kar se ne tiče nikogar drugega.

Takoj moram oditi, je pomislil, sesti na prvi vlak

in se odpeljati iz te brezciljne zgodbe, ki se izgublja v labirintu absurdov in naključij. Oditi kljub spodbudnemu občutku, ki mu leze pod kožo na gradbišču, med tistimi preprosteži, poštenimi in garaškimi, ko mu na najbolj elementaren način pripovedujejo: glej, rojeva se novo jutro.

»Kaj bi rad slišal?«

»Denar pa Šiptar pa jaz. To!«

Dolgo je gledala v tla. Z roko je, sedaj po tleh, spet risala nedoločljive like. Morda je le brisala nasmech košate palme, mehke sinje valove in sonce, ki se češe z zlatim glavnikom.

»Ti nimaš s tem nič. Ti boš odšel, ko se ti bo zahtelo, jaz pa moram živeti.«

To je razumel. Samo ugiba lahko, kako bi se s krikom presekana sekvenca odvila do konca, če denarja ne bi skrtil.

»Nisi mi vsega povedala.«

»Tega nočeš vedeti.«

»Vseeno povej.«

Voda v kabini je pršela v lastno zadovoljstvo. Hotel je vstati in jo ustaviti. Vendar se ni premaknil. V sebi je vedel, če vstane, bo vodo zaprl šele potem, ko se bo okopal. Takrat pa ne bo hotel več vedeti, četudi bo Smilja želela govoriti.

»Plačal mi je. Ko sem šla pod tuš, je izginil z denarjem vred. Prasec!«

Udarec je bil premočan, da bi vzdržal. Strmoglavil je v poden. Osramočen, prevaran, oropan. Neki drugi jaz, kdo ve iz katerih zaplat iztrgan, pa mu je čisto od blizu serviral, da nima nobene pravice do tuljenja, niti do Smilje. Še do samega sebe ne.

Pa vendar, je ugovarjal.

Smilja je to, kar je, se drugi jaz ni dal zmesi. Smilja ni prišla za teboj, prišla je za preživetje prodajat tisto, kar ima.

Pa vendar!

Če naivno misliš, da nisi zgolj priložnost, tudi prav. Na koncu koncev, ali je kakšna razlika med žensko, ki se dnevno prodaja za preživetje, in žensko, ki se proda enkrat za vselej? Recimo za varen dom, za družino, za ugled? Je kakšna razlika med Smiljo in Simono? Smilja ti spremeni urico, Simona ti spremeni življenje.

Pa vendar, zakaj Šiptar? Ne kdorkoli, ampak Šiptar, ki kot mrhovinar kroži po razdejanem mestu in iz črne nesreče kljuje žolte cekine. Tisti Šiptar, ki ga je srečal v parku, ko je odhajal od tod in mu mimogrede porogljivo navrgel: da ne boš spet ponorel.

»Šiptarji so najboljše stranke,« je razložila, kot bi razumela kolobocijo v njegovi glavi.

Razdraženo je siknil: »Ker najbolje plačajo ali ker najbolje fukajo?«

Takoj mu je bilo žal, ampak rekel je. Spet je začela risati po tleh. Morda otroške igre v barakarskem naselju velikega mesta. Morda sapo pijanega očeta, ki jo je prvi posilil. Morda beograjskega zvodnika, ki ji je z gladko dlanjo brisal strah z rosne kože, ko se je kot padalce z regratove lučke zbegano vrtela po beograjski železniški postaji.

Morda pa je risala Boga, ki vse to gleda in dopušča.

Počasi je dvignila obraz: »Ti si še bolj nesrečen človek kot jaz. Jaz vsaj vem, kaj hočem. In za moj hočem, potrebujem ...«

Ni dokončala. Nekaj časa ga je opazovala z velikimi telečjimi očmi in se popolnoma umirila. Obraz se ji je zmeščal v poteze matere, ki otroku pripoveduje pravljico, da bo lažje pogoltnil grenko zdravilo.

»Ti bom povedala, seveda ti bom povedala, zakaj so Šiptarji v Skopju najboljše stranke. Tega sem staknila v parku. Iz oči sem mu brala, kako mi z vsem telesom rine med noge. Pripeljala sem ga sem, pa mu je bruhnil, še preden sem ga umila. Plačal je še enkrat. Ko sva čakala, da mu bo spet vstal, mi je zaupal, da je iz neke vasi pod Popovo Šapko in da je v Skopju zato, ker dobro zasluži, ko rešuje ljudem premoženje iz smrtno nevarnih stavb. Z denarjem bo lahko kupil ženo.«

Utihnila je in se zagledala v sliko makedonskega predsednika, ujetega v pladenj. Morda si je želela, da bi jo slišal.

»Bog ve, če lahko ti razumeš, da si mora Šiptar iz neke vasice pod Šar planino ženo še vedno kupiti. Bog ve, če lahko ti, ki fukaš, kjer te prime, verjameš, da je ta Šiptar danes postal moški. Razumeš: zdrav, krepak moški je pri petindvajsetih prvič fukal. Tako je to, dragi moj Slovenček.«

Napolnil ga je sram. Zaradi Smilje, ki ga je gledala s praznimi očmi. Zaradi Šiptarja, ki je pri petindvajsetih doživel žensko. Zaradi tega gnidastega življenja, ki mu kdo ve kdo postavlja norme. Zaradi bankovcev, ki so tičali pod pladnjem z uradno fotografijo makedonskega predsednika.

Ni našel besed, da bi se opravičil in tudi poguma ne, da bi povedal, kje je denar.

Vstal je in stopil proti izhodu.

»Hej, če hočeš, se obleci!«

»Ti tudi!« je odvrnil, ko je opazil, da sta še oba gola.

»Zame je vseeno, ostala bom na Havajih. Drugega sveta imam dovolj za danes.«

»Ja, saj res, za drugi svet se je treba obleči,« je zamrmral med vrati.

Kuža je rahlo zacvilil in se s sklonjeno glavo odpravil za njim.

Zagledala sta se na kakih petdeset korakov in potem se je zdelo, kot bi bila domenjena. Halo! Imaš čas? Prav, greva.

Nobenega velikega presenečenja, nobenih pospešenih korakov, kriljenja z rokami in izbruha veselja, ki bi se leta nabiralo in čakalo, stlačeno v kakšnem mehu za nepričakovana snidenja. Tudi objem ni presegel makedonskih prisrčnih vljudnostnih običajev, da bi mimoidoči lahko pomislili, kako se že dolgo nista videla ali kako sta srečna, ker ju potres ni spravil podse.

»Že zjutraj sem vedel, da bo ta dan nor,« je globlje grulil Ljupčo in ga trepljal po hrbtu. Potem ga je čisto od blizu pogledal v oči, kot da vendarle ne more popolnoma verjeti in nepričakovano rekel, da morata nujno kje stakniti kakšne rože.

Poizkušal je uganiti, kaj tiči za rožami, kajti rože v tem mestu so se spečale z žalostjo, niti Ljupčev

obraz niti glas, pa nista bila ušla na žalost. Vse skupaj je bilo zato nekako zmedeno. Če bi Ljupčo povabil na pijačo, bi se vsaj za začetek vse ujemalo.

»Kam pa greva?«

Odgovora ni dočakal. Ljupčo je ravno takrat dvignil roko in pogledal na uro, ki je v hipu vse drugo odrinila v čakalnico.

»Še vedno gre?«

»Točno, kot bi bila švicarska!«

»Saj je!«

Zasmejala sta se in lahko prestopila tolmun manjkajočega časa. Ko so se takrat dogovarjali, kako bi ga presenetili za petintrideseti rojstni dan, ni bilo glede darila nobenih ugibanj. Vsi so takoj vedeli, da je za Ljupča ura edino primerno darilo. Že vnaprej so se zabavali, ko so ugibali, kakšne izgovore si bo moral na novo izmišljati za vse svoje zamude. Pri njem je vsaka stvar malo zamudila, se nekako oddahnila, umedila, odložila za jutri ali v pozabo, čeprav je s svojo živahnostjo dajal popolnoma drugačen vtis. Pravi primer po makedonsko prikrojenega in banalno poenostavljenega življenjskega sloga: hiti počasi! V tem smislu se je tudi sam deklariral.

»Dragi moji, vsi smo samo ujetniki časa in naše gibanje v njem je samo iluzija. Zato je popolnoma nepomembno, če pridem prej ali kasneje, saj se v samem bistvu nič ne spremeni. Še bolj iluzorno je misliti, da bi času ušel ali ga dohitel, ga zavrl ali pognal, kajti čas poganja njegova lastna energija in je zato neodvisen.«

Na podoben način se je branil, kadar so ga zbadali, da še ni zaplodil naslednika in da nima več kaj

dosti časa, če ga misli spočeti s sedanjo ženo. Ravno ob tem praznovanju pa je prišlo na dan, da kot par nista plodna, da je Lenče jalova. To je vse močno poparilo, čeprav se je Ljupčo izgovarjal z menda že dozorelim sklepom o posvojitvi. »Kakšnega zamorčka ali pa Slovenčka bova vzela,« je rekel, »kajti zdravo je, če se kri meša.« Pa mu ni nihče verjel, kajti gojiti drevo ni isto, kot ga zasaditi. Gojiti drevo ni nadaljevanje rodu. Še hči je samo izhod v sili, je samo nekakšen surogat brez prave funkcije in pomena. Zaradi hčere se niti kozarci ne razbijajo, če že, so črepinje razočarane in žalostne. Kozarci veselja se razbijajo samo za sina, ki je tvoj in ki je vedno prvorojenec, četudi se rodi sedmi ali enajsti.

Tako tudi darilo ni doseglo tistega sijaja, ki so mu ga v pripravah namenili. Pravzaprav je postala še najbolj pomembna zgodba o kupovanju ure. Zapletlo se je že takoj na začetku. Ročna ura kakšne znane švicarske znamke je namreč stala pravo premoženje, skoraj mesečno plačo, predlog, da bi kupili rusko, ki je precej cenejša, pa so takoj zavrgli. Če bomo kupili, naj bo taka, da se ne bo že jutri ustavila! Dobro, dobro, tudi ruske niso slabe, so pa neugledne in napadalno debele, da rokavom trgajo manšete. Švicarske so tanke, elegantne in njihovi kazalci se ponoči svetijo.

»Sonce pa vzide in zaide,« je po svoje klepal pesnik Ljubiša, »in sploh ne ve, da neki ubogi človečki z mehničnimi napravami merijo njegovo pot.«

Potem je Sandi predlagal sorodnika, ki zanesljivo preskrbi najboljšo uro za pol cene.

»Maček v žaklju!«

»Branko ima prav. Švercerji prodajajo same ponaredke. Ohišje je švicarsko, mehanizem pa italijanski.«

»Ljubiša, kje si pa to pobral?«

»O tem vrabci čivkajao!«

»Kaj vse čivkajo, pesniki pa nasedate! Pomisli vendar s pametjo. V Švici, Franciji, Angliji in sploh na zahodu so ure tako poceni, da se jim kaj takega niti slučajno ne bi splačalo. Tam ima uro vsak mulc. Tam je ura vsakdanja potreba, standard, ne pa luksuz kot pri nas.«

»Ja, v filmih!«

»Ha, ha, če se spomnim, da se je pred dnevi ves oddelek mojega voda fotografiral z eno uro: komolec na cvetlični podstavek, pest pod brado, na zapestju pa ura.«

»Tako je pri nas. V Ameriki je drugače.«

»Za kogar je!«

»Hej, ustavite konje! Mislim, da je Sandijev predlog dober. Tudi nič zato, če Ljupču povemo, kako je darilo kupljeno, vsaj ne bo imel slabega občutka, da smo zanj zapravili premoženje.«

»Se strinjam,« je bil spet prvi Ljubiša.

»Kako je tebe lahko prepričati,« mu je oponesel Sandi.

»Seveda me je lahko, in to z razlogom, kajti jaz še tega deleža, ki bo za pol cene, ne bom mogel takoj plačati. Prijatelji, jaz sem, če vas moram spet spomniti, pesnik. Pesnike pa ta moja domovina sovraži, saj jih ne plačuje niti toliko kot fizikalce.

Intelektualci moje sorte pač ne ustvarjamo novega denarja in smo čista zgaga tega ekonomsko političnega sistema. Smo celo manj kot policaji, čeprav tudi policaji ne ustvarjajo novih vrednosti, razen če ni nova vrednost zaprti državljan! Manj vredni smo tudi od vojakov. Brez zamere, tovariš podčastnik, brat moj, saj nisi ti kriv. Lahko pa založiš zame. Ne bi te prosil, če bi bilo kaj poštenja na tem svetu. Kajti moja pesniška zbirka bi tedaj že zdavnaj izšla in ...«

»Ti si jo že naprej zapil.«

»Seveda ti bom posodil.«

Sandi je potem prevzel skrb okrog nakupa, saj je znal s temi stvarmi. V polpoklicnem mestnem gledališču je bil deklica za vse. Nastopal je v manjših vlogah, izdeloval propagandni material, največ pa snoval in izdeloval scenografije, si izmišljal odrske zvočne in svetlobne efekte ter za kulisami mečkal nadobudne amaterke. Večno raztegnjen med željami in možnostmi, je znal poiskati rešitve tudi v nišah, ki so bile ravno toliko zoprne uradnim pogledom, da so raje gledali mimo. Le zakaj bi mu kdo očital, če je po čudnih kanalih privlekel v gledališče mešalno mizo, saj so bile predstave potem svetlobno nepopisno bolj bogate. In zakaj bi mu kdo očital, če bo za prijatelje kupil uro po polovični ceni?

Dan pred praznovanjem ure še ni imel in denarja tudi ne. Tihotapcu, sorodniku je plačal vnaprej, potem je le-ta izginil.

»Le kako moreš biti tako naiven: švercarju denar vnaprej!«

»Se je že kaj zgodilo, nalašč me že ne bi osedlal!«

»Krasna tolažba! Se pravi, če so ga zaprli, ali kaj vem kaj, adijo denar in ura. Saj to govoriš, ali ne?«

Ljupčo se potem ni mogel načuditi duhovitosti, ker je bil prepričan, da so mu prijatelji z dvourno zamudo nazorno demonstrirali njegove navade. Sprva mu niti niso povedali pravega vzroka, ob pijači pa so vse izčvekali, vključno z informacijo, da je ura resda kupljena pod roko, vendar garantirano Schweiz made. Seveda pa naj ne bo razočaran, če bo kljub temu že jutri nehala tiktakati. Za uteho lahko takrat prebuta Sandija.

»Res je točna. Preveč!« se je zasmel Ljupčo in se začel razgledovati, kot bi ne bil prepričan, da je na pravem kraju, čeprav je roko z uro še vedno držal pred očmi. »Nekega dne me bo požrla, kot Kronos svoje otroke. Saj poznaš zgodbo?«

Ni poznal in vedel je, da Ljupčo to ve. V predmetniku njegove vojaške šole ni bilo prostora za take štorije. Le kaj bodo vojakom izmišljene, dovolj je resničnih. Bitka na Sutjeski, Igmanski marš, Bitka na Neretvi, Desant na Drvar, Sremska fronta in še in še. In vse so naše. In vse so žrle svoje otroke.

»Saj, saj,« je navadno rekel Ljupčo, kadar sta se zapletla, vseeno kaj preberi.

Navadno ga je potem zgrabilo, da bi se zarinil v kakšno lupino in bral. Nekako tako, kot je v osnovnošolskih časih bral zaradi učiteljice Gospodične. Najprej z jezo in na silo, ker je vedel, da bo drugi dan vprašan, potem ga je besedilo skoraj vedno potegnilo in se mu je prepustil. Ja, Gospodična se je res prav do zadnjega trudila, da bi ga spravila med bralce, če ne

kar med pišoče. Še sedaj je lahko recitiral Prešernovo Vrbo, pa Aškerčevo Balado, Kajuhovo Sini moji, Gregorčičevo Soči, Kosovelovo Starko za vasjo in Brinovko, ki obleži, obleži. Kdo ve, kam bi ga odneslo, če se materi ne bi ponudila vojaška šola kot edina rešitev. Potem je bral samo še vojaške priročnike, pravilnike in časopise v uradnem jeziku jugoslovanske ljudske armade. Včasih je posrkal kakšno Ljubiševo pesem v makedonščini. In bral je pisma, dolga Simonina pisma. Tako nikoli ni prišel do Kronosa, po katerem ga sprašuje Ljupčo. Sklepal je, da je lastnik imena verjetno iz grške mitologije, saj je bil Ljupčo v njej doma in bil celo prepričan, da se ta svet ne more več nič novega izmisliti, kajti stari Grki so že vse zapisali. Sploh pa je merjenje časa samo še ena od samomorilskih pogruntacij človeka. Uro navija zato, da potem ura navija njega in ga drži na svojih vajetih, tako da na koncu ni več on gospodar časa, ampak je čas njegov gospodar.

»No ja,« je po majhnem premisleku nekako spravljivo dodal, kot bi nadaljeval davno začet pogovor, »včasih je le dobro, če veš, koliko si ga lahko vzameš. Zdajle, na primer, imava celi dve uri, preden pride Kiro.«

Nič se ni spremenil, je ugotovil, samo to še ni rekel (morda je preslišal?), da je zaradi prihodnosti treba spoštovati preteklost, kajti sedanost je tako in tako samo za mimogrede. Kiro je zanesljivo neka sedanost.

»Občinski avto vozi. Ne boš verjel, predsednik občine mi je dal na razpolago avto. Pravzaprav sem

ga malo prisilil. Jebemti, če je predsednik moje občine, naj kaj naredi za svojega občana! Se ti ne zdi?«

Poizkušal je povezati niti, vendar ni prišel dlje, kot da je Ljupčeva žena Lenče nekje v Skopju in da je šofer Kiro z občinskim avtom na uslugo.

»Pa mi vseeno lahko kaj več zaupaš?«

»Hm, ja, oprosti! Vsega pa res ne moreš vedeti. Rodila je! Si misliš, prav takrat, ko se je Skopje streslo, je rodila. Porodničarje okrog nje je pregnala panika, Lenče je pa flegma sama rodila. Saj ni mogla drugače, otrok je hotel v svet. Briga otroka za en potres.«

»Kaj ni ...,« je bil začuden.

»Veš kaj, izgleda, da je vmes res preteklo nekaj Vardarja. Morda bi le kazalo, da najprej postaviva kakšen bolj širok mostiček čez vse to. Saj te sploh nisem vprašal, kaj počneš v tem nesrečnem mestu.«

»Tu sem po pomoti, če sem iskren. Sicer pa z eno skupino pomagam odstranjevati ruševine. Vendar me tale hip iskreno zanima, kako se vama je posrečilo?«

»Hvala!«

Ustavil se je in z roko pokazal proti drevesu, skrotovičenemu od starosti in napora, ki je do ramen zametano s smetmi samevalo med dvema razmajanima stavbama. Izgledalo je, kot da sta se stavbi ustrašili in nista upali zgrmeti nanj.

Kuža, ki je zavzeto spremljal dogajanje, je kretnjo razumel po svoje. Stekel je k drevesu in dvignil nogo. Oba je spravil v smeh.

»Poglej, samo psu še lahko koristi, sicer pa je

samemu sebi v napoto. Prostor jemlje in zbira okoli sebe odsluženo kramarijo. Vendar ga noben vihar ne izruje, ker stoji v zavetju, noben potres ne podre, ker ima pregloboke korenine, nobena sekira ne najde, ker zaradi krame ne pride blizu. Če bi se vsaj kdo domislil in zraven posadil novo sadiko, jo zalival in negoval, da bi ga prerasla, potem bi se vse zgodilo po naravni poti. Kdo ve, komu je všeč, da je tako?»

»Preteklosti!« je zinil, čeprav ni prav vedel, kam Ljupčo napeljuje strugo.

»Točno. Prav si rekel. Zaostalost je lahko všeč samo preteklosti, pa še to ni čisto res.«

Spet je bil v zadregi. V njegovem arzenalu ni bilo pravih besed, če pa že, so bile prepočasne ali pa se niso znale postaviti v prave enote, da bi lahko zavzele položaj in suvereno sledile ideji manevra. To se mu je skoraj redno dogajalo na njihovih nočnih strumiških seansah, zato je bil velikokrat po ves večer tiho in so se vsi na to navadili. Stvari so potem prihajale za njim, ko kakšne zapoznele čebele in oprasčevali, kar se je oprasčati dalo.

»Razmišljaj, moj vodnik, ki te imam rad kot brata,« mu je govoril Ljubiša. »Včasih je le dobro vedeti, zakaj imaš lastno glavo. Posebno če si v kolesju vojaške hierarhije. Na koncu koncev ti lahko neka zvezdica z ramena ukaže samomor in se ubiješ, še preden dojameš, za kaj gre.«

»Veš, hudičevo udobno je, če si bog!« je z ironičnim prizvokom nadaljeval Ljupčo. »Tega se enostavno ne moreš, niti smeš odreči. V moji Makedoniji ne! Kajti pljunil bi na tradicijo, zanikal stoletja negovan

sistem moške večvrednosti, ki je vrezan v narodovih genih, v joku in smehu, v rojevanju in umiranju, v navadah in običajih, v muziki in plesu, v kletvi in molitvi, v koreninah, deblu in krošnji. Lahko je teoretizirati, razlagati humanizem in človekove pravice, trositi parole o enakopravnosti spolov, težko pa se je srečati s seboj. Vseeno na kateri ravni: kot ljudstvo ali kot posameznik, v družini ali v državi. Posledice so v vsakem primeru dramatične.«

Čutil je, da ima Ljupčo prav, čeprav ni našel nobene povezave z neplodno Lenče, ki je rodila, ko je Skopje ubijal potres, in zakrnelim drevescem, ki ga je poscal pes.

»Hvala bogu je moja priučena pamet v nekem trenutku razsvetljenosti, obupa ali kaj vem česa vendarle videla čez lastni egoizem in me, Makedonca Ljupča, prisilila, da sem sam sebi priznal za dvajseto stoletje nesprijemljivo primitivnost.«

Z roko, kot jecljavec, ki hoče z gibom pomagati besedi, je sunkovito zagrozil proti staremu drevesu: »Vsekakor bi morali to staro drevo pospraviti!«

Nekaj časa sta hodila molče. Pogovora ni hotel poganjati s vprašanji, kajti zdelo se mu je, da je Ljupčo ugriznil v jabolko, ki ga je presenetilo z okusom in ni bil prepričan, ali bi grizljaj do konca prežvečil ali izpljunil. Se bo že odločil.

»Pri nas so bile, so in bodo še dolgo časa jalove le samice. To je tako in nič drugače. Zato je težko razlagati, da ima lahko takle zdrav, postaven žrebec premalo spermijev in še ti so leni. Koliko vsega bi mi bilo prihranjeno, če bi se že prej prepustil medicini!«

Ozrl se je okoli, kot bi se bal znanih ušes. Verjetno je to resnico, s katero očitno ni hotel javno živeti, prvič glasno spravil skozi zobe, kajti opazno mu je odleglo. Nasmehnil se je in ga potrepil po ramenu, češ, tako je to, ti boš že razumel, za mojo okolico in sorodstvo pa naj kar ostane, da se je zgodil čudež. Tudi Lenči to najbolj odgovarja.

»Majke mi, v Makedoniji res ne gre, da bi bil moški jalov. Saj razumeš.«

Razumel je. V letih, ki jih je preživel v teh krajih, si je nabral dovolj dokazov za to. Želel je vprašati, ali je fantek ali punčka, pa se je premislil in raje vprašal, kako je novemu bitju ime.

»Sreča. Ti je všeč?«

»Sreča?« je bil za hip presenečen. »Seveda, čudovito, enkratno! Lepšega ni.«

»Je bilo pa noro. Ponoči smo Lenče odpeljali v skopsko porodnišnico. Saj razumeš: samo v Skopju imajo najboljše zdravnike. Ne moreš kar domačim porodničarjem prepustiti nekaj, kar si toliko let čakal.«

Spreminjal je barvo glasu, šepetal in kričal, delal grimase, risal z rokami in vodil dialog med svetovljanskim Ljupčom, ki vse razume in ve, in čustvenim Makedoncem, ki deluje po nareku gona. »Trapasto! Ampak to si nekako odpustim, saj so menda vsi očetje pri prvem porodu panični, ne samo tisti, ki jim mora medicinska znanost pomagati pri oploditvi.«

Ni zvenelo čisto. Nekakšna plesniva užaljenost se je kljub prizadevanju po očiščenju, kot megla vlekla med besedami. V zibelko položeni ponos se še ni, če

se sploh kdaj bo, sprijaznil z dejstvom, da je naravi figo mar za tradicijo in druge krojne pole iz črednih modnih salonov, v katerih krojijo veliki mojstri moškega spola. Ljupčo to ve in tudi s takimi ironičnimi utežmi »ki jim mora medicinska znanost pomagati pri oploditvi«, podzavestno išče ravnotežje med svojo privzgojenostjo in priučenostjo, med gonom in dvajsetim stoletjem. Med dvema danostima.

»Mene so v porodnišnici seveda odslovili in sem šel prenočevat k sorodnikom. Ob treh zjutraj sem nazadnje vprašal v porodnišnico, kaj se dogaja. Potem sem menda zaspal in sploh ne vem, kako sem se znašel zunaj. Beg iz stavbe se mi ni zapisal v spomin. Stali smo na dvorišču in brez moči gledali, kako hiša razpada. Tega se spomnim. Naprej spet samo drobci, milijon drobcev, povezanih s paničnim begom proti porodnišnici. Ne vprašaj me, kako sem se pretolkel skozi ves pekel, skozi brezumne črede živih in mrtvih, skozi zasute ulice, skozi prah, omet, steklo, železje, beton. Bos in v samih spodnjicah sem tekel. Nobenih bolečin nisem čutil, ko so se podplati odrivali od razbitin. Nobene ovire, ki se je postavila predme, se nisem ustrašil. Morda sem med potjo tudi kakšno hišo prestavil, zadržal steno, da ni padla name. Možno. Spomnim pa se, da je na neki ulici sredi ceste čepela mati z dvema otrokoma. Prav izzivali so smrt. Zavpil sem, naj vendar zginejo stran, saj jih bo pomendralo. Razjezilo me je, ker me mati ni hotela slišati. Skočil sem do nje in jo zgrabil za ramena. Tedaj sem videl, da so edino solze v njenih očeh še žive. Kako je lahko mrtva čepela in

držala pod rokami oba otroka, mi ni jasno. Planil sem naprej in jih pustil tam. Dva živa otroka na prsih mrtve matere. Kar pustil. Potem so prišli za menoj in me gledajo s svojimi velikimi očmi, kadar hočem zaspati. Nič ne rečejo, samo gledajo. Toda, kaj bi lahko storil, reci, kaj bi lahko storil? Njene oči so bile v tistem trenutku tako zelo podobne očem moje Lenče.«

Obstal je in si obrisal čelo.

»Kako se lahko človek v trenutku spremeni,« je pomislil, ko ga je gledal preznojenega od ubesedenih slik. Oči so mu begale po razčlovečenem prostoru in iskale še eno besedo. Besedo, ki je manjkala.

Sam jo bo moral najti. Hudo breme si je naložil. Obraz, ki ga je obrisal s spodnjim delom majice, so v trenutku spet razbrazdale izdajalske potne srage.

»Izgleda, da sem malo vročičen,« se je začel, kdo ve zakaj, opravičevati. »Včeraj se me cepili proti nalezljivim boleznim, tifusu, dizenteriji in kaj vem kaj še. Menda v dveh dneh mine. Pa tudi neprespan sem do zadnje molekule. Ne morem normalno zaspati. Če zadremam, vidim tista dva otročka ali pa vidim ljudi, ki skačejo skozi okna. Naravnost vame so skakali, ko sem tekkel mimo. Samo čakal sem, kdaj bodo začele skakati še matere z dojenčki, kdaj bo skočila Lenče.«

Sklonil se je in si zavezal vezalko na čevlju. Nekaj časa je obtičal v tem položaju kot kakšen utrujen puščavski beduin, ki ni prepričan, ali gre za privid ali se je res pretolkel do oaze.

»Sploh ne verjamem, da sem vse to doživel.«

Ni vedel, kaj bi mu rekel. Lahko sploh kaj? So sploh kje besede, ki bi kot knapovski vagončki odvažale črno iz črnih globin? Naj mu reče, da črnina v času posivi?

»V porodnišnici je bilo še huje. Vse je nekam divjalo, se prerivalo, kričalo, jokalo, klelo, molilo. Osebe je na robu moči poizkušalo vzpostaviti neko razumnost. Nekako sem se pretolkel v bližino prostorov, kjer sem ponoči pustil Lenče. Prepoznal sem medicinsko sestro in jo zgrabil.

»Se me spomnite? Mojo ženo smo ponoči pripekljali. Lenče ji je ime, saj se spomnite?«

»Vaša žena je rodila zdravo deklico. Obe sta dobro. Zdaj pa pojdite.«

»Moram ju videti!«

»Človek, kaj ne vidite, kakšen pekel je tukaj? Porodnice so na varnem! Vsi so na varnem, tudi dojenčki. Mi se organiziramo. Nihče ni poškodovan. Vse kontroliramo. Ne delajte težav! Pri vsem tem si ne moremo privoščiti še norih očetov!«

»Glej me v oči in povej, kje sta moja žena in otrok!«

Sprožila se je proti meni, da bi me ... kdo ve, kaj bi me. Vendar ni zmogla. Sesula se je, kot bi stroju sredi akcije zmanjkalo elektrike.

»Povej ti meni, kaj je z mojimi! Srečni očka, povej, kaj je z mojimi! Nihče ne ve, kaj je z mojimi, jaz pa ne smem od tu!«

Grozna absurdnost trenutka me je popolnoma ohromila. Rad bi storil karkoli, samo ne nekoristno stal in blebetal. Celo novica, da je Lenče rodila zdravo

deklico, je bila nemočna in je kot osramočena stala ob strani. Mimo je prišel nek bolničar in se mučil z nekakšno aparaturo. Zgrabil sem za drugi konec in se še sam odvlekel. Ostal sem z bolničarjem. Še službeno obleko mi je našel Dimitar, ko je opazil, da sem v spodnjicah.«

Nerazumljiv prizor ju je ustavil. Skupina vojakov je sredi večnadstropnih ruševin postavila nekakšne vislice, s katerih je z glavo navzdol visel vojak. Nekdo bo zdaj zdaj dvignil bič in ga začel pretepati: boš priznal ali ne!? Mogoče je pa res, da z vsakim, ki ga zalotijo pri kraji ali kakšnem drugem nečednem dejanju, na licu mesta obračunajo.

»Kaj pa počenete?« sta zgroženo vprašala najbližjega vojaka.

»Med ruševinami je najmanj eden še živ. Vodo mu bomo dostavili in hrano. Že drugi dan se trudimo. Ponoči se je tudi ženska še oglašala.«

»Zakaj pa kar steklenice ne navežete?«

»Ne gre. Po treh metrih navpičnega jaška se je treba še približno toliko plaziti po vodoravnem rovu do traverze, pod katero je taka luknja.« Z rokami je pokazal, kolikšna je. »Iztegneš desno roko v luknjo in človek na drugi strani mora tudi iztegniti roko. Ko sva se našla, me je roka najprej pobožala.«

»Si bil spodaj?«

»Zjutraj. Srdjan in jaz sva se javila.« Čez čas je v pojasnilo ali kot bi mu bilo nerodno, skušal iz vsega narediti dovtip: »V celem vodu sva najbolj koščena. Dahovca, nama rečejo. Hudičevo malo prostora je tam spodaj.«

V svojih devetnajstih letih res ni pridelal kaj več kot kosti in kožo. Ko ga je gledal, je pomislil, kako nezanesljiv je videz človeka, če ga vzameš kot merilo. Kdo bi taki neugledni trlici, ozkih ramen in z rokami violinistke, prisodil tako notranjo opremo. Junaki so vedno veliki, močni, od pasu navzgor oblikovani v trapez. Bi se sam javil, da ga obesijo za noge in ga potem počasi spuščajo v žrelo, ki ima nekje spodaj še en stranski požiralnik s traverzo, pod katero čaka roka? Bi zmogel? Karkoli reče, bo le nedokazana domneva. To ni tako enostavno kot splezati po demonični klaviaturi v drugo nadstropje in starcema prinesiti fotografijo sina. Se je pa v teh dneh velikokrat prepričal, da je ta čas v tem nesrečnem mestu človek vreden toliko, kolikor se je pripravljen žrtvovati za drugega. Bil je celo prepričan, da to rešuje Skopje.

»Vojak, boš cigareto?« mu je ponudil, kajti prijelo ga je, da bi se mu približal, se ga dotaknil in ga pogledal v oči. Vojak je namreč ves ta čas, četudi se je pogovarjal z njima, tako napeto opazoval, kako spuščajo Srdjana, da ni niti enkrat obrnil glave. Verjetno je skupaj z njim tonil v temo in se delal še bolj koščenega, še bolj trlico, kot je bil, da ne bi sprožil kakšnega kamenčka, ki bi za seboj potegnil plaz in spodmaknil še tisto malo stabilnosti, ki je ostala v ruševini. Morda ga je vojak pogledal na začetku, ko ga je nagovoril. Toda takrat ga njegove oči še niso zanimale, takrat je bil še komajda eden od množice vojakov, ki sta jih z Ljupčem opazila samo zato, ker so pri svojem delu uporabljali srednjeveške inkvizicijske naprave.

»Hvala, ne kadim!«

»Veš kaj, če bom imel kdaj sina, bi želel, da bo tak kot ti!«

Vojak se je takrat vendarle obrnil. Velike rjave oči je imel. Čisto otroške. In otroško se je nasmejal, ko je rekel: »Če mislite, da me ni bilo strah, se vražje motite. Zaradi strahu bi lahko tudi umrl tam spodaj. Je pa zanimivo, da mi je popolnoma odleglo, ko sva se s človekom dotaknila. Vsa napetost je odtekla kot po strelovodu. Tega ne bom nikoli pozabil.«

Zagledal se je v svojo roko in jo v komolcu počasi obračal, dokler ni dlan pogledala v sonce. Prsti so komaj opazno drhteli.

»Upam, da ga bomo izvlekli. Kot bi ga poznal, se mi zdi. Kar rad ga imam. Ne vem, zakaj mislim, da je podoben mojemu očetu. Jezi me, ker se nisem spomnil, da bi ga vprašal po imenu. Srdjan ne bo pozabil.«

Po ulici je počasi hropel konvoj tovornjakov. Pomislil je, da tovornjakov ne bi smeli pustiti mimo. Kdo ve, če njihovi tresljaji ne bodo razburili zlobnih energij v ruševinah, sredi katerih z glavo navzdol visi vojak Srdjan ali pa se že plazi do luknje pod traverzo, da se bo dotaknil roke, ki ga bo pobožala, še preden bo sprejela upanje za preživetje.

Kamioni seveda morajo v glavni skopski park, kjer jih nestrpno čakajo, posebno tiste z zdravili, s hrano in šotori. Opazil je dva priklopnika z napisom »Pomoč Skopju iz Delamarisa« in si skušal predstavljati, kako ogromna količina konzerv je zložena pod ponjavama, in takoj tudi, kaj to pomeni

za Skopje. Bo dovolj za en sam zajtrk? Kdor da, da veliko, kdor dobi, je malo!

Ljupčo je spet hitel, da mu je komaj sledil. To ni bil več tisti Ljupčo, pri katerem se je vsaka stvar lahko malo oddahnila, malo počakala, se odložila za jutri ali za pozabo. To je bil Ljupčo, ki sta mu rojstvo in smrt razmajala notranjo zgradbo in se sedaj po najboljših možnostih trudi delovati tako, da se ne bo zrušila. Zato tudi nobenega pravega navdušenja, še začudenja ne, ko sta se po tolikem času nepričakovano srečala. Vse je bilo kar samo po sebi umevno. Že zjutraj sem vedel, da bo ta dan božansko nor, je rekel, pa še dodal, da morava nekje stakniti rože.

»Veš, če sem včasih trdil, da ni naključij, sem v teh dneh prišel do prepričanja, da je vse eno samo naključje. Nepretrgan niz naključij. S srečo in z nesrečo vred. Kaj pa drugega! So pač neke energije, človeku nedoumljive, ki naključja proizvajajo in z njimi balinajo. V teh dneh sem doživel za pet življenj naključij. Jebemti, saj samemu sebi ne verjamem, da sem živ. Pa sem. Sem. Uščipnem se v lice – zaboli. Zavpijem – ljudje se obrnejo.«

Umaknila sta se vozilu ljudske milice. Na strehi vozila je bila montirana velika troblja, iz katere je komajda razumljivo grgotalo, da je treba vso vodo do nadaljnjega obvezno prekuhavati. Trenutno je varna le voda iz vojaških in gasilskih cistern.

»Veš, ko so se odločili, da bodo bolnišnico začasno evakuirali, sem doktorjem rekel, da bom za svoji dekleti poskrbel sam. Z moje strani je zdaj vse v redu, je rekel zdravnik, mati in otrok gresta lahko

v domačo oskrbo. Misliš, da sem vedel, kaj in kako? V Skopju si še pred potresom težko našel taksi. Na avtobus, če sploh že vozijo, tudi ne moreš kar tako z dojenčkom. Brezupno. Pa sem kar rinil. Brez vsake ideje. Čez kake pol ure - naključje, usoda, kar hočeš - pa sem se dobesedno zaletel v našega predsednika občine. Ravno izstopal je iz občinskega avta. Pripe-ljal se je na nekakšen posvet. Kar rekel sem mu, da bi rad avto. Tudi na to sem ga spomnil, da je očetov bratranec. Jebiga, sila kola lomi. Nekaj časa me je za-bodeno gledal, potem je naročil šoferju, naj najprej njegovi sestri dostavi robo, ki je v avtu, nato pa naj nas odpelje domov.«

»Kje te počakamo?«

»Kako boš z dojenčkom čakal! Se bom že znašel, saj sem menda neki kurčevi predsednik!«

Ustavil se je in za trenutek je bilo videti kot da sam ne verjame v to, kar pripoveduje.

»Zdaj samo še šofer Kiro ne sme zajebati.«

Ni.

Bilo je naravnost filmsko, skoraj nadnaravo, ko je Lenče, oprta na Ljupčev polobjem, s Srečo v naročju stopila skozi vrata. Vse okrog je postalo zeleno in hrup ranjenega mesta se je pretil v odo: O, zemlja božjastna, glej! Lahko se spet streseš, če te ni sram!

»Rože za mamico, poljubček za najbolj srečno Srečo,« je vzneseno rekel in obstal v pričakovanju kdo ve česa. Morda čarobne preproge, ki bi jih od-nesla v zeleno oazo jutrišnjih spominov. Vendar no-benega velikega presenečenja, nobenih pospešenih korakov, hrepenečega kriljenja z rokami in izbruha

veselja. Zgolj kopija srečanja z Ljupčom. Tudi zasmejala se je, kot da je nekaj najbolj samoumevnega, da ji je ravno on, za katerega ni niti pomislila, da ga bo še kdaj v življenju videla, prinesel šopek.

»Tebe sem pa res vesela. Saj greš z nami, a ne?«

Na to ni bil pripravljen, vendar se mu je odgovor sam položil v usta. Žvečil ga je počasi kakor poceni žvečilni gumi, od katerega imaš samo to, da morda izboljša okus v ustih.

»Nekaj dni bom še delal, da dokončamo na tistem delovišču. Ne morem kar dezertirati kot Ljupčo iz bolnišnice!«

»Kakor prišel, tako odšel,« je takoj sprejel. »Sicer pa mislim, da sem bil v tem času kar koristen. Na novi lokaciji bi me tako in tako nagnali. V normalnih razmerah sem čista zgaga.«

»Mene pa čakajo v Ljubljani. Naslednji mesec se poročim.«

»Ti baraba ti! Nič ne poveš!«

»Kdaj pa naj bi ti povedal? Od trenutka, ko sva se srečala, si samo ti govoril. Veš, Lenče, tale tvoj mož je res zaljubljen vate. Ne čudi se, če bo začel slikati in bosta morali s Srečo pozirati za oltarne slike.«

Pogledala ga je z velikimi zelenimi očmi in ne navadno sveže je bilo slišati, ko je stoječ ob svojem Makedoncu, dejala:

»Rada ga imam. In tebe tudi.«

Z istimi velikimi zelenimi očmi je pogledala oba.

»Ljupčo, ne boš nič rekel?«

»Seveda bom! Prekleteo, da bom!«

Prepoznal je držo, s katero se je postavil v položaj

ptice, preden premaga gravitacijo in se odlepi od zemlje v neskončno sinjino svobode, kjer so samo še krila in pesem vetra pod njimi. Privzdignjena brada je okolici odločno najavila pomembnost in hkrati intimnost trenutka, ki je vsakokrat prevzel tudi oddaljena omizja, da so prisluhnili. In njegove oči, četudi so bile pred tem pijane in polne večera, kakršen že se je pražil, so dobile poseben lesk, ki se ni odzival več na malenkosti, kot je prostor z dnevno ropotijo. Bil je iznad tega. In ko ga je sedaj pred skopsko bolnišnico opazoval, kako se pripravlja na visoki let, se mu je naenkrat zazdelo, da se ne bo mogel odlepiti. Preveč vsega se je v teh dneh nabralo v njem. Diletantsko se je poizkušal izvleči:

»Vabimo vaju ... kako ji je ime?«

»Metka.«

»... da medeni mesec ...«

Ni mu uspelo. Jez je popustil, zalilo ga je.

»Spravite se že od tod!« je nekdo nervozno ukazoval. »V napoto ste!«

»Obljubim, da prideva. Pozdravita Branka pa Sandija, Atanasa, Čeda, Ljubišo. Je že prišel do svoje zbirke?«

»Ljubiša je že pol leta zaprt. Preveč glasno je jokal o brezmejni svobodi,« je rekla Lenče. »Tudi naju so vrteli. Pa ne bi sedaj! Povem ti, ko prideta.«

Čudno poln in prazen hkrati je še nekaj časa stal na mestu in gledal v prah, ki se je dvignil za odhajajočim avtomobilom. Kdo ve od kje, iz zapora gotovo ne, se mu je oglasil Ljubiša: »Vsi smo samo akrobati na vrvi, ki je razpeta med preteklostjo in

prihodnostjo. Prej ali slej spodrsneš. Prihodnost je tako in tako samo slepilo.«

Ampak, to ne more biti čisto res! Neki dan, ko bo imel voljo, bo o tem razmislil. Na koncu koncev sta Ljupčo in Lenče vendarle prišla v prihodnost.

»Pridi, Kuža! Nekam bova že prišla.«

Odločil se je, da bo prespal v parku, na njegovi klopi, če bo še prosta, kajti po potresu so se zelene površine spremenile v taborišča. Ne samo tisti, ki so ostali brez doma, tudi veliko drugih, ki niso upali spati v stanovanjih, si je našlo v parku začasen dom. Strah, ki se je podnevi razhodil v tisoč in tisoč korakov in se razgubil med stoterimi opravili, se je z nočjo vrnil. Usedel se je na hišni prag in se ni dal prepričati.

Najprej je pomislil, da bi se vrnil v slačilnico, že zaradi prhe, ki po nekem čudežu ni presahnila in jo je bil potreben bolj kot hrane. A zakaj bi rinil nazaj, zbujal skomine in na silo podaljševal nekaj, kar se je že v samem začetku zgodilo iz drugih vzgibov, z drugim namenom, le kot postajališče na naključnem potovanju.

Čeprav ...

Čeprav ga je po premisleku, ko je odvrtil vse tri sekvence filma, uvodnik z beograjske železniške restavracije, jedro zgodbe v popotresnih razmerah, s skoraj družinsko srečo, in zaključek s Šiptarjevim denarjem, motil samo zadnji del zgodbe. Vse drugo,

jebiga, takšno je pač življenje! Toda Šiptar! Šiptar se preprosto ne bi smel pojaviti. Ne z obrazom. Ne z zaraščenimi obrvmi nad kljunastim nosom, da je bil še bolj podoben ptici roparici. Naj ga je še tako posplošil v najbolj običajnega bika s prepolnimi prašniki, je bil vseeno nekako drugačen in ga ni mogel uvrstiti med druge brezimne kapljice v zajemalki Smiljinega preživetja. Kajti Šiptar je bil popolnoma konkreten živ falus s prepoznavnim obrazom, ki rohni v njenem mednožju in v zvijajoče se telo baše neizmerne količine sluzaste sperme, da se cedi iz ust, ušes in oči, ter odlaga bele kapice po njeni razžarjeni koži, od koder jih ne bo več sprala nobena prha in nobeno milo razžrlo. Še lastna spolna sla jih ne bo pregnala.

Ne, k Smilji ne bo več legel.

Čez čas, ko je užaljena moškost malo povrela, si je priznal, da je lahko samo zadovoljen s takim razvojem dogodka. Vsi čustveno odišavljeni prebliski, ki so ga sem in tja napeljevali na morebitno skupno nadaljevanje poti kot možen izhod iz pomijaste sedanjosti, so ostali spodaj, pod Šiptarjem.

Kuža je nekaj časa potrpežljivo čakal in vrtel z repom. Ko je opazil, da je gospodarjev pogled odta-val iz njemu dojemljivega sveta, se je razumevajoče zavlekel pod klop. Pomembno je bilo, da je njegova veriga zvestobe ostala čvrsto pripeta. Niti pomislil ni, da bi sam odstopical tistih sto korakov naprej, kjer je za vrati stala zanj napolnjena posoda z vodo. Raje bo potrpel. Tudi zaradi zmede, ki se je naselila v njem ob prizoru, ko je ženska vreščala, skakala

po prostoru in metala ob tla, kar ji je prišlo pod roke. Prestrašilo ga je, saj je čutil, kako se je ozračje v prostoru spremenilo. Pozitivne energije so se sprevrogle, naježile, dvignile rep in kazale zobe. V zmedi ni vedel, v kateri kot naj se stisne, še potem ne, ko se je ženska umirila in so ji roke obvisle, kot da niso njene. Pred dnevi, zapuščen in izgubljen sredi razdejanega človeškega mravljišča, je v stiski nagovoril oba in čeprav ga je moški prvi povabil, sta bila oba enako topla in mehka. Za gospodarja je izbral moškega, ker je v njegovih očeh takoj opazil velik in čvrst kavelj, na katerega je lahko obesil svojo zvestobo; v ženskih očeh je bil kavelj manj opazen, veliko manj ukrivljen, veliko manj zanesljiv, čeprav je imela neskončno tople roke.

Noč se je vdala nemirnemu spancu.

V seznamih je bilo vedno manj pogrešanih, raslo pa je drevo mrtvih. Drevesničar je noč in dan neutrudno hodil po razritem vrtu s črno kanglico in zalival. Vsakokrat, ko je kanglico nagnil, je na drevesu zašumel nov list in senca je bila vedno bolj temna in prostrana. Drevo je imelo že blizu tisoč črnih listov. Sem in tja so še rešili kakšnega srečneža. Po 132 urah so iz neke hiše izgrebli čevljarja Arsina. Ničesar se ni mogel spomniti. Rekel je le, da se noč ni in ni hotela zbuditi. Zavili so ga v rjuho, ga tako obvarovali pred svetlobo in ga odpeljali pod šotore ameriške vojaške bolnišnice. Časopisi so pisali, da

tam delajo čudeže, po mestu pa so govorili, da je bolnišnica, čeprav pod šotori, tako moderna, da so makedonski zdravniki lahko v njej kvečjemu bolničarji.

»Američani že vedo, kako se dela reklama!« je rekel nekdo. »Skopje je ta trenutek najbolj atraktivno izložbeno okno svetovne politike. Zato so ponudili bolnišnico.«

»Morda res!« je pomislil. Vendar nič več kot to. Upirala se mu je misel, da je svet tako preračunljiv. V nesreči ljudje preskočijo politične, verske in druge prepade. Morda se celo spomnijo, da so vsi na istem planetu.

»Tudi Sovjeti so se izkazali!« je ugovarjal drugi, vendar bolj moralni opredelitvi namena.

»Tudi Sovjeti! Seveda, tudi Sovjeti!« je vztrajal prvi. »Ampak njihove specializirane enote za odstranjevanje ruševin, čeprav opremljene z zadnjimi dosežki tehnike, se ne morejo niti približno kosati z učinkom, ki ga imajo Američani z vojaško bolnišnico. Že zaradi tega ne, ker Sovjeti odstranjujejo ruševine porušenega makedonskega mesta in rešujejo bivanjske stiske, Američani pa rešujejo konkretna življenja konkretnih Makedoncev.«

»In kaj delam jaz,« se je vprašal?

Curek užaljenosti mu je planil po ožilju in vznemiril prste na utrujenih rokah, da so se začeli kriviti. Je tudi on, nekdanji vodnik, Slovenec, Jugoslovan, kaj postavil v izložbo? Ali pa je morda samo zato tu, ker ga je usoda vrgla direktno v areno? Ker pravzaprav ni imel kam? Ko si v epicentru, se pač ne moreš delati, da se te ne tiče.

In kaj so postavile pred ogledalo sveta vse te mladinske in druge brigade, strokovne ekipe in delovne skupine, ki so prihitele iz vseh koncev domovine? Pa Agadirci? Pa zdravniki? Pa šoferji? Pa Smilje?

Ni imel pravega odgovora. Še najmanj zase. Mirno bi lahko odpotoval, ko je zjutraj v parku ugotovil, da je preživel potres. Pa ni. In nima odgovora, zakaj ni. Prav lahko, da je ostal, ker ga je ohromila groza, ko je spoznal, kakšne nepomembnosti lahko odločajo o življenju in smrti. Le preveliki količini zaužitega alkohola se lahko zahvali, da je omagal na klopi sredi skopskega parka, sicer bi uklešččen med ruševinami hotela čakal na Sovjete, Američane, Norvežane, Angleže, na kogarkoli, na Agadirce, Kapetanovo grupo, na avstrijski Katastrophendienst, na rudarje iz Trepče, medicinsko ekipo iz Slovenije, na ljudi iz vseh bratskih republik Jugoslavije, ki bi zmogli z golimi rokami odmakniti na tisoče ton betona nad njim, čeprav ne bi vedeli, kdo je tam spodaj, le zato, ker bi neki labradorec zavohal vonj po človeku ali pa neki Agadirec s stetoskopom zaznal nekakšno tiktakanje v ruševinah, ki bi bilo lahko srce. Potem bi ga zavili v rjuho in odpeljati pod tisti čudežni šotor, kjer so makedonski zdravniki lahko samo bolničarji.

Če bi!

Še bolj verjetno pa bi že prej, že od prvega potresnega sunka, gotovo pa po nekaj dneh, s kakšnega oblaka (morda s tistega, ki se že od včeraj kot ubito jajce praži v razgreti ponvi neba in ne more zbrati dovolj teže, da bi odprl zadrigo in se sprostil) opazoval, kako razpada v smrad in gnus.

In bi s tistega oblaka tudi vedno bolj razočarano, obupano in užaljeno čakal, če bo morda le prišel človek z znanim obrazom, kdorkoli in od koderkoli, ter v njegov spomin položil rožico. En sam živ človek z eno samo rožico. Tako kot prihajajo k drugim z istega seznama, ko je nekdo izračunal, menda je bil Francoz, da za zasute ni več nobenih zemeljskih čudežev. Prihajajo sključeni, s polnimi nahrbtniki groze in žalosti, in se previdno vzpenjajo po čudno nagrmadenem okrasju železobetonskega sarkofaga. Na kakšni majhni ravninici, za katero, vsaj zdi se, so vedeli že prej, še preden so šli na pot, se ustavijo. Potem neskončno dolgo s topimi očmi nemo boljčijo v kak prestrašen kamen, v kakšno užaljeno opeko, v kakšen osramočen betonski blok, poraženo železo ali kar v neko naključno izbrano točko,

ki je ravno tista točka,
točka pod katero,
pod katero
je
?

Potem tja odložijo rožico. In k rožici žalost. Koli-
kor se le da žalosti iz nahrbtnika. Zato so veliko bolj
zravnani, ko odhajajo, čeprav jih niso sneli z ramen
in razvezali njihovih zadržanih gobcev. Tudi če bi
jih, jih ruševine ne bi sprejele. Bile so preveč site.

Bo prišel kdo k njemu?
Saj ga ne morejo kar pustiti.
Jebemti!

Kar pustiti tam spodaj.
Kjer so črvi že začeli pirovati.

Toda, kdo? Kdo naj pride? Nihče niti ne ve za njegovo odpotovanje na zadnji stopnici zadnjega vagona, ko še sam ni vedel, kam ga vleče železna kobila, dokler ni Pajek pogledal skozi okno in odprl pokrovček železničarske ure, po kateri se ravna jutro.

Pa saj berejo časopise!

Seveda berejo. Vendar ne tistih dolgih črnih kolon imen in priimkov, ki že sredi prvega stolpca začnejo migljati pred očmi. Preberejo velike naslove in podnaslove. Preberejo podnapise pod fotografijami. Preberejo članke, ki slikajo grozljive ali čudežne detajle. Preberejo, kako je nekdo pod ruševinami pil lasten urin. Zanima jih, kako ekipa doktor Miličinskega indentificira žrtve. Zanimiva je fotografija stanovanjskega bloka, ki mu je vzelo drugo nadstropje, druga so ostala nedotaknjena. Zanimajo jih kurbe, ki so zavohale posel. Zanimajo jih norci, ki tavajo brez spomina. Zanima jih tudi, če bodo Skopjanci res dobili brezobrestna posojila. To jih zanima. V črne kolone se spustijo samo tisti, ki vedo kaj iščejo in tega ne želijo najti.

Njegove sestre in brat zagotovo ne berejo črnih kolon. Morda, če jih bodo obvestili po uradni poti. Pa tudi takrat ne, ker bodo vse potrebno opravili na pristojnem uradu, kjer bodo izjavili (če že morajo izjaviti!) naj ga pokopljejo v Skopju, saj nima nobenega pomena zmaličeno, napol razpadlo in samo po dokumentih prepoznavno truplo prevažati tako daleč. Veste, (če že morajo izjaviti!) tudi nismo preveč povezani. Nekako odtujen je bil. In samosvoj. Še v vojski ni vzdržal, pa tako lepo mu je bilo. In pil

je tudi. Pivo in žganje. Zadnje čase kar preveč. Zelo preveč. Tako smo slišali. Ampak nekaj od tega je gotovo res, kajti, saj razumete, mi smo precej daleč drug od drugega. Morda je za vse še najbolje tako, kot je hotela usoda.

Simona bi morda prišla, ker bi si ji to zdelo romantično. Kot bi poslala pismo v onkraj svet, ki je še bolj vznemirljiv od onega onkraj sveta, ki sta ga nekoč imela. Tega bi lahko oblikovala po podobi svojega razpoloženja. Toda Simona ne bo nikoli izvedela, ker Simona ne bo hotela izvedeti. Simona ima svoj onkrajsvet, ki ga bere v drugačnem časopisu in urejuje z drugačnimi merili.

Meta?

Meta bo prišla, če je le dobila razglednico. Seveda jo je! Pošti, kjer jo je oddal, se je zmedel ritem, ko je bila razglednica že zdavnaj na poti! Videla bo sliko novega hotela na razglednici, ga primerjala s fotografijo ruševin v časopisu, razumela vratarjev podpis pod ženitno ponudbo, prebrala datum na žigu skopske pošte in povezala stvari. Zato že zaradi lastnega miru natančno prebira sezname pogrešanih in umrlih. Ko bo prebrala, da je ostal v ruševinah hotela, bo rekla, da je pač dobil, kar je iskal. Ne! Rekla bo, da se je končno spravil sam s seboj. Ne! Rekla bo, da bi lahko ... Meta bo gotovo rekla kaj lepega. Rož pa ne bo prinesla. Je predaleč. Če pa bi, bi prinesla nagelj. Tistega z okna njene dekliške izbe, ki ga je presadila v njegovo garsonjero. Zate, da te bom udomačila, je takrat rekla. Da ti bom odgnala sivoolljčno barvo iz srca, je rekla. Da boš vedel, da te

ljubim, je rekla. Noben drug nagelj na svetu nima tako iskreno rdeče barve. Ja, Meta bo prišla!

Kaj pa drugi?

»Hudiča!« bodo rekli slovenski drugi, če bodo slučajno izvedeli, »le kaj je spet lazil tam doli?«

»Pa menda ni to tisti vodnik, ki je na vrat, na nos odbezljal? Le kaj, vruga, je zdaj počel v Skopju, če takrat ni imel niti toliko časa, da bi pobral svoje cunjice pri vdovi?!« so nemara že rekli makedonski drugi, kajti ti so gotovo prebrali. Je bil Ljupčo tudi zaradi tega malo zmeden, ko sta se srečala?

»Kaj ne poveš!« se bo ob kozarčku slivovke začudil kakšen bivši stanovski kolega. »Očitno se je dobro znašel v civilstvu, pička mu materina, če si je lahko privoščil sobo v tako dragem hotelu! Saj ni bil tako napačen, le malo nor. Pa za vojsko ni bil! To pa res ne. Stvari si je preveč po svoje tolmačil.«

»Vsaj enkrat sem imela srečo,« je bila nemara vesela Dobrila, ko je prebrala. »Lahko bi bila že drugič vdova.«

Sam nase je postal besen zaradi tega brskanja po kaj bi, če bi? Preveč se je spreminjalo v pošasten občutek brodolomca, ki sredi oceana, sredi največje vode umira od žeje, od nikoder pa nobene sapice, da bi se uprla v jadra, niti oblačka, ki bi obetal dež. Če bi bila vsaj kakšna severnica, ki bi pokazala smer. Če veš smer, veš za upanje. Moški v njegovih letih imajo družine, stanovanja, v banki jemljejo kredite, se vozijo na sindikalne izlete, igrajo nogomet, vedo kdo, kaj, kje in zakaj so. In vedo, kam se morajo vrniti! On pa sredi razrušenega mesta čaka na pogrebce za lasten pogreb, ki ga ne bo, ker niti mrtev ni.

Na misel mu je prišla zgodbica o nekem Američanu, ki je izkoristil nesrečo in izginil. Razglašen za pogrešanega, je enostavno izstopil iz enega življenja, ga pustil v ponoreli reki ter čisto na drugem koncu začel drugo. Odkrili so ga po naključju po treh desetletjih, ko mu je bilo že vseeno.

Bi lahko vse dosedanje pustil tam spodaj in začel na novo? Recimo v Argentini. Baje je tam zelo enostavno. Malo udrihaš čez komunizem in Jugoslavijo, za ostalo poskrbijo drugi. Ali pa bi se prijavil v tujsko legijo. Z vojaško izobrazbo bi ga sprejeli z obema rokama. Napredoval bi hitreje, kot po sistemu, v katerega ga je nekoč silil kapetan Prole.

Bedarije!

Sebi ne moreš ubežati. Tudi časa ne moreš zavrzeti nazaj in potem na križišču, kjer si zablodil, zaviti v drugo smer. Kajti vedno samo odhajaš. Spiralno. Dokler nisi samemu sebi pika. Potem še ta izgine. In je vseeno, če ura na skopski železniški postaji vztrajno kaže pet in sedemnajst minut in če so zgodovinarji za vse čase zapisali 26. julij 1963.

Oanes mora res obiskati Proleta in Rumenko. Počutil se je dovolj notranje urejen za srečanje z njenim odhajanjem. Ne bo se pustil ujeti v žalostne vode. Ne bo pogreval z nesmisli kot: morda pa vendarle, včasih se tudi medicina zmoti. Naredil se bo, kot da prihaja z malo daljšega dopusta in bo že pri vratih začel izzivati.

»Rumenka, prinesel sem ti darilo, čeprav ni po mojih slovenskih običajih. Moram pa ti priznati, da me je v to prisilil tvoj barbarski stotnik, ko me je pred dnevi skoraj do smrti zalil z bosansko slivovko. Si lahko predstavljaš: po tolikem času se srečava na kamnitem mostu in namesto da bi me povabil na dom, me zgrabi za dušo in vrže v žganjetok. Šele danes sem izplaval na breg, zato zamujam.«

»Rumenka, saj mu ne verjameš, niti besedice mu ne verjameš, barabi podoficirski,« bo takoj prijel Prole in vse bo steklo, kot da se ni nikoli pretrgalo. Potem bo ... seveda! To bo, saj še zna:

Posluh!

Mi živimo v resnih časih in vsak med nami ve, zakaj smo tu. Večinoma ste starejši, oženjeni, berete časopise, je tako? Če nam bo kdo vsilil vojno, jebo ga otac, jo bomo sprejeli in se bojevali, pa čeprav bi vsi poginili. Za nas je edino to častno! Je tako?

Tako je! bo gromko pribil Prole, kot bi stal v prvi četi štiridesetega pehotnega polka nekje pri Domžalah.

Italijani, naši sosede, če ne veste, so prave kurbe, oni, jebo jim pas mater, se bojijo vojskovanja in želijo dobiti našo zemljo brez krvi! Pravijo, preklete fukare, da imajo pravico do Dalmacije. Seveda, dobili bodo, toda kurac! Je tako?

Tako je!

Kaj nimamo mi pravice do Trsta, Istre in do drugih naših krajev? Seveda imamo! Danes se delajo prijatelje, jutri pa bi nas napadli, kurbe hudičeve! Vam je to jasno? Jebo jim pas mater, samo pridejo naj! Poslali jih bomo v pizdo materino!

Tako je!

Dalje! Mi, Južni Slovani, smo bili in smo najboljši vojaki v Evropi. Je tako?

Tako je!

Seveda je in tako mora ostati!

Mussolini je veliko dal Italijanom. On je tudi veliko iz njih naredil, toda nikoli jih ne bo naredil za junake, četudi jim da kurac, ne bodo imeli junaškega srca. Je tako?

Tako je!

Dalje! Italijani pravijo: mi imamo vse motorizirano. Mi imamo mitraljeze Fiat, naši tanki so Fiat, naša letala so Fiat, in kaj vem, kaj še vse, v pizdo materino! Vse to mi vem in vemo tudi, da je tudi njihovo srce Fiat, jebo jih sveti Jeronim na nebu! In še nekaj je. Oni ne vedo, kakšni smo mi, pička jim materina! Je tako?

Tako je!

Seveda je in tako mora ostati!

Dalje! Nekateri želijo biti naši kuratorji in jamčiti za naše meje, pizda jim materina, Italijani in kaj vem kateri kurci še, Nemci, Angleži, Francozi, Japonci, Kitajci in še celo Društvo narodov. Pa kaj nas brigajo njihova jamstva. Kurac pa jamstvo, jebo jih pes kurbirski!

Dalje! Vi veste, da se naša vojska najbolje hrani. Je tako?

Tako je!

Da pa bo res tako, mora biti hrana še stokrat boljša. Imamo kuharje, ki so zanič. Kje pa so ti kuharji, jebo jim pes mater vsem po vrsti! Dežurni, pokličite kuharje, pizda jim materina!

Torej kuharji, jebo vas sveti Jeronim na nebu, vse vas bom nagnal z mitraljezi v hrib, naravnost v pizdo materino, pa bomo takoj videli, če bo hrana boljša, jebo vam pas mater kuharsko! Je tako?

Rumenka, vrag naj te pocitra, na vrsti si!

A že? Kaj moram že reči?

O, ženska glava! Poglej, še zabiti tovariš vodnik se je ves govor naučil na pamet, ti si pa ne moreš enega stavka! No, kaj je rekel kuhar Trobec?

Iz koruzne moke se ne da kuhati golaža!

Marš! Nisem te nič vprašal, jebo ti pes mater kuharsko! Če te razpizdim, se boš takoj spremenil v mitraljez!

Dalje! Kje je tisti, ki so ga ožulile gate? A, tu si. Ti si mi ravno pravi za Italijane, jebo te metropolit! Kakšen kurčev vojak pa si? Gate so ga ožulile!

Posluh! Nimate se kaj smejati!

Vi veste, da so še drugi, ki bi se radi polastili naše zemlje, pizda jim materina! Tam zgoraj, kurbe ciganske, pravijo, da jim pripada Srem, Banat in Baranja. Prav, pizda jim tatarska, zakaj ne pridejo in vzamejo še pol Slovenije in Hrvaške, jebali jih njihovi grofje s Horthyjem in grofico Marico vred!

Dalje. Ali hodite, takole čez noč, malo v Domžale? Dobro vas poznam in vse vem. Jaz vse vem. Je tako?

Tako je!

Toda, tako ne gre več. Vrag je odnesel šalo. Mi imamo tudi naglo sodišče. Takoj te ustrelijo, jebo te faraon! Vem, kako razmišljate. Komandir gre nekam v pizdo materino, vodniki kaj vem kam, jebo jih bog, tako in tako niso nič vredni, podnaredniki sedijo v kavarni,

vi pa v Domžale. Pa naj pridejo Italijani, pizda jim materina! Si predstavljate, kako bi to izgledalo in kako bi nas lepo obdelali, mater jim žicarsko. Toda to se ne sme zgoditi, ali vam je jasno? Pri nas se ne sme zgoditi, kot se je Čehom! Nikakor! Tudi Čehi so kurbe, saj se sploh ne borijo in samo orožje polagajo, reve hudičeve. In Poljaki, jebo jih sveti Jeronim! Borili so se in borili, njihovi ministri pa hop v avione. Bežijo kurbe naravnost v Pariz, nič manj kot v Pariz, u pizdo materino, da bodo tam kot vladali. Toda komu, pička jim materina? To se pri nas ne sme zgoditi! Je tako?

Tako je!

Dalje! Ni še vse, kar sem vam hotel povedati. Pametni ljudje ste. Hodili ste po svetu in gotovo videli lepo mesto Temišvar. Pa pravijo Romuni, jebo jih bog oče, to je naše! Prav, toda kaj je potem naše, pička jim materina. In kateri krasni kurac smo mi tukaj in kaj mi branimo, če ni nič našega? In zakaj plačujemo tako visoke davke, če je vse tuje? Od nas ne bo dobil nihče nič. Kvečjemu kurac, trd za dolgo vrsto let. Kar naj pridejo, junaki, pa bomo z njimi naravnost u pizdo materino, čez Dravo in Savo, pa čeprav vsi poginili! Je tako? Vam je jasno?

Jasno, gospod stotnik!

Seveda vam je, saj drugače ne more in ne sme biti! Zdaj pa, vodnik, daj ljudem prosto!

Zadovoljen je bil, ker se je tega domislil. Govor stotnika Luke Djuraškovića je Prole prinesel iz Beograda. Ko je bil na hitrem šolanju v vojaški akademiji, je obiskal vojni muzej in ga opazil med razstavljenimi rečmi. Potem je z vsemi partizanskimi kolajnami na

prsih prepričal direktorja muzeja, da mu je preskrbel kopijo. Dal jo je uokviriti in dobila je častni prostor na steni njegove pisarne, poleg maršala Tita. Vsaj dvakrat na mesec je našel razlog, da je govor glasno prebral svojim podrejenim.

»Danes sem v tretjem vodu druge čete opazoval potek moralno politične ure. Katastrofa! In mislim, da ni v drugih enotah nič bolje. Boga vam vašega, kaj niste nič prinesli iz teh vaših silnih šol? Moralno politični pouk ni zato, da s svojo učenostjo morite vojake. Postavi se praporščak Živković ... kje si, Živković? ... postavi se pred vojake in deset minut bere stvari, ki jih niti sam ne razume. Je tako, tovariš praporščak? Seveda je, mamico ti tvojo! Vojakom je treba govoriti v jeziku, ki ga razumejo. Povej, lepo te prosim, iz katerega časopisa si prepisal tisto o razmerju sil Hruščev - Kennedy?«

»Iz Komunista.«

»Iz Komunista? Praporščak, bog te jebo, si pozabil, da so v tvojem vodu štirje nepismeni, sedemnajst polpismenih ... da ne naštevam naprej! Lepo, da si prebral v Komunistu, samo najprej bi moral sam razumeti in potem povedati tako, da bi razumeli še drugi. Po ljudsko! Jebenti, povej, prav zapisal sem si, povej, kaj je ksenofobična indoktrinacija ideološke programske platforme? No, povej, kako bi Jusufu Dizdareviću, polpismenemu kmetu, razložil, če bi te vprašal, kaj pomeni ksenofobična indoktrinacija ideološke programske platforme? No, kako? Poslal bi ga ribat sekret, naj tam razmišlja o svoji zabitosti. In kaj bi odgovoril profesorju Hrovatu, ki stoji poleg

njega v vrsti? Tudi njega bi poslal ribat sekret, ker bi takoj vedel, toliko si brihten, da te zajebava. Pa veš, zakaj te nista vprašala? Ker profesor ve, da bi ga poslal ribat, polpismenega kmeta pa ksenofobična indoktrinacija ideološke programske platforme ne zanima. Zato sta bila oba tiho in si mislila: vse gre v rok službe!«

Potem je snel s stene uokvirjeni govor in ga porinil praporščaku.

»Če bi se stotnik Luka Djurašković 26. maja, leta 1940 v vasici pri Domžalah na tak način pojavil pred vojaki, bi ga brez naglega sodišča na kraju samem počili, saj bi ga imeli za sovražnika. Kdor take klati, čeravno jih prepiše iz Komunista, je sovražnik ljudstva. Ksenofobična indoktrinacija ideološke programske platforme. Bog te jebo, nič manj kot to!«

Medtem ko je Prole zajemal sapo, je praporščak precej užaljeno vzdignil uokvirjeni govor, kot da mu ni jasno, kaj naj z njim počne.

»Beri in se uči, bog te jebo, kako izgleda prava učna ura moralno politične vzgoje!«

Ni bilo treba veliko pameti, da si opazil, kako zelo je bil stotnik Prole podoben stotniku Luki. Nekateri so bili celo prepričani, da je tudi stotnik Luka svoje podrejene za svoj rojstni dan povabil na pijačo, kot je to vsakokrat storil stotnik Prole. Ko so se dogovarjali, kaj bi mu poklonili za osebni praznik, je praporščak Živković še vedno malo zamorjen navrgel, da bi bil Prole najbolj vesel, če bi mu prvi vod prve čete zbornod recitiral Lukov govor.

»Vrag te odnesi, si se sedaj name spravil?«

»Vodnik, ti lahko Proletu tudi po glavi serješ, pa ti ne bo nič. Samo zato.«

»Pojdita malo v rit! Ideja je pa imenitna. Vodnik, pa še smisel imaš za te stvari.«

Na malo prigovarjanja je res prevzel nalogo, da bo govor naštudiral s svojim vodom. Sebi je odredil vlogo stotnika Luke.

Skeč so stotniku Proletu podtaknili pri jutranjem apelu. Dežurni bataljona, ki bi mu moral predati raport, je preprosto zavil mimo njega, takrat pa je on v vlogi stotnika Djuraškovića že nagovoril moštvo:

»Posluh!

Mi živimo v resnih časih in vsak med nami ve, zakaj smo tu.«

Zadeva je imela velik odmev. Akademci so seveda omalovažujoče nergali, češ, Proletovi se spet nekaj gredo. Skeč ob jutranjem uradnem pregledu za rojstni dan komandanta bataljona. Dajte no mir! Le kje ste že to videli? Kdaj bodo že razumeli, odsluženi in tisti, ki jim nekam lezejo, da JLA ni neka taborniška ali pa spomeniško varstvena organizacija, še manj pa privatna vojska. Proletov bataljon, lepo vas prosim! JLA je moderno organizirana vojaška moč, ki funkcionira po strogo določenih pravilih. In v teh pravilih ni nikjer zaslediti, da bi ob obveznem jutranjem pregledu enote komandantu igrali skeče. O, jebemti tako vojsko!

Večini se je vse skupaj zdelo zabavno. Skeč so potem kar nekajkrat ponovili na kulturno zabavnih popoldnevih. Nekega prijaznega večera je v komorni zasedbi zašel tudi v Proletovo stanovanje in se ustalil kot paradna točka hišnih zabav.

Zato se je zdaj stotnikovega govora razveselil kot otrok, ki se je tik pred vrati spomnil zvijače, s katero bo odvrnil pozornost od glavnega vprašanja: »Kje si pa toliko časa hodil.« Njegov obisk pri Proletu in Rumenki se bo tako z lahkoto izognil opravičevanjem in drugim martram.

Mimogrede se je oglasil še v centru in se dogovoril (tudi tokrat ga ni nihče vprašal po imenu, ostal je Kapetan, čeprav se mu je v enem trenutku zazdelo, da bi bilo prav, če bi nekdo tudi uradno registriral, da je tovariš ta in ta, od tam in tam, v teh in teh dneh pomagal odstranjevati posledice naravne katastrofe), da bo v ponedeljek odpotoval, ker se bo moral spet spoprijeti s svojim lastnim življenjem. Zvečer, ob zaključku dela, bo svojo namero sporočil še skupini. Nihče ne bo kaj dosti presenečen ali žalosten. Usodni trenutek jih je pač ujel v eni izmed tisoč ran skopske nesreče in jih glede na trenutne potrebe preživetja spontano in za vse sprejemljivo organiziral v organizem, dovolj žilav, okreten in socialen, da se je lahko uspešno spoprijemal s posledicami katastrofe. Za izkazovanje čustev v takem sobivanju navadno ni primernega prostora, saj so prej v napoto kot v korist. Čeprav se rojevajo, ostajajo nedonošena v inkubatorju, kjer dozorevajo za sentimentalne čase: »Bil je neki Slovenec, niti imena mu nismo vedeli, za Kapetana smo ga klicali.«

Na Bit-pazaru, prastari skopski tržnici, ki je dihala, kot bi se mestu ničesar ne zgodilo, je kupil darilo. Precej se je namučil. Katerikoli predmet je z velikim veseljem izbral, mu je že v naslednjem

trenutku pokazal svoj drugi obraz, ki je naravnost izzival misel na smrt. Zagledal se je v majhen kovčan svečnik, ki ga postaviš na mizo ob slavnostni večerji in prižgeš svečo. Potem ugasneš električno razkošje in prostor v trenutku postane mehak, brez robov in kotov. Vse se združi v eno samo toplo misel – ali pa v napore drobnega plamena, ki ob mrtvaškem odru skuša vrniti sivemu obrazu videz življenja. Tudi čudovita lončena vaza je takoj postala grozljiva karikatura namena. Razžarjeno makedonsko sonce v njenih bokih je žarelo ledeno - kot noge pokojnice, ob katerih bi stražila. »Ravno take sem si želela nositi na mrtvaškem odru,« bo rekla Rumenka, če kupi ročno izdelane copatke. Med lesenimi koraldami je smrt zapeljivo nastavljala svoj dolgi vrat in se v elipsastem damskem ročnem ogledalu prav nesramno ogledovala z obrazom Rumenke. Raznih cekarjev in loncev pa ne moreš prinesiti kot darilo, smetišnice, prstana in škarij še manj. Potem je v šopu rut, ki so kljub popolni strahovladi vročine ujele v lica toliko sapice, da so si pošepetavale, zagledal natančno tako, kot jo je pred leti kupil Simoni. »Kakšen kič,« se je namrdnila, še preden je slišala, da ji je namenjena.

Ni več iskal. Rumenka bo vesela, v to je bil prepričan. Najprej si jo bo dala na glavo, se pogledala v ogledalu in glasno izrazila zadovoljstvo, češ, bolj prave res nisi mogel izbrati! Z glave jo bo potem spustila na vrat in nosila ves čas, dokler bo tam.

Zadovoljen s seboj jo je z lahkotnim korakom ubral po izbrani smeri, ki jo je moral večkrat spre-

minjati in iskati obhode, saj je bilo le malo ulic brez ruševin ali brez gradbenih ekip in strojev. Mesto je kljub mednarodni pomoči le počasi prihajalo k sebi, pravzaprav se je na novo rojevalo. V časopisu je prebral oceno, da je blizu dvesto tisoč ljudi brez strehe. Živijo kar zunaj, na prostem, veliko njih še pod šotori ne. Hud strah je tudi pred epidemijo, ki kot stekla zver preži iz vseh lukenj in kupov in samo čaka na ugodno priložnost. Kdo ve, kaj jo še zadržuje. V Prilepu, mestu, ki ni prav daleč, že razsaja griža. Otroci umirajo kot črvički, bolnišnica pa premore le enega pediatra, pa še ta je študent, menda Slovenec. Z železniške postaje posebni vlaki razvažajo ljudi po vsej Jugoslaviji.

Ni vedel, kdaj je vstopil, kar tam je bil. Očitno ga je vodil Kuža. Opazil je, da ni preveč prepričan glede smeri, zato mu je ponudil svojo, ki jo je poznal. Takoj je skočil k Smilji in jo polizal po vratu. V njenem naročju se je obrnil nazaj in se zmedel. Skoraj skesano se je vrnil k njegovim nogam, ki so, užete v zadregi in brez vsake ideje, obstale med vrati.

»Si mi prišel povedat, kje je Šiptarjev denar? Baraba!«

Nehote je pogledal v smer, kjer je takrat ležal njun pladenj, pod katerega je skrtil denar. Ni ga bilo. Tudi drugje v prostoru ga ni opazil. Verjetno ga je Smilja v navalu besa zdrobila v prah in ga skupaj s propadlimi sanjami vrgla v včeraj, v neponovljivost.

»Ne, prišel sem vprašat, koliko zdaj računaš.«

»Ni bilo pošteno od tebe!«

»Tudi od tebe ne!«

Ves čas je gledala nekam mimo njega. Morda v dekliške sanje, razcefrane na dvoriščih beograjskega predmestja. Dajala je vtis, da pozira slikarju, ki mu noče zaupati oči in mu nudi samo telo, nemarno zleknjeno na športni blazini in oblečeno v skoraj prozorno nočno haljo, da se je na mestih, kjer se je dotikala telesa, predrzno ponujala golota. Halja je bila nova, verjetno kupljena s Šiptarjevimi markami.

Semena pa so začela potovati. Sama od sebe. Vedel je, da ne bo dolgo zdržal. Prijel je za kljuko.

»Bi se ljubil?«

Ponudba je brez zadrege preplavala prostor in se ovila okoli njegove roke, da je izpustil kljuko. Je kljub temu, da je ves čas gledala mimo njega, opazila, kako mu je nabrekli? Se mu pozna na očeh? Se mu nad zgornjo ustnico nabirajo znojne kapljice? Sta se mu razširili nosnici?

Ni vedel, kaj bi rekel. Upiralo se mu je, da bi priznal.

»Se ti gnusim?« je izzivala z druge strani in mu vrtala dušo. Samonadzor, kolikor ga je še ostalo, je začel šušteče uhajati kot sapa iz preluknjane balona. Zmedeno je izdaval:

»Ne! Zakaj?«

»Zaradi Šiptarja.«

Karkoli bi odgovoril, bi bila laž. Še najbližje resnici bi se prilegla prispodoba o užaljenem žrebcu. Vse drugo je preveč zapleteno ali pa preveč enostavno. Naravnost in odkrito mu je takrat povedala, da natančno ve, kaj hoče, in da je on v tem njenem življenjskem načrtu le priložnostni morda. Nedvoumno mu je tudi dala vedeti, da na to karto ne more vsega staviti, prevečkrat je bila že opeharjena.

»Pridi,« je spet priplavalo od spodaj in zlezlo vanj. Ubogal je.

Zaspal je popolnoma izpraznjen. Nobene misli ni premogel in nobene ni hotel slišati.

Naenkrat se je Kuža pri vratih razburil. Tisti, ki je z zunanje strani pritisnil na kljuko, ni upal odriniti vrat, saj ni vedel, kakšno dobrodošlico ima pasji gobec še pripravljeno.

»Odprite! Ljudska milica!«

Na njegovo prebujanje ni vse skupaj imelo nobene posebnega učinka, ne pasji lajež, ne policijski ukaz z druge strani vrat. Zadovoljno se je pretegnil in s pogledom pretipal prostor. Ura je kazala natančno 5 in 17 minut, vendar popoldne in ne na steni skopske železniške postaje. Smilja je na razpeto vrstico obešala perilo, ki ga je oprala, medtem ko je on spal. Poleg njenih spodnjic so visele njegove, zraven njena prozorna halja, v rokah pa je držala njegovo majico in ta trenutek očitno ni vedela, kaj bi. Na sebi je imela veliko športno majico z napisom SK Vardar, ki ji je segala skoraj do kolen. Poklical je psa k sebi.

»Vstopi, saj vidiš, da ni zaklenjeno!«

Vrata so se previdno odprla. Priletna miličnika nista mogla skriti, da ju je prizor zmedel. Kdo ve, kaj sta pričakovala? Nezaklenjena vrata, moški, ki počiva, ob njem pes, ki ju skrbno opazuje in ženska, ki obeša perilo, so tipični elementi družinske idile, pa čeprav v slačilnici športnega kluba.

»Kaj bo dobrega?« je prostodušno vprašal, se s hrbta prevrnil na bok in z levo roko podprl glavo.

»To bomo še videli,« je ne preveč pomembno odgovoril prvi miličnik in se z očmi plazil po prostoru. Kazalo je, da ga primerja s sliko, ki jo je imel v glavi, preden je vstopil. Drugi je ostal pri vratih in se pasel po Smilji.

»Rada bi videla vajine dokumente.«

»Smilja, stegni roko in vzemi iz hlač. Saj bi vstal, pa nimam drugih gat.« Z roko je pokazal na vrstico s perilom. »Ne veš, kakšna jeba je, če imaš samo ene gate. Ampak bolje živ z enimi kot mrtev s petimi.«

Smilja je najprej obesila mokro majico, nato si je v tisto, ki jo je imela na sebi, obrisala roke. To je naredila spretno, da ni razkrila, ali ima kaj spodaj ali ne.

»Si ne moreš privoščiti še kakšnih?« je nekako pikro zanimalo miličnika, ki je z velikim naporom odpoklical pogled s Smilje. »Tudi bolj praktično je, kot pod brisačo skrivati svoje premoženje, dokler se gate ne posušijo.«

»Pet sem jih kupil, jebemti! Ene vidiš na štrikcu, štiri je pokopala Makedonija. Menda še vedno mislim, da jih bom dobil nazaj.«

Smilja je medtem našla njegovo osebno izkaznico in jo ponujala miličniku, ki pa je svojo pozornost preusmeril drugam:

»O čem govoriš?«

Miličnikovo vprašanje, izrečeno v precej višjih legah, se mu je najprej zdelo neumno, potem se mu je le posvetilo, kaj bi ga lahko zbodlo.

»Nastanjen sem v hotelu Makedonija, da ne bo pomote. Tu imam samo začasno bivališče.«

Nalašč je uporabil sedanji čas. Pa tudi zlagal se ni. Rubrike v knjigi gostov, kjer je vpisan pod kdo ve katero zaporedno številko, še vedno niso zaključene. Tudi štiri spodnjice, nove, še nikoli uporabljene, so verjetno še vedno v njegovi potovalki pod ruševinami. Spodnjicam, če niso na živem telesu, potres ne more kaj dosti.

»Kako?«

»Preprosto!«

Začelo ga je zabavati, ko miličnik ni mogel sestaviti slikanice. Vseeno mu mora pomagati, zakaj bi ga spravil v voljo, ki ne bo nikomur koristila. Pa še prav zabaven je v svoji prizadevnosti, kot kakšen nagačen medvedek. In peklenko vroče mu mora biti v do vratu zapeti uniformi, opasanemu z jermeni in ovešenemu s pištolo, gumijevko ter usnjeno torbico. Za hip ga je zamikalo, da bi vstal in ga kot prašička počohal pod brado, češ, zakaj pa zjutraj ni videla britvice? Iskati napake v zunanjem izgledu miličnikov je bila svoj čas prava modna poslastica v zabavnem sporedu mladih vojaških podčastnikov. Makedonski cajkani, kot so jih imenovali v občevalnem jeziku, so med vojaškimi vrstami veljali za polpismene, zabite dvonožce, ki so se v nekem neponovljivem srečnem preblisku dokopali do tega, da v policiji ni treba delati. Zato se jih lahko do mile volje zajebava oziroma je to kar dolžnost vojaških podčastnikov. Ampak če bi ga sedaj, ko je navaden civilist, pobaral, zakaj ni obrit po predpisih, bi mu cajkan z največjim užitkom nahrnil radovednost z gumijevko, da bi pomnil za vse čase. Zato je hitro

odrinil razposajeno misel in razložil, da je na večer pred potresom dopotoval v Skopje in si najel sobo v hotelu Makedonija.

»Kako pa, da si živ?« se je iskreno začudil miličnik.

»Verjel ali ne, zaradi slivovke!«

»Me zajebavaš?«

»Stvar je zelo enostavna. Na korzu sem po dolgem času srečal prijatelja in nalila sva se do mrtvega. Sploh nisem prišel do hotela, zaspal sem v parku. Zasulo je samo gate. Poglej v seznam pogrešanih, gotovo ga imaš v torbi, našel me boš. Jebemti, vsak dan si rečem, da moram službam javiti, kako je z mano, da me ne bodo vodili med pogrešanimi, pa sproti pozabim! Jutri to zagotovo uredim!«

Zgodba je na široko odprla vrata zaupanja. Miličnik je njegovo osebno izkaznico vrtel med prsti in ni vedel, kaj bi z njo. Očitno se mu je zdelo, da se po tej informaciji ne spodobi pogledati vanjo, čeprav se mu nekaj še ni ujemalo.

»Jebeš gate!« se je zarežal miličnik in legitimacijo ponudil kolegu pri vratih. Tako se je rešil slabega občutka, da preverja človeka, ki je na tako srečen način ušel gotovi smrti, pa še slabi vesti, da ni do konca izpeljal službenega postopka.

»Zdaj sem prostovoljec v Kapetanovi grupi. Najprej smo delali v rajonu pri železniški postaji. Potem so nas prestavili, ker so se postaje lotili ljubljanski železničarji. Prišli so s posebnim vlakom, jebemti, veš kakšne stroje so privlekli! Samo salutiraš lahko!«

»Ne take, kot jih imajo Avstrijci na hotelu Makedonija!«

Kaplja užaljenosti mu je kanila na konico jezika in zagrenila besede.

»Seveda ne take. Boljše! Boljše za reševanje na železniški postaji. Oboji so specialisti, vsak za svoje področje. Tako kot rudarji iz Trepče, ki z obojimi sodelujejo. Brez rudarjev iz Trepče bi bila vsa njihova mehanizacija en cigumigu!«

Mimo hotela Makedonija je šel vsaj dvakrat dnevno, čeprav je bil cilj njegove poti večkrat v drugi smeri. Noge so mu kar same ušle. Vsakokrat je malo postal ob delovišču in z nekakšnim nelagodjem pomislil, da še niso prišli do sobe 137 in da bi bil še vedno tam. Nizozemko Susy Jacquemaert in njenega moža so izvlekli po treh dneh. S posteljama vred sta se iz sobe pogreznila v bar in tam, v baru, za preživetje menda pila lastni urin. Ko so v torek, 30. julija, to si je posebej zapomnil, po petinsedemdestih urah iz grobnice izvlekli živega vratarja, je to doživel kot nekakšno svojo zmago. Ves čas je vedel, da je vratar živ, in to, da ni že pred katastrofo zapustil hotela, mu je pripisal kot visoko moralno dejanje, kajti častnik mora vedno deliti usodo z drugimi.

»Saj nisem mislil, da so Slovenci kaj slabši,« je popravljaj miličnik, »preprosto še nisem videl takih strojev! Prvič sem tudi naletel na podjetje ...?«

»Katastrophendienst.«

»... menda res ... ki se ukvarja samo z reševanjem.«

Seveda, seveda, saj je bilo neumno, da se je tako odzval. Na nek način bo treba ta prizor zaključiti. Policaja sta verjetno prišla zaradi prostorov.

»Tukaj je bilo prazno pa sva se vselila. Ni nič slabše kot v hotelu. Recita, če ni tako! Tekoča voda, blazine, Titova slika, obešalniki, ogledalo, omarice z brisačami in športnimi dresi, luč ... kaj še hočeš! Pa še občutek, da nisi pokopan pod tistimi gmotami betona. Seveda, dokler naju ne bodo vrgli ven. Menda nista za to prišla?«

»Ah, ne! Neka budala je prijavila, da si tu nekje neka pička...« pogledal je Smiljo in ni vedel, ali bi se opravičil ali kaj? »... no, saj razumete tovarišica, da si neka kurba organizira kupleraj!«

»Pri vsem tem imajo čas še za to,« je s studom izpljunila Smilja in zavila z očmi. Komu je bil stud namenjen, ali kurbi, ki v centru katastrofe organizira kupleraj ali špiclju, ki mu gre to v nos, ni bilo razvidno.

»Tovarišica, to ni kar iz tobaka zvito,« je hitel pojasnjevati miličnik. »Nabralo se je teh bab kot muh na crkovino. Iz Beograda, Zagreba, Reke, Italije, kaj vem od kje vse. Včeraj sem legitimiral eno Japonko. Mi je hotela nekaj dopovedati, kot da ni, kot da je, kaj vem kaj. Toda, boga ji svetega, kaj naj drugega počne Japonka v nesrečnem mestu, kot to? In, vprašam vas, kdo je ne bi? Še jaz bi jo, brez zamere, pa sem oženjen in štiri otroke imam. Bi jo! Kdaj pa v življenju dobiš priložnost, da bi Japonko? Hudič je le, da ne veš, s kakšno kugo te bo obdarila. To je hudič!«

Na tej točki je, kot medved v past, padel v zadrego. Glavo je potegnil med ramena in z očmi potuljeno zavil proti kolegu pri vratih. Oddahnil se je, ko je

ugotovil, da ga sploh ne posluša, saj je imel opravka s službeno torbico in z nekimi papirji.

»Saj razumete,« je grobo nadaljeval, da bi zradiral zgrešene poteze na pravkar narisani samopredstavitvi, »to o Japonki sem rekel kar tako, za šalo. V resnici mi še na misel ne pride! Je pa stokrat res, da se je nateplo kurb od vsepovsod. Še te naše trape, Makedonke, na majka im putka, so zavohale denar. Menda so vsaj toliko pametne, da ne dajo vsakomur. Samo Amerikancu. Ne Šiptarju, ne Srbijancu, še Makedoncu ne. Samo Amerikancu! Kajti ameriški vojak je čist, četudi je negro. Je pa drugo, da negro, tako pravijo, najraje brez gumice. In potem bo tudi pankrt negro. Mi naj pa vse to preganjamo. Jalov posel, na majka mu putka!«

Izgledalo je, da je prav čakal priložnost, ko se bo lahko razbremenil balasta, ki se je nabiral na njegovem majhnem horizontu in mu kvaril socialno ravnotežje.

»Sveta bogorodica,« je pri vratih vzkliknil drugi mož postave, »ta človek je res živ in mrtev!«

Od trenutka, ko mu je prvi vsilil legitimacijo, so kar pozabili nanj. Vzel si je čas in v seznamu, ki so ga miličniki, poleg drugih dnevnikih informacij nosili s seboj, ugotovil, da se podatki ujemajo. Človek iz osebne izkaznice je uradno pod ruševinami hotela Makedonija. Do danes ga še niso našli.

»Če ne bi videl, ne bi verjel! S tistim prijateljem, ki si ga srečal, se lahko še večkrat do nezavesti nalijeta!«

»Samo na gate čakam, da se do konca posušijo!«

je pohitel, kajti prišlo mu je na misel, da ima njegova zgodba, čeprav je resnična, veliko luknjo. Miličnik bo prej ali slej prišel do tega, da bo vprašal: »Kaj pa ona, kako, da nje ni na seznamu in je torej vendarle... ali kaj?«

»Ja, samo na gate čakam! Že prej sem bil namenjen k njemu, pa me je prepričala, da ne morem smrdeti kot prašič. Vidita ruto na obešalniku? Daj, Smilja, razgrni jo! Danes sem jo kupil za prijateljevo ženo. Vem, da jo bo vesela. Rumenka ji je ime.«

Prostor je napolnila posebna svetloba. Nežna in mogočna hkrati, kakršne sonce ne premore. Ki je topla, vendar ne žge. Ki je svetla, vendar ne slepi. Ki očara, vendar ne začara.

»Krasna je,« je rekel prvi miličnik.

»Si rekel Rumenka?« je vprašal drugi. »Eno Rumenko sem poznal. Oficirjeva žena. Stanujem v sosednjem bloku.«

Smilja je počasi zlagala ruto in svetloba je izginjala. V prostoru je bil spet običajen poletni predvečer. Vroč in težak je hropeče prosil za dež. Na vrvcici se je sušilo perilo: poleg njenih spodnjih hlačk, takih, ki ženski zadnjici dajo obliko narobe obrnjenih vaških orgel, so visele njegove, zraven prozorna domača halja in njegova majica, malo raztrgana na trebuhu. Poleg vrat se je dolgočasilo ogledalo, maršal Tito je pokroviteljsko opazoval dogajanje pod seboj, drugi miličnik je prvemu ponujal legitimacijo, naj jo pač vrne, on pa je božal psa, ki je vedno bolj vznemirjeno trepetal pod njegovo roko. Ali pa je bila njegova roka vedno bolj podobna veji trepetlike.

»Zakaj si rekel, da si jo poznal?«

»Njihov blok se je dobesedno sesedel.«

Vsi so takoj vedeli: ruta ne bo nikoli poljubila Rumenkinih las.

»In on?«

»Kapetan, pravzaprav major ...«

»Kapetan, kapetan!«

»Res ni hotel slišati na major. Kapetan Prole je potres preživel. Poškodovano je imel hrbtenico. Do konca življenja bi bil na vozičku.«

»In?«

»Nekdo mu je v bolnišnico prinesel pištolo.«

Ko je vstajal, mu je Kuža lizal roko. Nihče ni opazil, da je nag. Stopil je pod tuš in ga odprl na vse. Potem se je počasi obrnil, dvignil roko v vojaški pozdrav in nagovoril:

Posluh!

Mi živimo v resnih časih in vsak med nami ve, zakaj smo tu.

Ko so se med hojo ujeli s pogledi, ga je presunil strah, ki je čepel v njunih zenicah kot otrpla miška v brezizhodnem kotu, ko pred hladnimi kačjimi očmi izgubi še zadnji atom samoohranitvenega nagona. Ko postane darilo.

Pomisli: sem kača?

Pomisli: kaj z njima, s Smiljo in psom?

Vedno močnejše pa se mu je tudi vsiljevalo prepričanje, kot rešiteljica in kot rabelj, oboje hkrati, da bi

se vse drugače zavrtelo, če bi usodno noč poslušal Proleta. In kako ga je prepričeval in prosil! Že zaradi tega, ker ga je prosil, bi moral z njim. On pa: »Pijan ne grem! Razumeš, tovariš kapetan, po nekaj letih pridem na obisk in sem pijan ko svinja! To ne gre! In tudi darila nimam. Jebemti, ne boš potem spet: glej, Slovenca, ki se ne zna obnašati!«

Vznemirjena vest se s tem ni pomirila. Kot kakšna vztrajna čipkarica je precizno klekljala vedno bolj boleč vzorec, da ob uri, ko se je zemlja stresla, sploh ne bi bili v stanovanju, ker bi pred spanjem Rumenka gotovo izsilila sprehod po svežem zraku, kot je storila vsakokrat, kadar se je družabni večer preveč napojil. In bil je tak, napojen. Tako bi vsi trije hodili ob Vardarju ali sedeli na kakšni klopi v parku, morda na isti, na kateri je prespal, in on bi jima pripovedoval, kako se je na njej ljubil in kako ... ja! Tudi o sladoledu in triperju bi povedal. Rumenka bi se zgražala, Prole pa bi se smejal, da bi se steza naklekljala do bosanskih planin. Sezuli bi se in bi boski stekli po njej. In bi Rumenka ostala živa. In Proletu ne bi nekdo na skrivaj prinesel pištrole.

Kuža je drobenceljal pred, Smilja dva koraka za njim. »Kot bi bil v ojnicaht,« je nejevoljno zanergal sam vase in se le s težavo upiral spoznanju, ki se ga je pollaščalo, da sta oba, Smilja in Kuža, želeli ali ne, pripeta nanj z enako socialno vezjo, hudičevo krhko, pa vendar v tem trenutku in v tem okolju edino, ki jima nudi zaščito pred nasiljem urejenosti. Nihče ne mara zapuščenih psov in razpuščenih žensk. Kako in kaj s Smiljo, si ni upal pomisliti, Kuža pa bo

šel z njim, to mu je že povedal, in morda ga je samo zato strah, ker ga ni prav razumel ali pa je še vedno nezaupljiv zaradi slabih izkušenj z ljudmi. Morda tudi zato, ker ga še vedno kliče kuža, ker ga še vedno ni potegnil iz množice in mu priznal osebnosti. Izbrati mu mora kakšno pomembno ime. Morda Srečko? Podobno kot Ljupčo hčerki. Zakaj pa ne, živo bitje je.

»Srečko!«

Kuža sploh ni podvomil, da bi bilo ime lahko namenjena komu drugemu. Takoj se je obrnil in povečal zaveslaje z repom.

»Mu je sedaj tako ime?« je vprašala Smilja.

»Kaj ni v redu?«

»Saj ima res srečo.«

Njene besede so bile pripete na tako žalostno in prosečo melodijo, da je moral prepoznati in razumeti še drug pomen. »Kaj pa jaz?« je jokala melodija in se mu ovijala okrog nog.

Spet je nemočno stal na bregu, hrom pred odločitvijo: skočiti, ne skočiti, zaplavati s ponujenim tokom ali proti njemu. Edina pomembna življenjska odločitev, demobilizacija, ki jo je sprejel sam, navkljub vsemu in vsem, se mu že ves čas roga z vsemi možnimi obrazi, kamorkoli se obrne. Nekje izven sebe je dobro vedel, da je bila tudi ta odločitev samo neizbežna posledica nuje, obupa, razočaranja, kljubovanja, nepremišljenosti, brezizhodnosti, naivnosti, morda celo iz ljubezni narejen korak čez prag. Vendar samo korak, nič več! Nato je spet obstal in čakal, in še vedno čaka, kdaj se bo s katerekoli strani tirnic ustavil kakšen vlak in ga bo kakšen sprevodnik

povabil ali pa mu ukazal, naj vstopi, če ne bo vlak kot že tolikokrat odpeljal brez njega. In zdaj, prekleto, se je nekako sam znašel v vlogi sprevodnika. Globoko v sebi je vedel, da se vlak na tej postaji sploh ne bi smel ustaviti, kajti na voznem redu te postaje ni. Je le priložnostno postajališče, na katerem ustavljajo samo lokalci. Njegov ne. Njegov vlak ni lokalci na tej progi. Ustavil se je zgolj po sili razmer, ker je nekdo, kakorkoli že mu je ime, Usoda, Nepremišljenost ali Sla, neodgovorno potegnil zasilno zavoro. Pa je bilo že tako prijazno vse urejeno in odloženo, da bi kmalu postalo le še usedlina v skodelici, iz katere bi, če bi se mu zahotelo spominov, kdaj pa kdaj pozkušal za nazaj ugibati, kaj bi bilo, če bi takrat to in to. Le zakaj ni vsaj danes šel mimo? Je to storil podzavestno, iz neke navajenosti, ali ga je potegnil prekleti živalski občutek osramočenega samca, ker je izgubil nekaj, kar si je že lastil? Vsega le ne more preložiti na ubogega kužka, ki je hodil pred njim in se mu je zahotelo piti iz skodele za vrati.

Spotaknil se je in pristal na vseh štirih. Oba, Smilja in Srečko, sta mu ponudila pomoč. Srečko ga je bevsakajoče bodril in malce pokroviteljsko podučeval, da je treba gledati pod noge, če hodiš po ulici s škrbastimi pločniki. Smilja je prijela njegovi roki, ju najprej obrisala ob svoje telo, nato vzdignila do ust in z dlani popihala bolečino. Približal se ji je z obrazom, da je v nosnicah začutil vonj njene kože. Drugačen je bil. Kot bi bilo pred njim drugo telo. Tudi obraz je bil drugačen, Pomislil je, da je to posledica dogodka z miličnikoma in sporočila, ki sta

ga nehote prinesla. Smilji se je enostavno zasmilil in sedaj trpi skupaj z njim.

Nekaj ga je vseeno motilo in delalo nemirnega. Ni se mogel otresti misli, ki jo je v enem samem trenutku spesnil pogled, da je v Smiljo zlezla pasja duša. Vdana. Kakorkoli se bo odločil, ne bo prav. Obenem pa, roko na srce, če ne bi bilo prekletega Šiptarja, bi sedaj že sedela na vlaku, se držala za roke in gledala skozi svetlo okno, kako se bližata novi postaji.

Kaj sedaj? Kako odsloviti vdane pasje oči? Jih sploh odsloviti?

Pred ruševinami hotela so se ustavili.

»Moj sarkofag.«

»Kaj?« je vprašala Smilja, ki je preslišala besedo ali pa jo je sploh prvič slišala.

Ni se mu dalo razlagati, pa tudi ni bil prepričan, če se lahko ruševinam, ki so tako malo podobne umetniško klesanim kamnitim skrinjam, reče sarkofag. Poizkušal se je spomniti zadnjega števila pogrešanih. Dve številki, številka mrtvih in številka pogrešanih, obe zelo uradni, sta se mu ponujali in obema je z nekakšnim pobalinskim zadovoljstvom v mislih iztegnil sredinec pred uradniško verodostojnost: »Ha, ha, živ sem, živ!« Igrica se mu je navrgla že takrat, ko je na delovišču prvič prebral svoje ime med pogrešanimi. Ni vedel, kaj ga bolj zabava, dejstvo, da je živ ali napačen podatek državnega urada. Potem je začela igrica sama od sebe uhajati v sobo številka 137. Najprej je imel vse udobje, kajti njegova soba je bila skoraj čudežno nedotaknjena. Imel je dovolj zraka, na mizi sadje, na omarici pozabljeno

revijo s križankami, le ven ni mogel. Potem se je soba 137 z vsakim dnem drastično spreminjala na slabše, ga vedno bolj utesnjevala in mu spreminjala položaj, dokler ni kot kakšen zaklan prašič ali uklet netopir visel med masivnimi betonskimi bloki in pri vsakem obhodu mu je kaj na novo umrlo. Najprej noge, nato roke, trebuh, spolovilo. Nato so umolknili zvoki. Niti tistih obetavnih, čeprav pošastnih premikov nad njim in okoli njega, ko se je razvalina upirala ukazom reševalcev in vztrajala v fizikalnih zakonitostih, ni več slišal. Umrle so oči in neki dan je opazil, da ne diha in da se je srce prenehalo truditi. Tam spodaj je bilo samo še neka nesnov, ki je vztrajno in s hipnotično močjo oddajala nekakšno zmes tesnobe, strahu, obupa, nemoči in smradu, ki ga je zgoraj, na drugi strani ulice, živega silila na bruhanje.

Vsakokrat ga je stalo precej napora, da se je iztrgal iz tega stanja. Seveda bi se lahko kraju enostavno izognil, vendar je na to pomislil šele takrat, ko je bil že tam in je na videz samo z zanimanjem opazoval, kako reševalci napredujejo. Ni si mogel razložiti, kaj ga je mamilo in ga vsaj dvakrat dnevno pripeljalo mimo. In spet se je, že drugič ta dan, odločil, da bo vendarle moral nekomu uradno sporočiti, kako je z njim, če drugega ne, bodo ti pridni ljudje enega manj iskali in mogoče se bo tako tudi sam znebil more.

Tedaj je med ruševinami hotela, neke nad sobo 137, opazil nagelj. Navaden rdeč nagelj, ki se mu je smejal sredi velike betonske ploskve. Takoj ga je

prepoznal. Stekel je in prestrašil človeka v delovni uniformi, ki je z znaki usmerjal upravljavca žerjava, da bo roko naprave pripeljal v najboljši položaj za dvig ploskve, na kateri je ležal nagelj.

»Stojte!« je zakričal usmerjevalcu. »Stojte!«

»Was?«

»Kje je ženska, ki je prinesla nagelj?«

»Was sagst du?«*

»Kje je ženska, ki je prinesla nagelj?«

Človek v delovni uniformi z napisom »Katastrophen dienst« na hrbtu in z oznakami na naramkah, da so izgledale kot oficirske epolete, se je trudil razumeti, obenem pa mu je v svojem jeziku in z rokami dopovedoval, naj odloži nagelj, ker je namenjen nekomu tam spodaj, pod ruševinami.

»Kje je Meta?« je zakričal.

Kdo ve, kaj je iz krika razbral možakar v delovni uniformi, da ga je zgrabil za roko, v kateri je držal nagelj, in mu jo skušal zviti za hrbet.

Vsa v njem nakopičena zmeda se je uprla. V želodcu se je začela vrteti ježasta krogla, ki je postajala vedno večja in težja. Z bodicami je grabila stene in jih navijala proti grlu. V trenutku je postal moker in spreletelo ga je, da bo še sam umrl, da odhaja. Znašel se je v besnem vrtincu, sredi katerega se je vrtela ženska silhueta. Migljala je, kot bi bila del črne sople, ki je puhtela iz znanega prostora. Prepoznal je domačo izbo, tisto prvotno, ki se je vtisnila v otroški spomin za vse čase in v katero se niso nikoli vzdala

---

*Kaj praviš?

nova vrata, ne novo okno, niti zamenjalo pohištvo. V kotu je bila kotna klop, prostor za pet otrok, pred njo mentrga in še dva stola, za očeta in mater. Samo mati je bila tam, na svojem stolu. Prepoznal je njeno postavo, čeprav ni videl obraza in čeprav je s svojega lesenega stola izginjala nekam kvišku. Izginjala je kot bi bila dim z ognjišča. Ni izginila, samo izginjala je. In v pesti desne roke je držala oficirsko epoleto, ki je tudi izginjala. Vendar drugače. Izginjala je kot ribičev blistavec v podivjani reki.

Zarjul je in se uprl.

Človek v delovni uniformi z ogromnimi prestrašenimi očmi se je znašel pod njim. Nekaj trenutkov sta se gledala in nista razumela, kaj se dogaja. Tedaj se je v njem utrgal oblak. Nezadržno je zajokal. Votlo. Kot nebo, ko se sprosti v grom.

Človek ga je pomirjujoče potrepljal po licu in mu pomagal vstati. Vmes je opazil, da mu je z delovne uniforme odtrgal naramko z oznakami in da jo stiska v pesti. Hotel mu jo je vrniti in se mu nekako opravičiti. Človek v uniformi, še vedno prestrašen, je samo zamahnil z roko, češ, ne mari! Zaskrbljeno se je ozrl za nageljnom, ki mu je med ruvanjem ušel iz roke. Zbal se je, da sta ga povaljala. Ležal je nedaleč stran. Pobral ga je, mu popihal prah z listov kot prej Smilja z njegovih dlani, nato pa se je vrnil k človeku v delovni uniformi. Spustil se je pred njim na kolena, sklenil prste okrog cveta in se začel razglašeno smejati. Vmes je kričal besede: »Moj frend ... prijatelj ... bite ... kje je Frau ... Frau... razumeš: kje je Meta, ki je prinesla blume ... nagelj ... blume Frau ...?«

Možakarju v delovni uniformi z napisom »Katastrophendienst« na hrbtu in odtrgano naramko, je postalo mučno. Z glasom, ki ni mogel prikriti, da je na robu obvladljivega, je zavpil v prostor:

»Versteht jemand diesen Mann?«**

Srečko je negotovo zalajal z druge strani ulice.

**Ali kdo razume tega človeka?

Izid knjige so omogočili
Knjižnica Pavla Golie Trebnje,
Studio 5 Mirna in
Podoba iz sanj s.p.

Netopir je zgodba o človeku, ki ga po končani drugi svetovni vojni iz obupnega socialnega stanja družine reši vojaška uniforma in ga kot podoficirja gnete v državljana prvega razreda. Kdo še je v vsakem trenutku pripravljen dati življenje za domovino!

Vendar se kmalu izkaže, da fant ni za vojsko. V to ga prepriča tudi druženje s skupino intelektualcev v makedonski Strumici, kjer slušbuje. Opirajo mu obzorje, ki ga ne določa število zvezdic na ramenih. Vanj se počasi vgrajuje nekakšna netopirska ehologacija, s katero zaznava dražljaje, ki so za sivooljčno obarvane možgane neslišni. Recimo: »Le komu so potrebne poravnane vrste človekov, ki jih uči ubijati?«

Oemobilizacija ne prinese rešitve. Popolnoma nepripravljen na spremembo, počasi tone. Po nesrečnem ljubezenskem zapletu in škandalu v bifeju na ljubljanski železniški postaji uide na zadnji stopnici vagona. Balkan Ekspres ga pripelje v Skopje. Pijan zaspi v parku. Ob 5. uri in 17 minut, 26. julija 1963, ga prebudi katastrofalen potres. Prevzame vodstvo delovne skupine. Povelja, s katerimi je nekoč vodil vojake v namišljene boje, prvič dobijo pravo vsebino.

Pripoved je kita doživetih zgodb, od pretresljivo tragičnih do vojaško humornih, od domala vulgarno ljubezenskih do iskreno človeških. Vpleten je tudi pramen poti, ki jo je avtor prehodil kot vojaški glasbenik in živa priča skopske katastrofe.